

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
Науково-учбовий центр прикладної інформатики

ІНСТИТУТ ІННОВАЦІЙНОЇ ОСВІТИ

СУЧАСНА НАУКА: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

МАТЕРІАЛИ
Х Міжнародної науково-практичної конференції

*25–26 листопада 2016 р.
м. Київ*

Київ
Інститут інноваційної освіти
2016

УДК 001(063):378.4 (Укр)
ББК 72я43
С89

До збірника увійшли матеріали наукових робіт (тези доповідей, статті), надані згідно з вимогами, що були заявлені на конференцію.

*Роботи друкуються в авторській редакції, мовою оригіналу.
Автори беруть на себе всю відповідальність за зміст поданих матеріалів.
Претензії до організаторів не приймаються.
При передруку матеріалів посилання обов'язкове.*

Відповідає п. 12 Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника Затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567.

С89 **Сучасна наука: теорія і практика : Матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 25—26 листопада 2016 р.) / ГО «Інститут інноваційної освіти»; Науково-учбовий центр прикладної інформатики НАН України. — Київ : ГО «Інститут інноваційної освіти», 2016. — 192 с.**

Матеріали конференції рекомендуються учнівській молоді, молодим вченим, науковим працівникам, викладачам, здобувачам вищої освіти, аспірантам, докторантам, студентам вищих навчальних закладів тощо.

Відповідальний редактор: *І.В. Козак*
Коректор: *П.А. Нємкова*

Матеріали видано в авторській редакції.

УДК 001(063):378.4 (Укр)

© Усі права авторів застережені, 2016
© Інститут інноваційної освіти, 2016
© Друк ФОП Москвін А.А., 2016

Підписано до друку 01.12.2016. Формат 60х84/16.

Віддруковано з готового оригінал-макету.

Папір офсетний. Друк цифровий. Гарнітура Literaturna. Ум. друк. арк. 11,16.

Зам. № 0112-1. Тираж 100 прим. Ціна договірна. Виходить змішаними мовами: укр., рос., пол.

Виготівник. ФОП Москвін А.А. Поліграфічний центр «Copy Art».

69095, Запоріжжя, пр. Леніна, 109. Тел.: +38-050-961-66-67.

Партнерство «Нова Освіта»: e-mail: novaosvita@gmail.com; сайт: www.novaosvita.com.ua

Видання здійснене за експертної підтримки

Науково-учбового центру прикладної інформатики НАН України
03680, Київ-187, просп. Академіка Глушкова, 40.

ОСВІТА. ПЕДАГОГІКА

УДК 373.2:37.013

В.В. АГІЛЯР ТУКЛЕР,

аспірантка Київського університету імені Бориса Грінченка

СУЧАСНІ ПІДХОДИ У ВИХОВАННІ БАЗОВИХ ЯКОСТЕЙ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ГРІ

У статті обґрунтовано сутність проблеми розвитку дитини дошкільного віку та формування її базових якостей, визначено традиційний та сучасний підхід до виховання дитини, як важливої складової особистісного зростання в ранньому онтогенезі. Розглянуто базові якості особистості у контексті психолого-педагогічних поглядів науковців. Охарактеризовано базову якість — ініціативність, як одну з головних у становленні особистості. У статті аналізуються сучасні дослідження, які доводять освітній потенціал ігрової діяльності. Зокрема підкреслюється, що у процесі гри діти повною мірою проявляють свою індивідуальність, ініціативність, моральні якості, вміння спілкуватися з однолітками. Висвітлено наукову думку, щодо впливу електронних ігор на навчання та розвиток дітей дошкільного віку.

Ключові слова: базові якості особистості; виховання; гра; дитяча діяльність; дошкільний вік; ініціативність; навчання; особистість; освіта; розвиток.

Постановка проблеми. Вимоги сучасного суспільства до системи освіти обумовлені тим, що його розвиток неможливий без участі у соціальних процесах ініціативних особистостей, орієнтованих на позитивну самореалізацію в усіх сферах життєдіяльності суспільства, здатних не просто адаптуватися в навколишньому світі, а й творчо реалізуватися, змінюючи світ на краще. Звідси випливає необхідність формування з дошкільного віку базових якостей особистості, що дозволяють їй не просто виконувати необхідні для певного етапу розвитку дії, а й самостійно бачити проблему, формувати завдання її розв'язання, проявляти своє “Я” та активність у діяльності [7; с. 82–88].

Зміст дошкільної освіти вибудовується відповідно основного документу за яким планують освітню діяльність в дошкільних навчальних закладах — Базового компоненту дошкільної освіти в Україні (БҚДО), в якому визначено пріоритет дошкільної освіти у становленні особистості з раннього етапу розвитку. В цей період відбувається формування всіх базових якостей особистості, у перелік яких входить ініціативність [1; с.1–2].

Мета статті полягає в аналізі традиційних та сучасних підходів до виховання дітей дошкільного віку, висвітленні поглядів науковців на проблему формування ініціативності й використання сюжетно-рольових та електронних ігор для розвитку дітей дошкільного віку.

Мета конкретизується в завданнях:

- здійснити аналіз теоретико-методичної літератури та публіцистичних видань;

- визначити виховні підходи до формування особистості сучасного дошкільника;
- встановити освітню цінність ігрової діяльності на сучасному етапі розвитку соціуму.

Аналіз актуальних досліджень. Аналіз законодавчого, наукового, програмно-методичного забезпечення дошкільної освіти минулих років та сучасності засвідчили, що нині відбувається перегляд традиційного поняття «виховання». На попередніх етапах розвитку суспільства виховання розглядалося як процес передачі підростаючому поколінню необхідних для подальшого життя знань, умінь та навичок на основі наслідування зразків та оволодіння стандартними способами діяльності. До традиційних підходів у вихованні XIX століття відносять еволюційно-біологізаторський Г. Спенсер, Ш. Летурно, Дж. Сімпсон, А. Еспінас (виховання як біологічне явище; виховання шляхом наслідування), Монро П. (психологічний підхід до визначення виховання; вважав наслідування сутністю виховання; відокремлював психологію людини від інстинктів тварин у наслідуванні), К. Шмідт (релігійний підхід до виховання), К. Маркс і Ф. Енгельс (соціологічний або трудовий підхід до розгляду сутності виховання). Сьогодні ці підходи кардинально змінилися [8; с. 8—9]. Метою виховання дитини у XXI столітті є формування особистості, базових якостей особистості, самореалізації у соціумі, інтеріоризація культурних надбань суспільства для забезпечення оптимальної соціалізації особистості у суспільстві (І. Бех, Г. Беленька А. Богуш, Н.Гавриш, Н.Денисенко, Н. Дятленко, І.Зязюн, О. Кононко. К. Крутій, Т. Піроженко та ін.)

Саме таке виховання майбутнього покоління сприяє формуванню в особистості почуття усвідомленості себе, розуміння з наймолодшого віку унікальності своєї та кожного, значущості своєї діяльності, та вмінь проектувати власні дії та їх наслідки на однолітків [2; с. 20].

На нашу думку, проблема розвитку особистості та її базових якостей досить чітко прослідковується у наукових пошуках минулого та сьогодення — роботах А. Артемової, Г. Балла, І. Бега, Г. Беленької, Л. Божович, Л. Виготського, Д. Ельконіна, О. Запорожця, К. Карасьової, Г. Костюка, В. Котирло, О. Кошелівської, С. Кулачківської, С. Ладивір, О. Леонтьєва, М. Лісіної, Н. Непомнящої, Т. Піроженко, М. Поддьякова, Д. Усик, К. Ушинського.

У розвитку особистості базові якості посідають важливе місце і в дошкільному віці виявляються через культуру діяльності та поведінки дитини (Г. Беленька, С. Васильєва, Н. Гавриш, В. Маршицька, С. Нечай, Г. Орлова, О. Остряньська, О. Полякова, В. Рагозіна, О. Рейпольська, Н. Шкляр). Базовий рівень якостей, закладених в період дошкільного дитинства є основою формування чеснот та успіху соціалізації й самореалізації людини. Одним із напрямів реформування дошкільної освіти є професійне удосконалення діяльності вихователів та переорієнтація освітнього процесу на забезпечення умов для реалізації особистісного потенціалу дитини [2; с. 5].

Серед базових якостей особистості ми виділяємо ініціативність, як одну з головних. Дане узагальнення було зроблено на основі аналізу праць А. Артемової, І. Бега, Г. Беленької, Л. Божович, О.Запорожця, К. Карасьової О. Кононко, В. Котирло, В. Кузьменко, С. Кулачківської, О. Кошелівської С. Ладивір, О.Леонтьєва, М. Лісіної, Т. Піроженко, М. Поддьякова, Т. Пониманської та ряду інших. Сучасні дослідження розглядають ініціативність у різних аспектах, це можна бачити в дослідженнях Р. Канаєвої, О. Косачової, М. Подд'якової, Р. Тімканової, О. Трошкіна. Проте, віковий діапазон у дослідженнях обмежено дітьми шкільного віку та студентами, а дошкіль-

ний вік залишається вивченим недостатньо. Вчені суголосні в думці що саме ініціативність, яка є інтегрованою якістю особистості, здатна забезпечити успішність реалізації особистісно-орієнтованої моделі дошкільної освіти [5; с. 17, 61].

У попередніх системах виховання, що не враховували особистісну складову, поставала проблема нереалізованості дитини, оскільки були упущені можливості дошкільного періоду розвитку. Це позначалося на особистісних якостях людини впродовж усього подальшого життя. Врахування історичного досвіду виховання має попередити проблему неуспішної самореалізації людини в майбутньому, та стимулювати діяльність сучасних педагогів в контексті повноцінного розвитку дитини дошкільного віку, формування її особистісних якостей.

1. Виховання базових якостей особистості у в ігровій діяльності дитини.

У роботах О. Кононко, зазначено, що основним стратегічним завданням, яке необхідно розв'язати практикам, є створення розвивальних умов для самовизначення дитини, формування в неї продуктивних форм активності (ініціативності, незалежності, творчості). Водночас автор підкреслювала, що традиційні методи виховання, в яких педагог виступає джерелом інформації, пригнічують активність дитини. Науковець, наголошувала на тому, що забезпечення особистісного досвіду дошкільника необхідно розглядати як результат його індивідуальної взаємодії з світом [6; с. 10]. В цьому процесі важлива роль належить ініціативності, як запоруки розвитку пізнавальної активності дитини.

Низка праць науковців присвячена характеристиці прояву індивідуальних якостей в ігровій діяльності (Л. Артемова, А. Бурова, А. Гончаренко, О. Кошелівська). Проблему розвитку індивідуальності Л. Іващенко розглядає в контексті організації різних видів спільної діяльності та вважає що соціальна активність дитини формується в дитячій діяльності. І. Іващенко зауважує про потенційні можливості у розкритті особистості засобами ігор, які проявляються в індивідуальному характері втілення ролі у сюжетно-рольовій грі, моральних проявах у поведінці, розвивальних властивостях, збагаченні досвіду у спілкуванні та взаємодії у спільних іграх дітей. Науковці суголосні у думці, що виховна позиція дорослих у формуванні базових якостей дитини сприяє реалізації потенціалу особистості (Л. Артемова, Г. Беленька, А. Богуш, І. Іващенко, О. Кононко, В. Кузьменко, О. Кошелівська, С. Ладивір, Т. Поніманська). В сюжетно-рольових іграх дорослий спрямовує активність дітей на втілення творчих задумів, взаємодію з товаришами, виконання різної значущості ролей, враховує індивідуальні особистісні якості, підтримує малоактивних дітей які відчувають труднощі у самореалізації. На нашу думку, доброзичлива позиція дорослого, його підтримка та створення емоційного комфорту у колективі дітей формує у дитини цілеспрямованість, активність, самостійність, ініціативність, вміння узгоджувати власні бажання із думкою товаришів [4; с. 130–139].

2. Використання електронної гри в освітній роботі з дітьми дошкільного віку.

Використання електронних навчальних ігор набуває розповсюдження в дошкільній освіті, адже вони полегшують засвоєння навчального матеріалу дітьми. Граючи в електронні ігри діти отримують знання та емоційне задоволення від процесу навчання. Таким чином, дошкільний вік, це період стрімкого пізнавального розвитку особистості в якому необхідно розвивати потенційні можливості дітей [3; с. 29–32]. На думку зарубіжних вчених, інтерактивні ігри розвивають критичне мислення, мов-

лення, емоційну сферу, інтелект і уяву, доказуючи, що ігрова діяльність має велике значення у розвитку дитини [10; с. 165–169].

За спостереженнями Л. Пловман, Дж. Макпейк, С. Стефен встановлено, що діти дошкільного віку у Європейських країнах розвивають креативність, світогляд, навички читання та гри використовуючи інформаційні девайси. Це призводить до заміщення сюжетно-рольової гри з однолітками із безпосереднього спілкування у віртуальні відносини. Сучасні діти уже в ранньому онтогенезі розвитку користуються комп'ютерами, переглядають відео, обмінюються фотографіями та відео дзвінками. Ми схильні до думки, що електронні засоби потрібно використовувати обережно. Діти дошкільного віку надмірно захоплюються комп'ютерними іграми, сучасними девайсами, електронними іграшками, що може призвести до девіантної поведінки та проблем у соціальному розвитку [9; с. 63–74].

Висновок. На підставі аналізу поглядів науковців сучасного та минулих часів, нами відображено підходи до поняття «виховання» у традиційному та сучасному тлумаченні, у змісті сучасної дошкільної освіти пріоритетним напрямком визначено розвиток та виховання базових якостей особистості. Проаналізовано психолого-педагогічні аспекти формування ініціативності та зазначено, що дана проблема висвітлена у вітчизняній науковій літературі частково. Період раннього розвитку особистості залишається одним із найменш розглянутих. Науковці надають великого значення ігровій діяльності у гармонійному вихованні дітей дошкільного віку, проте на сучасному етапі розвитку суспільства гостро постає проблема заміни ігрової діяльності на навчальну та широкого використання дітьми електронних ігор, що витісняють з їхнього життя сюжетно-рольову гру.

Вважаємо, що виховання базових якостей особистості — вимога часу, яка спрямована на вирішення завдань дошкільної освіти та самореалізації особистості в сучасному суспільстві.

До перспективних напрямів, що вимагають подальшого поглибленого вивчення, можна віднести дослідження ініціативності у дошкільному віці, розробку методичного інструментарію виховання ініціативності дітей у грі.

Література

1. Базовий компонент дошкільної освіти / Науковий керівник: А. М. Богуш, дійсний член НАПН України, проф, д-р пед. наук; Авт. кол-в: Богуш А. М., Беленька Г. В., Богінч О. Л., Гавриш Н. В., Долинна О. П., Ільченко Т. С., Коваленко О. В., Лисенко Г. М., Машовець М. А., Низковська О. В., Панасюк Т. В., Піроженко Т. О., Поніманська Т. І., Сідельнікова О. Д., Шевчук А. С., Якименко Л. Ю. — К.: Видавництво, 2012. — 26 с.
2. Виховуємо базові якості особистості старшого дошкільника в умовах ДНЗ : методичний посібник: монографія / Г. Беленька, Н. Гавриш, С. Васильєва, В. Маршицька, С. Нечай, Г. Орлова, О. Остряньська, О. Полякова, В. Рагозіна, О. Рейпольська, Н. Шкляр, за заг. ред. Н. Гавриш. — Х. : Мадрид, 2015. — 220 с.
3. Veeraporn Siddoo; Dainah Binla; Kanokwan Jaineawnaekuson; Orapan Yommana A study of early childhood e-learning games for Thai children; ICT International Student Project Conference (ICT-ISPC), Conference Publications, 2016 Year: 2016, no. 16159834 DOI: 10.1109/ICT-ISPC.2016.7519228 (eng).
4. Іващенко Л. Формування індивідуальних якостей особистості дитини старшого дошкільного віку у суспільній діяльності з однолітками. / Іващенко Л. // Уманський Державний педагогічний університет ім. П. Тичини « Психолого-педагогічні проблеми сільської

- школи». наук. збірник. ред. Побірченко Н., Коберник О., Бех І. Вип.47. Умань 2013. С. 130–139.
5. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні. Науково-методичний посібник. Наукова редакція О. Кононко — К.: Ред.журналу «Дошкільне виховання», 2003 — 243с.
 6. Кононко О. Розвиток особистості як пріоритет реформування дошкільної освіти України . /Кононко О.//Дошкільна освіта як складова системи безперервної освіти України (1991–2006) : наук.-допом. бібліогр. покажч. / АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, Ін-т проблем виховання, Наук. б-ка НПУ ім. М. П. Драгоманова ; [упоряд.: Пономаренко Л. О. та ін. ; наук. ред. Рогова П. І.; наук. консультант Кононко О. Л. ; бібліогр. ред. Л. О. Пономаренко]. — К., 2007. с. 10 -19.
 7. Костюк С. Теоретична сутність поняття “ініціативність” та її компоненти. /Костюк С.// Гуманізація навчально-виховного процесу : збірник наукових праць .за заг. ред. проф. В.І. Сипченка. Вип. LXII. Ч.І. Слов’янськ : ДДПУ, 2013. с. 82-88.
 8. Лузан П.Г. Історія педагогіки та освіти в Україні : навчальний посібник / Лузан П.Г., Васюк О.В. — [2-ге вид., доп. і перероб.] — К. :ДАКККіМ, 2010.с. 296 с.
 9. Plowman L., McPacke J., &Stephen C. The technologisation of childhood? Young children and technoiogies at home. Children and Society, 24(1), 63-74.
 10. Qi Ni; Yonghai Yu .Research on educational mobile games and the effect it has on the cognitive development of preschool children. Digital Information, Networking, and Wireless Communications (DINWC), Third International Conference, Conference Publications, 2015, no. 14967966. DOI: 10.1109/DINWC.2015.7054236 (eng).

В.О. ВІНОКУРОВА,

викладач Слов’янського коледжу Національного авіаційного університету

АКТИВІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ КРЕСЛЕННЯ

В статті розглянуті умови, які активізують навчальну діяльність студентів та стимулюють процес вивчення креслення. Активне навчання здійснюється за допомогою інтенсивних методів навчання, сприяє формуванню пізнавального інтересу до придбання знань і навчальної діяльності. Знання, як і процес їх придбання, можуть стати рушійною силою інтелекту і важливим чинником виховання. Через графічну діяльність реалізуються пізнавальні процеси, завдяки чому у студентів надалі росте рівень професійної підготовки.

На сучасному етапі розвитку освіти проблема активної пізнавальної діяльності студентів набуває особливо важливого значення у зв’язку з високими темпами розвитку і вдосконалення науки і техніки, потреби суспільства в людях, здатних швидко орієнтуватися в обстановці.

Активізація навчальної діяльності — це формування позитивного відношення студентів до навчальної діяльності, їх розвиток, прагнення до глибшого пізнання дисципліни, що вивчається. Основне завдання викладача — підвищення мотивації студентів до навчання.

Креслення є тією необхідною навчальною дисципліною, в процесі вивчення якої студенти опановують технологічні прийоми оперування різними видами графічних зображень і графічної діяльності.

Через графічну діяльність реалізуються одночасно такі пізнавальні процеси, як мислення, відчуття, сприйняття, представлення, та ін., завдяки чому у студентів надалі, росте рівень професійної підготовки.

Збільшення розумового навантаження примушує замислитися над тим, як підтримати інтерес у студентів до матеріалу, що вивчається.

Проблема мотивації багато років залишається однією з самих дискусійних в психологічній науці. Більшість фахівців говорять про те, що формувати треба не навчальну мотивацію, а безпосередньо навчальну діяльність. Навчальна діяльність має місце тільки тоді, коли вона спонукає пізнавальним мотивом. Що ж може спонукати студентів до активної розумової діяльності?

Емоційно-пізнавальне відношення до навчальної діяльності виникає тоді, коли вона організована як пошук відповіді на питання, як рішення задачі, що виникає перед ними.

Ставлячи питання, викладач з'ясовує міру засвоєння матеріалу, що вивчається, визначає недоліки в знаннях студентів і намічає шляхи до їх усунення.

Питання повинні примушувати студентів порівнювати, узагальнювати, робити висновки. Наприклад, питання, «Які ви знаєте розрізи?» є занадто невизначеним.

«Що є відмітною особливістю подовжніх розрізів?» — така постановка питання стимулює активну розумову діяльність студента і вимагає лаконічної відповіді.

Занадто прості питання не сприяють активній розумовій діяльності студентів, наприклад питання «Якими лініями на розгортці показують лінію згину?», «В якій послідовності обводять креслення?», «Як розташовуються осі ізометричної проєкції?», «Як розташовуються вигляди на кресленні?» І т. д. Такі питання вимагають відповідей, що відображають не оригінальність мислення студента, а тільки знання правил.

Поза сумнівом, в процесі навчання кресленню потрібні питання, контролюючі засвоєння правил виконання креслень. Але, якщо бесіда на занятті ряснітиме питаннями, що вимагають тільки відтворення матеріалу, то таке заняття породить нудьгу, яка у свою чергу знизить інтерес до дисципліни. Пізнавальна активність студента можлива за умови, що діяльність, якою він займається, йому цікава.

В процесі навчання питання повинні ставитися так, щоб кількість необхідної інформації в них була оптимальною, тобто, не занадто малою і не занадто великою.

Наприклад, при вивченні технічного малюнка можна запропонувати завдання, в якому дані умова і готове рішення. Студентам пропонується визначити, які дані задачі є зайвими для її рішення. Якщо студенти добре засвоїли, як виконується технічний малюнок, то вони дійдуть до висновку, що розміри на кресленні необов'язкові. Як правило, після деякого роздуму студенти правильно визначають, що і двох виглядів вистачає, щоб представити форму деталі і виконати її технічний малюнок.

Використання завдань дає можливість активізувати процес навчання і самостійну роботу. Підвищити пізнавальну активність студентів, розвинути інтерес до дисципліни можливо при рішенні багатьох завдань, де студенти самостійно навчаються знаходити шляхи рішення деяких нескладних проблем, таких, наприклад, як вибір головного вигляду, необхідну кількість виглядів, застосування корисних розрізів при зображенні невидимих частин поверхні деталі.

Процес рішення окремих завдань вимагає від студентів самостійного пошуку, що може бути джерелом нових знань.

Методи активного навчання стимулюють мислення при використанні конкретних ситуацій і виконанні графічних робіт, полегшують запам'ятовування при виділенні головного на практичному зайнятті, збуджують інтерес до креслення і виробляють потребу до самостійного придбання знань.

В основі організації проблемного навчання лежить принцип пошукової навчально-пізнавальної діяльності самого студента.

Іноді викладачі креслення ознакою проблемності вважають яку-небудь трудність, що виникла в процесі пізнання нового матеріалу або в ході рішення графічних завдань. Між тим елементи проблемності можуть включати більшість завдань, якщо в їх зміст внести деякі зміни. Адже проблемними є не лише ті завдання, рішення яких припускає хоча і керований викладачем, але самостійний пошук доки ще невідомих студентові закономірностей, способів дій, правил.

Створення і рішення проблемних ситуацій повинні грати допоміжну роль і складати, як правило, тільки частину заняття.

Найважливіші завдання курсу — розвиток образного мислення студентів і ознайомлення їх з процесом проектування, здійснюваного засобами графіки.

При побудові графічного зображення головним завданням являється переклад уявлення про об'єкт в площинне його зображення, при читанні вирішується протилежне завдання: на основі сприйняття площинного зображення подумки, в уявленні, відтворюється форма, розмір, положення об'єкту і з'ясовуються необхідні відомості, взаємозв'язки. Уявлення про об'єкт при читанні і побудові графічних зображень формуються не лише в результаті безпосереднього пізнання або пригадування, а в результаті цілої системи розумових дій, спрямованих на перетворення даних сприйняття і уявне відтворення образу.

Звичайно, самовідчуття просторового образу відбувається не відразу.

Для розвитку технічного мислення служить така робота студентів, як самостійне складання графічних завдань.

Наприклад, при вивченні перерізів студентам можна запропонувати завдання, в якому в якості початкового матеріалу дається наочне зображення циліндричної заготовки деталі.

Студенти повинні методом графічного моделювання допрацювати її форму, використовуючи такі елементи, як лиска, різі, шпонковий паз, канавка в різних поєднаннях. В якості опорного матеріалу можна використати плакат із зображенням цих елементів, або виконати завдання по індивідуальним карткам.

А потім виконати креслення деталі із застосуванням перерізів. Кожен студент намагатиметься скласти свою комбінацію, тому відпадає необхідність підготовки великої кількості варіантів роздавального матеріалу, що значно полегшує роботу викладача, не кажучи вже про те, який великий інтерес викликає у студентів таке завдання.

Умілий підбір завдань дозволяє ліквідувати формалізм при перевірці знань студентів і значно активізувати процес закріплення навчального матеріалу.

Навчання кресленню необхідно організувати так, щоб самостійна робота студентів в навчальному процесі була не епізодичним явищем, а складовою, запланованою її часткою.

Застосовуючи впродовж ряду років у своїй практиці нетрадиційні заняття, я зробила висновок, що саме вони підвищують ефективність навчання, припускають творчий підхід з боку викладача і студента.

Одна з форм активного навчання — система графічних пізнавальних завдань, рішення головоломок, що не вимагають великих витрат часу на уроці та дуже добре розвивають уяву і активізують студентів

Залежно від поставленої викладачем мети цікавість можна використати перед поясненням нового матеріалу (в цьому випадку цікаве завдання може виступати як проблема); в ході пояснення нового матеріалу (перемикання уваги студента); перед закріпленням матеріалу — на будь-якому етапі навчання.

Розвиток абстрактного, образного мислення досягається використанням в навчальній діяльності різних форм моделювання.

Будь-яке чергування завдань має бути спрямоване, передусім, на зміну в характері і темпі розумової діяльності. При цьому цікавість не повинна виступати як самоціль. Бо це — один із засобів рішення навчально — виховних завдань. Не слід забувати, що основа навчального процесу — цілеспрямованій інтелектуальній активності, а не в емоційній вразливості.

Метою дисциплін креслення є навчання студентів графічній грамоті, що сприяє розвитку просторової уяви і навиків правильного логічного мислення.

Все це дозволяє підвищити мотивацію студентів, набути практичного досвіду в зображенні побудов на кресленнях, а також допоможуть їм у майбутній професії.

Потенціал студентів розвивається за допомогою включення їх в різні види творчої діяльності, пов'язані із застосуванням знань і умінь в процесі рішення проблемних ситуацій і графічних завдань.

Література

1. Психологія: Підручник / Ю. Л. Трофімов, В. В. Рибалка, П. А. Гончарук та ін., за ред. Ю. Л. Трофімова. — 3-тє вид., стереотип. — К.: Либідь, 2001. — С. 560.
2. Чепок В. И. Подготовка студентов к формированию у школьников пространственного мышления. — Методические рекомендации, Киев, 1988.
3. Якиманская И. С. Развитие пространственного мышления школьников. М., 2005. — С. 272.

А.В. ГАЛУША,

викладач Вінницького коледжу будівництва і архітектури
Київського національного університету будівництва і архітектури

ПРОЕКТНО-ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ СТУДЕНТІВ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНФОРМАТИКИ

Завдання сучасної освіти не тільки навчати, а й створювати умови для успішного навчання. Незаперечною є потреба суспільства у фахівцях, спроможних знаходити рішення в нестандартних ситуаціях, генерувати нові ідеї, з прагненням до творчого самовияву, націлених на відкриття нового.

Маючи певний запас знань, людина не завжди може повною мірою оцінити свій потенціал, не завжди чітко бачить шляхи можливої самореалізації. І тому одним із

завдань навчально-виховного процесу сучасного ВНЗ є сприяння усвідомленню студентом своєї індивідуальності та значущості. Процес навчання повинен ґрунтуватися на основі компетентнісного підходу, корелювати з процесами демократизації та гуманізації суспільства. На зміну авторитарним методам навчання приходять нові: педагогіка співробітництва, спрямована на розвиток творчої особистості. Це також сприяє тому, що найголовнішим чинником успішності навчального процесу у ВНЗ стає зацікавленість та творча ініціатива студента. За таких умов формальні методи, форми та засоби навчання не можуть бути ефективними.

Проектування методичної системи навчання інформатики, добір цілей навчання, змісту, методів, форм та засобів необхідно здійснювати, виходячи з того, що освіта фахівця є своєрідною проекцією майбутньої професійної діяльності на навчально-виховний процес і має за мету підготовку творчих особистостей.

На шляху реалізації поставлених цілей особливі вимоги висуваються до викладача, важливим є його готовність проводити мікро- і макроаналіз навчальної теми в контексті реалізації її прикладної значимості, формувати систему методів та засобів навчання, забезпечувати заняття системою завдань, що потребують від студентів творчого підходу. Завдання повинні бути посилені для основної маси студентів, що виховує впевненість у своїх можливостях і викликає інтерес до вивчення предмету.

Традиційне ведення занять передбачає, як правило, спочатку вивчення теоретичного матеріалу, а потім його «закріплення» на практикумах і лабораторних роботах. При цьому не береться до поля зору завдання, при вирішенні якого і будуть затребувані отримані знання і вміння.

Такий підхід в навчанні не сприяє мотивації студента та призводить до втрати часу і інтересу до навчальної діяльності. Зі свого досвіду роботи я можу стверджувати, що для розвитку інтересу до предмета не можна покладатися тільки на зміст досліджуваного матеріалу. Якщо студенти не залучені до активної діяльності, то будь-який матеріал, що вивчається не викличе у них пізнавального інтересу. А без нього знижується і продуктивність заняття. Зміст, форми, методи і засоби навчання, які застосовуються на занятті повинні максимально враховувати індивідуальні особливості студента і бажані ним способи роботи з навчальним матеріалом.

Метод проектів дає можливість організувати навчальну діяльність студента, дотримуючи розумний баланс між теорією і практикою, між академічними знаннями і прагматичними вміннями.

На мій погляд, інформатика саме той предмет, де в найбільшій мірі можливе застосування методу проектів.

У новій освітній парадигмі студент стає суб'єктом пізнавальної діяльності, а не об'єктом педагогічного впливу. Це обумовлює необхідність організації освітнього процесу, спрямованого на пошук і розвиток задатків, здібностей, закладених природою в кожній людині. Результатом роботи викладача стає активна, творча діяльність студента, далека від простої репродукції.

Орієнтуючись на глобальні цілі системи освіти і враховуючи специфіку інформатики, визначаю мету: підготувати випускників, які володіють сучасними технологіями і в силу цього здатних адаптуватися до швидко мінливого світу.

Виходячи з цієї мети, ставлю перед собою завдання: допомогти студентам освоїти такі прийоми, які дозволять розширювати отримані знання самостійно, тобто навчити оперативно здійснювати пошук інформації, виробляти її структурування, зна-

ходити оптимальний алгоритм обробки; сприяти розвитку творчого потенціалу студентів; створити умови для формування у студентів адекватної самооцінки; сприяти формуванню комунікабельності, вміння працювати в команді.

Зупинимось на основних вимогах до використання методу проектів:

- наявність значущої в творчому плані проблеми, що вимагає інтегрованого знання, дослідницького пошуку для її вирішення;
- практична, пізнавальна значущість передбачуваних результатів;
- самостійна діяльність студентів;
- структурування змістовної частини проекту;
- використання дослідницьких методів, які передбачають певну послідовність дій: визначення проблеми та похідних від неї завдань дослідження; висування гіпотез їх вирішення; обговорення методів дослідження; обговорення способів оформлення кінцевих результатів; збір, систематизація та аналіз отриманих даних; підведення підсумків, оформлення результатів, їх презентація; висновки, висування нових проблем дослідження.

Прикладами проектів можуть бути:

- «Мій комп'ютер крокує в ногу з часом», «Периферійне устаткування навколо нас» (тема «Апаратне забезпечення комп'ютера»);
- «Оптимальний набір програм для мого комп'ютера» (тема «Програмне забезпечення комп'ютера»);
- «Небезпеки мережі Інтернет» (тема «Основи інформаційної безпеки»);
- «Моя візитка» (тема «Текстовий редактор MS Word»);
- «Мое портфоліо», «Реклама спеціальності» (тема «Презентації PowerPoint»);
- «Прайс-лист фірми» (тема «Табличний процесор MS Excel»);
- «База даних — це розкіш чи необхідність», база даних «Бібліотечний фонд» (тема «Бази даних»);
- «Особиста web-сторінка» (тема «Основи web-дизайну»);
- Тест «Перевірка знань» (створення програми) та інші.

На мій погляд, найбільший інтерес представляють собою проекти, в яких студенти використовують кілька видів програм (наприклад, Word, Paint, Excel), а також знання з інших навчальних дисциплін і професійні навички.

На заняттях інформатики перед студентами ставиться навчальна мета і дається максимально можлива самостійність для виконання навчального проекту. Студенти можуть вибрати ділового партнера по проектній роботі, проблемну область, завдання із запропонованих, що дозволяє створювати працездатні групи і враховувати предметні схильності студентів. Кожній групі видається календар-графік роботи над проектом в залежності від його тривалості, в який учасники проекту записують заплановані терміни роботи. Виконання проекту має супроводжуватися не тільки вивченням навичок роботи в будь-якій програмі, але також дослідницькою роботою, використанням наукової літератури.

Доцільно також створювати проекти, які будуть затребувані викладачами спецдисциплін на заняттях. При цьому студенти досліджують ту чи іншу тему і оформляють у вигляді презентацій або відеороликів.

Застосування технології проектно-дослідницького навчання при вивченні інформатики дуже ефективно. Студенти в процесі роботи над навчальним проектом ося-

гають реальні процеси і об'єкти, проживають конкретні ситуації, долучаються до проникнення всередину явищ, процесів і конструювання нових об'єктів.

У методі проектів дуже важливо показати студентам їх власну зацікавленість в придбаних знаннях, які можуть і повинні стати в нагоді їм у житті.

Проектна діяльність дає можливість вийти за межі заняття і представити досліджувану проблему «об'ємно», з позицій різних дисциплін.

Крім того, проектна діяльність дозволяє викладачу здійснювати індивідуальний підхід до кожного студента. В ході проектування викладач виконує роль консультанта: дає рекомендації з підготовки, збору інформації, обговорює зі студентами етапи реалізації проекту.

В цілому проектно-дослідницька методика є ефективною інноваційною технологією, яка значно підвищує рівень комп'ютерної грамотності, внутрішню мотивацію студентів, рівень їх самостійності, толерантність, а також загальний інтелектуальний розвиток.

Література

1. Азитова Г. Ш. Современные технологии обучения студентов в вузе // Молодой ученый. — 2015. — №12.1. — С. 5-7.
2. Полат Е.С., Бухаркина М.Ю. Современные педагогические и информационные технологии в системе образования. — М.: Издательский центр «Академия», 2010. — 368 с.
3. Самохвалов А.В. Проектная деятельность студентов-информатиков в вузе // Психолого-педагогический журнал Гаудеамус. — 2013. — №1(21). — С. 118-123.

С.А. ГОНЧАРУК,

викладач математики та інформатики

Вінницького коледжу будівництва і архітектури

Київського національного університету будівництва і архітектури

ДИФЕРЕНЦІЙОВАНЕ НАВЧАННЯ НА ЗАНЯТТЯХ З МАТЕМАТИКИ В СТАРШІЙ ШКОЛІ

Сучасний етап розвитку математичної освіти можна охарактеризувати двома принципово важливими факторами: прийняття нового стандарту математичної освіти, перехід старшої школи на профільне навчання. Кожен з цих факторів є визначальним в тій системі вивчення математики, що склалася в старшій школі.

Новий підхід до рівня математичної освіти передбачає суттєве розширення курсу математики. Це передусім стосується введення в курс алгебри елементів статистики та теорії ймовірностей, складні відсотки, нерівності з двома змінними тощо.

Одна з найважливіших задач освіти — це створення умов для того, щоб кожен студент міг повністю реалізувати себе, вмів і хотів навчатися.

Одним з засобів індивідуального підходу до студентів є диференціація навчання, тобто врахування їх індивідуальних особливостей.

Якщо в процесі навчання викладач, знаючи індивідуальні особливості студентів, буде вміло підбирати форми і методи, студент зможе комфортно почувати себе на занятті, отримуючи розвиток, який не суперечив би його можливостям, нахилам, інте-

ресам.

Для розв'язання цієї задачі на заняттях рекомендується застосовувати технологію диференціації навчання.

У вивченні математики диференціація має особливе значення, що пояснюється специфікою цього предмета. Для неї характерні сильні міжпредметні зв'язки: якщо студент погано засвоїв попередній матеріал, то він ще гірше засвоїть наступний. Все це призводить до того, що не отримавши на деякому етапі фундаменту математичної підготовки, студент не в змозі продовжити засвоєння як математики, так і суміжних предметів. Отже, будучи об'єктивно однією із самих складних навчальних дисциплін, математика викликає труднощі у багатьох студентів. В той же час значне число студентів має явно виражені здібності до цього предмету. Так виникає досить значний розрив у можливостях сприйняття курсу математики. Орієнтація на особистість студента вимагає, щоб диференціація у вивченні математики враховувала потреби всіх студентів, і навіть тих, кому цей предмет дається з труднощами, або чиї інтереси знаходяться в іншій області знань, а не лише сильних студентів. Диференціація сприяє підвищенню якості освіти, як сильних студентів, так і слабких.

Диференціація передбачає завдання, які усувають прогалини в знаннях. Так як засвоєння матеріалу з математики є гнучкою характеристикою, що постійно змінюється в навчальній діяльності студента, то врахування її не вимагає відокремлення різко виділених груп студентів. Даний вид диференціації сприяє і ряду нових педагогічних технологій. Після вивчення теми і складання заліку студенти діляться на дві групи: ті, які засвоїли матеріал, і ті, які не засвоїли матеріал. Подальша робота з цими групами будується по-різному. Студенти, які засвоїли матеріал, отримують можливість поглиблювати і розширювати свої знання. Зі студентами іншої групи організується робота з відпрацювання та корекції вивченого матеріалу.

Суть рівневої диференціації у тому, що навчаючись в одній групі і за одним підручником і програмою, студенти можуть засвоювати матеріал на різних рівнях складності. Визначальним при цьому є рівень обов'язкової підготовки. Його досягнення свідчить про виконання студентом мінімально необхідних вимог до засвоєння матеріалу. На його основі формуються більш високі рівні оволодіння матеріалом.

Однак це не означає, що одним студентам пропонується більший обсяг матеріалу, а іншим менший. Кожен повинен пройти через повний навчальний процес, який ні для кого не може бути обмеженим вимогами мінімуму. Інакше і рівня обов'язкової підготовки не буде досягнуто, і студенти, потенційно здатні на більше, будуть втрачені. Кожен студент повинен в повному обсязі почути матеріал, побачити в певному змісті ідеальні зразки діяльності. І одні студенти сприймуть ці зразки повністю, засвоять їх, зроблять своїм знанням і досвідом, інші — не загубляться в морі інформації, а засвоять з нього те, що передбачається базовим стандартом.

Зрозуміло, що реалізація такого підходу при вивченні математики вимагає розробки цілого комплексу заходів і передусім повинна бути передбачена система контролю. Контроль і оцінка повинні відображати прийнятий рівневий підхід. Контроль повинен передбачати перевірку досягнень всіма студентами обов'язкових результатів навчання, а також доповнюватися перевіркою засвоєння матеріалу на більш високих рівнях.

Профільна диференціація (або диференціація по змісту) передбачає навчання різних груп студентів за програмами, які відрізняються глибиною викладення матері-

алу, об'ємом відомостей і тематикою питань, що вивчаються.

Математиці належить провідна роль у формуванні алгоритмічного мислення, вмінь не тільки діяти за відомими алгоритмами, але і конструювати нові, тобто тих вмінь, які необхідні для вільної орієнтації в «комп'ютеризованому» світі. В залежності від тієї ролі, яку математика може відігравати в освіті людини, виділяють два типи таких курсів: курс загальнокультурної орієнтації, який розрахований на студентів, що розглядають математику тільки як елемент загальної освіти і не передбачають використовувати її безпосередньо в майбутній професійній діяльності; курс підвищеного типу, який забезпечує подальше вивчення математики і її застосування в якості елемента професійної підготовки.

Програму з кожного курсу доцільно будувати за «модульним принципом». В ній повинні бути дві частини: інваріантна, обов'язкова для вивчення всіма і варіантна, що складається із розділів, з яких викладач може вибрати матеріал, що доповнить основну частину курсу.

Всі види диференціації існують і взаємно доповнюють один одного на всіх сходинках математичної освіти, хоча і з різною вагою. В основній школі надається перевага рівневій диференціації, яка не втрачає свого значення і надалі. У старшій школі перевага надається різноманітним формам профільного вивчення предметів.

Отже, диференціацію слід здійснювати за рахунок різниці у підходах і методах набуття знань. Важливо опиратися на прогресивні методи навчання, тобто навчати студентів на найвищому рівні їх пізнавальних можливостей. Для практичної реалізації ідей диференційованого навчання студентів вимагається серйозна перебудова методичної системи. Необхідно використовувати різнорівневі профільні програми, навчально-методичне забезпечення, що спрямоване на організацію диференційованого навчання на заняттях, а також на групових та індивідуальних заняттях зі студентами різного рівня здібностей і різного рівня навченості.

Література

1. Слепкань З.І. методика навчання математики / З.І. Слепкань — Київ: Вища школа, 2006. — 582 с.
2. Грохольська, А. В. Методика навчання математики в старшій та вищій школах: навч. посіб. для студ. ВНЗ. Ч. 1 / А. В. Грохольська, С. Є. Яценко. — Вид. 2-ге, переробл. і допов. — К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. — 298 с.
3. Я.С. Бродський О.Л.Павлов "Стандартизація шкільної освіти"// Газета "Математика", №9, 2003.
4. З. Слепкаль "Ще раз про диференціацію навчання математики і роль освітнього стандарту //Журнал "Математика в школі", №2, 2002 р.
5. Практикум з методики навчання математики. Основна школа : Навчальний посібник для студ. матем. спец. пед. ун-тів / М-во освіти і науки, молоді та спорту України ; за ред. В. О. Швеця. - К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. — 267 с.

В.О. ДУБКО,

доктор фізико-математичних наук, професор,
завідувач кафедрою прикладної математики та моделювання
Ніжинського агротехнічного інституту

Національного університету біоресурсів і природокористування України

В.Б. РАСПОПОВ,

кандидат фізико-математичних наук, доцент, директор
Науково-учбового центру прикладної інформатики Національної академії наук України

В.М. СЕМЯНОВСЬКИЙ,

кандидат фізико-математичних наук,
професор Національної академії статистики, обліку та аудиту

НАУКОВО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ СЕМІНАР ОСВІТЯН І НАУКОВЦІВ «ВІДКРИТІ ЕВОЛЮЦІОНУЮЧІ СИСТЕМИ»

Актуальність. Концепція *сталого розвитку людства*, яка набула особливого розголосу в науковій спільноті після проведення Всесвітньої конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку, що проходила у Ріо-де-Жанейро 1992 року, і нині потребує подальшого ретельного науково аналізу, яке не можливе без всебічного моделювання майбутнього [1]. Є різні підходи до моделювання: в залежності від складності *досліджуваного об'єкту і мети дослідження* вирізняють моделювання *концептуальне, логічне, вербальне, семантичне, графічне, імітаційне, комп'ютерне, математичне* тощо. На нашу думку, адекватною моделлю сталого розвитку суспільства є наукове поняття *«відкриті еволюціонуючі системи»*, дослідженням яких і були присвячені міжнародні науково-практичні інтернет-конференції [2–7], які в онлайн-режимі проводились в 2002-2016 роках українськими науковцями і викладачами вишів з залученням фахівців Росії, Білорусії, Південної Кореї, Канади, США, інших країн. Ці напрацювання конференцій, які містять тексти доповідей шанованих учасників, присвячені теоретичним, методологічним і практичним питанням керування за упередженням, дослідженню еволюції, стабілізації та самоорганізації відкритих систем довільної природи. Наукові збірки розраховані на викладачів, наукових працівників, аспірантів, а також на академічно обдаровану студентську молодь бакалаврату і магістратури, яка цікавиться вивченням відкритих еволюціонуючих систем і цілеспрямовано готується до вступу в аспірантуру.

Предмет досліджень. *Відкриті еволюціонуючі системи* — це найпоширеніша реальність оточуючого світу, в якому існує людина. По суті, людський організм, як і все живе, що оточує нас, складається з системи клітин, які шляхом поділу і диференціації утворили певну живу еволюціонуючу систему. Наведемо приклади *відкритих еволюціонуючих систем* наступного, в тому числі соціального, рівня складності:

- духовний та інтелектуальний світогляд кожної людини, який еволюціонує на протязі усього її життя;
- сім'я, в якій ми виховуємося або виховуємо дітей;
- колектив в якому нас виховують, навчають;
- коло родичів, друзів і знайомих, з якими ми спілкуємося, на яких впливаємо і під впливом яких знаходимося;
- підприємство або фірма, в якій ми працюємо;

- міжнародні виробничо-економічні союзи - картелі, синдикати тощо;
- селище або місто, в якому ми живемо;
- територіальні громади, як адміністративно-територіальні об'єднання громадян;
- держава, громадянами якої ми є;
- міждержавні утворення: військово-політичні та економічні союзи, організації;
- сучасна людська цивілізація;
- екологічні системи;
- планета Земля, на якій ми співіснуємо разом з іншими живими організмами;
- Сонячна система, в якій Земля є лише однією з планет, наряду з іншими численними небесними тілами — астероїдами, метеоритами тощо;
- космічні галактики;
- Всесвіт в цілому, в мікро- і макро- вимірах.

Суть методології полягає в *системному підході* до дослідження, прогнозу і управління, що застосовується при аналізі *відкритих еволюціонуючих систем* в різноманітних сферах людської діяльності — в медицині, педагогіці, техніці, політології, соціології, природничих і суспільних науках тощо, - є дуже продуктивним. За його допомогою вдається зрозуміти, а значить, використати на практиці, складні явища і процеси, які донині здавалися дослідникам принципово непізнаними, хаотичними і тому некерованими.

Дослідження відкритих еволюціонуючих систем нині знаходиться на вістрі сучасної науки. Тому запрошуємо до участі в рамках нашого міждисциплінарного науково-методологічного семінару, участі в конференціях [2—8] науковців, а також творчу талановиту молодь — *лідерів незалежного зовнішнього тестування знань, призерів шкільних предметних олімпіад і професійних конкурсів Малої академії наук України*, які незабаром стануть студентами престижних вишів і буквально з першого курсу зможуть залучитися до наукової роботи під керівництвом провідних науковців, які досліджують різноманітні проблеми *відкритих еволюціонуючих систем та їх сталого розвитку*.

В нинішніх умовах швидкоплинного сьогодення, яке переживає Україна і світ, означені дослідження допоможуть фахівцям знайти відповіді на чисельні виклики, які характерні для сучасного буття.

Київський осередок дослідників, учасники конференцій [2—7], для наукового спілкування, апробації ідей і результатів використовують можливості постійно діючого *міждисциплінарного науково-методологічного семінару «Відкриті еволюціонуючі системи»* [9]. Вихідними для організаторів семінару, який було започатковано ще в 2006 році, стали ідеї, свого часу висловлені в філософських працях про ноосферу В.І. Вернадським, в науковій спадщині нобелівського лауреата І.Р. Пригожина, в статті Дж. Сороса «Мої філософські погляди» [10]. Вступом до опанування методологією і математичними методами означених досліджень є стаття наукового керівника семінару доктора фізико-математичних наук професора В.О. Дубко „Відкриті динамічні системи” [11].

Приклади проектів з практичної реалізації концепції сталого розвитку суспільства на місцевому і регіональному рівнях, над якими зараз працюють науковці і викладачі вишів, учасники науково-методологічного семінару «Відкриті еволюціонуючі системи», такі:

1. Практична реалізація *дуальної системи вищої освіти*, яка співзвучна модному нині у суспільстві слогану «*неперервна освіта протягом усього життя*». Суть дуальної освіти полягає у тому, щоб семестрове навчання студентів у виші закріплювати семестровою реальною повноцінно оплачуваною практикою на базових підприємствах і в лабораторіях, з якими виш має угоди про співпрацю в освітній сфері [12]. Наприклад, оптимальним варіантом реалізації ідеї з залучення академічно обдарованих студентів до практичної наукової діяльності за *дуальною системою освіти* є створення робочих місць для студентів в розподіленій територіально міжгалузевій науково-дослідній лабораторії з *імітаційного моделювання відкритих еволюційних систем* в філіях при вишах і наукових установах НАН України (ініціатор проекту - професор Дубко В.О.).

2. Перспективним трендом розвитку умов для професійної освіти протягом усього життя є *створення національних зручних мобільних інтернет-платформ для дистанційної освіти* на штат російськомовної ІНТУІТ (<http://www.intuit.ru/>), англomовної COURSERA (<https://www.coursera.org/>). Студенти-програмісти, які спеціалізуються з інформаційних технологій, запрошуються до реалізації цього «дистанційного» проекту, а студенти практично всіх інших спеціалізацій — до створення україномовного навчального контенту з дисциплін, які вони вивчають в виші (ініціатор проекту — доцент Распопов В.Б.) [13].

3. Нині на часі — *енергоаудит усього житлового фонду держави*. Студенти, які спеціалізуються з енергоменеджменту [14], можуть, як майбутні фахівці, прийняти участь у практичній реалізації енергоаудиту будівель, і заодно підзаробити кошти на продовження навчання. Той з київських студентів, хто опікується ідеями *самоврядування*, може долучитися до практичного створення територіальної громади «адміністративно-територіальне об'єднання громадян району Троєщина у місті Києві» (ініціатор проекту — професор Семяновський В.М.) [15–18].

Література

1. Сталий розвиток. Вікіпедія - [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%B9_%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BE%D0%BA.
2. Перша Міжнародна науково-практична конференція "Відкриті еволюційні системи". Том 1. - Київ: ВМУРoЛ, 2002. - 170 с. - [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://nucpi.nas.gov.ua/images/staff/DoobkoO/OES/2002_IConfOESIt1.pdf.
3. Перша Міжнародна науково-практична конференція "Відкриті еволюційні системи". Том 2. - Київ: ВМУРoЛ, 2002. - 40 с. - [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://en.calameo.com/read/003168372f5dd66523548>.
4. Друга Міжнародна науково-практична конференція "Відкриті еволюційні системи", Том 1. - Київ: ВМУРoЛ, 2004. - 133 с. - [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://en.calameo.com/read/003168372c8718952e492>.
5. Друга Міжнародна науково-практична конференція "Відкриті еволюційні системи", Том 2. - Київ: ВМУРoЛ, 2004. - 127 с. - [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://en.calameo.com/read/00316837206497ed5c4ea>.
6. Третя Міжнародна науково-практична конференція "Відкриті еволюційні системи". - Київ: ВМУРoЛ, 2007. - 325 с. - [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://en.calameo.com/read/00316837260b27ed33024>.

7. Четверта Міжнародна науково-практична конференція "Відкриті еволюціонуючі системи" (20 - 21 травня 2016 р.). Збірник праць: Частина 1. — Ніжин: ВНЗ ВП НУБіП України НАІ. - 2016. - 290 с. - [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://en.calameo.com/read/00316837267f8c19dcfe3>.
8. Сайт Міжнародних та всеукраїнських міждисциплінарних науково-практичних конференцій ГО «Інститут інноваційної освіти» — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://novaosvita.com.ua/>.
9. Міждисциплінарний науково-методологічний семінар «Відкриті еволюціонуючі системи» (м. Київ, Україна). Сайт постійно діючого семінару. - [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://OpenEvolvingSystems.narod.ru/indexUkr.htm>.
10. Сорос Дж. Мої філософські погляди. Соросовський образовательний журнал, № 2, 1996. — С. 4—7. - [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://OpenEvolvingSystems.narod.ru/1996_SorosMoiFilosofskieVzgljady.pdf
11. Дубко В.О. Відкриті динамічні системи. — Зб. "Интегральные характеристики территориальных систем". - Владивосток: Изд-во ДВО АН, 1994. - 108с. - С.36-42. - [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://OpenEvolvingSystems.narod.ru/1994_DoobkoOpenDynamicSystems.pdf
12. Овчарик З.Д. Переваги дуальної системи освіти у вищих навчальних закладах. - Зб. праць «Четверта міжнародна науково-практична конференція Відкриті еволюціонуючі системи» (20-21 травня 2016 року)», ч.І. — Ніжин: ВП НУБіП НАІ, 2016. — 290 с. — С. 31-34. - [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://en.calameo.com/read/00316837267f8c19dcfe3>
13. Мультимедійні навчально-демонстраційні комп'ютерні програми. Каталог навчально-демонстраційних слайд-фільмів до підручника "Медична і біологічна фізика" / НУЦ ПІ НАНУ: УМЛ НМУ ім. О.О. Богомольця: Київська МАН "Дослідник" // Відп. ред. В.Б. Распопов. — Київ, 2009. — 48 с. - [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ru.calameo.com/read/003168372e928b57394dc>.
14. Семяновський В.М. Основи енергоменеджменту: Навч. посіб. — Київ:Бізнес Медіа Консалтинг, 2012. — 400 с.
15. Семяновський В.М. Самоврядування по-польськи: Уроки для України. - К., 2014. - 32 с. - [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ru.calameo.com/read/003168372cf68105e60ca>
16. Семяновський В.М. Законодавчі основи місцевого самоврядування. Серія: "Мешканцю територіальної громади Деснянського району". - Київ: СПД Мухін. - 2016. - 48 с. - [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ru.calameo.com/read/003168372472572582d09>
17. Семяновський В.М. Створення територіальної громади Деснянського району м. Києва (Пілотний проект). — Серія: "Мешканцю територіальної громади Деснянського району". - Київ: СПД Мухін. - 2016. - 18 с. - [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ru.calameo.com/read/003168372e0b9eeec9717>.
18. Семяновський В.М. Система територіальної статистики та адміністративно-територіальний устрій. Європейський досвід для України. — Серія: "Мешканцю територіальної громади Деснянського району". - Київ: СПД Мухін. - 2016. - 22 с. - [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ru.calameo.com/read/003168372f751f79cbf4b>

І.М. КОРЖАВИХ,

доцент кафедри вокально-хорової підготовки вчителя
Харківської гуманітарно-педагогічної академії

Л.В. ЮРИШЕВА,

старший викладач кафедри вокально-хорової підготовки вчителя
Харківської гуманітарно-педагогічної академії

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ САМОСТІЙНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

У статті акцентовано увагу на проблему формування самостійності студентів у процесі диригентсько-хорової підготовки. Визначено умови розвитку творчої самостійності майбутніх учителів музичного мистецтва.

Ключові слова: самостійна робота, диригентсько-хорова підготовка, творча особистість, вчитель музичного мистецтва.

Постановка проблеми. Сучасні потреби суспільства, соціальний та економічний розвиток нашої країни вимагають перебудови існуючої системи освіти та визначають такі основні її напрями: розвиток активності, самостійності, творчих здібностей фахівців; забезпечення держави кваліфікованими, ініціативними кадрами, які матимуть ґрунтовну теоретичну і практичну підготовку, а також зможуть самостійно приймати рішення, пов'язані з майбутньою професійною діяльністю; формування в молодих фахівців прагнення до неперервної самоосвіти, здатності постійно оновлювати здобуті знання, вміння коригувати, удосконалювати професійну діяльність.

Формування творчої самостійності майбутніх учителів музичного мистецтва є одним із завдань музично-педагогічної освіти. Питання творчості в означеному контексті є надзвичайно актуальним і багатограним, оскільки елемент творчості пронизує весь процес музичної комунікації. У зв'язку з цим важливим стає забезпечення належного рівня фахової підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва, досягнення ним професійної компетентності. Під час навчання у вищому навчальному закладі майбутні вчителі музичного мистецтва повинні отримати навички послідовної самоосвіти, а засобом досягнення цієї мети є їхня самостійна робота. Таким чином, проблема організації й удосконалення форм і методів самостійної роботи студентів набула особливої актуальності.

Стан дослідження. Розвиток навичок самостійної музичної діяльності майбутніх учителів розглядався у різних аспектах ученими та методистами-практиками, серед яких Л. Баренбойм, Р. Верхолаз, Е. Кубанцева, Н. Кьон, Г. Нейгауз, Ю. Полянський, І. Рябов та ін. У їх працях визначається, що самостійність майбутнього вчителя має реалізовуватись у його особистісних властивостях, головними з яких є критичність мислення та вміння активно засвоювати й творчо застосовувати набуті знання та навички. Розглядається також специфіка прояву цих якостей у музично-професійній галузі, яка виражається, по-перше, в оцінному ставленні до продуктів музичної культури, по-друге, у володінні навичками самостійного музикування, на основі яких здійснюється підготовка музичного репертуару до виконання на уроках ЗНЗ [2].

Мета статті — представити теоретичні основи організації творчої самостійності студентів у процесі диригентсько-хорової підготовки.

Виклад основного матеріалу. Проблема виховання й формування творчої особистості має значну науково-практичну актуальність. Творчо мисляча людина здатна скоріше й краще вирішувати завдання, які ставить перед нею суспільство, найбільш ефективно організовувати свою діяльність. Саме творчий підхід до діяльності є однією з умов виховання гармонійно розвиненої особистості. У навчанні, вихованні й розвитку творчої особистості полягає головне завдання сучасної освіти. Підготовка сучасного вчителя музичного мистецтва повинна базуватися на принципах творчості, гуманізації освітнього процесу.

Перед вищими навчальними закладами, які здійснюють підготовку спеціалістів у галузі мистецьких дисциплін, визначено мету: сформувати професійно компетентного вчителя музичного мистецтва, спроможного працювати на конкурентній основі, якому б були притаманні духовність, висока мораль, культура, інтелігентність, творче педагогічне мислення, гуманістична спрямованість педагогічної діяльності.

Серед головних завдань: виробити в майбутніх учителів музичного мистецтва вміння здійснювати навчання і виховання на рівні сучасних вимог; сформувати вміння і навички самостійного аналізу процесу навчання, дослідження методичних проблем; створити сприятливі умови для неперервної самоосвіти, розвитку самостійності. Виконання цих завдань вимагає відшукування шляхів підвищення ефективності навчання, методики, впровадження нових методів та форм взаємодії викладача і студента.

Життям доведено, що лише ті знання, які студент здобув самостійно, завдяки власному досвіду, розуму й діям, будуть насправді міцними. Саме тому вища школа поступово, але неухильно переходить від передачі інформації до керівництва навчально-пізнавальною діяльністю, формування в студента вмінь і навичок самостійної роботи.

О. Рудницька відзначала, що у мистецтві найбільше цінується особистісне ставлення до художнього матеріалу. Тому на всіх етапах індивідуального навчання треба дбайливо пестити в студента його індивідуальність, мистецьке Я. Робити це можна тільки шляхом розвитку творчої самостійності, оскільки тоді людина знаходить себе, коли шукає сама, а не слухняно виконує вказівки, нехай і досвідченого музиканта. З цієї причини практику і методику індивідуальних занять неможливо укласти в якусь певну схему: кожне заняття — це творчість викладача, що спрямовується особливостями конкретного студента, специфікою певного художнього твору, поточними та віддаленими навчальними завданнями, розвитком музичних даних, роботою над звуком, формуванням технічних навичок, пошуком художньої інтерпретації тощо [5, с. 129].

Під самостійністю розуміють здатність суб'єкта організовувати й реалізовувати власну діяльність, а також досягнути мети діяльності без стороннього керівництва й допомоги. Зовнішніми ознаками самостійності є планування роботи, самоконтроль, коригування результатів, пошук шляхів удосконалення власної діяльності. До внутрішніх ознак відносять потреби та мотиви, розумові, фізичні й морально-вольові зусилля, що спрямовують особистість. За висновками дослідників, самостійність слід розглядати в двох аспектах: по-перше, як характеристику діяльності в певній навчальній ситуації й, по-друге, як рису особистості [1, с. 3]

Пізнавальну самостійність визначають як:

1) сукупність пізнавальних умінь та навичок тих, хто навчається [3];

2) якість особистості, сутність якої виражається в готовності, спроможності й прагненні власними силами оволодіти знаннями, уміннями та навичками [4].

У психолого-педагогічній літературі виділяють репродуктивний, частково-пошуковий, творчий рівні пізнавальної самостійності. На репродуктивному — студент повинен засвоїти вже готові знання. Частково-пошуковий рівень характеризується частковою організацією процесу одержання інформації безпосередньо студентами. Дії майбутніх фахівців на творчому рівні повністю самостійні. Досягнення найвищої самостійності в процесі оволодіння, наприклад, технікою диригування характеризується здатністю окреслити навчально-методичну проблему й визначити шляхи для її розв'язання. Для встановлення рівня самостійності необхідно співвідносити зусилля, витрачені на одержання результату, з пізнавальними можливостями студента та на даний час.

Потрібно зауважити, що іноді навіть виконання певних завдань репродуктивного характеру змушує студентів працювати на достатньо високому рівні самостійності. Для прикладу, в процесі вивчення пісень шкільного репертуару та партитури хорового твору а capella студенту доведеться самостійно відшукати й відібрати інформацію в методичних та наукових джерелах, проаналізувати й систематизувати її.

У педагогічному процесі виділяють ще змістову й організаційну самостійність. Під змістовою розуміють здатність особистості прийняти правильне рішення без сторонньої допомоги. Розрізняють такі її види:

- 1) виконавську самостійність;
- 2) дії в типових ситуаціях;
- 3) дії в нетипових ситуаціях;
- 4) творчу самостійність.

Одночасно зі змістовою самостійністю задля реалізації визначеного завдання в майбутнього вчителя музичного мистецтва формується вміння організовувати власну діяльність, тобто організаційна самостійність [6, с. 260].

У зв'язку зі специфікою діяльності майбутнього вчителя музичного мистецтва, у якій переважає вокально-хорова робота, та необхідністю підвищення рівня професійної підготовки, провідними напрямками самостійної роботи студентів у процесі вивчення диригентсько-хорових дисциплін, слід уважати:

- закріплення метричних схем та різних диригентських вправ, які сприяють правильній постановці диригентського апарату, допомагають виправленню недоліків мануальної техніки;

- робота з методичною літературою, спрямованою на вивчення теоретичних питань з основ техніки диригування, диригентсько-хорової й вокальної термінології;

- порівняння різних інтерпретацій (у запису) розученого твору або подібного за жанрово-стильовими ознаками;

- аналіз образної сфери твору, засобів музичної та диригентської виразності;

- застосування методу цілісного аналізу партитур з метою вербального оформлення характерних особливостей хорових творів;

- використання отриманих аналітичних даних для підготовки до практикуму роботи з хором;

- відбір прийомів диригентської техніки, необхідних для використання на початковому етапі спілкування з хоровим колективом;

- засвоєння методів самостійного опрацювання хорових творів: гра партитури, спів окремих хорових партій, спів акордів по вертикалі;
- робота над виробленням навичок самостійного використання трьохелементного прийому розучування твору дитячого шкільного репертуару;
- створення власного фонду дитячого шкільного репертуару для здійснення хормейстерської діяльності в загальноосвітньому навчальному закладі;
- здатність виконувати індивідуальні науково-дослідні завдання;
- скласти розгорнутий реферат на хоровий твір або на тему, що стосується висвітлення питань з історії та теорії хорового мистецтва, методики дитячого хорового навчання та виховання [7].

Ми вважаємо, що означений вище комплекс специфічних самостійних дій студентів у процесі вивчення диригентсько-хорових дисциплін є однією з умов, що забезпечує високий рівень диригентсько-хорової підготовки студентів до подальшої хормейстерської діяльності в загальноосвітньому навчальному закладі.

Висновки. Таким чином, виховання самостійної особистості — одне з основних завдань професійної освіти на сучасному етапі. Визначена проблема нині має не лише педагогічний, але й соціальний характер. Майбутні вчителі музичного мистецтва повинні вміти самостійно вирішувати навчальні, методичні, організаційні питання, які можуть виникнути в процесі фахової діяльності, долати різного роду проблеми, обґрунтовувати свої дії. А готувати їх до цього потрібно вже у вищому навчальному закладі, розвиваючи змістову, пізнавальну, організаційну самостійність. Удосконалення організації самостійної роботи студентів у процесі вивчення дисциплін «Диригування», «Практики роботи з хором», на наш погляд, є одним із шляхів вирішення цієї проблеми у ВНЗ.

Література

1. Козаков В. А. Самостоятельная работа студентов и ее информационно-методическое обеспечение : учебн. пособ. / В. А. Козаков. — К. : Вища шк., 1990. — 248 с.
2. Люлюк Л. Я. Диригентсько-хорова підготовка майбутніх учителів музики у сучасній вищій школі / Л. Я. Люлюк, О. В. Люлюк // Проблеми педагогіки музичного мистецтва : Матеріали конференції «Становлення і розвиток музично-педагогічної освіти в Україні». — Ніжин, 2004. — С. 40—44.
3. Половникова Н. А. Система воспитания познавательной самостоятельности школьников / Н. А. Половникова. — Казань : Изд-во Казанского ун-та, 1975. — 101 с.
4. Развитие познавательной активности и самостоятельности слушателей подготовительного отделения вуза на основе дифференциации обучения : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Теория и история педагогики» / Ю. С. Савченко. — Л., 1988. — 16 с.
5. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька : [навчальний посібник] / О. П. Рудницька. — Тернопіль : Навчальна книга — Богдан, 2005. — 360 с.
6. Юцавичене П. Теория и практика модульного обучения / Пальмира Юцавичене. — Каунас : Швиеса, 1989. — 272 с.
7. Шумська Л. Ю. Хорове диригування: навчальний посібник / Л. Ю. Шумська. - Ніжин : НДУ імені Миколи Гоголя, 2011. - 176 с.

ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ НА ЗАНЯТТЯХ З КУЛЬТУРОЛОГІЇ

Ефективність навчальної діяльності визначається не тільки методами викладання, а також і формами її організації. На думку Ягупова В. В., ця організація залежить від вибору дидактичних методів, прийомів і засобів, розуміння цілей і завдань процесу навчання, втілення рекомендацій психологічної і педагогічної наук, зокрема дидактичних закономірностей і принципів, у практику роботи педагогів. Проте безпосередня діяльність, активна і змістовна взаємодія викладачів і студентів полягає саме в організації [4, с. 385].

Найрізноманітніші форми організації навчальної діяльності відомі з історії світової педагогічної думки та практики навчання. Кожен новий історичний етап у розвитку суспільства накладає свій відбиток на організацію навчання, бо виникнення, розвиток, вдосконалення його форм пов'язані з вимогами, потребами суспільства. На жаль, на сучасному етапі розвитку дидактичної науки немає чіткого визначення цього поняття, його сутності як педагогічної категорії [4, с. 384]. Як зазначає І. Ф. Харламов, «багато вчених просто обходять це питання і обмежуються повсякденним уявленням про сутність цієї категорії... Отже, форма навчання як дидактична категорія означає зовнішню сторону організації навчального процесу, яка зв'язана з кількістю учнів, часом і місцем навчання, а також порядком його здійснення» [2, с. 237–238]. Методи навчання виступають як організаційні форми навчання, оскільки є способами взаємодії студентів і викладачів, у межах яких реалізуються інші методи і засоби навчання [3, с. 116].

На будь-якому занятті з культурології викладач організовує навчальну діяльність студентів, що передбачає взаємодію студентів між собою, окремого студента з іншими в складі групи або без неї. У зв'язку з цим, якісне засвоєння системи культурологічних знань забезпечується активністю студента не лише по відношенню до викладача, але і стосовно інших студентів, що дозволяє обмінюватися ідеями, прийомami рішення творчих завдань. Цілісну систему навчальної діяльності студентів на занятті з культурології становлять фронтальна, індивідуальна та групова діяльність. Кожна форма цієї діяльності має власну методику організації взаємодії студентів.

З'ясуємо сутність і встановимо особливості групової, фронтальної та індивідуальної навчальної діяльності студентів на основі порівняння.

У фронтальній діяльності викладач спрямовує групу на роботу в єдиному темпі, прагне більш-менш рівномірно впливати на учасників, але надзвичайно складно забезпечити високу активність усіх студентів. Наприклад, під час проведення культурологічного диктанту педагог орієнтується, головним чином, на студентів з середнім рівнем навчальних можливостей. Саме на них розраховані темп роботи, обсяг та рівень складності навчального матеріалу. За таких умов студенти з низьким рівнем навчальних можливостей неспроможні сприйняти й осмислити матеріал у повному обсязі. Якщо ж знизити темп фронтальної роботи, то це негативно позначиться на інших студентах. Взаємодія студентів між собою незначна й можлива лише з дозво-

лу або за ініціативою педагога. Більш ефективно застосовувати фронтальну діяльність на етапах первинного сприйняття нового матеріалу.

При індивідуальній навчальній діяльності взаємодія між студентами відсутня, також обмежені контакти з викладачем. Кожен працює самостійно в робочому зошиті з культурології, темп його роботи залежить від ступеню цілеспрямованості, навчальних можливостей, підготовленості. Студенти з прогалинами в знаннях, недостатньою сформованістю умінь і навичок самостійної роботи приречені на невдачу, що негативно впливає на засвоєння матеріалу й мотивацію до навчання.

Групова діяльність вдало компенсує недоліки фронтальної та індивідуальної. Єдиного підходу до визначення групової навчальної діяльності у психолого-педагогічній літературі немає. Наявність у цій формі організації навчальної роботи розвивальних потенціалів пов'язується з багатобічним характером взаємодії членів малої групи, появою емоційного контакту між ними і, як результат, мотивів учіння. Різні аспекти ефективного використання у педагогічному процесі малої навчальної групи і психологію взаємодії її членів досліджували Р. Бейлз, Р. Кратчфілд, Л. Фестінгер, К. Левін, Х. Лійметс, Б. Первін, Д. Виноградова, Б. Дегтярьов та ін.

Викладач у груповій навчальній діяльності керує роботою кожного опосередковано, через завдання, які пропонуються та регулюють діяльність студентів. Взаємодія набуває характеру співпраці, коли педагог безпосередньо втручається в роботу груп, якщо у студентів виникають питання, потрібна допомога. Слід зазначити, що студентам буває психологічно складно звертатись за поясненням до викладача, ніж до ровесників.

Об'єднання в групи здійснюється викладачем або студентами за власним вибором. Важливими вимогами до складу малих груп вважаються такі:

- кількість членів малої групи повинна бути непарною, оптимальне число — 5 осіб;
- склад групи не може бути постійним тривалий час;
- темп засвоєння навчального матеріалу (бажано об'єднувати в одну малу групу студентів з різним рівнем навчальних можливостей);

На заняттях з культурології групову навчальну діяльність можливо використувати на всіх етапах процесу навчання, проте найбільша ефективність досягається на етапах закріплення, поглиблення, систематизації знань.

Наприклад, під час виконання вправи «Реставрація», студенти в складі малих груп, складаючи пазли за мотивами творів видатних живописців, скульпторів епохи Відродження, перевіряють і закріплюють свої знання. Студенти з низьким рівнем навчальних можливостей збагачуються новою інформацією, одержують додаткові пояснення з незрозумілих питань, припускаються менше помилок.

Отже, групова навчальна діяльність сприяє формуванню позитивної мотивації, здійснює диференціацію навчання та забезпечує високу активність студентів. Проте, незважаючи на вищезазначені переваги групової діяльності, не варто підміняти нею фронтальну або індивідуальну роботу.

Таким чином, порівняльний аналіз особливостей групової, фронтальної та індивідуальної навчальної діяльності студентів виявляє переваги та недоліки кожної з них і доводить, що у навчальному процесі вони не можуть функціонувати ізольовано одна від одної.

Література

1. Немов Р.С. Психологія: Учеб. для студ. высш. пед. учеб. заведений: В 3 кн. — 4-е изд. — М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. - Кн. 2: Психологія образования. — 608 с.
2. Харламов І. Ф. Педагогіка. — М., 1990. — 520 с.
3. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи: Навч. Посіб. — К.: Академвидав, 2006. — 352 с. (Альма-матер).
4. Ягупов В.В. Педагогіка: Навч. посібник. — К.: Либідь, 2003. — 560 с.
5. Матеріали сайту www.startpedahohika.com

Т.І. МАЦЕЙКІВ,

кандидат педагогічних наук, Інститут педагогіки НАПН України

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ЕТНОКУЛЬТУРНИЙ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ У 7—8 КЛАСАХ

У межах діяльнісної парадигми освіти очікуваний інтегрований результат навчання історії — соціально і культурно компетентний громадянин України, здатний успішно реалізовувати власну програму життєдіяльності, бути відповідальним за долю своєї Батьківщини, її місце у світовому співтоваристві [1].

Вивчення курсу вітчизняної історії передбачає оволодіння учнями системою історичних знань про становлення України як держави, її цивілізаційні досягнення. Наголошується на взаємозумовленості соціальних й етнічних процесів як важливих чинників розвитку складних систем, якими є цивілізації, а також тісному взаємозв'язку етнічної і соціальної історії. Аналізуються етапи становлення і розвитку українського народу, його культурні здобутки в контексті загального розвитку людства. Вироблення у такий спосіб емоційно-ціннісного досвіду учнів основної школи у ставленні до минулого, усвідомлення на основі здобутих знань з історії свого роду, краю, Батьківщини зв'язків між поколіннями українців і власної єдності з ними сприяє їхній адаптації та самореалізації, етнокультурній компетентності та ідентифікації, розвитку громадянськості [2, с. 14].

Проблема формування етнокультурної компетентності у процесі навчання історії не є новою. В історії філософської, психолого-педагогічної наукової думки розглядалися різні аспекти цього питання: співвідношень людини і культури (Й. Гердер, Ф. Шеллінг, Е. Фром, Л. Гумільов, С. Гассен, М. Бахтін, М. Шелер, Е. Сміт та ін). діалогу культур (М. Бахтін, В. Біблер), національного образу світу (Г. Гачев); принципи природо-, культуровідповідності освіти (А. Дістервег, К. Ушинський), етнонаціональне виховання (С. Русова, М. Стельмахович, Є. Сявавко та ін.).

Останніми роками зростає інтерес українських вчених-педагогів (Ж. Гаврилюк, Н. Лисенко, Л. Перетяги та ін.) і російських (О. Бабунової, С. Галоян, Л. Коновалої, О. Нестеренко, Т. Поштарьової та ін.) до проблеми формування етнокультурної компетентності учнів. У їх працях розглянуті питання формування полікультурної та етнокультурної компетентності особистості (О. Гуренко, Л. Коновалова, Т. Ладиченко, Н. Лисенко, Т. Поштарьова), етнокультурної освіти (А. Альфьорова, С. Галоян, О. Нестеренко), виховання в етнокультурному середовищі (О. Алексєєва, Л. Маєвська). Ці наукові розвідки дають можливість підійти до пробле-

ми формування етнокультурної компетентності в методиці викладання шкільного курсу історії України.

Мета даної статті — розкрити методику реалізації етнокультурної складової змісту історичної освіти в процесі навчання історії України в 7—8 класах.

Теоретичний аналіз свідчить, що структурно етнокультурна складова змісту історичної освіти, якщо розглядати її з позиції компетентнісного й діяльнісного підходів до навчання, складається з визначених знань, умінь, навичок, оцінних суджень та емоційних ставлень, що формуються у процесі навчання. Оволодіння ними має забезпечити розвиток національної свідомості школярів, становлення відповідних громадянських якостей особистості.

Методичні засади реалізації змісту історії України в 7—8 класах нами визначено як сукупність умов, мети, змісту, форм, методів, технологій і засобів, що забезпечують компетентісно орієнтовану навчально-методичну діяльність учителя у процесі навчання учнів етнокультурної складової історії України.

У сучасних методичних дослідженнях особливим завданням етнокультурного матеріалу не приділяється окремої уваги. Проте етнокультурна складова шкільних курсів історії має значний потенціал для збагачення предметної історичної компетентності учня, його загальнокультурної і соціальної компетентності.

Проведений аналіз наукових джерел дозволяє стверджувати, що реалізація етнокультурної складової змісту Історії України у 7-8 класах передбачає:

- послідовний і внутрішньо узгоджений розподіл навчального етнокультурного матеріалу за семестрами і роками навчання, з урахуванням усіх знань, умінь і навичок, змістового компонента, кінцевого результату та особливостей попередньої підготовки учнів;
- цілеспрямоване планування навчального процесу з урахуванням оптимальної послідовності у розташуванні навчального етнокультурного матеріалу за темами;
- перехід від простих систем і структур до складних, від конкретних до загальних, і навпаки;
- вивчення наступного навчального матеріалу тільки після міцного засвоєння попереднього;
- чітке виокремлення головного, суттєвого в матеріалі, що вивчається, намагання його систематизувати, узагальнити і класифікувати учнями;
- передумання теоретичних занять практичним, методично обґрунтоване чергування теоретичних і практичних занять;
- пошук можливостей комплексного використання знань, умінь і навичок під час проведення різноманітних занять.

На основі здійсненого аналізу реалізації етнокультурної складової змісту історії України в 7—8 класах у контексті положень законодавства про освіту, Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти та чинних навчальних програм нами визначено низку вимог до цього напрямку освіти, серед них: науковість навчального змісту; побудова навчального процесу в контексті особистісно орієнтованого, компетентнісного та діяльнісного підходів на основі принципів гуманізму й демократизму, використання активних форм і методів навчальної діяльності, забезпечення рівня навчальних досягнень учнів відповідно до чинного стандарту освіти і навчальних програм; урахування психологічних і фізіологічних особливостей дітей відповідного віку у процесі навчання тощо. Проте ці дидактичні вимоги можуть бути

реалізовані через певний навчальний історичний зміст і потребують урахування історико-методичних умов, адекватних особливостям предмета, що визначають методичні засади зазначеної проблеми.

Теоретичні розвідки дозволили обґрунтувати такі методичні умови реалізації етнокультурної складової змісту історії України в 7–8 класах: системність і наступність у реалізації етнокультурної складової історії України; акцентування етнокультурного компонента у формуванні предметних компетенцій учнів; подання етнокультурного змісту з позицій полікультурності, толерантності, відповідності культурно-історичному контексту; систематичне застосування інтерактивних методів навчання; обов'язкове проведення з учнями практичних занять.

Констатувальні дослідження масової практики навчання історії України засвідчили, що в загальноосвітньому навчальному закладі недостатньо реалізується потенціал етнокультурної складової змісту. Встановлено, що за умов використання вчителями традиційної методики навчання історії найбільша кількість учнів знаходиться на початковому (0,31) і середньому (0,38) рівнях сформованості компонентів предметної історичної компетентності. У процесі теоретичного дослідження проблеми та за результатами констатувального етапу експерименту з'ясовано, що ефективність методичних засад реалізації етнокультурної складової змісту історії України виявляється у сформованих елементах історичних компетенцій учнів (хронологічної, логічної, інформаційної, мовленнєвої, аксіологічної) як результат навчальної діяльності.

Проаналізувавши рівні сформованості цих компонентів на предмет виявлення в них етнокультурних знань, умінь, навичок і ставлень, можемо зробити висновок про ефективність чи неефективність методики (методичних засад) навчання, у ході якого реалізується етнокультурний зміст.

Таким чином пропонована методика реалізації етнокультурної складової змісту історії України в 7–8 класах характеризується єдністю умов, мети, змісту, форм, методів, прийомів, технологій і засобів, орієнтованих на залучення учнів під час вивчення історії України до цілеспрямованого опрацювання етнокультурного матеріалу, на розвиток здатності учня розуміти його зміст, визначати особистісний смисл, вироблення світоглядного плюралізму й толерантності. Результати формувального етапу експерименту виявили значні зрушення у формуванні компонентів предметної історичної компетентності учнів як результату навчальної діяльності. Аналіз рівнів сформованості історичних компетенцій на предмет виявлення в них етнокультурних знань, умінь, навичок і ставлень підтвердив ефективність обраних методичних засад навчання, у ході якого реалізовувався етнокультурний зміст. Статистична перевірка результатів експериментального навчання підтвердила коректність припущення та ефективність методичних засад реалізації етнокультурної складової змісту історії України в 7–8 класах загальноосвітнього навчального закладу, що свідчить про досягнення мети і завдань дослідження.

В результаті проведеного нами дослідження доведено, що проблема формування компетентності учнів в етнічній сфері є однією з актуальних у педагогічній теорії та практиці. Об'єктивна важливість досліджуваної проблеми зумовлена реальністю сучасного українського соціуму. Як важливий фактор навчальної діяльності учнів етнокультурна історія України характеризується динамічним взаємозв'язком методологічного, мотиваційного та науково-методичного аспектів.

Теоретичне й практичне розв'язання поставленої наукової проблеми, яке пов'язане з реалізацією основних концептуальних положень дослідження, сприяло розкриттю напрямків поліетнізації навчально-виховного процесу з історії. Визначені параметри вивчення етнокультурної історії України у шкільному курсі історії забезпечують їх науковість, повноту, доступність, варіативність, широту, природність і цілісний підхід до розв'язання досліджуваної проблеми.

За концептуальними положеннями нашого дослідження етнокультурна складова змісту історії України (7–8 клас) розглядається на трьох наукових рівнях: глобальному, регіональному та локальному. Це дає можливість формувати особистість школяра, його компетентність в етнічній сфері шляхом пізнання дійсності від рідного до чужого, від близького до далекого, від національного до планетарного, світового. Такий підхід забезпечує засвоєння учнем соціально-історичного досвіду у вигляді знань, узагальнених способів дій, без чого неможливе ні відтворення, ні примноження загальнолюдських цінностей.

На нашу думку методика реалізації етнокультурної складової історії України як засобу формування компетенцій учнів в етнічній сфері має ряд етапів:

- а) підготовка учнів, яка забезпечує певний запас знань та умінь, мовних пізнавальних засобів, необхідних для вивчення етнокультурної історії України;
- б) створення позитивного ставлення до навчальної діяльності у зазначеному напрямі;
- в) організація творчої навчальної діяльності учнів у процесі набуття етнокультурних знань.

Визначені нами критерії сформованості етнокультурних знань учнів 7–8 класів загальноосвітніх навчальних закладів та їх показники розкривають комплексні досягнення в навчанні історії: позитивний розвиток потреб і мотивів у діяльності учня; розвиток інтелекту; цілісне і світоглядне сприйняття навколишнього етнокультурного середовища.

В результаті нашого дослідження ми дійшли висновку про необхідність і можливість удосконалення методів, форм та засобів вивчення етнокультурної складової змісту історії України. Показано, що в становленні цієї проблеми важливе значення має ознайомлення учнів з методологією історичної науки, формування правильних підходів до класифікації суспільних стосунків, що є основою вивчення історії населення, його діяльності, культури, побуту тощо.

З'ясовано, що формування етнокультурних знань учнів поліпшується, якщо:

- а) вони виробляються на індуктивно-практичній основі з поступовим залученням елементів дедуктивних міркувань;
- б) максимально використовується принцип наочності;
- в) організовується різноманітна діяльність учнів, види якої систематично чергуються.

Отже, методика вивчення етнокультурної історії України як засобу формування компетенції учнів в національній сфері носить універсальний характер, володіє значним поліваріантним потенціалом. З практичного погляду реалізація її основних методичних ідей, принципів побудови і розв'язання поставлених завдань доступна як початкуючому вчителю історії, так і вчителю — не фахівцю. Ця система може з успіхом застосовуватися як в профільних класах так і в звичайних класах загальноосвітніх шкіл. Досвід використання даної методики вивчення етнокультурної історії

України свідчить про те, що за основними методико-педагогічними критеріями її ефективність, порівняно з класичними формами вивчення у школі історії значно вища традиційної.

Література

1. Баханов К.О. Сучасна шкільна історична освіта: іноваційні аспекти: монографія [Текст] / К.О.Баханов. — Донецьк: Тов. Юго—Восток, Лтд. — 2005. — 384с.
2. Гаврилюк Ж. М. Реалізація культурологічного змісту в шкільному підручнику історії Проблеми сучасного підручника/ Ж.М. Гаврилюк //Збірник наукових праць Інституту педагогіки НАПН України. — № 1(10), 2010. — С. 501
3. Каган М.С. Философская теория ценности [Текст] / М.С. Каган.-Спб., 1997.-205с..
4. Маркарян Э.С. Теория культуры и современная наука: логико-методологический анализ [Текст] / Э.С.Маркарян. — М.: Мысль, 1983. — 196с.
5. Стрельбицька С.М. Особливості формування етнокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників в умовах глобалізації [Текст] / С.М. Стрельбицька // Освіта і наука. — №3, 2014. — С. 161-164.
6. Пометун О.І. Компетентнісний підхід в освіті й оцінювання навчальних досягнень учнів з історії [Текст] / О.І.Пометун // Історія та правознавство. — 2004. — № 23. — С. 2—13.

КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО

Т.П. БОРИС,

кандидат історичних наук, асистент кафедри образотворчого мистецтва
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

СТАНКОВИЙ ЖИВОПИС УКРАЇНСЬКОГО ХУДОЖНИКА С. ВАСИЛЬКІВСЬКОГО ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ

Український живопис кінця XIX — початку XX ст., як і вся культура тієї доби, розвивався в складних історичних умовах. Важливу роль у розвитку українського живопису відіграли художники-передвижники. Завдяки їхній активній виставковій роботі на території України різко поживавлюється художнє життя: виникають творчі організації українських митців, влаштовуються виставки, відкриваються художні школи та перші музеї художнього профілю. Проаналізувавши ідейно-естетичну платформу російських передвижників, зокрема утверджений ними реалістичний метод, українські митці значно посилили увагу до зображення життя і побуту, звичаїв і природи України.

Одним із таких митців, який відображав у своїх роботах важливі соціальні проблеми українського народу, був Сергій Васильківський. Він народився 7 жовтня 1854 р. у м. Ізюмі Харківської губернії в родині повітового чиновника. Коли С. Васильківському виповнилося 7 років, його сім'я переїхала до Харкова. Навчаючись у Другій харківській гімназії, хлопець виявив потяг до мистецтва — знайомився з творами образотворчого мистецтва у місцевій картинній галереї, заснованій при Харківському університеті [2, с. 35]. Тому після закінчення шкільного закладу, він поїхав до Санкт-Петербурга, щоб отримати професійну освіту в Академії мистецтв. Уже в ранній, академічний період, працюючи багато й наполегливо у пейзажному відділі під керівництвом видатних художників: М. Клодта та В. Орловського, молодий митець досяг високого рівня майстерності, про що свідчать, зокрема, такі його картини як «Весна на Україні», «Околиці кам'яної балки», «Ранок. Отара на луці» тощо [3, с. 61—62]. У 1883 р. Санкт-Петербурзька академія мистецтв нагородила його малою золотою медаллю за картину «Ранок» [5, с. 22], а через два роки за виставлений на конкурс пейзаж «По Дінцю» — великою золотою. Також йому було присвоєно звання класного художника першого ступеня й право на пенсіонерську подорож Європою коштом Академії мистецтв терміном на чотири роки [1, с. 1; 10].

У 1886 р. С. Васильківський виїхав у відрядження за кордон, де одержав змогу ознайомитися з творчими досягненнями західноєвропейських митців, відвідати громадські та приватні художні музеї. Подорожуючи по різних країнах Європи, таких як Німеччина, Франція, Італія, Іспанія і ін., художник багато працював на пленері. В

своїх пейзажах він намагався передати локальний колорит зображуваної місцевості, правдивість та емоційність образів природи. Твори митця закордонного циклу «Ранок у Безансоні», «Рання весна. Франція», «Село Лютерна. Бретань» та ін. відзначені деталізацією форми, свіжістю кольору та багатством тонових нюансів [3, с. 63].

Наприклад у Франції, ознайомившись з творами світового мистецтва у приватних галереях і музеях Лувру та Люксембурзького палацу, митець виконував копіювання з робіт художників-пейзажистів — Жана Батиста-Каміля Коро, Анрі Руссо, Жана Батиста Реньо, Леона-Жермена Пелуза, Еміля Декампта та ін. [4, с. 77–79], займався написанням власних картин. Зокрема, у Парижі під впливом російського художника І. Похитонова він почав малювати роботу «Крах в Бірках», яка згодом потрапила до Санкт-Петербурзького музею Олександра III [1, с. 1].

Після повернення з-за кордону в рідний йому Харків, він повністю віддається розробленню української тематики. У цей період діапазон творчості стає значно ширшим, він малює не лише пейзажі і краєвиди, а й картини на побутові й історичні теми [3, с. 63]. У 1888 р. С. Васильківський намалював першу картину на історичну тематику — «Козацький пікет», у центрі якої зображено трьох коней на світанкових луках, а праворуч — біля багаття, сидять козаки, які вартують у степу. Жанрова картина постає невід'ємною складовою світу природи. Хоча вона має ознаки історичного полотна, по суті, є пейзажем [7, с. 30].

З поміж інших творів митця, які належать до теми козацтва, найкращими вважають «В Запорізькому степу», «Козак у степу» («Сторожа запорізької вольниці»), «Похід козаків» і ін. Особливістю переважної більшості картин С. Васильківського є те, що вони мають не конкретно-історичний, а узагальнено-історичний характер. Він прагнув передати передусім дух відображуваної історичної доби, національні риси її побутово-емоційного колориту. Типовим сюжетом у творах художника є зображення озброєного козака на коні в дикому степу або групи козаків, які несуть сторожову службу, відпочивають чи рухаються степом в кінному поході [3, с. 67].

Окрім творчої діяльності, художник займався вивченням, збереженням і популяризацією українського мистецтва. Зокрема, під час подорожей він зарисовував старовинні візерунки та орнаменти, церкви та будинки, де вони збереглись в оригінальному вигляді, властиві тільки українському мистецтву [8, с. 13]. Також розробляв художні альбоми («Із української старовини», «Мотиви українського орнаменту», обидва у співавторстві з художником М. Самокишем); брав участь у створенні земського будинку в Полтаві, Харківського літературно-художнього гуртка; був учасником XII археологічного з'їзду в Харкові та постійним членом музейної комісії Харківського художньо-промислового музею [5, 12–15].

У 1910-х рр. С. Васильківський виявив бажання залишити значну частину своєї творчої спадщини Харківському художньо-промислому музею. Про місцезнаходження його робіт свідчить харківський путівник для туристів і екскурсантів за 1915 р. У ньому вказане розміщення творів пейзажного і портретного жанру, фотографічних знімків з пам'ятників мистецтва і місцевої старовини, які були повністю присвячені уродженцю харківського краю С. Васильківському [9].

Після реорганізації Харківського художньо-промислового музею твори художника С. Васильківського були передані до Музею Слобідської України. Понад 1600 цінних предметів були покладені в основу художнього відділу музею [6, с. 2].

Станкові картини українського художника С. Васильківського відображають характерні особливості, притаманні академічному живопису того часу — романтичне трактування простору (пейзажу), героїчних сюжетів (козацтва), відображення соціальних ідей (почуття, настрої і життя трудового народу) і стриманого колориту.

Література

1. Н. С. І. Васильківський / Н. // Нова Рада. — № 154. — 1917. — С. 1.
2. Деревянко А. Ю. Сергей Иванович Васильковский и судьба его творческого наследия / А. Ю. Деревянко // Культура и цивилизация. — 2012. — № 5—6. — С. 33—44.
3. Жаборюк А. А. Український живопис останньої третини ХІХ — початку ХХ століття / А. А. Жаборюк. — К. ; Одеса : Либідь, 1990. — 312 с.
4. Міляєва Л. Архівні справи С. Васильківського й І. Похітонова / Л. Міляєва // Студії мистецтвознавчі. — К.: ІМФЕ НАН України, 2007. — № 3(19). — С. 74—83.
5. Ніколаєв О. Сергій Васильківський. Життя й творчість (з нагоди десяти років з дня смерті маляра) 1917—1927 / О. Ніколаєв. — Музей слобідської України ім. Г. Сковороди. — Х. : Пролетарій, 1927. — 26 с.
6. О. Музей ім. Г. С. Сковороди / О. // Вісті ВЦВК. — 1929. — 20 квітня. — С. 2.
7. Орлова Є. Г. Співець України Сергій Васильківський / Є. Г. Орлова // Україна мистецька. — 2015. — № 6 (18). — С. 27—34.
8. Рутковський М. Сергій Васильківський (1854—1917): світлий пам'яті С. І. Васильківського в десяти роковини його смерті / М. Рутковський. — Прага: Вид-во укр. Молоді, 1927. — 15 с.
9. Харьковъ. Путеводитель для туристовъ и экскурсантовъ [Електронний ресурс] / ред. В. И. Талиев, Д. К. Педаев ; Харьков. о-во любителей природы. — 3-е изд. — Харьков : Типогр. И. М. Аничкина, 1915. — 120 с. — Режим доступа : http://dalizovut.narod.ru/putev915/1pv_1915.htm.
10. Энциклопедический словарь / ред. И. Е. Андреевский. — СПб. : Ф. А. Брокгаузъ и И. А. Ефронъ, 1892. — Т. Va — С. 616.

М.М. ВОЛОСЮК,

науковий працівник Почаївського історико-художнього музею

З ІСТОРІЇ ВЕЛИЧНОГО ДЗВОНУ — «ЦАР-ДЗВІН»

Особливе місце серед усіх дзвонів світу займає більший — «Цар дзвін». Існує чимало версій походження назви цього дзвону: одна із них твердить про те, що на період створення він був найбільший серед усіх дзвонів, які існували на той час; інша — даний дзвін вилито було у тодішній Царській Росії на кошти і вказівки «царствуючих» правителів.

Щодо технічних даних, то дзвін був великим можна й погодитись, що дійсно «цар — дзвін». Висота дзвону сягала 6 м. 14 см., діаметр 6 м. 60 см., загальна вага 201 т. 924 кг.

Починаючи з ХVІ ст. цей дзвін переливали декілька разів. Кожного разу до його ваги додавали ще метал. Із самого початку планувалося доручити вилив дзвону

закордонному майстрові, членові Паризької академії наук, Жерменю, але коли він дізнався про яку вагу дзвону йде мова, то категорично відмовився. Тоді цю ливарну справу доручили відомому на той час, майстрові — ливарнику Маторину Івану Федоровичу і його сину Михайлові. Робота над створенням цього дзвону розпочалась у 1733 р. у м. Москва біля дзвіниці Іоанна Великого. Протягом року велася активна підготовча робота: будівництво ливарної печі задіяло багато робітників, витрачено чимало коштів лише на будівельні матеріали. Уся активна й вдало планована робота не принесла позитивного результату: під час виливання дзвону пуч не витримала ваги і тріснула, а мідь, відповідно, вилилась. На жаль це був не один поганий збіг обставин, на загаль до усього помирає ще й сам майстер, і уся відповідальність за лиття дзвону залишається за його сином. Майстер Маторин — молодший знову протягом цілого року веде підготовчі роботи для виливання «царського» за величчю дзвону. Протягом трьох днів (з 23 до 25 листопада 1734 р. — М. В.) активно й невинно працювали майстри-ливарники і виливання (лиття) чудо-дзвону завершилось успіхом.

Вилитий дзвін залишився на даному місці у так званій ливарній ямі аж до весни (місяця травня — М. В.) 1735 р.

29 травня 1735 р. у м. Москва була велика пожежа, відома в історії під назвою «Троїцька». Пожежа зруйнувала багато будівель у тому числі й дерев'яну конструкцію над ливарною ямою у якій на той час ще знаходився дзвін. Пожежу загасили, але від сильного перепаду температури у дзоні утворилося аж 11 тріщин і відколовся кусок вагою понад 11,5 т. І, як наслідок, дзвін став непридатним утворювати будь-який звук.

За офіційною версією дзвін ще довго був у ливарній ямі, але побутує серед народу думка про те, що була спроба підняти дзвін з ями, але абсолютно невдала, і дзвін зазнав ще більших пошкоджень. Аналізуючи архівні дані висновуємо про те, що пошкоджений цар-дзвін залишався у ливарній ямі майже на ціле століття.

У 1833 р. імператор Микола I доручив відомому на той час інженерові й архітекторові О. Монферану вийняти цей величезний дзвін із ливарної ями. Знову ж розпочались активні підготовчі роботи (тривали рік — М. В.) з підняття величчю за ваговою величчю дзвону.

У 1834 р. із другої спроби (підняття дзвону тривало 23 хв. — М. В.) дзвін було вийнято на поверхню з ливарної ями-печі. І так, як дзвін був пошкоджений, або ж, як говорилося в народі глухий, то його поставили на гранітний п'єдестал біля дзвіниці, де він мав функціонувати згідно попередніх планів замовників. Чудо величний дзвін залишився назавжди не менш величним від історії свого походження.

З художньої сторони «Цар-дзвін» мав бездоганний вигляд. Дзвін був прикрашений зображеннями замовників: царя Олексія Михайловича та імператриці Анни Іоанівни, а також було чимало написів на дзоні (написи пошкоджені — М. В.), ангели підтримували нібито ці надписи, а вгорі на самому завершені дзоні у своїй божественній величі зображенні Спаситель, Богородиця і Євангелісти. Верхні і нижні фризи дзоні прикрашені зображенням пальмових гілок. Усі роботи з прикрашення й оздоблення дзоні були виконанні майстрами В. Кобелевим, П. Галкіним, П. Кохтевим, П. Серебряковим. Написи й зображення, які залишились на дзоні непошкодженими підтверджують той факт, що згадані вище майстри ливарно-оздоблюваної справи були професіоналами високого рівня.

На зламі дзвону видно світло-білий колір міді, якого не мають усі інші дзвони. Це чудо ливарної справи пояснюється тим, що надто велика кількість золота і срібла була додана до складу металу з якого виливався дзвін.

Неодноразово розглядалося питання про ремонт чи реставрування цього величного дзвону, дійсно царського дзвону серед усіх тогочасних дзвонів, але це були лише словесні дії й сподівання, які не принесли позитивних результатів.

«Цар-дзвін» назавжди залишився лише пам'ятником величної ливарно-оздоблювальної справи того часу.

З роками життя, багато майстрів-ливарників намагалося створити подібний дзвін, (скопіювати — М. В.), але це були лише спроби, які могли мати бажаний результат за умови зменшення і спрощення усіх технічних даних уже нехай «глухого» але існуючого дзвону.

Література

1. Байз К. История искусств. — Киев, 1914.
2. Дмитриева Н.А. Краткая история искусств. — М., 1912 р.
3. Оловянишников Н. История колоколов и колокольное искусство. — М.; 1912.
4. Стародубцев О. В. Русское церковное искусство X-XX веков. — М.: Лепта Книга, Издательство Сретенского монастыря, 2007. — 728 с.

УДК 79

М.М. ВОЛОСЮК,

науковий працівник Почаївського історико-художнього музею

ЦЕРКОВНІ ДЗВОНИ: ВІД ПЕРВИННОЇ ПРОСТОТИ ДО САКРАЛЬНОСТІ

Стаття присвячена висвітленню сутності та змісту такої філософсько-теологічної думки як сакральність дзвону. Проаналізовано первинні сутнісні поняття й специфічність походження дзвону.

Ключові слова: дзвін, ливарна справа, людвісарство, сакралізація.

*Слыша благовест, с Тобою
Создатель, говорю.
В. Жуковский*

Постановка проблеми. З давніх-предавніх часів дзвін для людей був голосом рідної землі, натяком на щире спілкування із Творцем, символом єдності віри і незалежності, величі і слави держави. За часів Київської Русі дзвін був не лише важливим державним символом, а й частиною національної свідомості. Важко навіть уявити собі щире християнське поселення народу без храму Божого і величних дзвонів чи дзвону. У хвилини горя і смуту, безмірної земної радості і святкувань звук дзвонів був проявом підтвердження безмежної милості Божої, голосом благословення Матері-Церкви.

Перші спогади про дзвони долинали до нас, сучасників, ще з глибокої давнини. Дзвони були відомі усім: євреям, єгиптянам, римлянам та ін. Євреї ж викорис-

товували зображення дзвіночків на одязі первосвящеників, як прикрасу. А першим значенням дзвону для римлян було скликання народу на богослужіння й початок служби.

Стан дослідження. Науково-дослідні твердження в один голос підтверджують той факт, що Китай є батьківщиною дзвонів і малих дзвіночків величиною на 4,5 см. вилиті зі сплаву міді й олова, датовані ще задовго до Р. Х. (себто ще до н.е. — М.В.). Поширення й розповсюдження дзвонів з Китаю до європейських країн відбувалось завдяки «Великому шовковому шляху». Саме такі напрями взаємовідносин між тогочасними народами світу й розпочали нове життя дзвіночків до рівня величних дзвонів. Потрапивши до європейського культурного життя, дзвони набули чинності сакрального рівня. Однак існування іншого, другого твердження про первинність й поширення дзвонів і дзвіночків нам, сучасникам, більш близьке до сприйняття. Вважається, що у давнину на теренах нашої землі вже були дзвіночки, але невеликих розмірів і їх не виливали зі сплавів металу, а викувували або вигинали з листового заліза археологічні розкопки на теренах тогочасної Київської Русі доказують той факт, що малесенькі дзвіночки висотою від 2 до 7 або й 9 см. використовувались нашими предками у щоденному побуті, мабуть для музичного звучання або ж простого звукового розподілення чогось, але без ніяких величних контекстів чи то сакральності ще на той період.

Виклад основного матеріалу. Із запровадженням християнства у Київській Русі язичницьке попереднє використання малих дзвонів і дзвіночків набуло іншого змісту й застосування. Перші (або ж як їх ще називають «ранні» — М. В.) християнські письменники й митці слова II ст. н.е. згадують у своїх працях про дзвін, дзвіночок й дзвони як символ Євангельської проповіді, як один із символів / знаків сакрального мистецтва. Абсолютно вірно сказати просто неможливо (немає чітких доказів і фактів — М.В.) коли саме було застосовано дзвони у церковних богослужіннях. А, ось хто перший застосував дзвони для богослужінь, — теж не існує спільної ні світської, ні теологічної / церковної теоретичної виваженої думки.

Західна християнська традиція (правдиво назвати католицький світ — М.В.) пропонує усім версію застосування дзвонів при богослужіннях. Перша звітка церковних переказів відноситься до періоду життя й служіння Всевишньому св. Павліна, єпископа Ноланського (353—431). Нібито уві сні єпископ побачив Ангела із дзвіночками, які утворювали дивні безмірно приємні звуки. А, ось вже у реальному житті, польові квіти «дзвіночки» підказали св. Павліну, якими мають бути за формою оті дивні дзвіночки які тримав Ангел.

Перші спогади про дзвони при християнських церквах західні джерела відносять лише до періоду VII ст., у роки свого служіння Папа Сабініанус (604—606) узаконив застосування дзвонів для повідомлення часів (початку й завершення — М.В.) богослужіння при церквах, соборах і храмах Риму й Орлеану. У VIII ст. на Заході завдяки Карлу Великому дзвони при церквах були дуже розповсюджені. Папа Іоан — XIV узаконив звичай «хрещення» або «називання» дзвонів, кожен дзвін освячувався на честь святого покровителя храму в якому мав бути дзвін ось, наприклад: церква Св. Георгія — Георгіїв (Георгіївський дзвін — М.В.). виготовляли дзвони зі сплаву міді й олова загалом, але згодом до цих металів почали додавати залізо, а для покращення й чіткості звуку і цінності (матеріальної) почали додавати срібло.

У середині VIII ст.. появилися перші дзвіниці (високі будівлі в яких були дзвони різної величини — М.В.) при церквах і соборах, але вони були у ідентичному архітектурному ансамблі з церквами чи то соборами.

Середина IX ст. вважається періодом вдосконалення навиків виливання дзвонів, а розміри виливання дзвонів, а розміри виливання дзвонів вперше збільшувались.

У другій половині IX ст. на православному Сході появилися при церквах перші дзвони, коли у подарунок імператорові Василю III (865 р.) венеціанський дож Орсо-І прислав до Константинополя дванадцять дзвонів для новозбудованої церкви. Це нововведення не мало широкого традиційного застосування чи розповсюдження, і лиши після того, як хрестоносці прийшовши у Константинополь (1204 р.) почали поширювати свої права й закони, саме тоді вже системно при церквах почали появлятися дзвони. Історично обумовлено той факт, що віросповідання християнства на Русі (Київській Русі розуміємо далі — М.В.) прийшло зі Сходу, з Візантії, а поява дзвонарської церковної традиції із Заходу.

На Русі, так як і у Візантії, для заклику до богослужіння застосовувались била і клепала згодом, з поширенням дзвонів, била, клепала і дзвони ще довгий час «служували» разом. Таку тісну «дружбу-службу» доказують записи у Типіконі. Ряд церков і соборів, які з якихось причин не могли придбати собі дзвони ще й надалі продовжували користуватися билами і клепалами. Навіть у Гефсиманському скиту Троїце — Сергієвої Лаври, заснованому у 1844 р., використовувалось велике дерев'яне било.

Перша літописна згадка про дзвони на Русі припадає на 988 рік. У Києві були дзвони при Успенській (Десятинній) та Ірининій (Іринійській) церкві. Під час археологічних розкопок фундаменту Київської Десятинної церкви (1824 р.), які очолював митрополит Київський Євгеній (Болховитинов) було знайдено два дзвони. Один дзвін — коринфської міді, краще зберігся (висотою приблизно 40 см., вагою орієнтовано 37, 71 кг.), вважається найдревнішим дзвоном Київської Русі.

Ймовірно, що на початках дзвони, які прийшли до нас з католицького світу сприйняли на Русі досить насторожено і надавали перевагу билам. У одному з уривків тексту літопису написано: «Было же держат по ангелову внушению, а колокола латыне дзвонят».

Після татаро-монгольського нашествия дзвонар на справа у Давній Китайській Русі припинила своє існування.

У XIV ст. дзвонарська справа відновлює свою діяльність у Північно-Східній частині Київської Русі. Виливання дзвонів найрізноманітнішої ваги і величини набирає чималих обертів. У Новгородському літописі (1342 р.) розповідається про те, що владику Василій дав вказівку вилити великий дзвін для Собору св. Софії і тому було запрошено майстра дзвонарської справи а ж з Москви відомого в історії під іменем «росіянин Борис».

Коли у XIV — XV ст. Київська Русь налагоджує системно-активний торгівельні зв'язки, то дуже багато дзвонів привозиться з-за кордону. На терени нашої Русі приїздить чимало закордонних майстрів, які виливають найрізноманітніші дзвони для монастирів, соборів, церков, але виконують свою роботу лише під індивідуальне замовлення, уніфікуючи таким чином кожен дзвін. У цей період появляються написи на дзвонах на слов'янській, латині, голландській, старонімецькій мовах. Деякі

написи на дзвонах були зашифровані і їх можна було прочитати завдяки так званому «ключеві». Також чітко утвердилася традиція святити дзвони уже за східним обрядом, а західна традиція відійшла назавжди у католицький світ.

У цей період людвісарськими справами активно займалися венеціанці Павло Дебоше, Петро і Яків.

На початку XVI ст. учні згаданих майстрів успішно засвоїли навчання своїх наставників і досить вдало не менш креативно продовжували ливарну справу. Саме у цей час бере початок особливе формування типових форм руських дзвонів, спеціальна система кріплення і склад міді з якої найчастіше виливали дзвони.

Значною подією у ливарній справі було виливання дзвону у 1530 р., коли за велінням новгородського архієпископа св. Макарія вилили дзвін вагою понад 4 т. 95 кг. Такої ваги дзвони були великою рідкістю, тому літописці цього періоду писали, що це була досить вагома подія, адже такого ще на Русі не було.

Ливарної справи майстер Немчинов вилив дзвін «Благовісник» вагою понад 16 т. 380 кг. Ця не менш вагома подія відбулася у Москві за царя Івана Грозного. Брати Чохові: Ігнатій, Богдан, Андрій були не просто майстрами людвісарської справи, але й славилися вміннями художньої оздобы, що на той період було досить добре оплачуваним та рідкісним ділом. У цей час при церквах, монастирях і соборах Москви нараховувалось понад 5000 видів дзвонів, кожен з яких мав якусь свою специфіку. Троїце — Сергієва Лавра (м. Москва) ще й до сьогодення зберегла децицію дзвонів литих ще при Борисі Годунові.

Початок XVII ст. відомий ще в історії як «смутное время» на певний період сприяв абсолютному припиненню розвитку ливарної справи. Але цей період «пустоти» (саме так називали невеликий проміжок часу поч. XVII ст. коли майже всі справи припинили свій прогресивний рух — М.В.) тривав недовго і уже на його зміну прийшов невпинний для тодішнього ритму життя прогрес. Відомими руськими майстрами того періоду були Проня Федорів, Ігнатій Максимов, Андрій Данилов, Олексій Якимов. На руських землях у цей період працювало й бажало працювати багато закордонних майстрів.

Кількість дзвонів на Київській Русі продовжує зростати. Петро Петрей, який був у Москві на початку XVII ст. писав, що там немає вже храму, де б не було дзвону, а є й навіть при церквах й по декілька дзвонів, а коли вони усі разом дзвонять, то створюється такий ансамбль звуків, прихожан прихожанина не чує, лише слухає той дзвін.

На здивування закордонних майстрів руські ливарники на чолі з майстром Андрієм Чоховим вилили дзвін «Реут» (1622 р.) вагою понад 32 т. 760 кг. для дзвіниці Іоана Великого. Коли у 1812 р. після спроби наполеонівських військ зірвати дзвіницю, дзвін впав і у ньому відломилась «вуха». «Реут» був відреставрований уже після звільнення Москви від ворожого нападу. Під час присяги на престол Олександра II у Кремлі (1855 р. Великий піст) дзвін «Реут» впав і смертельно придушив 10 людей. Під час коронації Олександра II дзвін впав вдруге при цьому загинуло 17 людей. Свт. Філарет (Дроздов) на ці знаки дзвону сказав так: «Царствования будет хорошо, а конец неблагополучен». Після таких знакових подій дзвін знову відремонтували, але вже з 1912 р. став непридатним для дзвоніння.

«Цар — дзвін» (висотою 6 м. 14 см., загальна вага понад 201 т. 924 кг.) був вилитий у 1654 р. на веління царя Російської імперії Олексія Михайловича майст-

рами Олександром Григор'євим. Цей дзвін розколовся під час пожеги 1701 р., але був перелитий за правління імператриці Анни Іоанівни.

У 1667 р. був вилитий дзвін вагою понад 34 т., розмістили цей дзвін у звенигородському монастирі це був, як писали історики «благозвучний» дзвін. Під час війни у 1941 р. фашистські війська підступили до Москви й вирішили евакуювати дзвін, але він впав і розбився.

Особливе місце серед усіх руських і російських дзвонів займають так звані ростовські дзвони найбільший дзвін — «Сисой» (отримав назву в пам'ять Ростовського митрополита Іони (Сисоєвича) — М.В.), вагою понад 32 т., вилили цей дзвін у 1689 р. «Поліелейний» дзвін (1683 р.) вагою понад 16 т. «Лебідь» дзвін (1682 р.) вагою понад 8 т. Загалом на дзвіниці Ростовського Кремлю 13 дзвонів. Дзвонять цими дзвонами за спеціально складеними нотами в три такти: іонський, акимівський і дашковський або георгіївський (протягом довгих років у ХІХ ст. гармонійною настройкою дзвонів займався протоієрей Аристарх Ізраїлев — М.В.).

На початку правління Петра І людвісарська справа, у Росії і її підвладних територіях, не розвивалась. Постійні спроби правителя перевести існуючий лад на свій власний і порушити таким чином межу між світським і церковним життям привели до занепаду й припинення сакрального мистецтва саме у людвісарській справі.

Висновки. Висвітлення питання сутності та змісту філософсько-теологічної думки щодо сакральності дзвону була, є і буде диспутивним моментом обговорення для багатьох дослідників та науковців. Адже з кожним кроком історії людство переживало певні сутнісні зміни і, відповідно до цього, сакральні прояви. Сміливо можна висновкувати той факт, що палітра напрямів досліджень є багатогранною та безмірно перспективною щодо наступних крокувань у напрямі теоретико-філософсько-теологічних досліджень.

Література

1. Біблія.
2. Алпатов М.В. Всеобщая история искусств / М.В. Алпатов. — М., 1955. — 325 с.
3. Байз К. История искусств / К. Байз. — Киев, 1914. — 287 с.
4. Белов А. Когда звонят коло кола / А. Белов. — М., 1988. — 213 с.
5. Любимов Л.Д. История Древней Руси / Л.Д. Любимов. — М., 1996. — 304 с.
6. Стародубцев О.В. Русское церковное искусство X — XX веков / О.В. Стародубцев. — М.: Лепта Книга, Издательство Сретенского монастыря, 2007. — 728 с.
7. Толочков П.П. Древний Киев / П.П. Толочков. — Киев, 1976. — 375 с.

В.М. ГУЛАК,
студентка Київського національного університету культури і мистецтв
Л.О. КАРПОВА,
науковий керівник, кандидат педагогічних наук, професор,
заслужений працівник культури України

ТЕМАТИЧНІ ПАРКИ ЯК НАЦІОНАЛЬНИЙ КУЛЬТУРНИЙ ПРОДУКТ

Мета: обґрунтувати аспекти тематичних парків в культурній самобутності.

Соціально-культурне становлення паркової системи є одним з головних показників національно-культурного становлення розвитку суспільства. Сучасний світ культурно-дозвіллевих послуг з кожним роком стає ширшим, завдяки всеосяжному спектру технічного світового прогресу. Ринок послуг таким чином не завжди витримує конкуренцію або ж надає неякісну низку послуг, які на світовому рівні знецінюються та стають нікому не потрібні та забуті. Але не завжди інформаційно-технічний прогрес може забезпечити культурні потреби населення.

Національний рівень надання дозвіллевих послуг, які пропонуються пересічному громадянину не завжди відповідає грошовому еквіваленту та й якість залишає бажати кращого. На сучасному етапі розвитку суспільства поширюється тенденція інтересу до тематичних парків, як виду культурно-дозвіллевого дозвілля. Тематичні парки своїм розвитком та властивостями якими вони набувають посідають провідне місце. Тому тематичні парки не просто популяризують національну самобутність будь якої країни чи материка світу, які через культурно-технічні засоби зображають та відтворюють свої традиції, звичаї та обряди, яскраво показують за допомогою технічних засобів колорит культури, саме завдяки вишуканості та простоті приваблюють все більше населення [2].

Не можна оминути той факт, що національні тематичні парки оснащені новітніми засобами, що дозволяє споживати культурно-дозвіллеві послуги соціально незахищеному верству населення (зокрема інвалідам, людям похилого віку та вагітним жінкам). Тенденції розвитку тематичних парків дозволяє розширити спектр методів навчання, адже найкраще пізнається в ігровій формі. Коли людина починає пізнавати світ завдяки іграм в тематичних парках де сама атмосфера навіює новизну та цікавинку то й саме пізнання чогось нового сприймається легше. Та й основний фактор дозвілля буде дотриманий, а саме добровільність [1,4].

Питання формування та реалізації створення парків відносяться до складних політичних, економічних, соціальних проблем. Вони сьогодні надзвичайно актуальні і стосуються усіх без винятку шарів українського та зарубіжного суспільства. Паркова система володіє величезними політичними, культурними, соціальними, інтелектуальними цінностями і творчим потенціалом, але не завжди бувають затребувані суспільством як вже зауважувалося. Особливого значення набувають парки, де здійснюються трансформаційні і модернізаційні процеси. Парки зароджують культурні та національні традиції, що яскраво зображають стан культурного розвитку країни. Культурні цінності паркової системи займають останнє місце, що не дуже втішна ситуація, тому що саме від стану парків залежить культурний та мистецький розвиток суспільства. Дозвілля завжди було і буде цікавити суспільство [3].

Висновок. В ХХ столітті вільний час людини займав провідне місце серед проблематик соціально-культурного розвитку. Тому поставало нагальна проблема вирішення, так як в останні десятиліття в світі спостерігається стійка тенденція підвищення інтересу до формування принципово нового підходу не лише до культури в цілому, а й її прикладної галузі - культурно-дозвілєвої діяльності. Зростає усвідомлення того, що раціональне використання “вільного часу”, дозвілля сприяє формуванню високої духовності, задоволенню потреб та інтересів людей в спілкуванні, творчому розвитку; що правильна організація дозвілля може зменшити соціальне напруження, навіть перевести його в безпечніше русло; що питома вага дозвілля зростає в системі культурних цінностей людей, їхньої життєдіяльності.

Тематичні парки своєрідні замітники світу, тому найкраще для найкращих. І робота тематичних парків повинна бути злагодженою та зацікавлювати не тільки відвідувачів але й працівників, що на мою думку важливо. Щоб завжди бути на висоті вони намагаються знайти свою ізіюминку, зробити або показати щось нове таке, що в інших тематичних парках немає. Не варто ігнорувати той факт, що провідні тематичні парки мають своєрідний бренд. Що дає можливість спостерігати інноваційне зростання та забезпечення.

Література

1. Аксютин Н.Ф. Культурно-досуговая деятельность. — Казань, 1995. Культурно-досуговая деятельность. / Аксютин Н.Ф. Культурно-досуг 28.
2. Копієвська О.Р. Соціально-культурні аспекти організації діяльності парків в країнах зарубіжжя. Дис. канд. пед. наук / КНУКіМ. — 1999. — 175 с.
3. Савранчук Л.А. Тематичні парки як різновиди антропогенних розважальних комплексів // Культурний ландшафт: теорія і практика. — Вінниця: ПП ТД «Едельвейс і К», 2010. — 157-161.
4. Сенін В. С. Організація міжнародного туризму: Підручник. - 2-ге вид., Перероб. ідоп. - М.: Фінанси і статистика, 2003.

Я.К. САПЕГО,

аспірант Харківської державної академії культури

РЕФОРМАТОРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ П. П. ВІРСЬКОГО У СФЕРІ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ХОРЕОГРАФІЧНОГО МИСТЕЦТВА

Відомі балетмейстери Павло Вірський та Микола Болотов вперше в Україні об'єднали навколо себе хореографічний колектив народного танцю.

Організатором і беззмінним керівником ансамблю з 1955 по 1975 рр. був народний артист СРСР, лауреат Державної премії СРСР, лауреат Державної премії України імені Т. Шевченка — Павло Вірський.

Навіть важко перелічити всі численні і різноманітні композиції, створені П. Вірським. Ніжна і прозора лірика, натхнена романтика, піднесена героїка, хвилююча патетика, щедрий і теплий гумор — у кожній з цих емоційних сфер українського танцю. Балетмейстер почуває себе на диво й вільно, майстерно і часом несподі-

вано оригінально відтворюючи ці розмаїті настрої в пластичних композиціях та візерунках, постійно збагачуючи і розвиваючи багатобарвну мову сценічної хореографії.

Прагнення до різноманітності і виразності танцювальної мови, до її постійного збагачення, до більш точного вибору зображальних засобів виникло у творчості балетмейстера як закономірний результат його невтомних шукань, філософського осмислення проблем життя, як результат експериментів по розкриттю складних сучасних тем. Органічно поєднуючи елементи українського фольклору з класичною пластикою, П. Вірський створив якісно нову танцювальну мову — лексику сучасної української народно-сценічної хореографії [1, с. 99].

Образно-танцювальне мистецтво П. Вірського завжди несподіване і яскраве. В його постановках звичні й широко відомі рухи набувають нового емоційного змісту. Канонічні побудови квітнуть свіжими візерунками, традиційні — забарвлюються оригінальними відтінками, неповторним колоритом.

Український танець для П. Вірського — це величезний світ найрізноманітніших емоційних барв, образів, сюжетів, тем, настроїв, співзвучних нашому героїчному епосу, характерові і духовним багатствам нації.

І сьогодні викликають захоплення створені Вірським яскраві хореографічні композиції «Ми з України», «Ляльки», «Моряки», «Гопак», «Сестри». Тонким гумором прикрашені танці «Чумацькі радощі», «Ой під вишнею», «Повзунець»; м'яким ліризмом — «Подояночка» легким сумом та романтичністю — «про що верба плаче». Широко відомі героїко-патріотичні полотна — «Запорожці», «Ми пам'ятаємо» та інші.

Оригінальні пошуки П. Вірського утвердили узагальнену образність, свідчили про те, як багато світлого і несподіваного може відкрити талановитий митець у лексичі та композиціях української народної хореографії як майстерно театралізуючи фольклор можна по новому осмислити і перетворити національні сценічні традиції.

До 30-х років ХХ століття український танець на сцені побутував в первісному етнографічному, суто фольклорному варіанті. Це було пов'язано з відсутністю особистості, яка б змогла підняти його на новий ступінь розвитку. Такою особистістю для українського народного танцю став П. Вірський.

Павло Павлович Вірський народився 25 лютого 1905 року в Одесі. Закінчив Одеське музично-драматичне училище, де хореографічне відділення очолював В. Пресняков (колишній характерний танцівник Маріїнського театру в Петербурзі, учасник «Російських сезонів» у Парижі, пропагандист ритмічної гімнастики Далькроза і «вільної пластики» Айседори Дункан).

З 1923 року працює артистом балету в Одеському оперному театрі, танцює у спектаклях Р. Баланотті, у новаторській постановці К. Голейзовського «Йосип прекрасний» [2, с. 34].

Спілкування з К. Голейзовським, який закликав шукати нові для хореографії форми, пробудило у молодому танцівникові інтерес до вивчення хореографічного фольклору, утвердило в ньому віру в безмежні виражальні можливості хореографії.

Після закінчення музично-драматичного училища у 1927 р. П. Вірський їде стажуватися в Московський хореографічний театральний технікум імені А. Луначарського, де під керівництвом досвідчених майстрів класичного танцю, зокрема А. Мессерера, удосконалює і збагачує свої знання.

Працювати П. Вірський поїхав в Одеський оперний театр, де майже відразу почав займатися і постановочною роботою. У співдружності з випускником Одеського музично-драматичного училища М. Болотовим вони у 1928 р. створили оригінальну самобутню балетну виставу Р. Глієра «Червоний мак», у 1929 р. — «Есмеральду» Ц. Пуні. Пізніше вони створили «Лебедине озеро», «Корсара», «Дон Кіхота». Учні одних і тих самих педагогів, П. Вірський і М. Болотов органічно доповнювали один одного. Якщо М. Болотов тяжів до режисури й оригінальних пантомімічних мізансцен, то П. Вірський мислив яскравими танцювальними образами, легко створював цікаві танці, мав тонке відчуття сучасних пластичних інтонацій. У балетах М. Болотова і П. Вірського гармонійно сполучалися танець і пантоміма, у єдине ціле зливалися елементи класичної і народної хореографії.

Під впливом постановки в Одеському театрі опери та балету «Карманьйоли» (1930) балетмейстером П. Вірський і М. Болотов створили власну інтерпретацію цього балету в Москві. Особливу увагу вони приділили побудові й розробці масових танцювальних народних сцен. Прагнучи до життєво-історичної правдоподібності, показу величних картин боротьби народу, хореографи знайшли узагальнюючі деталі, виразні художні штрихи. Розкриваючи реалістичні принципи, накреслені в попередніх балетах, митці повністю відмовилися від танцю заради танцю, прагнули відтворити в ньому характери героїв і драматичні положення.

У постановці балету, безперечно, було багато суперечливого, автори використали тут слово і пісню, що певною мірою збіднювало виражальні можливості танцю. Але багато було у виставі й цікавих знахідок, а головне, хореографи продовжували утверджувати реалістичні принципи мистецтва, шукати нові балетні форми.

Постановники розвивали традиції реалізму й народності, утверджувала реалістичні засоби танцю на українській сцені що наочно втілюють їхні наступні балети: «Раймонда» О. Глазунова (1934), «Міщанин з Тоскани» В. Нахабіна (1939) [2, с. 18].

Своєю роботою балетмейстери сприяли подальшому розвитку української хореографії: розширенню її сценічних форм, збагаченню її режисерською думкою і драматургічною виразністю.

Проте найбільше увагу П. Вірського привертало багатство українського народного танцю. Він їздив по селах, збирав і записував танцювальні знахідки, які пізніше використовував у своїй творчості.

Інтерес до рідного українського танцю зародився в майбутнього балетмейстера ще в ранньому віці, коли він підлітком стежив за виступами танцюристів, які виконували молодецькі запорізькі танці.

У 20-ті роки на естраді в Одесі часто виступали різні групи виконавців українських танців, і серед них популярне тріо Орбелбол (у складі Орлика, Белова-Дубіна і Болденко), а також група під керівництвом М. Соболя, які пропагували віртуозний танець, насичений найскладнішими трюками, стрибками й обертаннями. П. Вірський ніколи не пропускав ці вистави, уважно стежив за кожним рухом танцюристів, а вступивши до музично-драматичного училища, почав наполегливо вивчати рідне хореографічне мистецтво [2, с. 28].

Починати цю діяльність йому довелось майже з нуля: український сценічний танець існував на той час лише у вигляді вставних номерів у спектаклях українського музично-драматичного театру та у деяких українських операх, хоча існувала вже не-

велик, проте фундаментальна праця В. Верховинця «Теорія українського народного танцю». У мемуарній літературі та у виконавській традиції українських акторів-ветеранів є згадки про танцювальні номери, які ставив у театрі М. Садовського прекрасний актор і танцюрист С. Паньківський. Дехто пам'ятав і В. Авраменка, та після еміграції його ім'я потрапило під заборону: у країні панувала боротьба з націоналізмом [3, с. 45].

Першим кроком П. Вірського на новому шляху була постановка в Одесі наприкінці 20-х років танців в опері М. Лисенка «Тарас Бульба». Сповнений емоційного натхнення та могутньої сили «Козачок», — яскрава театралізація народного танцю, збагаченого віртуозною технікою з видозміненими акробатичними трюками — був першим протиставленням прямому перенесенню на сцену фольклорно-танцювальних зразків у їхньому споконвічному вигляді. Запропонований П. Вірським розвиток національної танцювальної лексики на основі класичного балету одразу зустрів визнання серед танцівників і хореографів.

Наступним етапом стала декада української літератури і мистецтва в Москві, для якої П. Вірський та М. Болотов поставили танці в опері «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемовського. В газеті «Правда» від 13 березня 1936 року писали, що танці найкраще, що було показано в спектаклі, а гопак у четвертому акті «поставив на ноги» буквально весь театр! Злітаючи високо в повітря, танцюрист з оголеними шаблями в руках виконував запаморочливі обертання. Майстерне фехтування в танці, стрімкі стрибки і різноманітні присядки, виконані до того ж із зберіганням технічних канонів класичної хореографії (виворотність, витягнутий підйом, чіткі позиції рук і ніг тощо), вразили не тільки звичайну московську публіку, але й самого К. Станіславського, що захоплено оцінив гастролі киян» [6, с. 57].

Перша декада української літератури та мистецтва в Москві 1936 року та значні успіхи української народно-сценічної хореографії викликали інтерес до народного танцю і глядачів, що самі часто ставали виконавцями в самодіяльних колективах, і спеціалістів балетного мистецтва. Усе частіше порушується питання про необхідність створення професійного ансамблю.

На Київській міській хореографічній конференції в лютому 1937 року П. Вірський робить глибоко обґрунтовану та переконливу доповідь про український народний танець і перспективи його розвитку від першоджерела (побутового танцю — примітива, фольклорного обряду, народних ігрищ) до створення професійної української народної хореографічної школи.

1937 року П. Вірський та М. Болотов організовують перший на Україні Ансамбль народного танцю й залишають Київський театр опери та балету імені Т. Шевченка, де вони очолювали балетну групу.

У першій же програмі вони пропонують яскраву театралізацію фольклорних танців, сміливо збагачують традиційну лексику українського танцю елементами класичної хореографії. Звертаючись до історії народу і його сучасності, створюють колоритні сюжетні картини, своєрідні українські балети-мініатюри: «Українська сюїта», «Запорожці» й інші. Водночас ансамбль стає фольклорно-етнографічною лабораторією, що займається пошуком, фіксуванням і переосмисленням скарбів народного танцю та народної танцювальної музики.

У своїх постановках П. Вірський умів відмовлятися від надмірності заради утвердження основного напрямку танцю, провідної ідеї. Головним для нього було розкрити зміст у цікавій формі.

Танці в постановці П. Вірського були справжнім відкриттям у галузі сценічної хореографії. І не випадково, побачивши їх у Москві, художній керівник Червонопрапорного ансамблю пісні і танцю Радянської Армії О. Александров запросив постановника у свій ансамбль (з 1943 по 1955 рік П. Вірський — балетмейстер цього колективу).

Зрідка Павло Павлович намагався знайти розраду в постановці балетних спектаклів. 1944 року він пише з Москви композитору М. Скорульському, автору балету «Лісова пісня» про те, прочитавши ще раз «Лісову пісню», ще більше впевнився в тому, що цей сюжет для балету просто ідеальний і в нього з'явилося велике бажання до роботи над цим спектаклем [5, с. 11].

На Україну П. Вірський повертається 1955 р. і продовжує роботу над створенням українського танцю. Він одразу очолює молодий колектив Державного ансамблю, який почав свою післявоєнну діяльність 1951 року. Новому художньому керівникові довелось докласти багато сил, праці й творчої видумки, щоб за короткий час підійняти виконавську культуру танцюристів, створити велику й цікаву концертну програму та вивести молодий колектив у ряд кращих танцювальних ансамблів країни.

З народного побуту П. Вірський переймав в ансамбль окремі танці, відповідно переробляючи їх для сценічного виконання («Шевчики», де втілено опоетизований образ людської праці. Він пройнятий оптимізмом і соковитим народним гумором).

Відчуття часу — одна з найхарактерніших рис балетмейстерського таланту П. Вірського. Вивчаючи разом з ансамблем танцювальний фольклор, він уважно стежить за тим, як змінюється та збагачується народний танець, що нового вносить у хореографію наша героїчна дійсність, і наполегливо шукає яскравих танцювальних форм, щоб відтворити це нове у своїх композиціях.

Широко використовуючи багатства українського балетного мистецтва, П. Вірський знайомить глядачів з різними місцевими варіантами національного танцю. У танці «Рукодільниці», створений у с. Решетилівка Полтавської області, робітницями артіль художніх промислів, балетмейстер збагатив танець вигадливими хореографічними фігурами, але основний малюнок танцю не тільки зберігся, але й став ще витонченішим, ніжнішим.

Чудові й неповторні закарпатські танці: «Карпатські лісоруби» і «Гуцулка», буковинський — «Чабани» — теж набули в умілих руках головного балетмейстера ансамблю високої художньої завершеності. Весела «Колгоспна полька» змальовує працелюбну й життєрадісну молодь, яка палко любить рідні простори; «Шахтарська святкова» розповідає, як на святі в Донбасі зустрічаються шахтарі різних поколінь і з гордістю говорять про свою почесну працю; винахідливо й дотепно поставлена танцювальна сценка з сучасного колгоспного життя «На кукурудзяному полі». У цьому веселому танці П. Вірський майстерно змальовує природу, оживляє й опоетизовує звичайну рослину, показує любов людини до природи, оспівує її працю. Трудові процеси хореограф зображає лише натяком, уникаючи побутової деталізації.

П. Вірський не забував і про історію рідного народу. Він створив й чудові, різні за жанровим забарвленням танцювальні композиції з героїчного минулого.

Дуже цікава картина «Чумацькі радощі», у якій ідеться про бідних чумаків, що їздили в Крим по сіль, а за свою важку працю могли купити лише одну пару чобіт на чотирьох. Але чумаки не сумують, вони весело жартують над своїм становищем і по черзі танцюють в нових чоботях, виконуючи віртуозні трюки.

У сценці «Ляльки» зі старовинного ярмаркового лялькового театру артисти за допомогою характерних рухів і переконливої міміки розповідають смішну історію, як писар залицяється до селянки, що має чоловіка.

Хоча танцювальні мініатюри, безумовно, цікаві, зігріті теплим народним гумором, талант балетмейстера найяскравіше розкривається саме в епічних танцювальних композиціях.

Композиція «Запорожці» відтворює широку картину військових ігор і танців славного війська Б. Хмельницького. Високо, ніби степові орли, злітають над гострими списами відважні запорожці, розтинаючи повітря сталевими шаблями, сміливо й спритно б'ються, кружляють в іскрометному танцювальному вихорі.

Успіх танців П. П. Вірського полягає, насамперед, в їх народності, глибокому змісті, високій артистичній майстерності виконавців, а також і героїчні сюжети, і ліричні веснянки, і малюнки сучасного балетмейстерові життя, і народний гумор.

Павло Павлович постійно підкреслював, що рухи потрібно не танцювати, а розповідати в танці, розкривати зміст пластикою. Сьогодні шанувальників його творчості віддаляє від блискучої роботи балетмейстера-режисера Павла Вірського вже кілька десятиліть. Історичний час втручається в наше сприйняття не тільки мистецьких здобутків соціальної атмосфери минулого, змушує оцінити сучасну ситуацію, побачити результати новітніх зрушень суспільства. Такі твори, як «Запорожці» (муз. Я. Лапинського), «Чумацькі радощі» (муз. обробка І. Іващенко), «Повзунець» (муз. обробка А. Хелемського) повертають нашу пам'ять у далеку історичну давнину, до першоджерел. Життєва конкретність у цих творах пронизана «великими лініями історизму», яку ми відчуваємо зримо [4, с. 70].

Павло Вірський постійно спрямовував свій талант на відчуття й відтворення не тільки театральності, але й драматургічної природи народного побуту. У своїх постановках він доторкається до основ скарбниці життя. Минуле і сучасне для нього величний синтез, прекрасна цілісна гармонія, котрі ніколи не розриваються.

Звернення до спадщини Павла Вірського — це не повернення до догматики, це шлях до аналізу й творчого подолання кризи у співвідношенні артиста балету і режисера-хореографа. Важливо зрозуміти й оцінити закономірність творчого пошуку цього балетмейстера. Насамперед, це єдність ідейно-естетичної позиції, постійний рух від глибини фольклору до академічно відпрацьованого танцю, логічна простота лексики, різножанровість, оригінальність, внутрішнє осмислення народного характеру, осягнення традиційних витоків, відчуття сучасності... І справа, мабуть, не в переліку, а у визначенні важливості цих тенденцій. У телевізійному фільмі «Народження танцю» (кіностудія Довженка, 1974р.) Павло Вірський висловлює думку, що мистецтво наше, його зміст і форма виростають з життя народного, а характерною особливістю творчості є прагнення показати образ народу в народному танці, а не тільки рухами і малюнками самого танцю. Народно-хореографічні сюжети, відтворені у сценічних варіантах Павлом Вірським під час роботи у Державному заслуженому академічному ансамблі танцю України, безумовно, явище унікальне. Створюючи свої художньо-сценічні композиції і мініатюри він безпосередньо не відтворював ці танці та народні

ігри в хореографічному мистецтві, яке представляв його творчий колектив, а лише брав їх за основу і створював театральнo-хореографічне дійство, розкриваючи внутрішню красу народного танцю і його безпосередність. А все це мало величезний емоційно-естетичний вплив на широку глядацьку аудиторію всього світу.

Література

1. Заслужений академічний Буковинський ансамбль пісні і танцю [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.filarmoniya.cv.ua/>. — назва з екрана
2. Вірський П. П. У вихорі танцю / П. П. Вірський Київ: Мистецтво, 1977. - 167 с.
3. Василенко К. Ю. Танці Київщини / Василенко К. Ю Київ : Мистецтво, 1982. — 180 с.
4. Гурєєв Ю.І. Танцює «Подільничик» / Ю.І. Гурєєв Кіровоград : Музична Україна, 1981. — 102 с.
5. Гуменюк А.І. Українські народні танці / Гуменюк А.І Київ: Наукова думка, 1969. — 344 с.
6. Василенко К. Ю. Український народний танець. / К. Ю. Василенко Київ: Мистецтво, 1981. — 155 с.

А.В. ТИМОШЕНКО,

Заслужений артист України, доцент
Харківського національного університету мистецтв ім. І. П. Котляревського

ФОРМУВАННЯ ЕСТРАДНО-ДЖАЗОВИХ НАВИЧОК У СТУДЕНТІВ-ВОКАЛІСТІВ

У статті досліджується проблема формування навичок вокальної імпровізації та інтерпретації, які є найважливішими в процесі розвитку творчих здібностей, індивідуальності та самостійного музичного мислення студентів-вокалістів. Проаналізовано методи формування вокальної імпровізації та інтерпретації у студентів-вокалістів.

Ключові слова: вокальна імпровізація, вокальна інтерпретація, навички, творче мислення, музично-слухові уявлення, мікрофон.

Постановка проблеми. Важливими завданнями сучасної педагогіки є створення умов для виховання різнобічно розвиненої, гармонійної, творчої особистості, спроможної працювати на високому фаховому рівні та готової до неперервного самовдосконалення.

Розширенню професійної мобільності студента значною мірою сприяє естрадно-джазове музикування. Це зумовлено прямим зв'язком естрадно-джазового музикування з імпровізацією, яка має творчу природу, і наявністю в ньому таких видів колективної та сольної музично-творчої діяльності, як гра на слух, читання з листа, транспонування. Істотне значення у підготовці майбутнього фахівця має засвоєння широкого спектру виражальних засобів естрадно-джазової музики (специфічна гармонія, мелодика, ритміка).

Стан дослідження. Педагогічна наука має певні досягнення у вивченні проблеми вдосконалення особистості засобами естрадно-джазової культури. Сьогодні є наукові роботи з питань розвитку навичок джазової імпровізації (Г. Голосов, Ю. Маркін, М. Серебряний, Н. Сродних, О. Хромушин та ін.); розвитку творчої активності студентів музичних факультетів педагогічних ВНЗ на основі естради та

джазу (О. Жаркова, О. Курильченко, Ю. Степняк). Сферу естрадно-джазового мистецтва, технологію виконання, її історико-мистецтвознавчу та педагогічну проблематику вивчали І. Бриль, В. Конен, Е. Кузнецов, Е. Овчинніков, О. Саульський, Б. Штейнпресс, Ю. Чугунов. При усій цінності опублікованих праць не можна не відмітити, що існує велике поле для дослідження проблем естрадно-джазової освіти.

Майже не дослідженою залишається проблема розвитку майбутніх фахівців у процесі естрадно-джазового музикування. Вона породжена суперечністю між прагненням студентів ВНЗ до естрадно-джазової культури та неможливістю задовольнити їхні професійні потреби через відсутність відповідної методичної бази. Актуальність цієї проблеми зумовила вибір теми статті: «Формування естрадно-джазових навичок у студентів-вокалістів».

Виклад основного матеріалу. Джаз — це рід професійного естрадного мистецтва, який має такі характеристики: складна система синкопування, поліритмія; специфічне звуковидобування та фразування, відмінне від академічного; широке застосування прийомів гліссандо, вібрації; незвичайне використання ударних інструментів; підвищена емоційна насиченість виконання, яка сягає екстатичності. Практично всі дослідники джазу підтримують думку про його імпровізаційну природу.

Музична імпровізація — є одним з головних елементів джазу, який лежить в основі навчання солістів-вокалістів естрадних та джазових кафедр ВНЗ. Г. Нейгауз вважав імпровізацію «законом миті». Виходячи з найбільш суттєвих ознак імпровізації, музична наука визначає її як одночасне створення і виконання без передчасної підготовки. Виконуючи музичну композицію, музиканту в певному місці відводиться фрагмент для власного творчого показу, де він миттєво вигадує, складає єдину імпровізацію та відтворює її. Імпровізація завжди є спонтанною, яка заснована по певним правилам, музичним законам, гармонійних зворотах, на музичній грамотності та виконавському досвіді музиканта [4, с. 16]. Виходить, що на відміну від композитора імпровізатор має оперативно створити твір у певному стилі або жанрі.

Найвища майстерність інтерпретації та імпровізації знаходить своє втілення в одночасному розумінні закономірностей стилю і ступеню володіння відповідними засобами музичної виразності естрадно-джазового мистецтва. Проте існує ще одна тенденція, яка претендує на «індивідуальне» прочитання, згідно якої вокальна інтерпретація або імпровізація будується на основі одноманітної, улюбленої для певного виконавця манери співу. Для цих вокалістів складні технічні пасажі стають самоціллю, а не засобом розкриття змісту, характеру твору, свого відношення до нього. Все це приводить до розпаду стильової цілісності, зміненню художньої сутності джазового або естрадного вокального твору.

Щоб уникнути вищезгаданих проблем, навчання вокальної інтерпретації та імпровізації потрібно розпочинати з формування вміння аналізувати музичний матеріал. Виконавський аналіз має здійснюватися за такими параметрами:

- стиль твору (охарактеризувати це музичне напруження, визначити стильові особливості, засоби музичної виразності);
- художній образ музичного твору (настрій, характер, основна думка);
- обов'язковий переклад по рядках та літературний переклад (для музичних творів, створених іноземною мовою);

- форма музичного твору (куплетна, наявність інтродукції або середньої частини, блюз, квадрат, складна форма, наявність бриджу);
- аналіз мелодичної лінії, ритмічного малюнку, гармонії.

Використовуючи подібний виконавський аналіз, студент навчається сприймати твори усвідомлено, тим самим здійснюється його підготовка до повноцінної творчої та педагогічної діяльності.

Щоб навчити студента-вокаліста імпровізувати, необхідно навчити його слухати. Слухання джазової музики є одним із самих важливих законів імпровізації. Як ми відмітили, при навчанні імпровізації, дуже важливо вчитись аналізувати. Той музичний матеріал, над яким працює студент, повинен бути максимально опрацьований, проаналізований, обміркований, зрозумілий і засвоєний. На початку роботи над твором необхідно мати схил до копіювання та імітування голосом. Викладач з сольного співу повинен рекомендувати студенту-вокалісту грати на інструменті, записувати нотами як диктант по сольфеджію та співати те, що було виконано раніше видатними джазовими співаками. Чим більше студент слухає, переносить це на ноти, грає на фортепіано і відтворює імпровізаційні фрагменти голосом, тем більш матеріалу мається в арсеналі студента для подальшого використання в інших стандартах та імпровізаційних фрагментах. Робота над імпровізаційними фрагментами полягає в тому, щоб запам'ятати цікаву фразу, записати її, грати і співати у повільному темпі або поза темпоритмом, поступово набираючи темп, вивчити напам'ять і виконати у джазовій манері.

Таким чином, кожен раз працюючи над заданою імпровізацією студент накопичує музичні і ритмічні фрази-заготовки, тим самим створює для себе «банк імпровізаційних фраз».

Велика роль у створенні вокальної інтерпретації належить фразуванню. Фразування — художньо осмислене виділення фраз при виконанні музичних творів. Будуючи логіку вокального фразування за принципом розмовної мови, використовуючи цезури, паузи, смислові акценти інтуїтивно, не порушуючи при цьому загальний смисл музичної композиції. Можна також починати фразу раніше або пізніше відносно основного метру, таким чином, застосовуючи випереджальне фразування або фразування із запізненням.

Дуже важливим у навчанні вокальної інтерпретації та імпровізації є етап формування гармонійного мислення. Це складний процес, який потрібно розпочинати з вивчення позначення акордів естрадної та джазової музики. Існують акорди, які найчастіше вживають в естрадній та джазовій музиці: великий мажорний септакорд, малий мінорний септакорд, малий мажорний септакорд, великий мінорний септакорд, зменшений септакорд.

Безпосередньо само формування гармонійного слуху у студентів-вокалістів проходить у процесі вивчення музичного твору. Розібравши форму та гармонійну схему пісні, студенту необхідно заспівати кожен акорд по вертикалі та лад, який утворюється на його основі. Наступним завданням для студента буде створити мелодійний оборот на основі даної гармонії. Поступово створивши за таким принципом невеличкі фрази та об'єднавши їх, вийде цілий імпровізаційний квадрат. На початку студенту необхідна допомога викладача та концертмейстера.

На сьогоднішній день у практиці концертно-сценічного виконавства для естрадних співаків мікрофон — це один з найважливіших технічних засобів, яким корис-

тується артист. Але, студенту-вокалісту потрібно усвідомлювати, що мікрофон не тільки не маскує технічні недоліки, а навпаки, їх посилює, тому його використання приносить позитивні результати тільки на базі володіння співацькою технікою, навиками дихання, звукоутворення, артикуляції і т. інш. Основне завдання, яке вирішують ці пристрої — це якісне відтворення звучання голосу без суттєвих змін вокального звуку у процесі виступу та запису.

Завдання педагога — навчити молодого виконавця на практиці використовувати специфіку, та професійно орієнтуватися у принципах роботи з мікрофонами різного типу. Слід звертати увагу на вміння невимушено тримати мікрофон, використовуючи його як професійно-сценічний атрибут, тобто для підсилення виконавсько-художнього ефекту, вміти варіювати кут тримання мікрофону та ступінь його віддаленості від себе, координувати свої дії відповідно звуковому результату, якого співак бажає досягти та реально отримує.

На сьогодні, в основному, використовують два типи мікрофонів: динамічні та конденсаторні. Динамічні мікрофони частіше використовуються для концертних виступах. Це пов'язано з їх невибагливістю та простотою конструкції. Динамічний мікрофон відрізняється надійністю, стійкістю до перепадів вологості та температури. Вони уловлюють звук безпосередньо від джерела, тобто, від виконавця і називаються мікрофонами спрямованої дії. Студенти-вокалісти повинні пам'ятати, що при невірному куті утримання мікрофону даного типу, значно зменшується їх чутливість. Як наслідок, вони почнуть «ловити» чужі звуки, у тому числі й із звукових колонок, у результаті чого нерідко на практиці утворюється ефект «зворотної» реакції, яка призводить до виникнення додаткових фонових звуків, а іноді й «свисту» з колонок.

Конденсаторні мікрофони у порівнянні з динамічними мають більшу чутливість і значно ширший сектор прийому сигналу. Проте, вони чутливіші й до умов навколишнього середовища. Різкі зміни вологості та температури здатні вивести мікрофон з ладу. Однак конденсаторні мікрофони дозволяють домогтися більш м'якого і якісного звучання, відтворити всі тембральні барви голосу співака. Як правило, вони використовуються під час запису на студіях.

Не менш важливим для естрадного вокаліста, що використовує мікрофон, є можливість чути збалансованість звучання фонограми та власного виконання. З цією метою використовують так звані активні акустичні системи ближнього поля, «активні монітори», які спрямовують результативний звук на виконавця-співака. Звуковий результат, який виконавець чує з монітору, носить комплексне звучання, завдяки якому є змога сприймати загальне звучання та оцінювати свої співацькі дії під час співу, а також, корегувати їх та варіювати техніку використання мікрофону, наближаючи або віддаляючи його від себе, змінюючи кут тримання тощо. Подібні монітори доцільно використовувати як на репетиціях у залі, так і у процесі виступів перед публікою.

Висновки. Отже, відзначимо, що метод формування навичок вокальної інтерпретації та імпровізації направлено на розвиток музично-слухових уявлень і музично-творчих здібностей студентів-вокалістів у галузі естрадно-джазового мистецтва. При цьому накопичення музично-слухового досвіду відбувається в процесі слухання, запису та порівнянні інтерпретацій і імпровізацій. Накопичення досвіду музично-творчої діяльності студентів-вокалістів на заняттях з естрадно-джазового співу відбувається шляхом виконання різноманітних творчих завдань: створення ритміч-

ної імпровізації, за допомогою гармонійного акомпанементу; створення мелодії за принципом використання гармонії та різними ладами; створення певних інтонаційно-мелодійних ходів. Система цих знань дає можливість формувати у студента-вокаліста механізми музичного мислення, необхідні для придбання навичок вокальної інтерпретації та імпровізації.

Використання новітніх комп'ютерних технологій у процесі навчання — один із важливих шляхів інтенсифікації навчального процесу сьогодення, який відповідає інтересам та попиту сучасної молоді. Застосування музичних технологій сприяє вихованню у студентів навичок самоаналізу та самовдосконалення, вимогливості до свого виконання, складаючи важливі передумови для підвищення якості їхньої естрадно-виконавчої підготовки.

Література

1. Брилль И. Практический курс джазовой импровизации [Ноты] для ф-п : учеб. пособ. / И. Брилль ; ред. Ю. Н. Холопова. — М. : Сов. композитор, 1979. — 112 с.
2. Дмитрієв Л. Б. Основи вокальної методики / Л. Б. Дмитрієв. — М., 1968.
3. Карягина А. В. Джазовый вокал : практ. пособ. для начинающих / А. В. Карягина. — СПб. : Лань, 2008. — 57 с.
4. Мальцев С. М. О психологии музыкальной импровизации / С. М. Мальцев. — М. : Музыка. — С. 88.
5. Чугунов Ю. Гармония в джазе : учеб.-метод. пособ. / Ю. Чугунов. — М. : Сов. композитор, 1988. — 152 с.

ГУМАНІТАРНІ НАУКИ

ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ. ФІЛОЛОГІЯ

УДК 811.112.2:372.461

З.А. БІЛОШИЦЬКА,

старший викладач, Житомирський національний агроекологічний університет

М.В. МОРОЗ,

старший викладач, Житомирський національний агроекологічний університет

РОЛЬ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ТА НІМЕЦЬКОЇ МОВ У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТІСНИХ ТА ПРОФЕСІЙНИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ

Актуальність цієї статті обумовлена необхідністю підняття престижу вивчення української та німецької мов, професійної лексики та термінології, потребою у дослідженні цієї проблеми з метою розробки нових підходів до вивчення та вдосконалення викладання української та німецької мов професійного спрямування у ВНЗ та формування національно свідомої, духовно багатой мовної особистості. Актуальність мовленнєвої компетенції у майбутніх фахівців зумовлена сучасними підходами ринку праці до спеціалістів.

Ключові слова: українська мова, німецька мова, професійні компетенції, культура мови, формування особистості.

Постановка проблеми. Професійна компетентність у сучасних умовах являє собою передумову успішної самореалізації випускника ВНЗ у суспільстві й передумову розвитку самого суспільства взагалі. Офіційне спілкування (між установами, окремою особою та установою, між посадовими особами; ділові взаємини на виробництві тощо) наразі здійснюється українською мовою — державною мовою українського народу, що закріплено статтею 10 Конституції України.

У процесі професійної підготовки майбутній спеціаліст оволодіває певною системою знань, умінь і навичок, які й формують відповідні професійні якості. Українська та іноземна мови належать до базових дисциплін, що забезпечують навчання професійному мовленню та розвивають комунікативні здібності, без яких виконувати професійні обов'язки майбутній фахівець не зможе.

Проблема вивчення мови у виші завжди була і залишається актуальною. Це обумовлено насамперед потребою держави у компетентних спеціалістах різних сфер, які вміють орієнтуватися у складних ситуаціях, спеціалістів, що швидко та активно можуть виконувати професійні завдання, а також впевнено та на високому рівні співпрацювати з іноземними колегами та/або переймати досвід з іншомовних джерел.

Професійна підготовка спочатку здійснюється шляхом звикання студентів до нового колективу, нових умов та вимог викладачів. Її можна визначити за активністю,

обізнаністю, рівнем оволодіння професійними навичками, сформованістю професійних якостей тощо. Слід докласти багато зусиль у викладанні та навчанні, щоб підготувати конкурентоспроможного фахівця, спроможного ставити перед собою реальну мету та завдання, реалізовувати їх, вміло застосовувати теоретичні знання для вирішення практичних завдань, уміти оформити і надати результати своєї роботи.

Німецька та українська мови, включені до базового курсу освіти, мають на меті не лише виховання у студентів навичок літературного спілкування, пропаганди та засвоєння літературних норм у слововживанні, граматичного оформлення мови, у вимові та наголошуванні, неприйняття спотвореної мови, а також навчання студентів складати і оформляти ділову документацію та ознайомлюватися з професійною лексикою.

Українська та німецька мови у професійному спілкуванні чітко передбачають вивчення професійної лексики та термінології, що властиві майбутній професії, розглядаються також професійно орієнтовані документи, словникові видання з майбутнього фаху тощо. Студенти займаються перекладами спеціальних текстів, вивчають професійну лексику, базові терміни тощо. Вони набувають знань не в готовій формі, не заучуючи правила і наведенні до них приклади, не як пасивні спостерігачі, а як активні учасники динамічного навчального процесу.

Вивчаючи писемне ділове мовлення, слід обов'язково повторювати й пунктуаційні норми української та німецької мов, адже будь-яка пунктуаційна помилка так чи інакше порушує зміст висловлювання. Досконале знання пунктуаційних норм полегшує писемне спілкування людей, сприяє піднесенню їхньої загальної мовної культури.

Культура мовлення тісно пов'язана з культурою мислення. Якщо людина ясно, логічно мислить, то й мовлення в неї ясне, логічне [1]. Мовлення тоді гарне, коли воно якнайповніше і якнайточніше передає думки чи змальовує образи, легко сприймається, зрозуміле.

Стан дослідження. Над розробкою проблеми українського мовознавства у різні часи працювали С. І. Головащук, О. Олійник та О. Пономарів. Серед німецьких вчених варто також відзначити В. Гумбольдта. Значимими також є дослідження Девкина В. Д. та Троянської О. С., які у своїх працях акцентували значну увагу на синтаксичних, лексичних та лінгвостилістичних аспектах німецької мови.

Мета, завдання та методика досліджень.

Метою статті є обґрунтування теоретико-методологічних засад і практичних аспектів вивчення української та німецької мов, а також ролі цих дисциплін у формуванні професійної компетенції молодих спеціалістів у сучасних умовах праці та розробка рекомендацій щодо подальшого удосконалення.

Вказана мета конкретизується у таких **завданнях**:

- формування професійних якостей за допомогою активних методів навчання під час вивчення української та німецької мов;
- формування культури професійного мовлення майбутнього спеціаліста як української, так і німецької мов;
- рекомендації щодо вдосконалення знань з української та німецької мов, культури їх усного та писемного мовлення;

- рекомендації щодо формування цілісної та патріотично налаштованої особистості шляхом оволодіння культурою української та німецької мов;
- рекомендації щодо подальшого удосконалення практики викладання української та німецької мов у ВНЗ.

Предметом дослідження є сучасні українська та німецька мови у професійній сфері.

Об'єктом дослідження є професійна підготовка майбутніх фахівців з точки зору мовних компетенцій української та німецької мов.

Методологія статті — методи аналізу та синтезу, застосовані щодо теоретичних положень та висновків досліджень української та німецької освітянської та мовознавчої думки, а також опис фундаментальних концепцій та закони про мову та освіту, що відображають реальний стан справ у науковій діяльності ВНЗ України.

Виклад основного матеріалу. Чітке системне уявлення про професійно значимі якості спеціаліста дає можливість раціонально й ефективно організувати освітній процес.

Потрібно добре оволодіти державною мовою, щоб легко працювати з управлінськими документами, добре знати мову ділового спілкування, вести прийом відвідувачів, проводити виробничі наради, семінари, проводити інструктажі з підлеглими особами, вміти знаходити відповіді на багато питань у різних ситуаціях [2]. З іншого ж боку, варто також на високому рівні володіти іноземною мовою, задля організації потрібного рівня співпраці з міжнародними компаніями та бізнес-партнерами, а також вміти черпати знання та інформацію щодо власної професійної діяльності з іншомовних джерел.

Також у нагоді молодому спеціалісту стануть основні правила оформлення документів, вміння підбирати відповідні терміни зі спеціальності для оформлення документації, уміння логічно й послідовно представляти службову інформацію з того чи іншого питання. Для цього слід добре засвоїти мовленнєву культуру, вимоги до тексту документа. Спеціаліст повинен вміти логічно сформулювати думку, дотримуватися послідовності й точності викладу, норм сучасної української літературної мови, знати особливості усної та писемної форм ділової мови та вміло ними користуватися.

Вміння працювати з людьми вимагає не тільки знань з психології, а й ораторських здібностей, добре розвинуеного мовлення, знання всіх особливостей його жанрів тощо. Культура мовлення — це духовне обличчя людини. Вона свідчить про загальний розвиток особистості, про ступінь прилучення її до духовних багатств рідного народу й надбань усього людства.

Основою мовленнєвої культури є грамотність, тобто дотримування загальноприйнятих літературних норм у користуванні. Мовлення має бути не тільки правильним, а й лексично багатим, синтаксично різноманітним [3]. Щоб цього досягти, слід вслухатися в живе мовлення, вдумливо читати художню, політичну, наукову літературу, звертаючи увагу на вживання окремих слів, на особливо вдалі висловлювання, на побудову речень, користуватися словниками та довідковою літературою. Треба активно розвивати своє мовлення, усно й письмово викладати думки, виправляти себе, перебудовувати сказане, шукати найкращі й найдоцільніші варіанти висловлювання. Грамотне, багате мовлення — не тільки ефективний засіб передачі й сприйняття думок та образів. Це й виявлення поваги до людей, з якими спілкуєшся, до народу, який створив цю мову.

Отже, сучасний фахівець повинен володіти якісним професійним мовленням, як на українській, так і іноземній мові, яке повинно бути правильним, виразним та змістовним. Мовна норма твориться, формується і виробляється у процесі практики постійного спілкування людей у різних сферах діяльності [4].

Додержання лексичних, граматичних, орфоепічних, акцентологічних та стилістичних норм — основа і усного, і писемного професійного мовлення.

У опануванні норм української та німецької мов майбутнім спеціалістам допоможуть практичні завдання і вправи на засвоєння мовних і мовленнєвих норм, а також — логіка мислення та інтуїція. Виконання багатьох вправ потребує роботи зі словниками та іншою довідковою літературою. Значна частина завдань орієнтована на вдосконалення зв'язного мовлення студентів.

Мова професійного спілкування — один з найважливіших способів оцінки інтелектуального рівня особистості, основа її сучасного буття та фахового зростання. Той, хто прагне досягти успіху в житті, стати хорошим спеціалістом, неодмінно має використати для цього усі можливості мови. На ґрунті мови й конкретно-чуттєвого досвіду людина зростає як особистість.

Мова професійного спілкування — один із найважливіших способів спілкування та інтелектуального виявлення особистості, основа її духовності, історичної пам'яті, сучасного буття та професіоналізму. Духовність виховується там, де виховується любов і шана до своєї мови, історії, культури, а також до інших культур та мов [5].

Патріотизм студента має розпочинатися з любові до родини, до рідної землі, своєї мови й гордості за навчальний заклад, у якому він здобуває освіту та розпочинає своє професійне становлення та зростання. Саме тому обов'язком будь-якого викладача ВНЗ є високий професіоналізм й бездоганне володіння мовою професійного спілкування, тобто мовна культура та мовленнєвий етикет має бути взірцем для кожного студента. Тому всю увагу студентів при вивченні мови професійного спілкування необхідно зосередити на оволодінні відповідними певному фаху терміносистемами сучасної української та німецької мов, професійною фразеологією, науково-виробничими жанрами й текстами, на удосконаленні культури спілкування, культивуванні належного мовленнєвого етикету, труднощах у використанні фахових стереотипів мовлення, правилах професійного оформлення документації тощо. Тобто пріоритетним є прикладний характер системи знань, культура співжиття в суспільстві, засіб формування й самоствердження особистості. При цьому не можна забувати, що в нашій державі знання як української, так і іноземної мови є необхідним елементом кар'єрного зростання, одним із чинників успішності майбутнього фахівця.

Отже, викладачі мають докласти багато зусиль до подальшого опанування навчальних дисциплін німецької та української мов як вищого рівня засвоєння мови та формування професійної компетенції майбутнього фахівця аграрної сфери.

Використовуючи на практичних заняттях елементи народознавства, можна розвивати мовлення студентів, розширюючи їх світогляд. При самостійному опрацюванні певних тем варто давати студентам завдання записувати діалекти та приказки різних регіонів країни, мова якої вивчається. Вправи з розвитку мовлення супроводжують весь процес навчання, формують культуру професійної компетентності.

Висновки. Використання української мови як державної у навчально-виховній діяльності та науковій роботі забезпечує пропаганду і розвиток української мови серед студентів, науковців, збагачуючи словниковий склад майбутніх професіоналів,

додає престижу її використанню як в Україні, так і поза її межами. Вивчення ж німецької мови надає студентам можливість не лише ознайомленні з іншим культурним середовищем, а і впевнено розвиватися як молодому європейському спеціалісту, чий знання та здобутки у подальшому зможуть з легкістю інтегруватися у світовий професійний доробок.

Таким чином, аналізуючи сучасний підхід до формування справжнього фахівця, професіонала своєї справи, інтелігента, патріота своєї держави доцільно удосконалювати мовознавчі методи та методики, активно впливати на формування особистості майбутнього спеціаліста у світлі нових державотворчих, національно-культурних та морально-виховних перетворень.

У процесі вивчення української та німецької мов професійного спілкування формується національно-мовна особистість спеціаліста, підвищується його загально-мовна культура. Студенти знайомляться із основними умовами ефективного спілкування, із мовленнєвим етикетом у діловому спілкуванні, із аспектами культури мовлення під час дискусії; відбувається виховання моральності, поваги до інших, що є принципами ділового спілкування та професійної компетенції.

Література

1. Мацько Л. І., Кравець Л. В. Культура української фахової мови: Навч. пос. К.: ВЦ “Академія”, 2007. — 360 с.
2. Русанівський В. М. Історія української літературної мови. Підручник. — К.: АртЕК; 2001. — 392 с.
3. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: Підручник. К.: Видавничий центр “Академія”, 2004. — 344 с.
4. Девкин В. Д. Немецкая разговорная речь. Синтаксис и лексика. — М., 1979. — 254 с.
5. Троянская Е. С. Лингво-стилистическое исследование немецкой научной литературы. — М., — 1982. — 310 с.

В.Ю. БЛОШКО,

викладач кафедри англійської філології

Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

ГРАМАТИЧНА ТА КОМПОЗИЦІЙНА ОРГАНІЗАЦІЯ ЛІРИЧНОГО ТВОРУ *AFTERNOONS* ФІЛІПА ЛАРКІНА

Розглянувши і проаналізувавши граматичний рівень твору, можна побачити прийоми, що використовував автор для посилення ефекту сприйняття. Насамперед важливо зазначити, що граматична структура тексту важлива при перекладі твору на інші мови. За словами О. Макушинського, Ф. Ларкіна складно перекладати на іншу мову і неможливо потрапити в той темп, яким написаний його вірш, це стосується і віршу «*Afternoons*» [1].

Перше, на що потрібно звернути увагу — Ларкін використовує дієслова у формах тривалого часу, що вказує на продовження дії у момент мовлення: *is fading, is ruining, is pushing*. Окрім того, на додачу до теперішнього часу подовженість дії посилюють дієприслівникові та дієприкметникові звороти, наприклад, *bordering*,

setting free their children, lying near the television, finding more unripe acorns. Автор ніби переноситься у часі і всі зображувані події відбуваються в момент написання та читання. Відбувається своєрідне узагальнення. Окрім того, більшість іменників використані у множині: *mothers, children, husbands, leaves, afternoons*, ще узагальнює. Варто звернути увагу на використання теперішнього часу доконаного виду, яке використане лише раз: *their beauty has thickened*. Ф. Ларкін ніби підкреслює, що це відбулось, краса зів'яла, немає вороття назад, це вже не можна виправити.

За допомогою цих прийомів Ларкін майстерно зображує життя пересічної людини. З одного боку він пише про всіх людей, з іншого — про життя кожної окремої особистості. Складається враження, що ці події відбуваються кожен день, кожному без виключень.

Примітно те, як Ларкін використовує артиклі. У вірші немає неозначених артиклів, є лише означені, і зустрічаються вони лише шість раз з такими словами та словосполученнями: *the leaves, the new recreation ground, the albums, the wind, the lovers, the side of their own lives*. Артиклі використані нібито з другорядними словами, які не несуть головного змістового навантаження, але автор таким чином наполягає на тому, що немає в цьому вірші другорядного, і часто другорядне стає першочерговим, наприклад, *the side of their own lives* (їх особисте життя).

Для розуміння композиційної будови твору необхідно звернути увагу на назву — *Afternoons*. З першого погляду назва не має прямих зв'язків зі змістом віршу, але після уважного прочитання тексту стає очевидно, що назва має пряме відношення до тексту. По-друге, сама назва згадується у вірші *in the hollows of afternoons* — цю фразу важко перекласти на українську мову дослівно. Виходить якийсь каламбур — *в дірці другої половини дня*, але з огляду на зміст і на семантику слів переклад виходить таким — в долині дня, або навіть в долині буденності. Пряме значення слова «afternoons» — друга половина дня, але в контексті віршу воно отримує зовсім інше значення — буденне, пересічне життя. Друга половина дня — день вже пішов на спад з одного боку, а з іншого — в такий час більша частина роботи вже зроблена і зроблені помилки вкрай важко виправити [2, с. 43].

Вірш «Afternoons» містить узагальнення. Щодо звертання автора до читача, то тут його немає. Вірш нагадує статтю з газети про опис подій без вираженої думки автора. Так здається на перший погляд: нічого особистого, просте зображення подій. Лексика цього твору притаманна саме публіцистичному або розмовному стилю. Насправді Ларкін не просто так використовує саме цей стиль. Таким чином він наближає поезію до пересічного читача, використовує слова, які той чує кожен день. Так вірш перестає бути вираженням ефемерних роздумів про буття, а набуває життєвої конкретики, близької для читача.

Окрім визначення стилю твору необхідно подивитись на вірш в рамках літературної течії, а саме післявоєнної творчості Великобританії. Різкість у висловлюванні, відмова від згладжування гострих кутів та переходу до позитивного кінця, віддаленість назви від змісту роману — все це ознаки постмодернізму. Саме в цей період письменники відходять від суто художніх, літературних засобів і наповнюють твір непритаманними класичній літературі засобами. Сама манера написання — вільний вірш — нагадує пряму мову людини, під час читання вірша *Afternoons* упадає в очі недовомленість виразів. Ніби речення має підмет та присудок, ніби Ларкін пише

про матерів, дітей, чоловіків, але чогось не вистачає, а саме — розуміння звичайв життя того часу. Без знання і розуміння устрою британської родини того часу неможливо зрозуміти до кінця цей вірш. Це інтертекстуальність [3]. Але відсилка йде не на конкретний вірш або твір письменника, а взагалі на життя людини, її оточення. В цьому і полягає геніальність Філіпа Ларкіна. За простотою його описів ховається потреба осмислювати своє власне життя и порівнювати його із зображуваним у вірші.

Література

1. Макушинский. Земные сны и небесные отсветы. — Режим доступа: http://lit.lib.ru/m/makushinskij_a_a/khodasevich_larkin.shtml.
2. Skorodenko V. Some Developments in Post-war English Poetry / V. Skorodenko // Английская литература XX века. На английском языке. — М.: Прогресс, 1982.
3. Next please, Philip Larkin Poems. — Режим доступа: http://famouspoetsandpoems.com/poets/philip_larkin/poems/14537.

В.Ю. БЛОШКО,

викладач кафедри англійської філології
Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

ЛЕКСИЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ ЛІРИЧНОГО ТВОРУ *AFTERNOONS* ФІЛІПА ЛАРКІНА

Поетична творчість Філіпа Ларкіна припадає на другу половину XX століття. Народившись у 1922 році, він все життя провів у провінційних містах. Він був справжнім британцем та ненавидів подорожі за кордон. Філіп Ларкін був звичайною пересічною людиною та великим сучасним суто британським поетом [1].

Загалом дивлячись на біографію Ф. Ларкіна, можна зробити висновок, що він був пересічним британцем, який захоплювався написанням віршів. Але це тільки на перший погляд. Практично невідомий за межами своєї країни, він високо оцінений самими британцями. Він вважається одним із найвидатніших поетів Англії XX століття [2].

Секрет його успіху криється в його творчості, темах його віршів. Творчий доробок Ф. Ларкіна невеликий: три збірки поезій, два романи та декілька віршів, що не увійшли до жодної збірки [3]. І не дивлячись на це — він відомий поет Англії, його британська пересічність і небажання уподібнюватися до інших світових письменників і виділяє його серед інших. У Ф. Ларкіна кожний звук виважений, кожне слово обмірковане [2].

Безнадійність, приреченість, життєва втома — тема творчості Ф. Ларкіна. Він майстер слова, який за допомогою суто британської тонкої іронії зображує повсякденне людське життя. Він зображує стандартне, позбавлене ілюзій життя людей, яке виглядає неестетично, якщо порівняти його з описами інших письменників [2]. У своїх віршах він або спостерігач, або безпосередній учасник подій.

Вірш *Afternoons* був написаний Філіпом Ларкіним у вересні 1959 року та увійшов у збірку «*The Whitsun Weddings*», видану в 1964 році.

Для того, щоб виявити тематику віршу та тропи, використані автором, необхідно дослідити лексичні аспекти організації ліричного твору.

Перш за все доцільно скласти словник даного твору:

Іменники: summer, leaves, trees, ground, hollow, afternoons, mother, swing, sandpit, children, intervals, husbands, trades, washing, wedding, television, wind, courting-places – 2 рази, lovers, school, acorns, home, beauty, something, side, lives.

Дієслова: is fading, fall, bordering, assemble, set free, stand, lying, is finding, finding, expect, to be taken, has thickened, is pushing.

Прикметники: new, recreation, young, skilled, lettered, estatefull, intent, unripe, own.

Займенники: their – 3 рази, them, our, all, something.

Прислівники: still, more.

В цьому ліричному творі переважають іменники, які у свою чергу належать до наступних семантичних груп: сім'я, життя в родинному колі – mother, children, husbands, washing, wedding, television, courting-places, lovers, school, home, lives, також можна побачити і другу семантичну групу – слова, що відносяться до поняття природи, яка в цьому вірші є допоміжною та метафоричною. До неї відносяться такі слова: summer, leaves, trees, ground, hollow, wind, acorns. Дивлячись на лексику, використану Ф. Ларкіним, стає зрозумілим, що тема цього віршу – родинне життя, життя пересічного подружжя. Згадування природи – це притаманна Ларкіну метафоричність, що допомагає підкреслити перебіг життя у шлюбі. Наприклад, перші два рядки розповідають про неминучу старість та народження нового життя, тут відбувається зміна поколінь та сезонів життя:

Summer is fading:

The leaves fall in ones and twos

From trees bordering

The new recreation ground.

В першій строфі зображені молоді матері, які наглядають за своїми дітьми, вони відчувають себе безпечно, тому і відпускають своїх дітей гуляти на ігровому майданчику. Друга строфа зображує атмосферу вдома, де матері і чоловіки зайняті побутовими справами: прання лежить разом з альбомами «Наше весілля» біля телевізора. Це вказує на деякий гармидер, на те, що за справами немає часу прибрати в домі. До того ж матерям ніколи згадувати минуле, альбоми з фотокартками лежать без діла. Третя строфа розповідає вже про дорослішання дітей, які спочатку чекають, що хтось їх забере зі школи, а потім поступово починають жити своїм життям, краса ж матерів в'яне.

Природа в цьому вірші вказує на ті речі, які непідвладні людині. Зміни людського життя зображені за допомогою метафоричного використання дієслів та іменників. *In the hollows of afternoons* – це метафора, що зображує безпечне та захищене місце, *summer is fading* – приходить старість, *the wind is ruining their courting-places* – час бере своє і взаємини руйнуються.

Займенники *their, them, all, something* вказують на узагальнення подій, що описуються. Те, що відбувається у вірші, стосується кожного, це може відбутися з кожним. Варто звернути особливу увагу на використання займенника *something*:

Something is pushing them

To the side of their own lives

На місце цього займенника можна поставити що завгодно, причиною відокремлення від родини може стати як мала подія, так і значні причини.

Щодо епітетів, то в цьому вірші їх дуже мало: *young mothers, new recreation ground*. Це зумовлене тим, що Ф. Ларкін намагався зобразити життя без прикрас та перебільшень. Його вірш претендує на об'єктивність.

Присутня в цьому вірші і іронія. Матері «відпускають» своїх дітей погратися на ігровому майданчику. В даному словосполученні використане слово *setting free*, що означає — звільняти, давати волю. Насправді ж матері ніколи не перестають наглядати за своїми малими дітьми, діти вільні лише в межах ігрового майданчику.

Загалом весь вірш можна вважати іронією на класичну уяву про щасливе подружнє життя. Ніби все починається як слід — діти граються на ігровому майданчику, матері займаються домашніми справами, чоловіки заробляють гроші на утримання сім'ї... але вже в кінці другої строфи з'являється вітер, який руйнує захищені місця, родинні зв'язки між поколіннями рвуться. І хоча на початку третьої строфи все ще є надія на поєднання — *That are still courting-places*, але в кінці всього віршу надії вже немає — краса в'яне, і молодше покоління, діти починають жити своїм власним життям.

В цьому вірші Ф. Ларкін використовує розмовну, буденну лексику: *Our Wedding, swing and sandpit, skilled trades* тощо. Тут немає пишномовних, специфічних слів та словосполучень, які б не зрозумів пересічний читач. Текст написаний «низькою» мовою, але цим він стає ще ближчим до читача, який не звик у повсякденному житті використовувати суто літературні вирази. Таким чином, Ф. Ларкін досягає мети — точно і просто передає життя в подружжі.

Література

1. Philip Arthur Larkin. — Режим доступу: <http://www.philiplarkin.com/biog.htm>.
2. А. Макушинский Земные сны и небесные отсветы. — Режим доступу: http://lit.lib.ru/m/makushinskij_a_a/khodasevich_larkin.shtml.
3. Next please, Philip Larkin Poems. — Режим доступу: http://famouspoetsandpoems.com/poets/philip_larkin/poems/14537.

В.Ю. БЛОШКО,

викладач кафедри англійської філології

Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

ФОНЕТИЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ ЛІРИЧНОГО ТВОРУ AFTERNOONS ФІЛІПА ЛАРКІНА

Вірш *Afternoons* був створений Філіпом Ларкіним у вересні 1959 року та увійшов у збірку «The Whitsun Weddings», видану у 1964 році.

Для розуміння індивідуального стиля автора необхідно розглянути перш за все звуковий рівень твору, адже широке використання фонетичних можливостей або ж нейтральне до них відношення і є тим, що перш за все помічає читач.

Для початку потрібно визначити метр та ритм написання віршу. Для цього визначаються наголошені і ненаголошені склади, і схема першої строфи наступна: (— — ненаголошений склад, U — наголошений)

Summer is fading:
The leaves fall in ones and twos
From trees bordering
The new recreation ground.
In the hollows of afternoons
Young mothers assemble
At swing and sandpit
Setting free their children.
U — — U —
— U — — — U — — U
— U U — —
— U — — U U
— — U — — U —
— U — — U
— U — U —
— — U — — U —

Деякі рядки можна віднести до хорея або анапеста, але одразу ж видно те, що в цього вірша немає чіткої підпорядкованості конкретному віршованому метру. Неможна віднести його і до білого вірша, бо згідно англійській традиції його написання, рядки вірша мають бути написані ямбічним пентаметром та не мати рими [1, с. 10]. *Afternoons* не має чіткої структури строф і в ньому можна відчутити риму, але не лексичну, а риму темпу і контексту. Тому цей вірш, скоріш за все, належить до акцентного вірша [2, с. 14]. Наголоси стоять на конкретних, важливих на думку автор місцях. В британській традиції аналізу таке віршування називають вільним віршем, де, на думку дослідників, немає чіткого метричного шагу та рими. Але насправді наголоси стоять на тих місцях, де вирішив поставити їх автор твору [3, с. 23]. Це має велике значення для сприйняття вірша та його змісту.

Вільний вірш — це своєрідна форма передачі задуму автора. А в даному вірші Філіпа Ларкіна — це передача настрою втоми, передбачуваності. Як не можна змінити плин часу, так і неможна уявити цей вірш в іншому написанні рими та метру. Філіп Ларкін використав вільний вірш для зображення буденного життя пересічної людини, де не вистачає місця для високих думок, високої поезії.

Наступний рівень — фонологічний, аналіз повторюваних звуків, присутності або відсутності рими. У вірші *Afternoons*, як було зазначено раніше, рима відсутня повністю і вірш тримається тільки на ритмічності наголосів. В англійській мові фонетичний аналіз текстів не настільки поширений як в українській, оскільки в українській мові звуки візуально виражені на відміну від англійської мови, де написані літери не означають один той самий звук, або навпаки деякі звуки мають різне написання [4, с. 239]. Але все ж таки зауважимо на деяких особливостях цього віршу. По-перше, в ньому велика кількість подовжених звуків, на-

приклад, у таких словах, як *fading, twos, trees, bordering, afternoons, washing, setting, free, lying, ruining, courting*. Цей прийом використання подовжених звуків можна трактувати як акцент на буденності життя, його невиразності. По-друге, в ньому присутні асонанси, наприклад, такі рядки:

Before them, the wind
Is ruining their courting-places
Чи в іншому випадку:
Their beauty has thickened.
Something is pushing them

У даному випадку асонанс не римує, а додає своєрідного обрамлення віршу та меланхолічного настрою.

Література

1. Hobsbaum, Philip. Metre, rhythm and verse form / Ph. Hobsbaum. — London, 1996.
2. Магомедова Д.М. Филологический анализ лирического стихотворения / Д.М. Магомедова // Учеб. пособия для студ. филол. фак. высш. учеб. заведений. — М. Издательский центр «Академия», 2004.
3. Hatman, Charles O. Free verse: an essay on prosody / Ch. Hatman. — Evanston, Illinois, USA, 1996.
4. Sound symbolism / Ed. by John J. Ohala, J. Nichols. — Cambridge, USA, 2006.

В.Ю. ДЗЮБІНСЬКА,

студентка Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського

ЖИТЛОВА ПОЛІТИКА КОНСЕРВАТИВНИХ УРЯДІВ М. ТЕТЧЕР У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ

Соціальна політика Великобританії органічно інтегрована практично в усі сфери суспільного життя. Вона міцно пов'язана з фінансовими структурами та економікою країни, з освітньою і культурною політикою, демографією і медициною, екологією і природоохоронною діяльністю і має досить чітко виражений гуманістичний характер, який утверджує загальнолюдські цінності, спираючись в той самий час на цінності, традиції і звичаї своєї країни.

Мета статті — проаналізувати житлову політику уряду М. Тетчер як складову соціальної політики Великої Британії 1979—1990 рр.

У Великій Британії існували (і існують на сьогодні) 3 основні типи проживання, державна політика передбачала особливий режим підтримки для кожного з них: приватна власність житла (на частку якого припадало більше половини всіх житлових приміщень), оренда муніципального житла, оренда у приватних домовласників [8, с. 116].

Невелику частину житла можна було орендувати від некомерційних житлових асоціацій. Найпопулярнішою залишалася приватна власність житла, що частково пояснюється сприятливою системою надання субсидій у той період, що дозволяла населенню взяти гроші в борг під низький відсоток від спеціалізованих кредитних некомерційних організацій. Муніципальне житло в Великій Британії перебувало під

контролем місцевих органів влади. Близько половини середньорічної вартості муніципального житла надавалося у вигляді субсидій місцевим та центральним урядом орендарям з низькими доходами. Обмеження у наданні субсидій для приватного орендованого житла зробили непривабливими таку оренду у приватних власників.

Безпосередньо після закінчення другої світової війни частка квартир і будинків, що перебувають у власності мешканців, була в Великобританії найнижчою серед країн Заходу, але в наступні роки відзначався активний ріст чисельності цього виду володіння, який особливо прискорився після 1979 року. Причому зростання здійснювалося в основному не за рахунок нового будівництва, а в результаті приватизації муніципального житла: менше 15% річних продажів було представлено побудованим житлом, значна частка якого припадала на перепродаж. Більшість власників житла купували нерухомість в кредит. Як правило, позики вони брали у будівельних товариств і виплачували їх з відсотками протягом 20 - 25 років [7, с. 66].

Для сімей, які володіють своїм житлом, на правах власності, найчастіше характерні високі доходи, хоча в кінці 80-х рр. їхній соціальний склад змінився: в число власників увійшли люди з доходом нижче середнього. Так, наприклад, соціологічне опитування, проведене в 1989 р. показало, що форма володіння житлом на правах власності серед молодих сімей найбільш популярна. Близько 85% молодих сімей бажають жити в своєму будинку [1, с. 77]. У 1984 р. лише 2,5 мільйона домівок з наявних 17 мільйонів належало приватним домовласникам [3, с. 91]. У 1986 р. сектор житла, орендований у приватних осіб, становив лише 12% житлового фонду [6, с. 95—96]. Проте до кінця 80-х років спостерігається поживання інтересу до цього виду забезпечення житлом, пов'язане з прагненням залучити в житлову сферу приватну ініціативу.

Згідно з актом про житлове будівництво 1980 р. кожен бажаючий міг на пільгових умовах (розстрочка у виплаті вартості будинку, невисока оцінка і т.д.) придбати житло, з усіма правами і наслідками, що випливають звідси. І практично відразу почався розпродаж. Десятки, а потім і сотні тисяч сімей ставали домовласниками, а до кінця 80-х їхня кількість перевищила мільйон. Це склало близько п'ятої частини всього муніципального житлового фонду, частка якого скоротилася з 30% в кінці 70-х років до 25% в 1988 р.

Закон про житло 1980 р. гарантував повне і вільне володіння тим, хто прожив в даній квартирі або будинку не менше 3-х років. Гарантія власності - ключова концепція цього закону, і відповідно до низки його положень переважна більшість квартиронаймачів отримували таку гарантію. Умови, на яких здійснювалося право на придбання у власність житла, були досить сприятливими: ціна ґрунтувалася на ринковій, але потенційний власник отримував 33% -ву знижку і ще по 1% за кожен прожитий повний рік понад необхідного трирічного мінімуму. Знижка, тим не менш, не повинна була перевищувати 50% вартості житла, що купується. Якщо будинок або квартиру перепродували протягом перших п'яти років після придбання, то передбачалося відшкодування знижок в розмірах 20% за кожен рік, що минув між придбанням житла та його перепродажем. Закон представляв право закладати своє житло.

Продаж муніципальних будинків не був єдиною мірою заохочення приватного домоволодіння, хоча і був найбільшим і результативним. Консервативний уряд Маргарет Тетчер спробував вдвічі знизити асигнування на державне житлове будівництво, чим викликав величезне невдоволення населення. Акцент в житловій політиці

консерваторів був зроблений на заохочення приватного будівництва будинків, введення низки пільг на виплату відсотків за кредит, субсидій і податкових пільг будівельним компаніям. Головною метою всіх цих заходів було прискорення приватного будівництва і стримування підвищення цін на ринку житла.

Опір місцевої влади в умовах приватизації був неминучим, тому закон нав'язував муніципалітетам три основні процедурні зобов'язання: 1) розглядати заяви про приватизацію в термін не більше чотирьох тижнів з часу їх надходження; 2) якщо право покупки підтверджувалося, оформлення її повинно було проводитися в найкоротші терміни; 3) передавати нерухомість у власність слід негайно після того, як всі проблеми, що стосуються передачі і заставних, будуть вирішені [5, с. 20].

Ці зобов'язання надавали широкі повноваження нагляду над процесом приватизації міністерству навколишнього середовища, що регулює житлову політику: воно могло швидко і ефективно втрутитися в тих випадках, коли квартиронаймач зазнавав труднощів у здійсненні свого права купити займаний ним будинок або квартиру. До січня 1984 р. міністерство навколишнього середовища встановило ділові контакти з 176 місцевими радами. У період 1980-1984 рр. було продано 500 тис. осель, що склали 10% від державного житлового фонду.

Закон про житло 1988 р. звільнив приватний сектор від контролю і зобов'язав місцеву владу надавати останньому допомогу. Консерватори вважали, що роль цього сектора полягає в тому, щоб розширити споживчий вибір, запропонувати житло більш високої якості, збільшити загальний обсяг житлового фонду.

Оренда у житлових асоціацій - відносно нова форма володіння житлом, хоча кооперативний рух у житловій сфері - явище далеко не нове. У 80-і роки відбувалося поступове одержавлення житлових асоціацій і розширення їх ролі. В 1989 р. у власності муніципалітетів перебувало 25% всього житлового фонду Британії - це найвища частка серед країн Заходу [2, с.39]. Варто зазначити, що муніципальне житло спочатку було націлене на задоволення потреб респектабельних робочих сімей, які могли б вчасно вносити квартирну плату, і дбали б про свій будинок і сад. Житлові потреби сімей з низьким доходом, як правило, задовольнялися в приватному орендному секторі. Особливості оренди в муніципальному житловому фонді полягають у тому, що: по-перше, зазвичай, орендна плата повинна встановлюватися на некомерційній основі. Цей принцип далеко не завжди здійснювався на практиці; по-друге, не здатність платити, а потреба в житлі є основним критерієм в рішенні про надання житла; по-третє, урядовий контроль над цим видом володіння житлом найбільш очевидний [4, с. 42].

З ростом власності на житло почався процес маргіналізації муніципального житлового фонду. Місцеві органи все більшою мірою стали надавати свої будинки і квартири низькооплачуваним верствам населення, тим, хто не був в змозі придбати своє житло. У муніципальні будинки стали вселятися неповні сім'ї, представники етнічних меншин, тобто ті, кого в минулому муніципалітети вважали б за краще не допускати в свій житловий фонд. Результатом стала велика заборгованість по орендній платі - понад 20% в 1988 р.

Крім того, в 80-і роки йшов активний процес демуніципалізації житлового фонду, продаж житла орендарям. За період з 1979 р. по 1989 р. 6 млн. сімей придбали своє житло. У 1989 р. було приватизовано 1,5 млн. будинків. Місцевій владі надано право продавати свій житловий фонд альтернативним організаціям (зазвичай в якос-

ті покупців виступають житлові асоціації). Продаж допускається, якщо вона отримає схвалення більшості квартиронаймачів і буде санкціонована міністром, який регулює житлові питання.

Урядом М. Тетчер були також вжиті заходи щодо поліпшення житлових умов сільського населення. Житлова корпорація збільшила допомогу житловим асоціаціям в сільських районах, надавши 1500 нових жител в 1987-88 рр., що в п'ять разів більше, ніж в 1985-86 рр. [2, с.41]. Особлива підтримка надавалася житловим асоціаціям в будівництві в селах з населенням менше 1 тис.

Таким чином, прийняття консервативним урядом законів в галузі житлової політики представляло собою серйозну спробу вирішення житлової проблеми. Уряд М. Тетчер виступив в новій для себе ролі - соціальна гаранта права населення на поліпшення своїх житлових умов, надавши позики для будівництва нового житла. В результаті, ефективність законів була істотно знижена реформаторами навмисним обмеженням державного втручання у вирішення житлової проблеми, виділяла спеціальні засоби для будівництва на селі дешевих будинків для продажу їх у власність.

Література

1. Мадзоевский С., Перегудов С., Хесин Е. Правые консерваторы у власти (Итоги двух лет) / С. Мадзоевский, С. Перегудов, Е. Хесин // Мировая экономика и международные отношения. — 1981. — № 6. — с. 73-85.
2. Choice for all in housing // Politics today. — L., 1990. — № 3. — P. 39-41.
3. Department of Environment. Housing and construction statistics, 1974-1984. — L.: HMSO, 1985. — P.91.
4. Harloe M. The changing role of social rented housing / M. Harloe // Housing and social change in Europe and the USA / Ed. by Ball M. et.al. — L.; N.Y., 1988. — P. 42.
5. Local government and housing // Politics today. — L., 1984. — № 2. — P. 20.
6. Loughlin M. Local government in modern state / M. Loughlin. — L., 1986. — P. 95- 96.
7. Miles D. Housing and the wider economy in the short and long run / D. Miles // Nat.inst. econ. rev. — L.1992. — № 1. — P. 66.
8. Young P. Mastering Social Welfare / Pat Young. — Basingstoke: Macmillan Press LTD, 1995. — с.116.

Н.В. ІСАЧУК,

студентка філологічного факультету Запорізького національного університету

І.І. ІЛЬЧЕНКО,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови
Запорізького національного університету

МОВОЗНАВЧІ ОБРІЇ В. ЧАБАНЕНКА

Важливим завданням сьогодення є необхідність продемонструвати безперервність розвитку української мовознавчої думки й з цією метою дослідити наукові досягнення вчених Надвеликолужжя, що примножили інтелектуальні здобутки української нації в науці, і лінгвістиці зокрема.

З'ясування теоретичної і практичної значущості наукових суджень, думок і гіпотез учених безперечно сприяє подальшому розвитку українського мовознавства. Ми бага-

то знаємо про науково-дослідницьку діяльність доктора філологічних наук, професора, академіка АН Вищої школи України, Заслуженого діяча науки і техніки України, поета, фольклориста, етнографа, відомого громадського діяча — Віктора Антоновича Чабаненка, проте сьогодні немає комплексного дослідження його мовознавчого доробку.

В. Чабаненко — відомий лінгвистичний, лексикограф, фольклорист. Він автор понад 700 наукових праць і 500 різних публікацій у періодиці. Найголовніші з них — монографії «Основи мовної експресії» (1984), «Стилістика експресивних засобів української мови» (2002), «Словник говірок Нижньої Наддніпрянщини» (1992, т. 1-4), «Фразеологічний словник говірок Нижньої Наддніпрянщини» (2001), словник «Прізвиська Нижньої Наддніпрянщини» (2005, кн. 1-2), історико-топонімічні словники «Великий Луг Запорозький» та «Порожистий Дніпро» (2008), збірники статей «Славистичні студії» (2003), «Моя шевченкіана» (2006), «Вибрані праці з мовознавства» (2007) та ін.

У доробку В. Чабаненка головне місце відведено для теми Нижньої Наддніпрянщини та Надвеликолужжя, адже у нього багато історико-топонімічних праць, присвячених цьому краю. В. Чабаненко у своїй праці «Топонімія Нижньої Наддніпрянщини в соціолінгвістичному висвітленні» зазначав: «До наших днів географічні назви низу Дніпра мало вивчені. З різних причин їх вивчення і впорядкування є досить актуальним. Ця актуальність пояснюється перш за все зростаючим інтересом суспільства до свого історичного минулого, до нагальних проблем національного будівництва в Україні. Тому, що топонімія є складовою частиною духовної культури етносу» [4, с. 418].

Безперечно визначним у доробку В. Чабаненка є словник енциклопедичного типу (історико-топонімічний) «Великий Луг Запорозький», в якому подано історичні, географічні, археологічні, лінгвістичні, фольклорні та інші відомості про топонімічні об'єкти, абсолютна більшість яких назавжди зникла з карти Надвеликолужжя. Наукову розвідку В. Чабаненко присвятив «невмирущої пам'яті вірному синові України, шляхетному лицареві й великому страднику Петрові Кальнишу зі всім славним Військом Запорозьким Низовим».

Матеріалом для історико-топонімічного словника послужили власні спостереження, спогади земляків, друковані, архівні, картографічні джерела, легенди та перекази. Укладаючи словник, його автору довелося провести надзвичайно ретельну перевірку і зіставлення фактів, оскільки «протягом віків фізична географія Великого Лугу та його околиць неодноразово мінялася. Все це утруднювало наукове опрацювання реєстрових одиниць». Десятки разів доводилося зіставляти добуті факти, щоб встановити локалізацію того чи іншого топооб'єкта і подати істинну історію реєстрової одиниці [2, с. 10].

Цінність словника полягає в тому, що він не лише фіксує віковічні природні об'єкти краю, подає наукові розвідки про походження їхніх назв, але й широко звертається до народної етимології. Так, наприклад, *Скельки* — село Василівського району Запорізької області на лівому (південному) березі Великого Лугу. Засноване після скасування Запорозької Січі кріпаками з Чернігівщини та Полтавщини. Назване так через те, що на місці його розташування є виходи скельних порід (скельки, як на цій території кажуть) [3, с. 221].

Багато праці доклав В. Чабаненко при укладанні «Словника говірок Нижньої Наддніпрянщини» у чотирьох томах. Словник фіксує понад десять тисяч реєстрових одиниць, зібраних укладачем і студентами філологічного факультету ЗНУ, і до нього введено понад тисячу лексем, що зафіксовані укладачем серед фольклорних і етнографічних записів другої половини ХІХ- початку ХХ століття в 175 населених пунктах колишньої Катеринославської, Таврійської та Херсонської губерній.

«Словник говірок Нижньої Наддніпрянщини» був високо поцінований О. Гончарем у статті «Нотатки із сьогодення», надрукованій в газеті «Літературна Україна»: «...У Запоріжжі з'явилася друком “Хортиця”, а ще в цьому ж південному місті, де проімперське чиновництво стільки доклало старань для викорінення української мови, торік надруковано чотиритомний «Словник говірок Нижньої Наддніпрянщини» — наслідок багаторічної праці професора Віктора Чабаненка...» [1, с. 15].

У 2005 році в Запоріжжі було видано словник «Прізвиська Нижньої Наддніпрянщини», в якому В. Чабаненко вміщує понад 12000 прізвиськ мешканців 254-х населених пунктів Дніпропетровської, Запорізької, Херсонської областей. Для укладання реєстрових статей використано матеріали, здобуті шляхом спостереження й анкетування протягом 1963—2003 років як самим укладачем, так і його учнями, колегами, родичами. У передмові подається детальна класифікація прізвиськ за різними аспектами, характеристика способів, якими творяться прізвиська:

1. семантичний (лексико-семантичний): *Акула, Балон, Вовк, Горе, Дрохва, Зебра, Капітан, Лимон, Медуза, Пузо*;

2. спосіб зворотної (регресивної) номінації, коли відтворюється в ролі прізвиська первісна основа прізвища: *Аврам від Авраменко, Голова від Головки*;

3. спосіб функціональної морфемно-семантичної транспозиції, коли прізвиськом стає окрема морфема прізвища (корінь, суфікс або префікс): *Рай від Райков, Суп від Супотницький, Чук від Захарчук*;

4. спосіб структурно-морфологічної трансформації, коли прізвиськом стає морфемно перебудоване прізвище (*Крава від Кравець, Меля від Омельченко*);

5. морфологічний спосіб із усіма його різновидами:

а) афіксація — *Американець, Беточка, Гостряк, Кущик, Надувало, Обрубок*;

б) осново складання — *Бабонюх, Варивода, Довгоносик, Малодушний*;

в) аббревіація — *БетееР, Ве-Ве, Вась-Вась, Века* [4, с. 411-413].

У словнику подано синонімічні, антонімічні, омонімічні прізвиська, популярні, часто вживані та рідкісні, одиничні, а також різноманітні джерела впливу на прізвиська. У передмові В. Чабаненко наголошує, що на «прізвиська, які вживають мовляни середнього й старшого віку (особливо мешканці сіл), накладають помітний відбиток місцеві говірки» [5, с. 8], тому такі прізвиська подаються із збереженням говіркових фонетичних, граматичних та лексичних особливостей.

У словнику «Прізвиська Нижньої Наддніпрянщини» В. Чабаненко зазначає: «Прикметною рисою системи зафіксованих прізвиськ є наявність у ній елементів, пов'язаних із духовністю, освітою і культурою сучасних нижньонаддніпрянців. Ідеться про те, що в ролі місцевих неофіційних імен людей доволі часто функціонують наукові та інші спеціальні терміни, імена видатних історичних осіб, учених, письменників, митців, героїв античних міфів і літературних творів: *Алхімік, Амеба, Цезарь, Достоевський, Геракл, Чіпка, Санчо Панса*» [4, с. 416].

В. Чабаненко — активний розбудувник української гуманітарної науки та української духовної культури. Лінгвістичний доробок професора В. Чабаненка становить близько п'яти сотень праць, присвячених важливим питанням української діалектології, стилістики, історії української мови, мови художньої літератури та фольклору, української ономастики.

Отже, В. Чабаненко зробив неоціненний внесок у розвиток мовознавчої науки. Всі його наукові монографії, статті, рецензії, публікації, а особливо словники є визначальними для розвитку сучасної науки. Варто зазначити, що словники В. Чабаненка розра-

ховані на вчених-філологів, аспірантів, викладачів, студентів філологічних факультетів, істориків, етнографів, краєзнавців, а також на учнів шкіл, тобто для широкого загалу. Словниками В. Чабаненка можуть послуговуватися не тільки вчені, а й звичайні люди, які не займаються мовознавчими питаннями.

Література

1. Гончар О. Т. Нотатки із сьогодення // Літературна Україна. — 1994. — № 6-7. — С. 15-16.
2. Чабаненко В. А. Бібліографічний покажчик / В.А. Чабаненко. — Запоріжжя: ЗДУ, 2007. — 96 с.
3. Чабаненко В. А. Великий Луг Запорозький. Історико-топонімічний словник / В. А. Чабаненко. — Запоріжжя: ЗДУ, 1999. — 330 с.
4. Чабаненко В. А. Вибрані праці з мовознавства. — Запоріжжя: «Дніпровський металург», 2007. — 505 с.
5. Чабаненко В.А. Прізвиська Нижньої Наддніпрянщини: Словник. Книга І. — Запоріжжя: ЗНУ, 2005. — 262 с.
6. Чабаненко В.А. Словник говірок Нижньої Наддніпрянщини: В 4-х томах. — Запоріжжя, 1992. — Т. 1. — 324 с.; Т.2. — 372 с.; Т.3. — 304 с.; Т.4. — 264 с.

М.-С.П. КРИВЮК,

студентка Національного університету “Львівська політехніка”

І.Д. КАРАМИШЕВА,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри прикладної лінгвістики
Національного університету “Львівська політехніка”

ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ В ДІЛОВОМУ ДИСКУРСІ

Представлене дослідження фокусується на такій особливій рисі ділового дискурсу англійської мови як його ідіоматичність, відтак бере до уваги визначення таких понять як “дискурс”, зокрема “діловий дискурс” та співвідношення “фразеологічна одиниця/ідіома”.

Визначення терміну “дискурс” викликає значні труднощі через те, що він виявився затребуваним в межах цілої низки наукових дисциплін, таких як лінгвістика, антропологія, літературознавство, філософія, психолінгвістика, когнітивна психологія. Цілком природно, що багатозначність терміна «дискурс» і його використання в різних гуманітарних галузях породжують різні підходи до трактування значення і сутності цього поняття. Найбільш чітке визначення терміну дав американський лінгвіст Зелліг Харріс в 1952 році [1, с.100]. Він був першим хто підкреслив подібність “ дискурсу ” з “текстом”, і використовував його для означення лінгвістичних одиниць чи лінгвістичних феноменів.

Англійська мова, як мова з тисячолітньою історією нагромадила величезну кількість цікавих та влучних висловів. Протягом часу такі вирази стали фіксованими і з'явився новий розділ мовознавства — фразеологія.

На сьогоднішній день немає єдиної загальної назви одиниці фразеологічної системи. Думки вчених щодо термінування об'єкта та його визначення розійшлися. В різних лінгвістичних школах вживалися різні терміни: “ідіоми”, “ідіоматизми”, “фразеологічні одиниці”, “фразеологізми”, “фразеологічні звороти”, “фразеолек-

семи”, “фраземи” і т.п.. Розбіжність в думках вчених спричинило появу двох традицій дослідження фразеології: 1) європейсько-континентальна (В.В. Виноградов, О.В. Кунін, І.І. Чернишова, В.М. Телія, Д.О. Добровольський та ін.); 2) англо-американська (Г. Суїт, Ч. Фріз, У.Чейф, Ф. Палмер, У. Вайнрайх та ін.). Оскільки термін “ідіома” більш використовується в зарубіжній термінології, надалі будемо використовувати термін, який запропонував В.В. Виноградов, “фразеологічна одиниця” (також ФО).

Фразеологічні одиниці (ФО), як мовні одиниці, найбільш яскраво відображають національні особливості культури того чи іншого народу — носія мови. Кожна людина вживає ті ФО, які відповідають менталітету свого народу та його філософії. Вивчення ФО вважається важливим для того, щоб правильно зрозуміти її носіїв. Це особливо актуально для ділового дискурсу та комунікації. Характер сучасного світу бізнесу можна сміливо назвати інтернаціональним, мови і культури різних народів часто пересікаються, саме тому в діловій лексиці прийнято вживати більш універсальні в плані вираження фразеологізми.

Саме для покращення навичок спілкування в широкому діапазоні бізнес-ситуацій, а також для того, щоб краще зрозуміти усі аспекти англійського ділового дискурсу було розроблено серію підручників Market Leader авторами яких є Девід Коттон, Девід Фалвей, Саймон Кент, Івона Дубіцка, Маргарет О’Кефе та Джон Роджерс [3,4]. Market Leader є бестселером серед інших бізнес видань. Підручники містять тексти з Financial Times, різноманітні тематичні дослідження, тут можна почути думки успішних людей, які працюють в реальному світі бізнесу. Цей курс ділової англійської мови розвиває навички спілкування, необхідні для досягнення успіху в своїй справі і збагачує знання про світ бізнесу.

Проаналізувавши вміст підручників Market Leader Advanced level [3,4] було виділено 40 найбільш уживаних фразеологічних зворотів і виразів ділової англійської мови, а також визначено процентний вміст цих ФО, об’єднаних загальним поняттям (архісемою).

Досліджувані нами фразеологічні одиниці мови ділового спілкування були розподілені в рамках чотирьох основних фразеосемантичних полів (далі ФСП). Під ФСП розуміється сукупність фразеологічних одиниць, які знаходяться в певних системних зв’язках і об’єднуються спільною семантичною темою, і виражають спільне за значенням поняття [2, с. 52].

- фразео-семантичне поле ФО, об’єднаних поняттям “бізнес та управління” (20%):

Таблиця 1. ФСП “бізнес та управління”

1	Get straight to the point	Talk about the most important thing
2	A good track record	Show how good they are in the past
3	Gaining ground the bigger players	Reaching a similar level to important companies or people
4	A long shot	It will have little chance of success
5	Set the stage for	Make possible or happen
6	Head down the wrong track	Not do things correctly
7	Tap into	Make as much use as possible
8	Get down to business	Return to main subject

- фразео-семантичне поле ФО, об’єднаних поняттям “грошові відносини” (15%):

Таблиця 2. ФСП “грошові відносини”

1	It's money for old rope	Money earned easily by doing something which is not difficult
2	Money doesn't grow on trees	Be careful with money as there is only a limited amount
3	There's muck, there's money	Where you find dirt, you also find money
4	A license to print money	Money earned easily by doing something which is not difficult
5	A fool and his money are soon parted	Stupid people spend money quickly without thinking about it
6	Money is not object	You can spend as much as you like on something

- фразео-семантичне поле ФО, об'єднаних поняттям «економічні та виробничі відносини» (45%):

Таблиця 3. ФСП “економічні та виробничі відносини”

1	To put you in the picture	To give the latest information
2	To beat about the bush	To delay talking about something
3	An uneven playing field	Unfair competition
4	Kick off	Start
5	Kick around	Discuss or brainstorm
6	On the ball	Quick to understand
7	The ball's in your court now	It's your turn to do something about situation
8	On track	Likely to achieve
9	Get off track	Not focus on the essential
10	The stakes are high	It's risky
11	Get back on track	Return to the main subject
12	Keep track of	Follow and understand
13	Risky business	An unsafe strategy
14	Across the board	For everyone in the company
15	To get the wrong end of the stick	To misunderstand
16	Can't make head or tail of it	Fail to understand anything
17	To talk at cross purpose	To misunderstand
18	To get our wires crossed	To misunderstand

- фразео-семантичне поле ФО, об'єднаних поняттям “інформаційний потік” (20%):

Таблиця 4. ФСП “інформаційний потік”

1	Air your views	Express your opinion about something in public
2	Drop a hint	Make a suggestion on an indirect way
3	Give somebody the low-down	Tell somebody regular information they want or need to know
4	Keep somebody up to date	Give somebody regular information about things
5	To put it in a nutshell	To summarize briefly
6	To hear it on the grapevine	To hear about something passed from one person to another
7	Go over	Examine
8	Information overload	Explaining too much

Проведене дослідження показало, що найбільш поширеними є фразелогічні одиниці, що відображають виробничі відносини між працівниками безпосередньо всередині підприємства. А отже це доказує той факт, що в переговорах, які прово-

дяться за межами фірми, між компаніями з різних країн, мова є більш універсальною, і фразеологізми, які відображають культурні особливості того чи іншого народу, вживаються рідко.

Література

1. Harris Z. S. Discourse analysis: A sample text / Z. S. Harris. — Language, 1952. — Vol. 28. — 1- 30; 474-494p.
2. Луговая Н. В. Национально культурные особенности фразеологических единиц сферы психоэмоционального состояния человека (на материале русского и французского языков): Автореф дис канд. филол. наук: 10.02.19. / Кубанський Государственный Университет // Краснодар, 2007. — 179 с.
3. Dubicka I. *Market Leader Advanced Business English Practice File* / I. Dubicka, M. O'Keeffe. — England: Pearson Longman, 2012. — 75p.
4. Dubicka I. *Market Leader Advanced Business English Course Book*/ I. Dubicka, M. O'Keeffe. — England: Pearson Longman, 2012. — 176p.

А.А. ПОНОМАРЕНКО,

студентка факультету права, гуманітарних і соціальних наук,
Кременчуцького національного університету ім. М. Остроградського

Ю.О. АРТЕМЕНКО,

кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри перекладу
Кременчуцького національного університету ім. М. Остроградського

ЕКВІВАЛЕНТІСТЬ ТА АДЕКВАТНІСТЬ ЯК КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ ЯКОСТІ ПЕРЕКЛАДУ (НА ПРИКЛАДІ ЗІСТАВЛЕННЯ ПЕРЕКЛАДІВ ІНТЕРВ'Ю АНГЛОМОВНОЇ МУЗИЧНОЇ ГРУПИ *ONE DIRECTION*)

Феномен масової культури, як спосіб глобалізації культурних цінностей та водночас насадження суспільної думки й оцінних стереотипів, слугує базою для формування особливого дискурсу. Такий дискурс становить особливий інтерес для досліджень у галузі перекладознавства з огляду на проблему досягнення адекватності його відтворення для цільової аудиторії.

Найбільш поширеною проблемою у процесі перекладу інтерв'ю дискурсу масової культури є неадекватне відтворення, або й тотальне зневажання його лінгвокультурною специфікою.

До негативних наслідків з огляду на адекватність сприйняття інтерв'ю цільовою аудиторією призводить нівелювання його лінгвокультурної та функціональної специфіки в популярному виданні у процесі перекладу, адже за умов його актуалізації у межах дискурсу масової культури ці аспекти виявляються визначальними для формування прагматичного потенціалу. Такі зміни можуть бути зумовлені як недостатньою лінгвокультурною компетенцією перекладача, так і прагматикою перекладу [1, с. 10].

Згідно з теорією еквівалентності-адекватності тексту, еквівалентність визначається як міра відповідності («близькості») тексту оригіналу до тексту перекладу на формальному та семантичному рівнях — лексичному, граматичному, синтаксичному, а адекватність — як міра досягнення текстом перекладу комунікативної (прагматичної) мети, закладеної в оригіналі. На рівні еквівалентності використовуються такі

оціночні поняття, як максимально можлива еквівалентність й оптимальна еквівалентність; остання свідчить про адекватність перекладу. Таким чином, будь-який перекладений текст може виявитися еквівалентним навіть на максимально можливому рівні, але неадекватним і навпаки — переклад може бути адекватним, але значною мірою нееквівалентним [2, с. 446].

Для порівняння нами було взято переклади інтерв'ю музичної групи *One Direction*, запропоновані різними фан-саб групами.

Just to let you know I beat Dynamo at his house in pool one night. Useless. No magic involved in that. (1)

Просто, щоб ви знали, я якось копав басейн біля дому Динамо, було даремно... Жодної магії (CrazyMofos).

До вашого відома, одного разу я обіграв Дайнемо у більярд, коли був у нього в гостях. Він ні на що не здатний. При цьому я не користувався жодною магією (One direction, rus sub).

Оскільки у цьому випадку *pool* — це різновид гри в більярд, перший варіант перекладу не є правильним і порушена передача смислового змісту.

All right, mate. Thank you very much for that. We'll be seeing with you a bit more later on I think. (2)

Святий помічник. Дякую тобі велике, думаю, побачимося з тобою пізніше (CrazyMofos).

Що ж приятелю, дуже вдячний тобі. Певен, побачимося трохи згодом (One direction, rus sub).

He was surfing like a sixty feet wave in the dark, he got on a plane and surf. (2)

Він займався серфінгом 64 години у темряві, стрибав з літака (CrazyMofos).

Він спіймав хвилю висотою майже 20 метрів у темряві, він займається серфінгом, стрибаючи з літака (One direction, rus sub).

У цих прикладах перекладач під час прослуховування інтерв'ю помилково визначив фразу *All right, mate* та *sixty feet*, тому переклад є нееквівалентним.

Отже, проаналізувавши наведені вище різні варіанти перекладу, можна стверджувати, що адекватність перекладу передбачає не тільки рівноцінність передачі функції оригіналу, а й збереження смислового навантаження. Порівняльний аналіз текстів оригіналу і перекладу показав наявність порушень еквівалентності та адекватності. Адекватність і еквівалентність тісно взаємопов'язані, внаслідок чого спотворення або втрата одного тягне за собою зміни в іншому, при цьому повна втрата еквівалентності призводить і до втрати адекватності.

Література

1. Мошкович В.В. Адекватность и эквивалентность как основополагающие критерии оценки качества перевода : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.20 / В. В. Мошкович. — Тюмень, 2014. — 23 с.
2. Шевцова О. В. Співвідношення перекладознавчих феноменів «адекватність» та «еквівалентність» / О.В. Шевцова // Мовні і концептуальні картини світу. — К. : Київський університет, 2012. — Вип. 42. — Ч. 2. — С. 443–450.

3. 1D Day | Dynamo and the imaginary One Direction concert (in Antwerp) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=a4hX-VwNWeY>
4. One Direction — 1DDAY HOUR 2 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=HbbgAdAbwPs>

Т.А. УЗІЙ,

вчитель історії загальноосвітньої школи І-ІІІ ст.
с. Чаруків Луцького району Волинської області

ХРОНОЛОГІЧНІ ЗАДАЧІ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЕЛЕМЕНТ ХРОНОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ

В наш динамічний час зміни відбуваються надзвичайно швидко. Прискорення історії відчувається у сфері технології, економіки, побуту і, безумовно, позначається на зміні соціальної психології. Такий надмірний динамізм викликає загрозу розвитку традицій, відриву людини і народу від свого історичного коріння, втрати історичної, врешті-решт національної свідомості. Тому наше завдання як вчителів історії полягає у тому, щоб виховувати наших учнів у дусі патріотизму, формувати з них людей — носіїв національної свідомості, вихованих на загальнолюдських та національних цінностях.

Сама по собі навчальна діяльність спрямована на засвоєння колективом вимог базової шкільної програми, що не завжди поєднується з творчою діяльністю, і, як не парадоксально, може призвести до гальмування інтелектуального розвитку дітей. Звикаючи до виконання стандартних завдань, мета яких закріпити базові навички, що мають одне правильне розв'язання і, як правило, єдиний, заздалегідь вирішений шлях його досягнення, діти практично не мають можливості діяти самостійно, ефективно використовуючи власний інтелектуальний потенціал, набутий життєвий досвід. З іншого боку, виконання лише типових завдань збіднює особистість дитини, оскільки в цьому випадку висока самооцінка учнів і оцінка їхніх здібностей учителем залежить від старанності. Однак не враховується виявлення таких індивідуальних якостей, як вигадка, кмітливість, здібність до творчого пошуку, аналіз та синтез, уміння робити власні висновки. Сьогодення вимагає від педагога бути весь час у пошуку, викликає гостру потребу у підвищенні ефективності навчально-виховного процесу, пошуку нових форм, які б допомагали зацікавити дітей, розвивати їх інтелектуальний та творчий потенціал. Зацікавити їх стає все важче. Тому на сучасному етапі розвитку психолого-педагогічних наук дуже гостро стоїть питання вивчення впливу нетрадиційних форм роботи на розумовий розвиток дитини, розвиток її творчості, уяви тощо.

З роками навчання учнівські компетентності, що повинні бути сформованими в процесі шкільної історичної освіти, поступово ускладнюються. Результатом навчальної діяльності учнів з історії, на думку О. Пометун та Г. Фреймана, повинні стати такі компетенції: хронологічна — передбачає вміння учнів орієнтуватися в історичному часі; просторова — орієнтування учнів в історичному просторі; інформаційна — вміння учнів працювати з джерелами історичної інформації; мовленнєва — будувати усні та письмові висловлювання щодо історичних подій і явищ; логічна — аналізувати, по-

яснювати історичні факти, формулювати теоретичні поняття, положення, концепції; аксіологічна — формулювати версії й оцінки історичного руху та розвитку [5, с. 106 — 107].

Формування хронологічної компетентності учнів має бути органічним елементом у загальній системі навчання історії; його слід планувати на всіх етапах навчального процесу — від початкового (ознайомлювального) вивчення матеріалу до його закріплення, повторення, узагальнення й оперування ним.

Виходячи зі структури історичної свідомості, провідний український вчений К. Баханов до хронологічних вмінь учнів, які становлять основу хронологічної компетентності, відносить такі вміння: створювати часові асоціації; виділяти точку відліку часу та етапи історичних подій та процесів; порівнювати події за часом, коли вони відбувалися, та їхню тривалість; визначати наступність подій у часі; відносити дати та події до відповідних історичних періодів та епох; тлумачити хронологічні поняття; виявляти ієрархічність подій та тривалість процесів [1, с. 114].

Найважливішим елементом у методиці розвитку хронологічних вмінь учнів постають хронологічні задачі, серед яких можна виділити два підвиди: стандартні й нестандартні. Якщо стандартні дозволяють розвивати найпростіші хронологічні вміння учнів, такі як вміння співвідносити рік зі століттям, підраховувати час, який минув від однієї події до іншої, то нестандартні розраховані на формування таких складних вмінь учнів, як співвідносити різні системи літочислення, працювати з неадаптованими історичними джерелами, зміст яких складає хронологічний матеріал.

Наведемо приклади стандартних хронологічних задач:

1. Задачі на встановлення віддаленості події від сьогодення: «Скільки років тому відбулася подія, якщо відома її дата?».

2. Задачі на встановлення віддаленості однієї події від іншої: «Скільки минуло років від однієї події до іншої?» або «На скільки років одна подія відбулася раніше за іншу?».

3. Задачі на встановлення дати події за її віддаленістю від сьогодення: «Якого року відбулася подія, якщо відомо, що після неї минуло ... років?».

4. Задачі на встановлення дати події за її віддаленістю від іншої події: «Якого року відбулася подія, якщо відомо, що це сталося після вказаної події через певну кількість років?».

5. Задачі на встановлення віддаленості події від зазначеної дати (з переходом через еру): «Під час захоплення Ніневії 612 р. до н. е. згорів палац Ашшурбаніпала. Скільки років пролежали недоторканими книжки з бібліотеки царя, якщо залишки палацу було розкопано 1854 р.?».

6. Задачі на встановлення дати події н. е. за віддаленістю її до іншої події (з переходом через еру): «Якого року греки святкуватимуть 2500-річчя перемоги у Саламінській битві?».

7. Задачі на встановлення дати події, що відбулася до н.е. за віддаленістю її від сьогодення (або від певної дати): «Якого року відбулася Марафонська битва — перша перемога греків над персами, якщо відомо, що 2011 р. у Греції відзначали 2500 років цієї події?».

8. Задачі на встановлення подій за датами або дат за подіями: «Якого року вперше в документальних джерелах вжито назву «Україна?»» або «Яка подія відбулася 972 р. біля Дніпрових порогів?».

9. Задачі на встановлення та групування дат на основі наведених подій, явищ, процесів; на співвіднесення дат з явищем або процесом: «За датами встановіть події з історії Галицько-Волинської держави: 1199 р., 1238 р., 1223 р., 1241 р., 1253 р., 1340 р., 1349 р.» або «Розмістіть на хронологічних сходинах імена найбільш відомих князів Київської Русі доби роздробленості».

10. Задачі на встановлення синхронності фактів, подій, історичних періодів: «Сучасником яких відомих вам історичних діячів був князь Данило Романович (Галицький)?».

11. Задачі на встановлення хронологічної послідовності подій з використанням уривків з джерел, історичних малюнків (картин) тощо: «Назвіть події історії Київської Русі за перших князів, про які розповідає літопис. Розташуйте їх у хронологічній послідовності» або «Розташуйте портрети князів у хронологічній послідовності» [3, с. 9].

Прикладом нестандартних хронологічних задач можуть бути такі:

1. Співвідносити різні системи літочислення: Відомо, що мусульмани ведуть своє літочислення від року переселення Мухаммеда із Мекки в Медину. Встановіть, який зараз рік за мусульманським літочисленням».

2. Працювати з неадаптованими історичними джерелами, що містять хронологічний матеріал: «Прочитайте уривок із Повісті минулих літ й дайте відповіді на запитання: «У рік 6454 Ольга з сином Святославом зібрала воїв багатьох і пішла на Древянську землю. І вийшли древяни на супротив. І коли зійшлися обидва війська до купи, кинув списом Святослав на древян, а спис пролетів між ушима коня і вдарив під ноги коневі, бо був [Святослав] зовсім малим. І сказав [воєвода] Свенельд і [кормилець] Асмуд: «Князь уже почав. Ударимо, дружино, вслід за князем». Якого року відбулася ця подія за нашим літочисленням? Як ви це визначили? Від якої події рахували час слов'яни? Чи можете ви встановити, в якому році за слов'янським літочисленням відбулося хрещення Русі?».

У методиці викладання історії вироблено низку прийомів, які допоможуть учням відновити чи збагатити свої знання з хронології й сформувати відповідні хронологічні уявлення. Наведені вище приклади завдань, спрямовані на формування хронологічних вмінь і навичок, учителі можуть використовувати як основу для урізноманітнення викладання шкільних курсів історії, підготовки до ДПА та ЗНО.

Саме гуманітарна освіта в першу чергу формує особистість школяра, готує його до життя у світі, який постійно змінюється, розвиває здібність засвоювати інформацію й приймати ефективні рішення.

Література

1. Баханов К.О. Сучасна шкільна історична освіта: інноваційні аспекти: Монографія / К.О. Баханов. — Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, ЛТД», 2005. — 384 с.
2. Григорчук В.Д. Задачі на уроках історії / В.Д. Григорчук // Історія та правознавство. — №8 (216). — березень. — 2010. — С. 11–12.
3. Десятов Д.Л. Формування хронологічної компетентності під час навчання історії / Д.Л. Десятов // Історія та правознавство. — №34–36 (314–316). — грудень. — 2012. — С. 7–11.
4. Єрмоленко А. Урок на тему «Фінікія та Палестина в давнину». 6 клас / А. Єрмоленко // Історія в рідній школі. — №10. — 2014. — С. 5–12.
5. Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи :

- Бібліотека з освітньої політики / за заг. ред. О. В. Овчарук. — К. : «К.І.С.», 2004.
6. Мочкіна Л.І. Використання пам'яток як способу організації навчально-виховного процесу на уроках історії. Методичні рекомендації / Л.І. Мочкіна, Г.С. Денисовець. — Луцьк, 2010. — 52 с.
 7. Подобед О.А. Історія України. 7—8 класи: Збірник завдань / О. Подобед. — Харків: Вид-во «ранок», 2009. — 160 с.

М.О. ФЕДЮК,

студентка Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського

ОТТО ФОН БІСМАРК ТА САМОАНСЬКИЙ ЗАКОНОПРОЕКТ 1879—1880 рр.

У статті досліджено причини визнання канцлером Отто фон Бісмарком необхідності активізації колоніальної політики Німецької імперії в 1879—1880 рр. Особливу увагу приділено поглядам рейхсканцлера на колоніальну політику. Розглянуто ставлення представників промислових і банківських кіл до активізації колоніальної експансії Німеччини. Охарактеризовано дискусію в німецькому суспільстві щодо Самоанського законопроекту та перспектив придбання заокеанських колоній. Висвітлено причини провалу цього законопроекту в рейхстазі.

Актуальність дослідження посилюється тим, що боротьба за сфери впливу на стратегічно важливі країни з порушеннями норм діючого міжнародного права відбувається і дотепер. Без глибокого і всебічного вивчення проблем та історичних реалій досліджуваного періоду неможливо зрозуміти сучасної міжнародної політики та гострих конфліктних ситуацій, які виникають та суттєво впливають на міжнародні відносини, а також ролі «людського фактору» в даних питаннях.

Документальну базу дослідження питання склали різноманітні за своїм характером джерела. Зокрема, необхідно відзначити опубліковані документи, а саме протоколи та матеріали засідань німецького рейхстагу, які добре висвітлюють питання колоніальної політики та позиції щодо неї О. Бісмарка [1; 2].

Особливої уваги заслуговує праця Г. Якоба, яка розширює джерельну базу з даної проблематики та вводить до наукового обігу велику кількість нових документів [3].

Характеризуючи німецьку історіографію проблеми, необхідно відзначити роботи сучасників тих подій Ф. Фабрі та Г. Гогенлоє—Шіллінгфюрста, які є цінним джерелом в дослідженні даного питання [4; 5].

Велике значення при дослідженні даного питання має монографія М. Хагена яка присвячена О. Бісмарку та його колоніальній політиці [6].

Підсумовуючи аналіз німецької історіографії проблеми, що досліджується, варто відзначити монографію Х. Грюндера опубліковану на початку XXI ст. [7].

Серед останніх робіт, які заслуговують особливої уваги, в українській історіографії питання треба виокремити працю П.С. Трояна та С.С. Трояна, в якій вітчизняні вчені проводять фундаментальне дослідження позиції Отто фон Бісмарка в колоніальному питанні Німеччини [8].

Метою статті є аналіз значення Самоанського законопроекту 1879—1880 рр. в висвітленні позиції Отто фон Бісмарка щодо колоніальної політики Німеччини.

В 1879 р. у Німеччині введена політика протекціонізму, яка свідчила про усунення теоретичних заперечень проти колоніальної політики. Офіційно проголошена урядом О. Бісмарка і визнана суспільною думкою державна політика «захисту національної праці» включала протекціонізм, у власному розумінні слова, лише як складову частину. Логічним завершенням цієї політики була колоніальна експансія, що надавала вітчизняній промисловості гарантовані ринки збуту й дешеву колоніальну сировину, які могли підвищити її конкурентоздатність на світовому ринку. Пруська народногосподарська рада, проголосивши в 1881 р. необхідність колоніальної політики, називала її «необхідним продовженням протекціонізму, здатним позбавити від сплати іншим країнам мільярда за колоніальну сировину» [6, с. 57].

У розпал обговорення протекціоністського тарифу уряд О. Бісмарка вніс на розгляд до рейхстагу «договір про дружбу» із Самоа, за умовами якого Німеччина отримувала як вугільну базу порт Салуафата, німецькі товари звільнялися від мит, а німці — від податків. Уряд Самоа зобов'язувався забезпечити німецькі плантації робочою силою [9, с.11—12]. Договір був своєрідним закріпленням домінуючого положення, зайнятого Німеччиною на Самоа після вимушеного відступу США.

Під час обговорення договору в рейхстазі статс-секретар Міністерства закордонних справ Б. фон Бюлов підкреслив, що «уряд не розглядає Самоа як колонію й не домагається колоніального положення німецьких фірм». У той же час бременський судовласник А.Г. Мосле зазначав: «Якщо уряд захоче перейти в Полінезії або в якому-небудь іншому місці від «договору про дружбу» до договорів-протекторатів або анексій, чи до створення колоній, то я буду це вітати», а провідний діяч націонал-лібералів Л. Бамбергер підкреслив, що «депутат із Бремена і його погляди є значно ближчими до сьогоднішньої точки зору рейхсканцлера, ніж сьогоднішній офіційний представник уряду», а також на те, що погляди «залізного канцлера» в колоніальному питанні зазнали таких же змін, як і питання торгової політики [1, с. 1602, 1608]. Договір був схвалений рейхстагом. Оцінюючи значення ратифікованих рейхстагом «дружніх договорів» із Самоа й Тонга, багато дослідників відзначають, що вони являють собою не що інше, як прелюдію переходу до активної колоніальної політики. Про перехід правлячих кіл до колоніальної політики свідчить великий успіх виданої в 1879 р. книги Ф. Фабрі — «Чи потрібні Німеччині колонії?» [4].

Дійсно, винесення на обговорення в рейхстаг колоніального проекту про Самоа фактично означало визнання О. Бісмарком необхідності заокеанської політики для Німеччини. До цього моменту канцлер постійно висловлювався негативно по відношенню до колоніальної експансії Німеччини в даний період, хоч і не відхиляв такої можливості в майбутньому [10, с. 327].

Договір був схвалений рейхстагом, адже на Самоа розпочалася міжусобна війна, яка могла зашкодити німецьким інтересам. Саме під приводом «захисту своїх інтересів» німці беруть під своє управління головне місто на островах — Апіа та створюють в ньому свою поліцію. В грудні 1879 р. німецький військовий корабель «Бісмарк» відкрито вступає в війну і на його борту підписується угода з племінними вождями, які признають владу німецького ставленика Маліетоа над Самоа [9, с. 18].

Наочним прикладом того, як рейхсканцлер намагався проводити не пряму колоніальну експансію, є обговорення в рейхстазі Самоанського законопроекту, сутність якого зводилася до наступного: одна з найстаріших гамбурзьких фірм «Годефруа», заснована в 1776 р. і розміщена в Океанії близько 1850 р., у другій половині 70-х рр. XIX ст. виявилася на межі банкрутства й незабаром була змушена закласти свої плантації англійському банку Берінга. У цій ситуації керівник «Дисконтотезельшафт» А. Ганземан разом зі своїм зятем Г. Куссеровим підказали О. Бісмарку ідею про порятунок фірми «Годефруа» шляхом створення «Німецького товариства морської торгівлі» [11, с. 11]. Це товариство було створене 13 лютого 1880 р. у складі 14 акціонерів із загальним капіталом, що перевищував 21 мільйон марок.

6 квітня 1880 р. канцлер вніс на розгляд союзної ради законопроект, відповідно до якого уряд повинен був гарантувати створеному товариству дивіденди в розмірі 300 тисяч марок з державного бюджету щорічно й 4,5% ренти [2, с. 1442]. На чолі підприємства повинні були стати «Дисконтотезельшафт» та банк Блейхредера. Згодом саме ці банки вплинули на зміну політики О. Бісмарка в колоніальному питанні й значною мірою контролювали німецькі колонії. Самоанський законопроект став першою спробою великого капіталу виступити на колоніальному поприщі, він знаменував відкритий поворот представників правлячих кіл до колоніальної експансії.

Характер даного законопроекту просліджується за наступними фактами. Створили даний проект банки «Дисконтотезельшафт» та банк Блейхредера. Крім того, за законопроект виступали близькі до канцлера представники «Німецького банку», та «Облікового товариства», а також сам Г. Блейхредер, який був управляючим майном канцлера. Саме вони в неабиякій мірі вплинули на зміну відношення рейхсканцлера до колоніального питання, а в майбутньому контролювали всі колонії [7, с. 57].

«Німецьке товариство морської торгівлі» повинно було мати капітал в 8–10 млн. марок. Його завданням повинна була бути заокеанська торгівля, утворення факторій та плантацій, особливо на островах Океанії. Дане товариство повинно підпорядкувати собі великий район Океанії.

Самоанський законопроект був першою спробою колоніальної експансії великих німецьких капіталістів і хоч він не включав в себе формальних захоплень в даному регіоні, як це підтверджується документами, але такі захоплення були їх безпосередньою метою. Законопроект отримав підтримку преси та великої кількості торгових палат, які раніше не приділяли уваги колоніальному питанню. Але, більшістю голосів, а саме 128 проти 112, законопроект був не підтриманий в рейхстазі [2, с. 960–962]. Провал законопроекту можна пояснити двома причинами.

Перша: противникам колоніальної експансії та законопроекту вдалося дискредитувати комерційну сторону проекту, особливо завдяки Л. Бамбергеру, який не тільки спростував доведення уряду, але і поставив під сумнів достовірність інформації про Самоанський законопроект.

Другою причиною, яка негативно вплинула на голосування, була слабкість захисту проекту канцлером в рейхстазі. Справа в тому, що О. Бісмарк виносячи в рейхстаг законопроект, який носив безсумнівно колоніальний характер, заперечував це та намагався провести його як господарсько-політичний. Спростовуючи його колоніально-політичний характер, канцлер зменшив його перспективи в рейхстазі.

О. Бісмарк представивши Самоанський законопроект показав своє бажання вести колоніальну політику, але без відкритого її проголошення та в обмеженому об'ємі, не в формі анексій, а в формі встановлення економічного правління та політичної залежності від Німеччини колоніальних територій.

О. Бісмарк, звичайно ж, не був противником колоніальної політики. Про це говорить те, що він її вів, але вів без достатньої впевненості та рішучості. Останнє викликалося, однак, аж ніяк не його принциповою ворожістю до такої політики, а сумнівами в частині того, чи може й у яких межах таку політику Німеччина вести. Провал законопроекту переконав О. Бісмарка в існуванні значної опозиції в питаннях його внутрішньої політики в цілому та колоніальної політики зокрема.

Після провалу Самоанського законопроекту рейхсканцлер відмітив: «...з рейхстагом важко отримати армію навіть в середині країни. До тих пір поки імперія буде не консолідованою в фінансовому відношенні, ми не маємо права думати про таку дорогу справ. Колоніальне правління було б тільки приводом до посилення парламентських дебатів». Трохи пізніше О. Бісмарк продовжив думку про те, що Німеччина не може безпосередньо управляти колоніями, а може тільки підтримувати компанії, але для цього їй необхідний національний рейхстаг з більш високими цілями [14, с. 99].

І хоча Самоанський законопроект був провалений, а рейхсканцлер не наважувався на енергійну державну колоніальну експансію, тим не менше він підтримував та заохочував захоплення торгівельними компаніями. Наслідком відхилення Самоанського законопроекту стало загострення інтересу представників великого промислового й банківського капіталу до колоніального питання.

Самоанський законопроект підняв питання колоніальної політики країни на офіційному рівні.

Також Самоанський законопроект фактично означав визнання О. Бісмарком необхідності заокеанської політики для Німеччини, хоч до цього моменту канцлер висловлювався негативно по відношенню до колоніальної експансії Німеччини. В неабиякій мірі вплинули на зміну відношення рейхсканцлера до колоніального питання близькі до канцлера представники «Німецького банку», та «Облікового товариства», а також управляючий майном канцлера Г. Блейхредер.

Самоанський законопроект не був прийнятий через слабкість захисту проекту канцлером в рейхстазі. О. Бісмарк виносячи в рейхстаг законопроект, який носив безсумнівно колоніальний характер, заперечував це та намагався провести його як господарсько-політичний. Спростовуючи його колоніально-політичний характер, канцлер зменшив його перспективи в рейхстазі.

Отже, значення Самоанського законопроекту 1879—1880 рр. полягає в тому, що він показав бажання О. Бісмарка вести колоніальну політику, але без відкритого її проголошення та в обмеженому об'ємі.

Література

1. Stenographische Berichte über die Verhandlungen des Deutschen Reichstages 4. Legislaturperiode. — 1879. — II Session. — B. : Staatsverlagsbuchhandlung, 1879. — Bd. 2.
2. Stenographische Berichte über die Verhandlungen des Deutschen Reichstages 4. Legislaturperiode. — 1880. — III Session. — B. : Staatsverlagsbuchhandlung, 1880. — Bd. 2.

3. Jacob G.E. Deutsche Kolonialpolitik in Dokumenten / G.E. Jacob. — Leipzig : Dieterich, 1938. — 608 s.
4. Fabri F. Bedarf Deutschland der Kolonien? / F. Fabri. — Gotha : Perthes, 1879. — 108 s.
5. Hohenlohe-Schillingsfürst. Denkwürdigkeiten des Fürsten Chlodwig zu Hohenlohe-Schillingsfürst. Im Auftr. d. Prinzen Alexander zu Hohenlohe-Schillingsfürst hrsg. v. Friedrich Curtius vierter Abdruck: 2 Bände, — Stuttgart, Berlin : Deutsche Verlags-Anst., 1907. — Zweiter Band: Drei Bildnisse und einer Faksimile-Beilage. — 1907. — 565 s.
6. Hagen M. Bismarcks Kolonialpolitik / M. Hagen. — Stuttgart : Dt. Verl.-Anst., 1923. — 593 s.
7. Gründer H. Geschichte der deutschen Kolonien / H. Gründer. — [5. verb. u. erg. Aufl.]. — Paderborn- München-Wien-Zürich : Ferdinand Schöningh, 2004. — 336 s.
8. Троян С.С. Отто фон Бісмарк і колоніальне питання в Німеччині (1840–1890 pp.) / С.С. Троян, П.С. Троян. — Рівне : РІС КСУ, 2011. — 224 с.
9. Koschitzky M. Deutsche Kolonialgeschichte. Mit in den Text gedruckten Karten : in 2 Bde. / M. Koschitzky— Leipzig : Verlag von P. Froberg, 1888. — Bd. II. — 532 s.
10. Windelband W. Bismarck und die europäischen Großmächte 1879–1885 / W. Windelband. — Essen : Essener Verlagsanstalt, 1940. — 699 s.
11. Ibbeken R. Das aussenpolitische Problem Staat und Wirtschaft in der deutschen Reichspolitik 1880–1914: Untersuchungen über Kolonialpolitik, internationale Finanzpolitik, Handelsverträge und die Bagdadbahn / R. Ibbeken. — Schleswig : o.V., 1928. — 286 s.
12. Poschinger H. Fürst Bismarck und Parlamentarier / H. Poschinger. — Breslau : Verlagsbuchhandlung, 1894. — 3 Bd. — 332 s.
13. Nussbaum M. Vom «Kolonialenthusiasmus» zur Kolonialpolitik der Monopole. Zur deutschen Kolonialpolitik unter Bismarck, Caprivi, Hohenlohe / M. Nussbaum. — B. : Akademie-Verlag, 1962. — 167 s.
14. Ballhaus J. Wesen und Charakter der kolonialen Landgesellschaften. Ende des 19 Jahrhunderts / J. Ballhaus // Jahrbuch für Wirtschaftsgeschichte. — B., 1972. — Teil1. — S. 93-115.

М.В. ХАРЧУК,

студентка факультету іноземної філології

Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

І.М. КАЛИНОВСЬКА,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри практики англійської мови

Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

ІНШОМОВНІ ЗАПОЗИЧЕННЯ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Відомо, що запозичення нових лексичних одиниць — це процес, у результаті якого в мові з'являється певний іншомовний елемент. Це невід'ємний складник функціонування та історичної зміни мови, одне з основних джерел поповнення її словникового запасу. Запозичення в мовах є одним з найважливіших факторів їх розвитку. Оскільки процес запозичення лежить в основі мовної діяльності та є властивим для кожної живої мови, яка постійно змінюється та розвивається, зокрема англійської, ця тема завжди залишається важливою й актуальною.

Англійський лінгвіст А. Бо, наприклад, стверджує, що словотворча здатність англійської мови почала помітно затухати у зв'язку з тією легкістю, з якою ця мова звертається до інших мов у разі потреби позначення нового поняття [7, с. 315].

Насамперед, лексика є найбільш рухомою та чутливою до іншомовних запозичень мовною підсистемою. Цей процес пов'язаний з екстралінгвальними чинника-

ми. Він відображає мовні контакти, які виникають внаслідок спілкування між носіями мови [4, с. 6].

Сучасна англійська мова збагачується французькими, італійськими, іспанськими, арабськими лексемами, пов'язаними загалом із сферою повсякденного життя: їжею (*adobo* — *гостра приправа / соус*, *bollito misto* — *м'ясна страва з овочами*, *capellini* — *локишина*, *gemelli* — *різновид локишини*, *macchiato* — *кава*, *panino* — *сандвіч*, *scamorza* — *італійський сир* (Ital), *cappuccino*, *espresso*, *lasagna*, *mozzarella*, *pasta*, *pizza*, *ravioli*, *spaghetti*, *spumante* — *різновид італійського ігристого вина*, *zabaglione* — *різновид десерту*, *fatoush* (Arab) — *салат, що містить томати, огірки та інші овочі з грінками*; одяг (*devore* — *оксамит*, *тканина* (Fr), *hijab* (Arab) — *жіночий головний убір у мусульман* (Arab); *предметами побуту* (*ballotin* — *коробка з шоколадними цукерками* (Fr), *barrique* — *бочка вина* (Fr); *музикою* (*bachata* — *стиль романтичної музики* (Span), *savaquinho* — *різновид гітари* (Port); *рослинами, тваринами* (*ajowan* — *рослина, різновид петрушки* (Hindi), *chamise* — *вічнозелений кущ* (Span)).

Арабські запозичення зазвичай позначають релігійні поняття: *umra* — *процання*, *baraka* or *barakah* — *благословення*, *someone has Baraka* — *уникнути важкої ситуації*, *Ramadan* — *релігійне свято*. Окрему групу становлять політичні найменування: *wahhabism* — *релігійно-політична течія в ісламі*, *caliphate* — *мусульманська теократична держава з халіфом на чолі*.

Іншомовні слова, запозичені в американських індіців: *moose* — *американський лось*, *raccoon* — *єнот*, *skunk* — *скунс*, *tomahawk* — *томагавк*, *wigwam* — *вігвам*; із мови хінді — *bungalow* — *бунгало / дім з верандою*, *dinghy* — *корабельна шлюпка*, *dungarees* — *напівкомбизон*, *rujamas* — *піжама*, *veranda / verandah* — *веранда / тераса*; із перської мови: *azure* — *блакить*, *bazaar* — *базар*, *caravan* — *караван*, *shawl* — *шаль*, *tulip* — *тюльпан*, *turban* — *тюрбан*; із китайської мови: *kowtow / kotow* — *низький поклін*, *tea* — *чай*, *ketchup* — *кетчуп*, *tah-jong / tah-jongg* — *настільна гра*; слова, запозичені в австралійських аборигенів: *boomerang* — *бумеранг*, *budgerigar* — *довгохвостий австралійський папуга*, *kangaroo* — *кенгуру*; лексичні одиниці, запозичені у малайців: *amuck* — *несамовито*, *sago* — *сагова пальма*, *sarong* — *індонезійський національний одяг*; із французької мови: *beret* — *берет* (головний убір), *blouson* — *блузка*, *cravatte / cravat* — *краватка*, *culottes* — *спідниця-штани*, *pants* (від *pantalon*) — *штани*; з мови ескімосів: *anorak* — *анорак / куртка з капюшоном*; *parka* — *парка / довга куртка з капюшоном*; з німецької мови: *dirndl* — *широка спідниця в збірку*; з фламандської мови: *duffel* — *спортивний костюм / шерстяна байка*; з японської мови: *kimono* — *кімоно*.

Повне лексичне засвоєння слова відбувається у три етапи: 1) етап інновації, первісного вживання слова в контексті мови-реципієнта; 2) етап віртуалізму, поширення слова серед невеликої групи носіїв мови; 3) етап неологізму, вживання слова більшістю носіїв мови-реципієнта.

В англійській мові відсоток запозичень значно вищий, ніж у багатьох інших мовах [1, с. 85]. Запозичені елементи адаптуються фонетично, граматично, семантично й графічно у системі мови-реципієнта. Ступінь асиміляції лексичної одиниці

може варіюватися: від повного її несприйняття до повного повної граматичної інтеграції слова. Це залежить від певних соціальних факторів і комунікативних умов. Як правило, нові слова запозичуються в процесі спілкування. Якщо носії мови є двомовними, то вони вимовляють ті чи інші слова на той манер, як вони звучать в оригіналі, і тому окремі запозичення легко асоціювати з мовою-джерелом [2, с. 157].

Деякі запозичення зберігають риси свого іншомовного походження у вигляді звукових, орфографічних, граматичних і семантичних особливостей. Вони позначають властиві іншому народу й країні поняття: *acharya* — *духовний учитель* (Hindi), *al-Nakba* — *переселення палестинців з їх правічних земель у 1948 році* (Arab).

Як зазначив Ю. А. Зацний, сфера повсякденного життя перетворюється на один із головних постачальників лексико-фразеологічних інновацій сучасної англійської мови [5, с. 164]. Частина лексичних та фразеологічних одиниць асимільована та не містить у своєму значенні національно-маркованого компонента, наприклад, *umbrella* — *парасоля* від італійського *ombrella*, зменшене від *ombra* — *тінь*.

У споріднених мовах іншомовне слово передається точно, проте змінюється акцентна структури слова. Так, у французьких запозиченнях в англійській мові словниковий наголос, як правило, зміщується з останнього складу на перший: *che`von* — *`chevon* (*нашивка на рукаві у вигляді гострого кута*). Значних змін зазнають запозичення із східних мов, зокрема, китайської мови: *danggui* — *dong quai* (*ароматична трав'яна рослина, яку використовують у лікуванні*). Деякі назви побудовані на метонімічному переносі: *dulce de leche* — *sweetness of milk* — *desert* (*карамель з цукру та молока*).

Аналіз наукової літератури та наше дослідження свідчать про те, що словниковий склад англійської мови збагачується здебільшого за рахунок власних мовних ресурсів, зокрема за допомогою словотворення, значну роль у цьому процесі відіграють запозичення [3, с. 20]. Внутрішні запозичення збагачують словниковий склад сучасної англійської мови. Вони пов'язані з поліваріантністю і поліфункціональністю мови, сприяють тенденції до демократизації сучасної англійської мови. До них відносяться сленг, молодіжний жаргон. Дослідники зазначають, що прикладом чинників, які визначають розвиток мови, можуть бути субкультура «реп», діалект афроамериканців, а також прагнення кинути виклик істеблішменту. Дія останнього чинника відбивається в антонімічному переосмисленні одиниць літературної мови за принципом «badisgood» [6, с. 222].

Отже, лексична система сучасної англійської мови динамічна, постійно розвивається, активно поповнюється та розширюється за рахунок запозичень, які асимілюються, якими активно користуються у повсякденному житті.

Література

1. Акуленко В. В. Вопросы интернационализации словарного состава языка / В. В. Акуленко. — Х. : Изд-во Харьк. ун-та, 1972. — 216 с.
2. Антрушина Г. Б. Лексикология английского языка : учеб. пособие для студ. / Г. Б. Антрушина, О. В. Афанасьева, Н. Н. Морозова. — М. : Дрофа, 1999. — 288 с.
3. Арнольд И. В. Лексикология современного английского языка / И. В. Арнольд. — М. : Высш. школа, 1986. — 296 с.

4. Василенко Д. В. Військова лексика англійської мови XX — початку XXI століття / Д. В. Василенко. — Горлівка : Вид-во ГДПІМ, 2009. — 220 с.
5. Зацний Ю. А. Сучасний англомовний світ і збагачення словникового складу / Ю. А. Зацний. — Львів : ПАІС, 2007. — 228 с.
6. Маслов Ю. С. Вступ до мовознавства / Ю. С. Маслов. — М. : Вища школа, 1987. — 272 с.
7. Смирницкий А. М. Лексикология английского языка / А. М. Смирницкий. — М., 1998. — 440 с.
8. Hargraves O. New Words / O. Hargraves. — Oxford University Press, 2004. — 320 p.

СОЦІАЛЬНІ ТА ПОВЕДІНКОВІ НАУКИ

ЕКОНОМІКА. ПОЛІТОЛОГІЯ. ПСИХОЛОГІЯ. СОЦІОЛОГІЯ

Н.В. ДЗЮБА,

старший науковий співробітник Державного інституту сімейної та молодіжної політики,
здобувач Інституту соціології НАН України

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕЛЕКТОРАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ В УКРАЇНІ

Незважаючи на те, що фактор статі є стандартним компонентом у передвиборчих дослідженнях, поряд з іншими соціально-демографічними факторами, загалом гендеру, його впливу на електоральну поведінку, не приділяється достатньої уваги. Гендерні розриви в електоральній поведінці менші, ніж інші розриви в поведінці електорату, такі як, наприклад, розриви між людьми з різним рівнем освіти. Проте, збереження гендерних відмінностей від виборів до виборів, як виборів до Верховної Ради України так і президентських, а також переважання жінок серед виборців робить гендерний розрив досить важливим.

У дослідженнях електоральної поведінки зазвичай розрізняють електоральну активність та електоральну прихильність. Електоральна прихильність представляє собою саме вибір який роблять виборці, віддаючи свій голос за певного кандидата чи політичну силу. Електоральна активність розглядається як готовність прийняти участь у майбутніх виборах (у передвиборчих дослідженнях) та як згадки про участь у минулих виборах.

Гендерний розрив у електоральній активності був предметом наукового аналізу майже з початку досліджень поведінки виборців. Піпа Норріс [1, с. 56–74] охарактеризувала декілька різних підходів до пояснення гендерних особливостей. З її точки зору в класичній літературі 1950-х і 1960-х років були дані перші пояснення відмінностей в політичній участі з точки зору відсутності інтересу до політики у жінок. Жінки вважались більш пасивними ніж у чоловіки [2, с. 2]. Такий підхід базується на уявленні, що відмінності в електоральній поведінці між чоловіками і жінками є вродженими або є результатом традиційного для того часу уявлення про суспільну сферу як чоловічу й приватну сферу як жіночу та різних соціальних ролей чоловіків та жінок. У другій хвилі досліджень класичний підхід був критично переосмислений. Піпа Норріс визначила наступну, третю, хвилю досліджень як "ревізіоністський розрахунок" ("the revisionist account"), що характеризує поступове зникнення гендерних відмінностей, особливо в області участі у виборах у розвинутих країнах Європи та Північної Америки. У межах такого підходу пояснення гендерних відмінностей в електоральній по-

ведінці, в першу чергу в електоральній активності, зосереджене на соціальних процесах, змінах у суспільстві: підвищення трудової активності та зміни в освітньому рівні жінок, тощо, призвели до більш широкого залучення жінок до суспільного життя. Насправді, жінки в більшості європейських і північноамериканських країн вже в 1980-х і 1990-х роках брали участь на однаковому рівні з чоловіками [3, с. 2; 4, с.; 5, с. 146-170], або ж рівень електоральної активності жінок був вище, ніж у чоловіків. Структурні та культурні тенденції впливають на трансформацію гендерної системи, модифікацію гендерних стереотипів, особливо серед молодого покоління. Тим не менше ця модель ще не була очевидна в посткомуністичних суспільствах або в країнах, що розвиваються, де традиційний гендерний розрив зберігається.

Тема гендерних особливостей поведінки українських виборців недостатньо висвітлюється у роботах українських вчених, більшість з них звертають увагу на деякі аспекти, або ж розглядають прояви гендерних особливостей у політичному просторі, в першу чергу акцентуючи увагу на дискримінаційних аспектах гендеру в політичній сфері.

Назагал готовність населення взяти участь у голосуванні напередодні усіх виборів, що проходили до 2013 року, була відносно високою — більше двох третин населення висловлювали готовність взяти участь у виборах. Чоловікам і жінкам був характерний високий рівень готовності прийняти участь у виборах, але опитуваннями стабільно фіксувалась дещо вища електоральна активність саме жінок у порівнянні з чоловіками і ця тенденція зберігалася напередодні всіх виборів.

Так, за даними дослідження, проведеного Інститутом соціології НАН України, напередодні виборів Президента України 2010 року (опитування проводилось Інститутом соціології НАН України в грудні 2009 року (вибірка складала 2010 осіб), вибірка репрезентативна за статтю, віком, рівнем освіти, типом поселення, місцем проживання) гендерний розрив був на рівні 5,6%: в тій чи іншій мірі мають намір прийняти участь у майбутніх виборах 88,1% жінок та 82,5% чоловіків. Також чоловіки, на противагу жінкам, більш впевнені у відповідях щодо своєї участі у майбутніх виборах, як позитивних, так і негативних.

Таблиця 1.

Намір населення брати участь у майбутніх виборах президента України
в 2010 році, у %

Намір взяти участь у виборах	Безумовно так	Скоріше так	Скоріше ні	Точно ні	Важко відповісти
Чоловіки	58,2	24,3	6,6	6,7	4,2
жінки	61,6	26,5	5,5	2,3	4,1
разом	59,9	25,4	6,0	4,5	4,2

За нижчої, ніж у чоловіків оцінки доцільності участі у виборах, жінки виявляють більшу готовність взяти в них участь, що може пояснюватися не “інерційністю” та “дисциплінованістю” жінок, а їх підвищеною у порівнянні з чоловіками соціальною активністю, притаманною їм всупереч соціальним обставинам, а також більшою практичною налаштованістю на розв’язання завдань. У цілому для жіночої частини електорату України більшою мірою, ніж для чоловічої, є характерною високий рівень готовності прийняти участь у виборах.

Прагматична налаштованість жінок, таким чином, здатна пояснити той факт, що при спробі “теоретично” визначитися з якогось суспільно значущого питання жінки намагаються підходити до відповідей більш обережно, відповідально й виважено (чим пояснюється більший відсоток не категоричних і непевних відповідей, та більшість жінок серед тих кому було важко відповісти). З другого ж боку “теоретичні” міркування більш властиві чоловікам, у той час як жінки орієнтовані на активне посильне практичне розв’язання проблем (чим пояснюється їх більша участь у голосуванні за меншої участі в “обговоренні” своїх намірів). Жінки, переживаючи відповідальність перед дітьми, попри власну заангажованість в особисте життя, тяжіють до відповідального облаштування соціального довкілля і створення сприятливих умов для своїх нащадків.

Відсоток жінок, які вагаються з відповіддю і обирають варіант “важко відповісти”, є традиційно більшим, незалежно від характеру запитання. Особливо це виявляється у відповідях на запитання, які потребують значної обізнаності не лише в персоналіях, а й у тих чи тих аспектах соціально-економічного чи політичного життя країни. Однак мірою наближення виборів рівень визначеності серед жінок зростає, у той час, як серед чоловіків залишається майже незмінним;

Жінкам важче висловити своє категоричне ставлення, незалежно від того, негативне воно чи позитивне. Як засвідчило дослідження, більш помітний дефіцит довіри до чинної влади з боку жіноцтва є очевидним. Водночас жінки помітно менше схильні виражати свою незгоду відмовою від участі у виборах взагалі — можливо припустити тому, що це дисонує з притаманним їм розумінням громадського обов’язку.

Поширені сьогодні в Україні гендерні норми та гендерні стереотипи суттєво впливають на положення жінки в політичному просторі й відношення жінки до свого місця в політичному просторі та до суб’єктів цього простору. Саме в політичній сфері найяскравіше виявляється гендерна асиметрія: гендер, що твориться та відтворюється як соціальний конструкт, у першу чергу легітимізує відношення влади та панування чоловічого світу, за умови якого жінка відчуває невпевненість та свою незначущість.

Література

1. Gender and political participation [Електронний ресурс]. — 1991. — Режим доступу до ресурсу: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1477-7053.1991.tb01124.x/full>.
2. Duverger Maurice La participation des femmes à la vie politique / — Paris: Unesco, 1955. — 240 p.
3. Christy Carol A. Sex Diffusion in Political Participation: Processes of Change in Fourteen Nations / — New York: Praeger, 1987. — 240 c.
4. Conway, Mary Margaret, Gertrude A. Steuernagel, and David W. Ahern. Women and political participation: Cultural change in the political arena — Washington, D.C.: CQ Press, 2005. — 186 p.
5. Norris P. The Gender Gap: Old Challenges, New Approaches. // Women and American Politics: New Questions, New Directions Susan J. Carroll / — Oxford: Oxford University Press, 2003. — pp. 146-170.

ПРОБЛЕМА БАГАТОПАРТІЙНОСТІ В УКРАЇНІ

Україна, як інші демократичні країни має свою власну багатопартійність. У демократичних державах партії звертаються до громадян за підтримкою, що сприяє підняттю політичної влади в очах власного народу [1]. Найбільш розвинутих країнах, громадяни можуть висловлювати власні думки, що сприяють становленню громадянського суспільства [2].

Політична партія — це спільність людей, яка об'єднана ідеологічно і організаційно, яка має на меті утримання влади завдяки виборам або іншими методами (наприклад: захоплення влади силою), утримання та використання політичної влади для реалізації інтересів певних груп, верств та інших спільностей цієї держави [1].

Початок формування в Україні політичних партій починається з другої половини 19 ст. Новий етап багатопартійності в Україні розпочався в кінці 1980 — на початку 1990 років [1].

Головною проблемою багатопартійності в Україні є:

Залежність політичних партій від олігархічного капіталу, який проявляється лобіюванні певних законів, нормативно-правових актів та інших юридичних документів, які не завжди відповідають інтересам держави та власних громадян. Це викликає у населення не задоволення, що сприяє апатії до політичних процесів в Україні. Сприяє не сприйняттю політичної еліти власними громадянами, які її вибрали [2].

Непрозоре фінансування політичних партій. Партії не звітують перед власними громадянами звідки вони беруть кошти — це викликає сумніви у населення нашої держави, що ці політичні сили відстоюють інтереси держави та громадян України, а не власні інтереси [2].

Фактично партії в Україні є політичними проектами, які не ґрунтуються на ідеології чи відстоюванні інтересів певної частини суспільства, а певному лідеру. В нашій державі фактично відсутні сталі політичні партії — це проявляється в тому, що під кожні вибори в нашій країні, створюються під певного лідера, який відстоює власні інтереси і не рідко продає місця в цій політичній силі [1]. Після перемоги на виборах ця політична сила починає виконувати не інтереси громадян і держави, а інтереси певних бізнесових кіл, які купили місця в цій політичній силі [2]. Загалом це підриває віру у громадян України в краще майбутнє. Нерідко ці політичні сили звинувачуються в корупції. Тому, що вони фактично залежать від великого бізнесу, який не завжди чесний. В цю політичну силу можуть бути кинуті кримінальні гроші для відмиття цих коштів [2].

Депутати цих політичних сил не піклуються власними громадянами — це призводить до того, що населення не може відкликати депутата від певної політичної партії, який не виконує свої повноваження наприклад: не звітує перед власними виборцями, не відповідає на звернення громадян до нього за допомогою та не відвідує засідання парламенту. Також член уряду, який не звітує перед власними громадянами та фактично лобіює лише інтереси певної олігархічної групи, а також виконує свої функції лише для власних інтересів — це отримання фінансової вигоди та підняття свого матеріального становища в державі. Фактично цей урядовець не відстоює інтереси

держави на міжнародній арені і — це призводить до не довіри до України закордоном [2]. Загалом член парламенту або уряду від цих політичних сил не може відстоювати інтереси держави та її власних громадян на території нашої та закордоном тому, що він відстоює лише власні інтереси [2].

Отже, з цього виходить те, що в Україні політичні партії є не сформованими, як демократичні політичні інститути. Залежність політичних партій в Україні від великого бізнесу не сприяє підняттю нашої держави в очах власного народу та негативно впливає на відношення до України закордоном. Фактично наша політична влада не сприймається громадянами, як та що може щось зробити на краще в нашій державі.

Також не прозоре прийняття законів, нормативно-правових актів та інших юридичних документів не сприяє перетворенню України в правову державу. Тому, що закони прийняті не зрозуміло, як для власних громадян не можуть вважатися легітимними та виконуватися. Це фактично призводить до підриву нашої держави правої та демократичної де головна влада належить її власному народу.

Література

1. Бойко.О.Д. . Історія України // О. Д.Бойко — К.: Академ видав, 2012. - С.604-610
2. Дикань.Р.С. Політико-правові традиції в Україні / Р.С.Дикань // матеріали II Всеукраїнської конференції «Актуальні проблеми розвитку освіти та науки в умовах глобалізації» частина II — Наук. 88ед.. О.Ю.Висоцький — Дніпро: Роял Принт, 2016. - С 74-76

Р.С. ДИКАНЬ,

студент Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка

СТАН ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Україна, як будь-яке історично-об'єктивне суспільство в Європі має свою політичну культуру, яка протягом часу трансформувались в певне політико-правове законодавство, що передавалось формі правових традицій в політичній сфері держави.

В Україні політична культура була поширена з давнього історико-політичного періоду, але їхнє становлення почалося в часи козацької республіки на Запоріжжі. Проте, після цього Україна була під владою різних держав, які негативно впливали та змінювало нашу політичну культуру. Це призвело до зміни власної політичної культури та негативно вплинуло на світогляд українців.

На сучасному етапі формування, який бере початок з незалежності нашої країни, українська політична культура являє собою сукупність різних політичних та правових систем, які виробляють норми для життя звичайного громадянина. Вони закладені в Конституції та законодавчих актах нашої держави і контролюються політичною елітою, яка таким чином формує наше суспільство. Але однією з головних проблем нашої політичної культури є її недосконалість, тому що вона є актуальною для політичної еліти, яка управляє суспільством, а не для пересічного українця [1].

На території сучасної України фактично домінує підданська політична культура. За думкою американських політологів Габрієла Амора і Сіднея Верби, які з характеризували підданську політичну культуру — за якою держава сприймається своїми громадянами, як джерело певних законів та норм, що потрібно виконувати [2].

Загалом стан політичної культури в сучасній Україні бажає кращого тому, що населення нашої країни негативно ставиться до політичної влади. Яка не може чітко визначити національні інтереси та пріоритети нашої держави. Політична влада, якщо вона і має інтереси і пріоритети нашої держави, то просто не може реалізувати. Це призводить до негативного ставлення громадян України до своєї політичної влади. Наприклад проявляється до виборів до Верховної Ради України [1].

Обранні до складу законодавчого органу депутати, які повинні спочатку пропонувати закони, а потім їх ухвалювати і впроваджувати для суспільного блага, закони повинні покращувати добробут громадян. В дійсності все відбувається навпаки. Законодавці любіють вигідні тільки їм законопроекти, при цьому ігноруючи думку громадян, змінюючи таким чином нівелюють політичну культуру нашої держави. Вони повинні працювати для суспільства, покращувати та розвивати його і тільки в такому разі ми зможемо отримати високорозвинену державу з стійкою політичною системою, а в перспективі стати прикладом для інших [3].

Більшість населення нашої держави надіялась, що після отримання незалежності життя простого українця почне поліпшуватися, але цього не сталося. Загалом наше суспільство є дуже розчарованим владою і це призводить до фактичного відсування наших громадян від високої політичної культури. Яка потім може призвести до становлення громадянського суспільства, що призведе до підняття рівня політичної культури з підданської до активістської. Загалом політична культура в Україні може покращитись, якщо наша влада зможе вміти самостійно керувати — що сприятиме підняттю її в очах власних громадян — це сприятиме підняттю держави на міжнародній арені [3].

Політична культура нашої влади залежить від її власних громадян. Наше завдання підштовхнути керівників України до політичних, соціальних, економічних та інших реформ. Для того щоб життя в нашій державі почало покращуватись, що підніме Україну до еліти світових держав [4].

Політична культура також залежить науковців, які повинні пояснювати суспільству про стан речей в нашій країні. Якщо вони — це будуть робити це сприятиме підняттю нашої держави до провідних країн світу [2].

Отже, за сучасних умов не можна вважати, що на території нашої держави сформувалося громадянська політична культура. Загалом стан політичної культури України можна характеризувати — як шанс сформувати демократичну правову державу, яка піклується своїми громадянами. Але для цього потрібно дуже багато часу для зміни політичного стану суспільства, яке повинно підштовхнути політичну владу до змін краще. Характер і стан політичної культури істотно впливають на формування політичної системи, на особливості політичного режиму, на політичну поведінку людей та громадсько-політичні організацій. Тому важливо розглядати політичну свідомість та правову культуру не лише як показники чи індикатори наявного рівня демократії в суспільстві, а й як чинники та детермінанти процесу її становлення.

Одним з найважливіших показників політичної культури будь-якого суспільства є рівень інтересу громадян до політики. Політична традиція України через складність дослідницьких проблем, багатство інтелектуальних парадоксів, невисвітленість багатьох питань має велику привабливість для вчених світу. Якщо — це трапиться, то Україна стане однією з важливих політичних гравців в світі.

Література

1. Бурлачук В.Ф Традиція і соціальні зміни // В. Ф. Бурлачук — К.: Нова, 2000. — С. 23
2. Кулапов, Малька А.В. Теорія держави й права // В.Л. Кулапов, А. В. Малька М.: Норма, 2009. — 200 с.
3. Лазарева В.В Загальна теорія правничий та держави: Підручник/ під ред. В.В. Лазарева — М.: Юрист, 2000 — 125 с.
4. Марченко М. Н. Теорія держави й права // М. Н. Марченко М.: Зерцоло, 1996 — 156 с.

О.О. ІВАНОВА,

студентка Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Н.І. СИТНИК,

кандидат біологічних наук, доцент кафедри менеджменту,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ОЦІНКА РІВНЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙ НА ПІДПРИЄМСТВІ

На сьогоднішній день все більше в роботі підприємства починає відігравати можливість використання ним інноваційних ресурсів, з метою покращення виробничих ресурсів, виготовленої продукції чи надання послуг. Тому гостро постає проблема в можливості визначення рівня інноваційного досвіду підприємства.

Ключові слова: інноваційний розвиток підприємства, інноваційний потенціал, системний аналіз, комплексність, системний підхід, методики оцінки, інноваційний менеджмент.

Постановка проблеми. Одним з найважливіших елементів управління господарюючим суб'єктом є точність оцінки регульованих параметрів і елементів керованої системи. В зв'язку з цим перехід до інноваційного шляхи розвитку передбачає розробку і застосування методів і методик оцінки різних параметрів інноваційної діяльності підприємств. Але існує не значна кількість способів та розробок в галузі визначення інноваційного потенціалу підприємства, та частина з них вимагає вдосконалення.

Стан дослідження. Дана проблема починає набирати оберти в публікаціях чи дослідженнях, але на сього це не значна кількість, серед яких ґрунтовних досліджень маленька частина.

Дані питання згадуються в працях вітчизняних вчених Журавлевий П.В., Возняк Г.В., Антонов Г.Д, Зимовець В.В. та інших.

Постановка завдання. Основними завданнями даної статті є аналіз теоретичної та практичної частини в методах забезпечення визначення впровадження інновацій на підприємстві.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оцінка рівня інноваційного розвитку виробничого потенціалу підприємств є характеристикою матеріальних умов оновлення продукції, підвищення її якості і може бути основою для прогнозування обсягів промислового виробництва. Розрахунки, що характеризують інноваційний розвиток виробничого потенціалу підприємства, є цінним інструментом управління підприємством в області планування інновацій, інноваційної діяльності і його інно-

ваційного розвитку. Крім цього, визначення рівня інноваційного розвитку виробничого потенціалу підприємств має принципове значення для формування ефективних результативних стратегій розвитку як самих підприємств, так і держави в цілому. У зв'язку з цим особливої актуальності набирає питання вибору методики оцінки цього рівня.

Рівні інноваційного розвитку підприємства. Низький рівень інноваційного розвитку - це поганий стан внутрішнього середовища (потенціалу) і загрозливий зовнішній клімат, крім того, до низького рівня відноситься зіставлення середнього рівня інноваційного потенціалу з низьким показником інноваційного клімату.

Кризовий рівень інноваційного розвитку характеризується низьким рівнем потенціалу, але високим або середнім рівнем інноваційного клімату.

Необхідно підкреслити, що підприємству слід звернути найбільшу увагу на кризовий рівень інноваційного розвитку, оскільки при несприятливій зміні зовнішнього середовища організація не зможе підвищити свій інноваційний потенціал і опуститься на низький рівень інноваційного розвитку.

Середній рівень інноваційного розвитку - це середні значення показників клімату та потенціалу, також до середнього рівня відносяться високий інноваційний потенціал і несприятливий інноваційний клімат, оскільки вплив загрозливих факторів зовнішнього середовища може знизити рівень інноваційного потенціалу до середнього рівня.

Високий рівень - це висока оцінка інноваційного потенціалу та інноваційного клімату. Крім того, високим можна вважати рівень інноваційного розвитку при високому показнику інноваційного потенціалу та середньою оцінкою інноваційного клімату, а також при середньому рівні потенціалу і сприятливому інноваційному кліматі.

Діагностику рівня інноваційного розвитку підприємства доцільно здійснювати на основі системного підходу, який розглядає організацію як відкриту систему, тобто, з одного боку організація розглядається як система, що складається з цілого ряду взаємодіючих складних підсистем, а з іншого боку, як єдине ціле по відношенню до її зовнішнього середовища [1]. Системний аналіз дозволяє забезпечити керівництво фірми інформацією для інтеграції прийнятих рішень не тільки в часі, що обумовлює безперервність рішень, але і в просторі, що передбачає узгодження різних рішень як за напрямками (виробничі, фінансові, маркетингові та ін.), Так і за рівнем (стратегічні, тактичні, оперативні) [5].

Другим найважливішим принципом аналізу є комплексність.

Комплексна оцінка результатів діяльності представляє собою підсумок багатостороннього дослідження сукупності показників, що відображають більшість аспектів господарських процесів, і містить узагальнюючі висновки про результати діяльності організації з якісними і кількісними відмінностями досягнень даного об'єкта за певний період часу від бази порівняння. Комплексна оцінка охоплює багато умов і результати комерційної діяльності організації, фінансові та нефінансові аспекти господарської діяльності.

Комплексність оцінки проявляється:

- в багатоаспектності (оцінюються різні сторони господарської діяльності: економічна, соціальна, правова, технічна, технологічна, екологічна; причому провідною стороною є економічний аспект);

-в багатоваріантності побудови (зіставлення результатів з декількома базами порівняння);

-в багатокритеріальності побудови (виконується на основі декількох критеріїв - як з позицій інтересів самої організації, так і з позицій інших учасників господарського процесу).

Таким чином, комплексна оцінка є всебічної якісно-кількісною характеристикою результатів діяльності організації. Вона виступає як найбільш важливе джерело інформації для обґрунтування і прийняття управлінських рішень.

У свою чергу рівень інноваційного розвитку підприємства характеризується безліччю елементів, кожен з яких складається із сукупності підсистем. Показник рівня інноваційного потенціалу фірми, на нашу думку, буде включати в себе представлені в табл. 1 підсистеми і необхідні ресурси для їх функціонування.

Виділені підсистеми дають можливість оцінити ресурсне забезпечення підприємства, взаємодія ресурсів і їх вплив на ефективність інноваційної діяльності підприємства, тобто дозволяють дати обґрунтовану оцінку рівня інноваційного розвитку. Крім того, вище представлена структура дозволяє застосувати методики діагностичного аналізу.

Показники інноваційного розвитку підприємства: підсистема підприємства, показники конкурентного розвитку підприємства, витрати на інформаційну діяльність, управлінсько-інформаційна, частка управлінського персоналу, персонал, зайнятий інформаційною діяльністю, частка внутрішніх витрат на НДДКР і придбання технологій в загальних витратах на виробництво, фінансова підсистема, коефіцієнт автономії (фінансової незалежності), забезпеченість інтелектуальною власністю, коефіцієнт поточної ліквідності, наукоємність продукції, що випускається, норма прибутку, частка витрат на придбання нематеріальних активів в загальних внутрішніх витратах на НДР, частка витрат на підвищення кваліфікації та навчання кадрів в загальному обсязі витрат на НДР, державні джерела фінансування НДДКР, частка зайнятих дослідженнями і розробками в загальній чисельності персоналу підприємства, кадрова підсистема, рівень заробітної плати, забезпеченість кадрами вищої кваліфікації, плинність кадрів, рівень зарплати науково-технічних фахівців, частка витрат на навчання техніко-технологічна база, коефіцієнт зносу ОВФ, прогресивністю обладнання, фондівдача, модернізація обладнання, коефіцієнт освоєння нової техніки, показник освоєння нової продукції, рентабельність продаж, доля інноваційної продукції в загальному обсязі промислової продукції, маркетингова підсистема, частка ринку, рентабельність інноваційної продукції.

Під «інноваційним розвитком виробничого потенціалу підприємства» розуміють системне, якісне поліпшення стану виробничого потенціалу промислового підприємства за рахунок ефективного впровадження результатів інноваційної діяльності. Під «ефективним впровадження результатів інноваційної діяльності» розуміється той рівень впровадження інновацій, який здатний привести до виникнення якісно нового стану виробничого потенціалу підприємства в цілому. При цьому інноваційний розвиток слід розглядати як приріст коефіцієнта інноваційності, який характеризує ступінь впливу результатів інноваційної діяльності на стан і розвиток виробничого потенціалу [3].

При формалізації даного коефіцієнта його слід визначати як відношення інноваційних факторів розвитку всіх складових виробничого потенціалу до суми іннова-

ційних та неінноваційних факторів. При цьому інноваційний розвиток виробничого потенціалу являє собою процес його вдосконалення за рахунок успішного здійснення інноваційної діяльності, спрямованої на прогресивну динаміку кожної з складових виробничого потенціалу підприємства (матеріально-технологічної, кадрової, організаційно-структурної, інформаційної).

Інноваційність - це здатність оновлюватися, коли процеси оновлення стають постійними, технологізованими, або, іншими словами, стають стандартними процедурами досягнення цілей поновлення з мінімальними витратами. Інноваційність виражається через інноваційну чутливість (здатність вловлювати інновації) і інноваційне сприйняття (здатність освоювати інновації) [2].

Таким чином, рівень інноваційного розвитку виробничого потенціалу підприємства в загальному визначається інноваційністю і інноваційною активністю підприємства в цілому.

Методика аналізу інноваційного розвитку виробничого потенціалу підприємства включає в себе наступне.

1. Формування сукупності критеріїв і показників, що характеризують стан і інноваційний характер розвитку виробничого потенціалу підприємства та його складових (підсистем).

2. Формування класів інноваційного розвитку виробничого потенціалу, класів ефективності інноваційного розвитку виробничого потенціалу і класів інноваційної чутливості виробничого потенціалу.

3. Розрахунок коефіцієнта інноваційності:

$$KIP_{\text{сп}} = \sum \frac{P_{\text{ірс}}}{(\sum P_{\text{сс}} + \sum P_{\text{ірс}})}$$

де $P_{\text{сс}}$ -показник стану та ефективності функціонування складових)виробничого потенціалу підприємства;

$P_{\text{ірс}}$ -показник, що характеризує інноваційні можливості розробки складових виробничого потенціалу підприємства.

4. Визначення послідовності дій з аналізу інноваційного розвитку виробничого потенціалу [4].

Висновки. Отже визначенні інноваційної розвитку підприємства є складною комплексною задачею, що вимагає складного аналізу, та визначення підходу для вирішення підходу, в той самий час за рахунок складності методи, значної кількості вхідних даних, та неоднозначності алгоритмів визначення оцінка рівня інноваційного розвитку підприємств дана тема на сьогоднішній день залишається більше предметом наукових публікацій та досліджень.

Література

1. Костевко В. І. Методологічні питання оцінювання ефективності інноваційної діяльності підприємства с. 162 – 190.
2. Вахнюк С.В. Показники економічної ефективності інноваційних технологій у банківській сфері: дис. ... кандидата екон. наук: 08.02.02 / Вахнюк С.В. – Суми, 2005. – 185 с.
3. Малюта Л. Я. Оцінювання рівня інноваційного розвитку промислового підприємства— 2011. – 172 с.

4. Маслак О.І., Квятковська Л.А. Система оцінки показників інноваційного потенціалу промислового підприємства
5. Лященко О.В. Проблеми оцінки ефективності використання інноваційного потенціалу підприємства / Лященко О.В. // Економічний вісник Донбасу № 2 (20). – 2010. – С. 176 – 180.

О.О. ІВАНОВА,

студентка Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Н.І. СИТНИК,

кандидат біологічних наук, доцент кафедри менеджменту,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНО ДІЯЛЬНОСТІ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ

В сучасних умовах рівень конкурентоздатності підприємства багато в чому визначається можливістю до провадження інновації. Однак, розроблення і впровадження бажаних інновацій ускладнюється з ряду причин, таких як: значна наукоємність процесів дослідження, вартість обладнання, бюрократизація системи отримання патентів, необхідність залучення значних фінансових потоків. Останній фактор часто є вирішальним в питаннях забезпечення інноваційної діяльності. Тому жорстко постає питання залучення інвесторів, можливість виділення власних коштів, отримання банківських коштів, що обтяжені високими рівнем відсотків.

Ключові слова: визначення конкурентоспроможності, інновація, дослідження, рентабельність, фінансове забезпечення, інвестиції.

Постановка проблеми. Інноваційна діяльність в сучасному світі розглядається як найважливіший фактор забезпечення конкурентоспроможності та економічного зростання. В індустріально розвинених країнах створюються сприятливі умови для підйому національної дослідницької та інноваційної діяльності; велике значення надається ролі уряду в розвитку технологій, зростанню кооперації державних, приватних дослідницьких організацій і компаній в реалізації науково-технічних програм.

В даний час близько 95% світових витрат на науку припадає на розвинені країни, де в розрахунку на одного жителя витрати на науково-дослідні роботи складають 50-100 дол. Водночас, в країнах, що розвиваються, вони не перевищують 5 дол. [4].

Джерелами фінансування інвестицій в інноваційний розвиток промислових підприємств зазвичай служать їхні власні кошти, позикові кошти, що включають облігаційні позики і кредити банків, а також залучені фінансові кошти від продажу акцій, бюджетні інвестиції, в тому числі бюджетні позички, дотації і субсидії, що виділяються на розвиток пріоритетних галузей і виробництв [1].

Стан дослідження. Серед науковців як на теренах України так і країн всього світу йде активна полеміка щодо проблем інноваційного розвитку підприємств. Зокрема, питання фінансового забезпечення інноваційної діяльності були в фокусі досліджень таких вітчизняних вчених, як Федулова І.В., Биков В.А., Возняк Г.В., Антонов Г.Д., Зимовець В.В. та багатьох інших.

Постановка завдання. Основними завданнями даної статті є аналіз існуючого стану забезпечення фінансування інноваційної діяльності малих та середніх підприємств, визначення джерел надходження коштів та можливих варіантів поліпшення сьогоденних тенденцій в цій галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інноваційний шлях розвитку української економіки напряму пов'язаний з вибором напрямків активізації інноваційної діяльності і методів стимулювання технологічних змін в реальному секторі економіки, на основі знаходження балансу між раціональними потребами в сучасних технологіях в області науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт (НДДКР) [6]. Тим часом, незважаючи на наявність в науково-технічній сфері значних напрацювань за результатами фундаментальних і прикладних досліджень, висококваліфікованих наукових кадрів в країні відзначається вкрай низький рівень інноваційної активності, як і раніше висока частка держави як джерела коштів, що виділяються для фінансування інновацій, імітаційний характер інноваційної системи, орієнтованої на запозичення готових технологій, — не зрозуміла

Обсяг і структура фінансування науки не відповідає ні потребам її розвитку, ні світовим стандартам. Частка внутрішніх витрат на дослідження і розробки у валовому внутрішньому продукті (ВВП) значно нижче, ніж в індустріально розвинених країнах.

Для ліквідації такого становища, а також з огляду на досвід провідних зарубіжних країн, з боку держави повинні бути вжиті заходи, пов'язані з реальною підтримкою фундаментальної науки і забезпечення випереджаючого розвитку.

Особливу увагу слід приділити державно-приватного партнерства в інноваційній сфері. Використання позитивного досвіду розвинених країн в області застосування різних форм пайової участі у фінансуванні НДДКР необхідно для формування російської моделі державно-приватного партнерства в сфері НДДКР та інновацій.

Очевидно, що головним стримуючим фактором організації ефективної взаємодії приватного бізнесу і держави в сфері НДДКР є відсутність спеціальних податкових пільг для організацій, які залучені в інноваційну діяльність. Дуже часто пропонувані податкові ініціативи з різних причин не знаходять своєї підтримки на рівні федеральних органів виконавчої влади. До теперішнього часу в бюджетному законодавстві відсутнє саме поняття «інноваційна діяльність» [5].

Досвід деяких розвинених і стрімко розвиваються країн у сфері активізації інноваційної діяльності і в організації процесів прискореної комерціалізації нових розробок свідчить про необхідність системного державного підходу у всіх процесах, що стосуються прискореної модернізації економіки на основі всебічного стимулювання інноваційної діяльності в усіх галузях народного господарства.

Способами покращення інноваційної діяльності в Україні можуть бути:

- модернізація нормативно-правової бази, наукової, науково-технічної ;
- закріплення в нормативно-правовому порядку за державою прав на об'єкти інтелектуальної власності та інші результати наукової та науково-технічної діяльності;
- розробка і реалізація програм фінансування інноваційних розробок і НДДКР, націлених на забезпечення подальшої розробки ринкового продукту з метою прискореної комерціалізації передових розробок;

- законодавче і правове забезпечення розвитку венчурного фінансування інноваційних проектів, що включає створення правової основи для діяльності венчурних фондів, а також для венчурного інвестування пенсійними фондами, страховими компаніями та ін.;

- модернізація кредитно-фінансових інститутів.

- розробка концепцій, як об'єднання фінансових ресурсів різних державних відомств з метою виконання НДДКР;

- стимулювання розвитку малого науково-технічного та інноваційного підприємства, включаючи підтримку за рахунок бюджетів всіх рівнів інфраструктури малого бізнесу, систем венчурного інвестування, лізингу, кредитування та страхування ризиків наукомістких проектів, підготовки фахівців з інноваційного менеджменту, а також підтримки на конкурсних засадах науково технічних та інноваційних проектів;

Одним з можливих шляхів забезпечення інноваційної діяльності підприємств малого і середнього бізнесу є підтримка транс-національних холдингів. Вони можуть виступати як джерелами мікрокредитування так і компаніями покровителями для малого та середнього бізнесу [1]. Тому необхідним є сприяння розвитку сучасних самодостатніх корпорацій (холдингів, центрів науки і високих технологій, міжгалузевих центрів науки) на державному рівні.

Український бізнес, як малий так і середній, перебуває в складних економічних умовах. Одною з головних проблем є відсутність субсидіювання. Тому досить складно вести мову про можливість виділення коштів для забезпечення розвитку інноваційної діяльності [6]. В сучасних умовах для можливості виживання на ринку багато підприємств фінансують інноваційні дослідження, хоча більшість з них використовують інновації, запозичені у інших підприємств. Всі інші підприємства, які не можуть собі цього дозволити, вимушені використовувати старі принципи та технології, що перебувають в загальному доступі.

Значне зростання кількості інноваційних проектів в сучасних ринкових умовах вимагає серйозних наукових досліджень і рекомендацій для підвищення їх якості та конкурентоспроможності, аналізу існуючих методів, розробки базових принципів, основних напрямків розвитку, визначення послідовності основних етапів вибору критеріїв ефективності методів управління. Посилення конкурентоспроможності створюваної продукції знаходиться в прямій залежності від правильності вибору організаційно економічних відносин в процесі управління якістю інноваційних проектів, спрямованих на ефективність реалізації і збуту, які зумовлюють зростаючі ринкові потреби в інноваційній продукції.

Підтримка малих інноваційних підприємств зазвичай дуже низька. Особливо це стосується тих підприємств, що знаходяться на самих ранніх стадіях свого розвитку, - коли основні параметри, і тим більше комерційні перспективи реалізованих ними проектів, зазвичай ще дуже невизначені, а можливості залучення інвестицій вкрай обмежені. Проведення за рахунок грантів додаткових досліджень і розробок за проектами дозволяє уточнити їхню технічну здійсненність і фінансову ефективність і в разі позитивних результатів досліджень значно підвищити інвестиційну привабливість планованого бізнесу. Гранти тим самим виконують важливу економічну функцію, сприяючи успішної комерціалізації генеруються в країні наукових знань і збільшуючи віддачу від витрат, понесених товариством на їх отримання [7].

З метою підвищення ефективності видачі грантів в міжнародній практиці вироблено низку заходів:

- залучення до експертизи заявок на отримання грантів провідних національних дослідницьких організацій;
- поетапне, у міру здійснення НДР і прояснення перспектив проектів, що фінансуються надання грантів;
- часткове (до 70-80%) фінансування кошторису робіт по проекту з умовою покриття решти витрат засобами грантоотримувача, що сприяє підвищенню його зацікавленості в кінцевих результатах робіт.

Програми виділення грантів в даний час прийняті в цілому ряді держав, найбільш масштабними з яких є програми США [8].

Приватне фінансування в інноваційній сфері, пов'язаної з високим ступенем ризику, полягає в наданні необхідних інвестицій окремим авторам-носіїв ідеї або малим підприємствам, які розробляють і виробляють наукомістку продукцію і послуги, з метою їх подальшої комерціалізації. Така діяльність в світовій практиці називається венчурним (ризиковим) фінансуванням. У зв'язку з високим ступенем ризику, венчурний бізнес може принести колосальний прибуток - або закінчитися провалом. Венчурне фінансування зводиться до сприянню зростання конкретного інноваційного бізнесу шляхом надання певних грошових коштів в обмін на частку в статутному капіталі або якийсь пакет акцій. Найважливішою функцією венчурних фондів є пошук і відбір перспективних інновацій, фінансування початкових стадій ризикових проектів, пов'язаних з максимальною невизначеністю віддачі витрачених коштів. При цьому ймовірність невдач дуже велика, тільки 10-15% інвестованих розробок доходять до останнього етапу - створення венчурних акціонерних товариств. У США і Європі вільний капітал, побачивши переваги венчурного інвестування, почав активно вкладати кошти в цей бізнес [5]. В даний час основними джерелами інвестицій для малих інноваційних підприємств є венчурні фонди ризикового капіталу, які акумулюють внески фізичних осіб, приватних фірм, пенсійних фондів і страхових компаній.

Висновки. Створення умов для проведення інноваційної діяльності малого та середнього бізнесу можливе за умов підтримки зі сторони держави, особливо це стосується податкового та конкурентного аспектів. Безумовно, це є складною задачею, для розвитку якої необхідно створити як робочі групи та дослідницькі інститути, як малого рівня так і державного. Слід підкреслити, що зацікавлення іноземних інвесторів стане сильним поштовхом до динамічного розвитку інноваційної діяльності в Україні.

Література

1. Ілляшенко С.М. Інноваційний менеджмент: підручник. - Суми: Університетська книга, 2010. - 334 с.
2. Інноваційний менеджмент - Захарченко В.І. — Київ: Наукова книга, 2011. - 434 с.
3. Ряховский Д.И. Государственное стратегическое планирование инвестиционной деятельности -М.: ИЭАУ, 2010.- 180 с.
4. Ряховская А.Н. Организационно-правовые и экономические аспекты антикризисного управления предприятиями / Государственное и муниципальное управление: Доклады

научно-практической конференции к 30-летию ИПКгосслужбы. Агро — принт, М.: ИПКгосслужбы, 1998. . - 140 с.

5. Innovation that Fits // Lord M., deBethizy D., Wager J. - Prentice Hall, 2008. - 246 с.

6. The Law on Supporting Business Innovation of Small and Medium Enterprises of 1999

О.І. МАНЗЮК,

студентка юридичного факультету
Університету державної фіскальної служби України

Н.А. ЛИТВИН,

кандидат юридичних наук, с.н.с., доцент кафедри
адміністративного права і процесу та митної безпеки
Університету державної фіскальної служби України

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ОРГАНІВ ФІСКАЛЬНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Черговий етап технологічної революції в інформаційній сфері зумовлює серйозні зміни в суспільстві загалом. Змінюється спосіб життя мільйонів людей. Процеси глобалізації торкаються дедалі нових сфер діяльності й інформаційна безпека стає не тільки найважливішою сферою міжнародної співпраці, а й об'єктом суперництва. Проблеми у сфері інформаційних відносин, формування інформаційних ресурсів і користування ними загострюються внаслідок політичного й економічного протиборства держав. Це стає актуальним у зоні забезпечення національної безпеки України.

Значне зростання ролі інформації в процесі налагодження суспільних відносин, а також активізація використання сучасних інформаційних технологій істотно впливають як на діяльність державного апарату загалом, так і на роботу органів Державної Фіскальної служби України, зокрема. Адже інформатизація може не тільки завдати прямих збитків конкретній особі в разі несанкціонованого доступу до її даних, їхнього використання, модифікації або знищення, а й перетворитися на джерело серйозних загроз розвитку держави.

Актуальність розгляду проблеми забезпечення захисту інформації та інформаційних відносин в органах Державної фіскальної служби України обумовлюється тим, що питання забезпечення інформаційної безпеки державних органів є одним з пріоритетних напрямів удосконалення всієї системи національної безпеки держави. У ст. 17 Конституції України визначено, що забезпечення інформаційної безпеки — одна з найважливіших функцій держави, справа всього українського народу [1].

Аспекти подібної проблематики висвітлювали практики-податківці та вчені-юристи України: І. Чиж, Д. О. Красіков, Д. Г. Мулявка, П. В. Цимбал, І. В. Арістова, Л. М. Касьяненко, Н. А. Литвин, М. О. Мацелик, В. А. Галатенко, О. В. Нестеренко, В. А. Шапка, А. Суббот та інші. Варто зауважити, що у науковій літературі відсутній єдиний підхід до визначення понять інформаційної безпеки, захисту інформації. Тому це питання потребує додаткового розгляду та обґрунтування.

Метою даного дослідження є визначення шляхів інформаційного забезпечення в органах Державної фіскальної служби України.

Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007—2015 роки» визначає інформаційну безпеку як стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, за якого запобігають за-

вдання шкоди через: неповноту, несвоєчасність та невірогідність інформації, яку використовують; негативний інформаційний вплив; наслідки застосування інформаційних технологій; несанкціоноване поширення, використання інформації, порушення її цілісності, конфіденційності та доступності [2].

Проте формування інформаційного суспільства в Україні потребує створення досконалої, злагодженої системи захисту інформації. Саме тому однією зі складових забезпечення загальної безпеки інформації у державі повинно бути належне гарантування інформаційної безпеки діяльності органів Державної фіскальної служби. Це дасть змогу підвищити рівень їхньої результативності, забезпечити належне зберігання документів, доступ до яких обмежений, та використовувати наявну інформацію безпосередньо за призначенням.

На думку І. Чижа, давно постала потреба в ухваленні комплексного Закону України «Про інформаційний суверенітет та інформаційну безпеку особи, суспільства, держави», котрий має вибудовувати правову основу взаємодії та взаємозалежностей інтересів громадянина (як пріоритетний чинник), суспільства й держави за умов глобалізації і формування інформаційного суспільства [3, с. 28–30].

З огляду на це, на мою думку, необхідно розробити проект закону «Про інформаційну безпеку органів Фіскальної Служби України» та, відповідно, переглянути нормативно-правову базу цієї сфери. Інформаційна безпека даних органів полягає у спроможності їхніх працівників убезпечити інформаційні ресурси від несанкціонованого доступу до них. Обсяг прав і обов'язків органів даної служби щодо здійснення діяльності, спрямованої на охорону і захист життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від загроз в інформаційній сфері, встановлено Конституцією, законами та підзаконними нормативно-правовими актами України.

На думку О. Красікова, забезпечення інформаційної безпеки податкових органів України здійснюють за двома формами:

- організаційною (організація роботи правоохоронних органів, роботи, пов'язаної з обігом, збиранням, обробкою, зберіганням та використанням інформації, взаємодія працівників органів Фіскальної служби щодо забезпечення інформаційної безпеки);

- правовою (видання наказів та розпоряджень, розроблення положень, інструкцій, складання планів тощо) [4, с. 11–15].

Звертаючи увагу на практичну діяльність правоохоронних органів, варто розмежувати форми гарантування їхньої інформаційної безпеки на:

- законодавчу — ухвалення нормативно-правових актів, які встановлюють правила використання й обробки інформації, доступ до якої обмежено, та визначають ступінь відповідальності за порушення цих правил;

- технічну — регулювання доступу до всіх ресурсів інформаційної системи (технічних, програмних, елементів баз даних), регламентація порядку роботи користувачів і персоналу, обмеження права доступу до окремих файлів тощо.

Я вважаю, що процедура застосування механізмів забезпечення інформаційної безпеки органів Фіскальної служби України не може обмежувати права і свободи людини та громадянина в інформаційній сфері. Ці питання має бути збалансовано на основі прийняття нормативно-правових актів, де чітко було б визначено обов'язки та повноваження працівників даних органів щодо застосування заходів інформаційної

безпеки та надання доступу до певних видів інформації (або відмови в ньому) фізичним і юридичним особам.

Отже, можна зробити висновок, що розвиток інформаційної безпеки органів Фіскальної служби України, а саме, гаратування інформаційної безпеки з боку держави, прийняття додаткових нормативно-правових актів, застосування механізмів забезпечення інформаційної безпеки даних органів та розробка нових законопроектів мають бути складовими державної політики у сфері розвитку інформаційної безпеки та її становлення в державних органах України, зокрема, органах Фіскальної служби.

Література

1. Конституція України від 28 червня 1996 року [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки»: Закон України від 09.01.2007 № 537-V 17 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/537-16>
3. Чиж І. Право, громадянин, суспільство, держава в контексті глобальних інформаційних викликів / І. Чиж // Віче. — 2013. — № 18. — С. 28—32.
4. Красіков Д. О. Правове забезпечення інформаційної безпеки в діяльності органів внутрішніх справ України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Д. О. Красіков. — К., 2012. — 20 с.

Н.В. ПРИСЯЖНЮК,

студентка фінансово-економічного факультету

Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

СУЧАСНИЙ СТАН БАНКІВСЬКОГО ІНВЕСТИЦІЙНОГО КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ

У статті розкрито сутність банківського інвестиційного кредитування як самостійного терміну, що характеризує важливу сферу кредитної діяльності банків; здійснене комплексне дослідження ринку банківського інвестиційного кредитування з відповідними висновками.

Ключові слова: інвестиційне кредитування, банківське інвестиційне кредитування, кредитно-інвестиційний портфель, інвестиційна діяльність.

Постановка проблеми. Необхідно зазначити, що саме банківські кредити як джерело інвестиційних ресурсів спроможні належним чином вплинути на стимулювання господарської активності і прискорення економічного зростання. Тому кошти банківського інвестиційно-кредитного характеру повинні спрямовуватися на об'єкти реального інвестування, їх модифікацію та збагачення інноваціями.

Стан дослідження. Питання розширення обсягів довгострокового кредитування, ефективного використання цих кредитів позичальниками, забезпечення стабільності та достатності ресурсної бази банків висвітлені в працях таких вчених-економістів: І.О. Бланка, М.І. Савлука, О.І. Лаврушина, А.С. Гальчинського, Г.Р. Балаянт, Н.В. Попової, Т.В. Майорової та інших.

Виклад основного матеріалу. Стабільність економічного зростання та структурні зрушення економіки країни передбачають акумуляцію значних фінансових ресурсів для подальшого їх спрямування у реальний сектор. Якщо країна має недостатньо розвинений фінансовий ринок, має в цілому низьку інвестиційну привабливість, а власних коштів підприємств вкрай бракує для самофінансування власних інвестиційних проектів, тому значно зростає роль банківської системи. Виступаючи посередниками у перерозподілі тимчасово вільних коштів, банки визначають напрямки і обсяги інвестування, стимулюючи відтворювальні процеси в економіці.

Зазначене свідчить про те, що для методичного виокремлення інвестиційного кредитування, здійснюваного комерційними банками, необхідне використання спеціального поняття «банківське інвестиційне кредитування». Цей термін не є просто уточнюючим до більш широкого поняття «інвестиційне кредитування», а має самостійне значення, характеризуючи важливу сферу кредитної діяльності комерційних банків. Таким чином, доцільно зазначити, що банківське інвестиційне кредитування — це форма реалізації комплексу заходів щодо направлення кредитних коштів, на основі загальних принципів кредитування, до позичальника для задоволення його попиту на інвестиційні ресурси, які стануть основою розширеного відновлення капіталу.

Розглянемо основні тенденції, які характеризують розвиток банківського інвестиційного кредитування в Україні.

Обсяг банківських кредитів за період з 2011 по 2015 роки зріс на 212250 млн. грн. або на 36,88 %, що безумовно є позитивним моментом, оскільки свідчить про активізацію банків у процесі стимулювання розвитку економіки. Зокрема, слід відзначити, що найбільшим попитом користуються кредити до одного року та середньострокові, що підтверджує одну з основних рис довгострокового інвестиційного кредиту — високу ризиковість, саме тому банки віддають перевагу менш ризиковому кредитуванню.

Таблиця 1. Динаміка та структура банківських кредитів у розрізі строків надання протягом 2011–2015 рр.

Період	Усього, млн.грн	у тому числі за строками					
		до 1 року		від 1 року до 5 років		більше 5 років	
		обсяг, млн. грн.	питома вага, %	обсяг, млн. грн.	питома вага, %	обсяг, млн. грн.	питома вага, %
2011	575 545	251 298	15	244 410	18	79 837	18
2012	605 425	296 547	18	235 171	17	73 707	16
2013	691 903	358 812	22	247 827	18	85 264	19
2014	778 841	339 631	21	333 646	25	105 564	23
2015	787 795	387 900	24	289 883	21	110 012	24

Джерело: складено автором на основі [1]

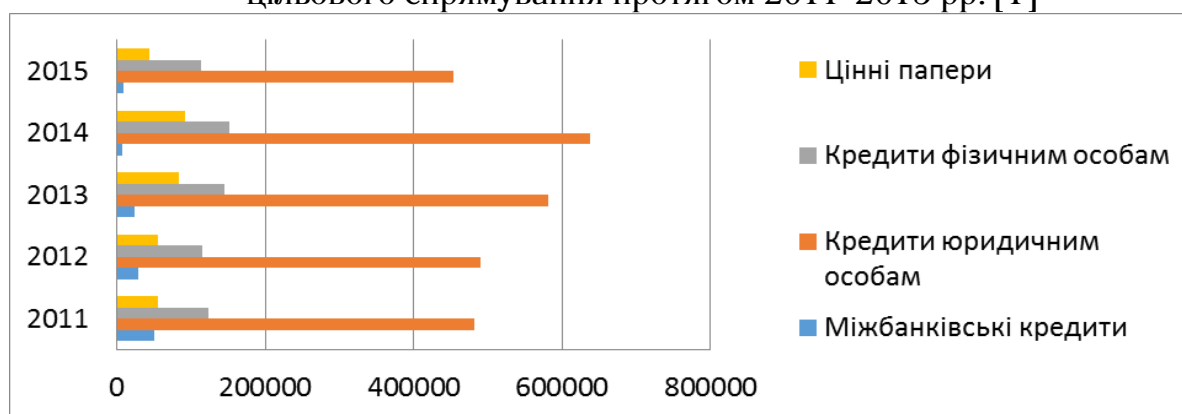
Відносно цільового спрямування інвестиційних кредитів, то протягом аналізованого періоду переважали кредити в поточну діяльність, що говорить про надання переваги банками при кредитуванні саме фінансуванню поточної, а не інвестиційної діяльності. Причиною цього може бути, зокрема, їх вища дохідність та менший ступінь ризику неповерненості.

Так, станом на 01.01.2016 року кредити, спрямовані на фінансування поточної діяльності нефінансових корпорацій, сягнули 688 817 млн.грн., тоді як кредити на фінансування інвестиційної діяльності — лише 119 391 млн. грн. У середньому за розглянутий період величина кредитів на інвестиційні потреби перебувала в діапазоні від 12,8 до 18.25%. Значне погіршення структури наданих кредитів за цільовим спрямуванням спостерігалось з 2012 року, коли обсяги кредитів на інвестиційні потреби скоротилися на 5,45% порівняно з 2011 роком, тоді як на поточні потреби — підвищилися до 87,2%.

На нашу думку, складовими елементами, які б дали змогу оцінити інвестиційний потенціал банківської системи України є: активи та зобов'язання, власний капітал, структура залучених ресурсів, структура кредитно-інвестиційного портфеля банків. Саме аналіз динаміки цих показників дає можливість здійснити оцінку інвестиційного потенціалу вітчизняної банківської системи та визначити ефективність її діяльності й перспективи розвитку.

Графік 1. Динаміка обсягу наданих банківських кредитів у розрізі цільового спрямування протягом 2011-2015 рр. [1]

Графік 2. Динаміка кредитно-інвестиційного портфеля банківської системи України протягом 2011-2015 рр., млн.грн. [1]

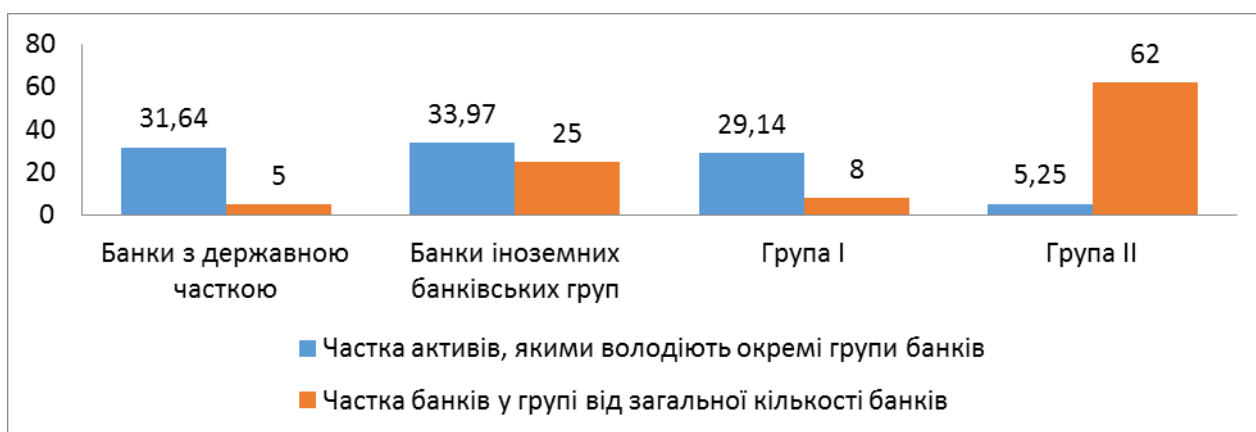
Структуру кредитно-інвестиційного портфеля складають міжбанківські кредити, кредити юридичним та фізичним особам, цінні папери.

Найбільшу питому вагу в кредитно-інвестиційному портфелі банків займали кредити, що надані юридичним особам. На 2011 рік їх питома вага була у розмірі 58,62% від загального обсягу портфеля, в у 2015 рік майже не змінилася і становила 58,18%, або 453314 млн.грн. Найбільше операцій з цінними паперами спостерігалось у 2014 році — 92367 млн. грн., або 8,99% від загального обсягу кредитно-інвестиційного портфеля. Міжбанківське кредитування протягом аналізованого періоду відображає поступове зменшення зацікавленості банківських установ у даних операціях, що засвідчується зменшенням їх частки від 6,16% (2011 рік) до 1,22% (2015 рік) у структурі кредитно-інвестиційного портфеля банків України.

Отож, аналіз кредитно-інвестиційного портфелю банків України протягом 2011-2015 рр. засвідчив, що сучасними пріоритетними напрямками спрямування ресурсів банківських установ є кредитування юридичних та фізичних осіб та вкладення коштів в операції з цінними паперами.

Структура залучених депозитних коштів банківськими установами за термінами на 1 січня 2016 року мала наступний вигляд: депозити на вимогу займали 42,09% від загальної кількості та становили 307 236 млн. грн.; до 1 року — 38,19% (278 740 млн. грн.); від 1 до 2 років — 16,87% (123 157 млн. грн.); більше двох років — 2,85% (20 826 млн. грн.) [1].

Однак проблемою, яка створює перешкоди на шляху активізації банківської діяльності у сфері інвестиційного кредитування, є низька капіталізація банківської системи загалом, а також існування значної кількості дрібних банків. Загальна ситуація має наступний вигляд: групі найбільших банків України належать активи на суму близько 1 274 млрд. грн. на 5 банків з державною часткою припадає 31,64% від активів банківської системи, ці учасники інвестиційного процесу можуть займатись інвестиційною діяльністю і здійснювати інвестиційне кредитування економіки. Банки II групи, яких 62%, володіють тільки 5,25% активів. Для наочної демонстрації наведені пропорції зобразимо нижче за допомогою діаграми.

Графік 3. Частка активів банків за групами в сукупних активах банківської системи та частка банків у групі від загальної кількості банків станом на 01.10.2016р. [1]

Таке розпорошення банківського капіталу спричиняє концентрацію й монопольне право окремих банківських структур розпоряджатися кредитними ресур-

сами і фактично унеможливилює реалізацію великих довгострокових інноваційних проектів, які потребують великих інвестицій [2].

Аналіз впливу обсягів банківського кредитування на такі макроекономічні показники, як: ВВП та інвестиції в основний капітал, показав, що роль банківського кредиту в забезпеченні темпів економічного зростання поки що залишається малою. Динаміку відповідних складових аналізу можна переглянути на діаграмі, що наведена нижче.

Графік 4. Динаміка інвестиційної активності банківських установ України протягом 2011–2015рр. [3]

Отже, аналіз показників інвестиційного потенціалу засвідчив, що банківська система України є спроможною задовольнити потреби суб'єктів господарювання фінансових ресурсах, саме через значне зростання як власного капіталу, так і залучених коштів. Однак більшість наданих кредитів спрямовуються на споживчі потреби, що обмежує можливість кредитування реального сектору економіки. Водночас, основна частина сформованих ресурсів комерційних банків складається з коротко та середньострокових депозитів, що унеможливилює здійснення довготермінових позикових операцій. Виявляється залежність вітчизняних комерційних банків від іноземного фінансування, оскільки частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків становить 56% (станом на 01.10.2016). Також проблемою активізації інвестиційного кредитування банківськими установами є відсутність дієвого механізму державного стимулювання до вкладення ресурсів у пріоритетні напрямки розвитку економіки та мала кількість кредито- та платоспроможних позичальників.

Висновки. Таким чином, загальні тенденції на ринку банківського інвестиційного кредитування потребують коригування відповідно до стратегічних цілей та економічного розвитку країни. Актуальним є створення таких організаційно-управлінських банківських форм, що дозволяють, на основі безпосереднього співробітництва кредиторів і позичальників, здійснювати формування довгострокового кредитного портфеля і знижувати реальні банківські ризики.

Література

1. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>
2. Офіційний сайт Асоціації українських банків [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.aub.org.ua>
3. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

В.П. ТУШИНСЬКА,

студентка навчально-наукового інституту інформаційних технологій та менеджменту
Університету державної фіскальної служби України

С.Д. МАМЧЕНКО,

кандидат технічних наук, доцент кафедри економічної кібернетики
Університету державної фіскальної служби України

ПРО ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ УПРАВЛІННЯ

Актуальність даного дослідження зумовлена тим, що в умовах формування і розвитку інформаційного суспільства створення як ефективних моделей процесів прийняття рішень так і дієвих інформаційних систем управління соціально-економічною системою є принципово важливим питанням з погляду розвитку конкурентоспроможної національної економіки.

Метою даної роботи є дослідження перспективних методологій розробки інтелектуальних інформаційних систем управління в економіці.

Особливості інформаційного забезпечення процесів прийняття управлінських рішень у соціально-економічних системах в умовах формування та розвитку інформаційного суспільства крім іншого полягають у зростанні обсягів та швидкості інформаційних потоків, можливості накопичення і аналізу величезних масивів даних. На думку науковців підтримка прийняття рішень у сучасних умовах пов'язана з впровадженням інтелектуальних аналітичних технологій, спрямованих на отримання знань, які дозволяють покращити якість управлінських рішень, і мають втілюватися у інтелектуальних інформаційних системах управління [1-4]. Перспективним напрямом вважають розподілені інтелектуальні системи, що представляють мультиагентний підхід у сфері розподіленого штучного інтелекту [5, 6].

Розуміючи, що поведінка системи формується із взаємодії множини агентів, кожен з яких володіє певними особливостями своєї поведінки, намагатися прогнозувати поведінку соціально-економічної системи стає надзвичайно складно.

Уявлення про економіку як про складну адаптивну систему спричиняє необхідність пошуку і застосування нової методології, яка дозволила б моделювати «виникаючі» процеси.

Наразі застосування агентного моделювання дозволяє виявляти, як значні наслідки народжуються з невеликих і на перший погляд навіть незначних факторів, що визначають поведінку і взаємодію багатьох агентів. У зв'язку з цим агентні імітаційні моделі стають потужним інструментом підтримки прийняття рішень.

Головною відмінністю сучасних інтелектуальних систем є їх розподіленість, забезпечення обробки та застосування розподілених знань. Головний сенс змін концепцій створення і використання засобів штучного інтелекту, що відбуваються в даний час, - перехід від припущень, справедливих лише для ізольованих систем штучного інтелекту, від індивідуальних систем до розподіленої обробки інформації та розробці інтелектуальних багатоагентних систем (БАС).

У роботі [7] запропонована агентна багаторівнева модель інтелектуальної інформаційної системи управління в економіці, яка складається з підсистем, в кожній з яких у режимі реального часу взаємодіють агенти (реактивні, когнітивні, гібридні, інтелектуальні — залежно від функцій).

Під інтелектуальним агентом в штучному інтелекті розуміють будь-які фізичні або віртуальні одиниці, здатні, щонайменше, підтримувати взаємодію з навколишнім світом, отримуючи від нього інформацію, і, реагуючи на неї своїми діями, виявляти власну ініціативу, посиляти і отримувати повідомлення від інших агентів і вступати з ними у взаємодію, діяти без втручання ззовні, в тому числі і без втручання людини.

Інтелектуальні агенти, володіючи розвиненим внутрішнім уявленням зовнішнього середовища і можливостями міркувань, здатні запам'ятовувати і аналізувати різні ситуації, передбачати можливі реакції на свої дії, робити з цього висновки, корисні для подальших дій, і в результаті прогнозувати своє майбутнє і зміни зовнішнього середовища. Інтелектуальні здібності дозволяють таким агентам будувати віртуальні світи, працюючи в яких, вони формують плани дій.

Інтелектуальний агент повинен мати наступні властивості [8]:

- *автономність* - здатність функціонувати без втручання з боку свого власника і здійснювати контроль внутрішнього стану і своїх дій;
- *соціальну поведінку* - можливість взаємодії і комунікації з іншими агентами;
- *реактивність* - адекватне сприйняття середовища і відповідні реакції на її зміни;
- *активність* - здатність генерувати цілі і діяти раціонально для їх досягнення;
- *базові знання* - знання агента про себе, навколишнє середовище, включаючи інших агентів, які не змінюються в рамках життєвого циклу агента;
- *переконання* - змінна частина базових знань, які можуть змінюватися в часі, хоча агент може про це й не знати і продовжувати їх використовувати для своїх цілей;
- *цілі* - сукупність станів, на досягнення яких спрямоване поточна поведінка агента;
- *бажання* - стани і ситуації, досягнення яких для агента є важливим;
- *зобов'язання* - завдання, які бере на себе агент на прохання або дорученням інших агентів;
- *наміри* - те, що агент повинен робити в силу своїх зобов'язань чи бажань.

До цього переліку додаються і деякі інші властивості.

При взаємодії агентів створюються логічно пов'язані структури, відображуючи їх динаміку. В даному випадку реалізуються такі властивості:

- у виникаючих структурах агенти організовуються в ціле, яке більше, ніж просто сума складових;
- прості правила можуть генерувати логічно пов'язане нове явище;

- при проектуванні систем на базі агентів для слабо прогнозованих ситуацій застосовується підхід «знизу вгору», а не традиційний підхід «зверху вниз»; такий підхід зумовлений тим, що більшість систем виникають з популяції більш простих систем;
- стійкі виникаючі структури можуть стати компонентами більш складних виникаючих структур і призводять до ієрархії виникаючих структур і їх масштабованості;
- агенти і їх взаємодіючі структури можуть формувати двосторонній зв'язок, тобто взаємний вплив структури на агентів;
- явище виникнення - це, як правило, стійкі зв'язки з мінливими компонентами.

Спільнотою розробників (FIPA — Foundation for Intelligent Physical Agents), які опікуються стандартизацією агентних технологій, запропоновано ряд специфікацій для безпосереднього використання у багатоагентних системах, серед яких найважливішими є специфікації управління агентами (Agent Management) та мова комунікації агентів (Agent Communication).

Існує багато інструментальних рішень для проектування БАС, та найпопулярнішими серед них є агентні платформи. Агентна платформа — це проміжний виконавчий рівень, який знаходиться між агентами та операційною системою [9]. У табл. 1 наведена порівняльна характеристика найбільш відомих агентних платформ.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика агентних платформ

Критерій порівняння	JADE	Cougaar	ZEUS	Jason
Мова програмування	Java	Java	Візуальні генератори коду	AgentSpeak
FIPA сумісність	+	-	+	-
Ліцензія на використання	Не потрібна	Не потрібна	Потрібна	Не потрібна

Деякі дослідники пропонують вивчати економічні системи за допомогою їх штучного відтворення. У зв'язку з цим виник новий напрям у прикладній економіці - «обчислювальна економіка агентів», основою якого є моделювання віртуального світу, «населеного» автономними агентами (економічними, біологічними тощо). Управління створеним віртуальним світом, здійснюється без втручання ззовні, тобто тільки за допомогою взаємодії агентів, при цьому агенти повинні мати здатність до навчання.

Існує п'ять основних напрямків моделювання штучного інтелекту: 1) нейронні мережі, 2) еволюційні обчислення; 3) експертні системи; 4) нечітка логіка; 5) генетичні алгоритми.

Серед них, для моделювання поведінки людини в соціально-економічному середовищі найчастіше використовують нейронні мережі, експертні системи і апарат нечіткої логіки. Як стверджується у роботі [10], еволюційні обчислення застосовуються для моделювання самовідновлення і самоконфігурування складних систем, що складаються з одночасно функціонуючих модулів, а генетичні алгоритми в основному використовуються для задач оптимізації. Якщо виходити з теорії обмеженої раціональності, то рішення оптимізаційних завдань тут недоречно.

Найбільш популярним прикладним пакетом для моделювання паралельно розподіленого віртуального світу є універсальний пакет SWARM, розроблений в Інституті Санта Фе (Santa Fe Institute). За своєю суттю SWARM є набором бібліотек, написаних мовою Objective-C, які є основою для розробок складних мультиагентних систем.

Розробка віртуального світу в SWARM здійснюється у два основних етапи:

1) створення середовища віртуального світу, в якій будуть співіснувати агенти, які визначаються на наступному етапі;

2) створення агентів - об'єктів віртуального світу, з описом їх атрибутів і правил взаємодій. У процесі свого існування, створені агенти будуть аналізувати одержувані від навколишнього середовища дані, реагувати на них і поповнювати свій досвід (навчатися). Цей етап розробки моделі найбільш важливий, оскільки агенти, які коректно відображають риси свого реального прообразу - запорука адекватно побудованого віртуального світу.

Реалізація агентних технологій для побудови інтелектуальних систем управління має багато переваг, з нею пов'язують найбільші перспективи переходу від просторів даних до просторів знань в глобальних і локальних мережах. Створювані на їх основі комп'ютерні системи використовують принципи самоорганізації й еволюції.

Агентне моделювання інтелектуальних інформаційних систем управління, як і будь-який метод пізнання, має певні недоліки. Проте факти успішного використання даної технології в економічній сфері є вагомим аргументом щодо перспективності даної методології.

Література

1. Power D.J. Decision Support Systems / D.J. Power, R. Sharda and F. Burstein // Wiley Encyclopedia of Management: Management Information Systems. Vol. 7, — Willey, 2015. — P. 235-290.
2. Minelli M. Big Data, Big Analytics: Emerging Business Intelligence and Analytic Trends for Today's Businesses / M. Minelli, M. Chambers, A. Dhiraj. — New Jersey: John Wiley & Sons, 2013. — 224 p.
3. Інформаційні системи в економіці :монографія / [С. В. Устенко та ін.]; за заг. ред. проф. С.В. Устенка. — К. : КНЕУ, 2012. — 425 с.
4. Вітлінський В.В. Штучний інтелект у системі прийняття управлінських рішень /В.В.Вітлінський //Нейро-нечіткі технології моделювання в економіці. — 2012. — №1. — С. 97—118.
5. Швецов А.Н. Агентно-ориентированные системы: основные модели / А.Н. Швецов. — Вологда: ВоГТУ, 2012. — 189 с.
6. Скобелев П.О. Мультиагентные технологии для управления ресурсами предприятий в реальном времени в практических применениях /П.О.Скобелев. [Електронний ресурс]. Режим доступу: -http://www.iki.rssi.ru/seminar/2011030204/presentation/20110303_03.pdf
7. Чорноус Г.О. Агентна модель інтелектуальної інформаційної системи управління в економіці / Г.О.Чорноус // Вісник Київського національного університету. Економіка. — 2016. — Вип. 141.- С.41-47
8. Омелянчик Д.А. Агентно-орієнтовані моделі обчислювальної економіки: особливості, переваги і недоліки / Д.А.Омелянчик //Математичне моделювання в економіці. — 2015. - №1. — С.41-51.

9. Гонтар Ю.М., Чередніченко О.Ю., Янголенко О.В., Вовк М.А.. Розробка розподіленої системи обробки бізнес-інформації з використанням агентного підходу / Ю.М. Гонтар, О.Ю. Чередніченко, О.В. Янголенко, М.А. Вовк // Системи обробки інформації. - 2016. – Вип. 141. – С.137 -142
10. Бахтизин А.Р. Агент-ориентированные модели экономики / А.Р. Бахтизин — М.: Экономика, 2008.-279 с.

І.О. ХАРЛАМОВ,

студент факультету економіки і підприємництва
Донецького національного університету економіки і торгівлі ім. М.Туган-Барановського

РЕГІОНАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО КЛАСИФІКАЦІЇ КРАЇН СВІТУ

В роботі розглянуті основні аспекти класифікації країн світу та зроблені висновки щодо важливості класифікації країн за таким принципом.

Кожного року ми маємо можливість спостерігати за змінами на політичній мапі світу. Усі ці зміни, глобальні або ж менш значні, мають вагомий відбиток на розвитку і житті людей в усьому світі, тому питання регіональної класифікації країн є актуальним в усі часи та історичні періоди.

Головною задачею мого дослідження є ознайомлення з основними характеристиками регіонального розподілу країн світу, та дослідження важливості цієї класифікації.

Регіональний підхід полягає в групуванні країн за географічною ознакою. Відокремлюють регіони, що мають спільні риси в природних умовах, особливостях історичного і культурного розвитку. Можна виділити такі регіони:

1. Західна Європа, що Включає економічно розвинені країни — Німеччину, Францію, Велику Британію, Бельгію та інші.
2. Центральна Європа Включає колишні європейські соціалістичні країни за межами СРСР: Польщу, Чехію, Словаччину, Угорщину, Румунію, Болгарію, Сербію, Чорногорію, Хорватію, Словенію, Боснію, Македонію, Албанію.
3. Східна Європа складається з України, Росії. Білорусії, Молдови, Естонії, Латвії і Литви.
4. Південно-Західна Азія Включає Туреччина, Кіпр, Іран, Ірак, Сирію, Ліван, Ізраїль, Саудівську Аравію, Кувейт, Об'єднані Арабські Емірати та інші.
5. Центральна Азія виокремилися на просторі колишніх азіатських республік СРСР: Казахстану. Узбекистану, Киргизстану, Туркменії, Таджикистану.
6. Південну Азію складають Індія, Пакистан, Непал, Бутан, Бангладеш, Шрі Ланка та інші.
7. Далекий Схід представляються Китай, Японія, КНДР, Республіка Корея, Монголія.
8. Південно-Східна Азія складається з В'єтнаму, Лаосу, Камбоджі, Таїланду, М'янми, Малайзії, Сінгапуру, Індонезії, Філіппін, Брунею.
9. Австралія і ОКЕАНІЯ - це Австралія. Нова Зеландія, Папуа-Нова Гвінея.
10. Північна Африка об'єднує Такі арабські держави: Єгипет, Судан, Лівію, Туніс, Алжир, Марокко, Західну Сахару, Мавританію.

11. Західна Африка має й достатньо строкатий склад; найбільші країни цього регіону - Малі, Нігер, Чад, Центрально-африканська республіка, Сенегал, Буркіна-Фасо, Гвінея, Гана, Кот-д'Івуар.

12. Східна Африка: Ефіопія, Еритрея, Сомалі, Кенія, Уганда, Танзанія, Руанда, Бурунді.

13. Південна Африка: Замбія, Зімбабве, Мозамбік, Мадагаскар, Малаві, Південно-Африканська Республіка, Ботсвана, Намібія, Лесото.

14. Північна Америка: США, Канада, Мексика

15. Латинська Америка: Аргентина, Бразилія, Уругвай, Парагвай, Чилі, Перу, Болівія, Еквадор, Колумбія, Венесуела, Гайана, Суринам, Французька Гвіана.

Наведена схема є найпоширенішою, але не єдиною. Відокремлюють Азіатсько-Тихоокеанський регіон - величезне простір, що включає Східну і Південно-Східну Азію, Австралію й Океанію, східні регіони Росії й країни Північної й Південної Америки, що тяжіють до Тихого океану [1].

Проаналізувавши ці дані, можемо зробити висновок, що регіональний підхід до класифікації країн світу є дуже різноплановим питанням, він включає в себе не тільки географічні, але й кліматичні історичні і культурні аспекти. Завдяки цій класифікації ми маємо можливість розглядати певну країну більш детально, аналізуючи усі аспекти, які характерні для цього типу класифікації країн. Зміни в регіональній класифікації вказують на вагомі зміни для усіх держав на політичній карті. Від цих змін залежить вектор розвитку усього світу. Наприклад, в період з 1991-1994 роки, на політичній карті з'явилося близько 23 держав, серед яких й Україна. Після цих змін увесь світ отримав набагато більше простору для розвитку: економічного, культурного, науково-технічного та інші. І цей простір важко недооцінити. Перше десятиліття 21 століття також не обійшлося без подібних змін. Вже зараз ми спостерігаємо за розвитком таких молодих країн, як: Тувалу (2000 рік) Східний Тимор (2002 рік), Чорногорія(2006 рік), Республіка Косово(2008 рік), Кюрасао й Сінт-Мартен (2010 рік), Південний Судан (2011 рік) та інші.

Отже регіональний підхід до класифікації країн світу є дуже цікавим та різноплановим явищем. Під цією класифікацією розуміють групування країн світу на такими факторами, як: географічні, кліматичні, історичні та культурні спільні ознаки. За допомогою регіональної класифікації, ми маємо можливість розглядати ту чи іншу країну, або регіон, більш детально, аналізуючи у порівнянні зі схожими на неї країнами. За найпоширенішим регіональним розподілом ми маємо 15 груп країн, які завжди поповнюються новими країнами. І цей процес відкриває багато нових можливостей, які можуть позитивно впливати на хід подій та змін в усьому світі.

Література

1. Козак Ю. Міжнародна економіка // підручник.- Центр навчальної літератури., 2008 р.
2. Сайт Організації Об'єднаних Націй. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.un.org/>

THE CONCEPT OF PERSONAL LEARNING ENVIRONMENT

The advent of web 2.0 and the developments it has introduced both in everyday practice and in education have generated discussion and reflection concerning the technologies which higher education should rely on in order to provide the appropriate e-learning services to future students.

In this context, the Virtual Learning Environments (VLEs), which are widely used in universities around the world to provide online courses to every specific knowledge area and of course in foreign languages, have started to appear rather outdated. Extensive research is under progress, concerning the ways in which educational practice will follow the philosophy of web 2.0 by adopting the more learner-centred and collaborative approach of e-learning 2.0 applications, without abandoning the existing investment of the academic institutions in VLEs, which belong to the e-learning 1.0 generation, and, thus, serve a teacher- or coursecentred approach. Towards this direction, a notably promising solution seems to be the exploitation of web 2.0 tools in order to form Personal Learning Environments (PLEs). These are systems specifically designed or created by the combined use of various external applications or tools that can be used independently or act as a supplement to existing VLE platforms, creating a personalized learning environment.

The use of the term "personalized learning" dates back to at least the early 1960s, [1] but there is no widespread agreement on the definition and components of a personal learning environment [2] Even enthusiasts for the concept admit that personal learning is an evolving term and doesn't have any widely accepted definition. In 2005, Dan Buckley defined two ends of the personalized learning spectrum: "personalization for the learner", in which the teacher tailors the learning, and "personalization by the learner", in which the learner develops skills to tailor his own learning. This spectrum was adopted by the (2006) Microsoft's Practical Guide to Envisioning and Transforming Education. [4]

The Personal Learning Environment is a system allowing connecting students, teachers, school managers, tutors, families and the wider community by means of open and commercial ICT solutions inside and outside the school facilities, supporting lifelong learning, enabling students to control and define its own learning processes under the mentoring of the teacher.

The term personal learning environment (PLE) describes the tools, communities, and services that constitute the individual educational platforms learners use to direct their own learning and pursue educational goals. A PLE is frequently contrasted with a learning management system in that an LMS tends to be coursecentric, whereas a PLE is learner-centric. At the same time, a PLE may or may not intersect with an institutional LMS, and individuals might integrate components of an LMS into the educational environments that they construct for themselves. A typical PLE, for example, might incorporate blogs where students comment on what they are learning, and their posts may reflect information drawn from across the web—on sites like YouTube or in RSS

feeds from news agencies. While most discussions of PLEs focus on online environments, the term encompasses the entire set of resources that a learner uses to answer questions, provide context, and illustrate processes. As used here, the term refers not to a specific service or application but rather to an idea of how individuals approach the task of learning.

Personal Learning Environments (PLE) are systems that help learners take control of and manage their own learning. This includes providing support for learners to: - set their own learning goals (with support of their teachers); - manage their learning, both content and process; - communicate with others in the process of learning.

PLEs represent a shift away from the model in which students consume information through independent channels such as the library, a textbook, or an LMS, moving instead to a model where students draw connections from a growing matrix of resources that they select and organize. In this context, the PLE functions as an extension of the historical model of individual research. Because they emphasize relationships, PLEs can promote authentic learning by incorporating expert feedback into learning activities and resources. A PLE also puts students in charge of their own learning processes, challenging them to reflect on the tools and resources that help them learn best. By design, a PLE is created from self-direction, and therefore the responsibility for organization—and thereby for learning—rests with the learner.

Research indicates that interactive classrooms need the support of ICT personal learning environments in order to provide participatory learning in a student centric way. The PLE is a result of the evolution of Web 2.0 and its influence on the educational process. As such, the concept is likely to become a fixture in educational theory, engendering widespread acknowledgment of its value, both of its framework and of its components. Scholars might find it important to maintain web updates on their own scholarship as new findings are posted elsewhere. Students will find themselves increasingly working collaboratively and relying on their network of contacts for information. As a result, students will probably more quickly develop the skill to sort the authoritative from the noise. A few institutions may continue developing campus-specific solutions for PLEs, such as customizable portals or dashboards that help students organize their research and resources and post their reflections. Yet because so much institutional involvement conflicts with the philosophy of a PLE, many educators may prefer to use free applications like iGoogle and My Yahoo!, which offer adequate platforms for learner-centric PLEs. As increased mobile access shifts the technological landscape, the PLE may represent our acknowledgment of the need to organize and present the tools, resources, and gateways that scholars use on a regular basis so that they are available with instant access from any location.

By marrying the principles of personalised learning with the tools of technology some educators believe that they have the chance to create the kind of customized learning environment that can finally break schools out of industrial age model of education to bring the true 21st century school reform.

- A personalised learning environment increases the students' motivation and creates a learning situation where they can control their own learning at their own pace.
- It allows students to actively in design their own learning strategies
- PLE enables better contact between student/teacher, and the education is less teacher-centred.

- PLE and modern technology together create a customised learning environment that suits the development of the 21st century classroom.
- The technology of today makes it possible to create PLE solutions which are developed to suit the demands from both teachers and students.
- PLE in combination with technical tools increase the students' interest in STEM subjects, which is important as there is a growing demand in STEM related professions.
- The young generation of today primarily learn by being interactive. This requires interactive classrooms with personalized ICT solutions.

Personal learning environment is an evolving term, one without a single, widely accepted definition. Even as defined here, the concept remains somewhat amorphous, made up of disparate resources—including people—often beyond the boundaries of the institution or the user, that can come and go, creating a lack of continuity. For academics, a simple reference to sources may not be enough in such an environment, as data can easily disappear. As a learning platform that is by definition always evolving, a PLE requires students to engage in ongoing decision making to maintain, organize, and grow their learning environments. The process of self-directed learning requires a degree of self-awareness, and it must be given time to mature. Some students, however, may have never taken the time to think about their own metacognition or to reflect on how they learn best. These less experienced students may not be ready for the responsibility that comes with building and managing a PLE. Furthermore, despite their ability to quickly learn new online tools and computer applications, many students lack the information fluency necessary to recognize when a writer speaks from authority, for example, or when a narrative is opinion. While the PLE offers the opportunity to sharpen these skills, instructors may find it useful to discuss the hallmarks of a well-thought-out argument and to underscore caution in accepting “facts” presented by peers and anonymous posters.

Therefore, it becomes clear that PLEs represent a turn from the model where users simply consume a piece of information to a model where users become autonomous and create links with a variety of sources which they select and organize themselves. The principal philosophy of PLEs is the learner-centred approach since they are based on informal learning and constructivism and on social constructivism or “connectivism,” in particular [4], assigning the user the basic role of knowledge building, via the creation of communities and the creation, remixing and sharing of resources. Thus, they become a digital substitute of the natural environment where users learn outside institutional space. The informal way of learning that people use in their everyday life, through study groups, discussions or collaboration with peers (peer networks or communities of practice), can be simulated by social networks and PLEs and substitute managed learning that takes place in a VLE [2].

In such an approach PLEs favour the personal pursuit of knowledge which promotes authentic learning incorporating—if the learner wishes—the help of the teacher for the learning activities.

Through the selection and incorporation of the appropriate communication, aggregation, syndication and collaboration tools, PLEs allow users to have access to learning regardless of time and place, institutional, technical, or pedagogical barriers and to decide on the most appropriate way to approach knowledge. At the same time, they allow users to use them as common interface for the various institutional e-learning

systems with which they connect and work in an informal way in their everyday life as well.

According to Godwin-Jones [1], the development of a PLE is useful in itself since it can offer a common place of reference for educational use, informal learning, on-the-job training, and a form of e-portfolio, thus substituting institutional VLEs.

On the other hand, PLEs demand responsibility and thought on the part of the users concerning the tools and the sources they will use to achieve their aims. As information is available everywhere and at all times, the success of a PLE depends on the user's ability to find it and recover it. In this context, there is no teaching (one-way transfer of information) but an—often cooperative—activity of organization, blending and incorporation of data to acquire knowledge. In this process, users must be able to select learning content themselves, to use a variety of software and services of web 2.0 effectively and in combination, to have better understanding of copyright and have internal motivation to learn (Schaffert & Hilzensauer (2008). At the same time, they should not only retrieve information, but also be able to assess it, reflect on it, create links and possibly cooperate with others in order to acquire knowledge.

As learners do not follow any teacher-predetermined scenarios in PLEs, they need to adjust their learning environment to their needs so that they can develop the necessary learning skills. In a PLE learners can form their own personal learning space using a combination of tools, applications and services that can support them in the learning process.

The concept of the PLE marks a fundamental change in the role resources (people and media) play in teaching and learning. In an environment where information is ubiquitous and needs only to be located, there is a greater premium on skills that support fast and accurate access to information and on the ability to assess that information. In this regard, teaching is less a matter of data transmission and more a collaborative exercise in collection, orchestration, remixing, and integration of data into knowledge building. The goal for the student shifts from a need to collect information to a need to draw connections from it—to acquire it, disseminate it, and collaborate in its use. Furthermore, the use of PLEs may herald a greater emphasis on the role that metacognition plays in learning, enabling students to actively consider and reflect upon the specific tools and resources that lead to a deeper engagement with content to facilitate their learning.

References

1. Epstein, Sam; Epstein, Beryl (1961). *The First Book of Teaching Machines*. Danbury, CT: Franklin Watts, Inc. Programs can only be designed by highly trained human beings who, through the teaching machine, can reach countless students and enable each to take an active role in a highly personalized learning environment.
2. Fiedler, Sebastian.; Våljetaga, Terje (2011). "Personal learning environments: concept or technology?". *International Journal of Virtual and Personal Learning Environments* 2(4): 1–11.
3. The Personalisation by Pieces Framework: A Framework for the Incremental Transformation of Pedagogy Towards Greater Learner Empowerment in Schools. 2006. ISBN 0954314743.
4. Siemens, G. "Connectivism: A Learning Theory for the Digital Age." In *eLearn Space*, 2005. [Electronic resource]. — Access mode: <http://www.elearnspace.org/Articles/connectivism.htm>

Ю.С. ЮРАХ,
студентка факультету фінансів та банківської справи
Університету державної фіскальної служби України
О.В. ПЕРНАРІВСЬКИЙ,
кандидат економічних наук, доцент,
Університет державної фіскальної служби України

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Постановка проблеми у загальному вигляді. Стан банківської системи має визначальну роль у розвитку національної економіки. Наявність в Україні банківського сектору є необхідною умовою створення ринкової економіки, завоювання міцних позицій на вітчизняних та світових ринках. Однією з головних проблем розвитку банківської системи є її низький рівень конкурентоспроможності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблем банківської системи та методами їх вирішення займалися такі вітчизняні фахівці та вчені як Андрущак Є.М., Аржевітін С.М., Бортніков Г.П., Євенко Т.І., Сугуняко О.А. та інші. Однак багато аспектів як теоретичного, так і практичного характеру залишаються не з'ясованими і не обґрунтованими, що підтверджує актуальність проведеного дослідження.

Мета — дослідити та проаналізувати сучасний стан та проблеми регулювання банківської системи України.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку банківська система України знаходиться у глибокій кризі, в результаті чого НБУ як регулятор монетарної сфери життя, повинен здійснити термінові заходи щодо її подолання. У 2014 році вже було розпочато санаційні заходи, які були спрямовані на фінансове оздоровлення банківської системи України, що призвело з одного боку до припинення діяльності комерційних банків, які не змогли функціонувати за умов що склалися. З іншого боку ряд заборон та виключно суб'єктивні заходи такі як правила та обсяги рефінансування банківських установ для підтримання їхньої ліквідності, зумовили суперечність та сумнів щодо правильності діяльності НБУ [3].

Станом на 01.01.16 в Україні діє 117 банків, для порівняння: на початок 2015 року функціонували 163 банківські установи. Слід зазначати, що виникнення такої ситуації негативно впливає на рівень довіри до банківської системи, спричинюючи відтік депозитів та зниження її ліквідності.

Сформульовані регулятором підстави для визнання банку неплатоспроможним можна систематизувати таким чином:

- недотримання економічних нормативів.
- недотримання норми обов'язкових резервів у НБУ.
- грубе порушення вимог щодо фінансового моніторингу.
- високі розриви ліквідності.
- ухилення акціонерів від підтримки банку.
- невиконання зобов'язань перед НБУ.
- незадоволення вимог клієнтів.
- невиконання програми фінансового оздоровлення.

- недотримання лімітів відкритої валютної позиції [2, с. 88].

Слід згадати про проблему недофінансування комерційних банків України. Низький рівень регулятивного капіталу спричинений неготовністю власників інвестувати кошти в низькорентабельний та надмірно ризикований банківський сектор. Негативна тенденція до зменшення регулятивного капіталу продовжувалася і у 2015 році. На початок 2016 року показники регулятивного капіталу по банківській системі зросли, але це не свідчить про сталу позитивну тенденцію.

На сьогоднішній день Національному банку України варто підтримувати діяльність невеликих банків, які є своєрідним генератором для ведення малого бізнесу та кредитування населення, що в свою чергу стимулюватиме розвиток економіки. Для сучасної банківської системи України характерним є істотне погіршення структури банківських балансів, зростання відсотка проблемних кредитів і проблеми активів в цілому, що створює певні труднощі для кредиторів і постачальників, знижує довіру населення [3].

Рис. 1. Динаміка величини регулятивного капіталу у 2015 році [3].

Ефективний, сучасний спосіб врегулювання проблемної заборгованості за кредитними операціями — це розроблення та реалізація банком комплексу заходів організаційного та адміністративно-правового характеру щодо повернення кредитних коштів з метою усунення можливих економічних збитків банку, а також створення відповідного центру управління та використання системного підходу до врегулювання проблемної заборгованості завдяки співпраці з діловими партнерами — консалтинговими, юридичними, колекторськими, аудиторськими, лізинговими, страховими, інвестиційними та іншими компаніями та експертами відповідних галузей [1, с. 43].

Отже, банківська система України перебуває у кризовому стані, наявні проблеми банківського сектору потребують ефективних і жорстких рішень.

Слід зазначити, що дії Національного банку спрямовуються, насамперед, на стабілізацію банківської системи, сприяння забезпеченню безперебійного здійснення платежів та вчасного виконання зобов'язань перед вкладниками. Для зміцнення банківської системи Національний банк України виводить з ринку проблемні неплатоспроможні банки, а також банки, що займалися відмиванням коштів.

Література

1. Андрущак Є., Баран О. Шляхи вдосконалення управління проблемними кредитами в банках України // Формування ринкової економіки в Україні. — 2014. — Вип 31. — Частина 1. — С. 42-48.
2. Бортніков Г. П. Економічні нормативи як сигнали раннього попередження кризи в банку / Г. П. Бортніков, В. А. Правотар // Наукові праці НДФІ. - 2015. - Вип. 2. - С. 84-96. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npndfi_2015_2_8 ;
3. Офіційний сайт Національного банку України. — Режим доступу : <https://bank.gov.ua>

ПРАВО. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

Л.Л. БОЙКО,

студентка Запорізького національного університету

М.Ю. ВІХЛЯЄВ,

науковий керівник, доктор юридичних наук,
професор кафедри конституційного та трудового права
Запорізького національного університету

ВИДИ САНКЦІЙ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Кожна держава в сфері міжнародних відносин має право охороняти свої інтереси всіма припустимими міжнародним правом засобами, у тому числі заходами примусового характеру. Однією з форм примусу в міжнародному праві є міжнародно-правові санкції.

На даному етапі розвитку міжнародних відносин в Україні, актуальність питання щодо видів санкцій в міжнародному праві досліджували такі науковці, як: Баймуратов М.О., Буроменський М.В., Василенко В.А., Карпець І.І., та інші.

Санкції — це примусові заходи як збройного, так і незбройного характеру, що застосовуються суб'єктами міжнародного права у встановленій процесуальній формі у відповідь на правопорушення [2].

Розрізняють такі види санкцій в міжнародному праві, як:

- здійснювані у порядку самопомогі;
- здійснювані з допомогою міжнародних організацій.

Розглянемо перший вид санкції, які здійснювані у порядку самопомогі.

Вони в свою чергу діляться на: реторсії, репресалії, розрив або призупинення дипломатичних чи консульських відносин, самооборона.

Реторсії — це відповідні примусові заходи суб'єкта, спрямовані на обмеження охороняються міжнародним правом інтересів іншої держави і застосовувані у відповідь на правопорушення. Коли реторсії застосовуються у відповідь на недружній акт (тобто несправедливе, упереджене, але правомірне з погляду міжнародного права поведінка), вони санкціями не є [3, с. 154].

Реторсії є заходами, що тотожні чи аналогічні тим, проти яких спрямовані. Право на реторсії завжди належить державі. На відміну від права на репресалії воно не виникає в результаті вчиненого іншим суб'єктом правопорушення. Звідси важлива якість реторсій — вони можуть застосовуватися як превентивний захід за наявності загрози правопорушення. Репресалії можуть застосовуватися лише після того як правопорушення стане фактом, що здійснився.

Репресалії — односторонні примусові заходи, що допускаються міжнародним правом як контрзахід у разі правопорушення. Вони здійснюються відповідно до між-

народного права, але оскільки є контрзаходами щодо правопорушника, остільки можуть виходити за рамки міжнародного права в тих межах, що визначаються характером правопорушення [2].

Репресалії припиняються із досягненням мети. Мета ж полягає в тому, щоб спонукати до припинення правопорушення та до виконання зобов'язань щодо породжених ним правовідносин відповідальності. Сучасне міжнародне право забороняє збройні репресалії - бомбардування, інтервенцію, мирну блокаду.

Самостійний вид санкцій утворюють розірвання або призупинення дипломатичних і консульських відносин. Ці заходи являють собою припинення (постійне чи тимчасове) потерпілим державою дипломатичних і/або консульських зв'язків. При цьому розрив дипломатичних відносин не означає автоматичного розриву консульських відносин. Зауважу, що ці заходи можуть застосовуватися і в відповідь на недружній акт, але тоді вони не мають характеру санкцій.

Самооборона — особливий вид санкцій, оскільки передбачає збройні примусові заходи [3, с. 157]. Право на самооборону відповідно до ст. 51 Статуту ООН може бути реалізоване виключно у відповідь на збройний напад [1]. Цей різновид контрзаходів близький репресаліям, але, оскільки мова йде про реакцію на найбільш серйозне правопорушення, що служить підставою для застосування збройних сил, самооборона виокремлена в особливий вид.

Необхідна оборона являє собою відображення актів застосування збройних сил, не є актом агресії (примусові заходи щодо морських і повітряних судів, які вторглися на територію держави тощо). Подібні дії носять епізодичний, «разовий» характер і не переслідують мети розв'язування війни.

Відносно наступного виду санкцій в міжнародному праві, а саме санкції здійснювані з допомогою міжнародних організацій, то вони є призупиненням прав і привілеїв, що випливають із членства в міжнародній організації, виключення порушника з міжнародного спілкування, колективні збройні заходи з підтримання міжнародного миру та безпеки.

Призупинення прав і привілеїв, що випливають із членства в міжнародній організації, може здійснюватися в наступних формах: позбавлення права голосу держав, не виконують прийнятих на себе зобов'язань; позбавлення права представництва в організації (необрання в органи організації, незапрошення на проведені в її рамках конференції); позбавлення права на одержання допомоги, що отримується в рамках цієї організації, тимчасове призупинення членства в міжнародній організації; виключення з міжнародної організації [2].

Заходи, здійснювані за Статутом ООН, можуть застосовуватися в двох формах: окремими державами від імені і за спеціальним повноваженням ООН; спеціально створюваними збройними силами ООН. Визначення порядку застосування збройних заходів відноситься до компетенції Ради Безпеки ООН.

Колективні заходи застосовуються при необхідності запобігання загрози миру і придушення акту агресії, однак вони можуть здійснюватися не тільки для заходу агресії конкретної держави, але і в цілях запобігання збільшення міжнародного збройного конфлікту.

Санкції збройного характеру повинні застосовуватися, якщо вичерпані інші заходи впливу.

Також існують і інші види санкцій, зокрема:

1. У залежності від суб'єктів здійснення санкцій розрізняють:
 - а) санкції, застосовувані в порядку самопомоги;
 - б) санкції, здійснювані за допомогою міжнародних організацій.
2. У залежності від кількості потерпілих суб'єктів вони бувають:
 - а) колективні — коли примусові заходи застосовуються двома і більше потерпілими суб'єктами міжнародного права;
 - б) індивідуальні — коли санкції застосовуються однією потерпілою державою [3, с. 157].

Отже, до міжнародних санкцій відносять головним чином засоби примусу, що застосовуються міжнародними організаціями або державами до держав, які здійснили найтяжчі міжнародні правопорушення. Основними видами санкцій вважають — санкції здійснювані у порядку самопомоги здійснювані з допомогою міжнародних організацій.

Література

1. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду ООН; Статут, Міжнародний документ від 26.06.1945. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_010
2. Міжнародне право, навчальний посібник, за редакцією М.В. Буроменського, К.: Юрінком Інтер, Київ, 2006 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://readbookz.com/pbooks/book-34/ua/>
3. Міжнародне публічне право; за ред. Баймуратова М.О. / Підручник. Харків. Одиссей, 2008. — 704 с.

С.В. ДЗЮБА,

студентка Навчально-наукового інституту права
Університету державної фіскальної служби України

Н.А. ЛИТВИН,

кандидат юридичних наук, с.н.с., доцент кафедри
адміністративного права і процесу та митної безпеки
Університету державної фіскальної служби України

СУТНІСТЬ ТА ПОНЯТТЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Одним із основоположних чинників незалежності України за сучасних умов господарювання є стан її фінансової безпеки. Без забезпечення фінансової безпеки держави на всіх рівнях управління неможливо вирішити економічні проблеми, що стоять перед країною, регіоном та підприємством. Це завдання набуває особливого значення в умовах нестабільності та фінансової кризи, а також складної воєнно-політичної ситуації, в якій опинилася наша держава.

Актуальність дослідження проблеми фінансової безпеки дедалі частіше привертають увагу не тільки вітчизняних, а і закордонних науковців таких, як Барановський О.І., Савицька О.М., Лазарева А.П., Винниченко Н.В., Кравчук Н.Я., Смоквіна Г.А., Терехов Є.М. І.О. Бланк, З.С. Варналій, М.М. Єрмошенко, В.К. Сенчагов, А.І. Сухоруков, С.І. Юрій, Л.В. Шевченко, М.А. Коваленко, О.В. Прокопенко, І.М. Комарницький, Н.Й. Реверчук, В.І. Соловійов.

Однією з найважливіших складових частин економічної безпеки є фінансова безпека, без якої практично неможливо розв'язати жодне із завдань, що стоять перед державою. У цьому контексті доволі переконливий аргумент — слова М. Єрмошенка, який зазначає, що фінансова безпека є ґрунтовною складовою частиною економічної безпеки держави, оскільки на фінансах ґрунтується будь-яка економіка, фінанси — кров економічної системи держави. Учений обґрунтовує необхідність забезпечення й підтримки фінансової безпеки держави, тому що вона стосується не лише держави в цілому, а й усіх галузей національного господарства, приватних підприємців, усього суспільства. Нехтування станом фінансової безпеки може призвести до катастрофічних наслідків: занепаду галузей, банкрутства підприємств і, зрештою, — підриву системи життєзабезпечення держави з подальшою втратою її суверенітету [1, с. 307].

У працях О. Барановського, який вважає, що фінансова безпека — це важлива складова частина економічної безпеки держави, що базується на незалежності, ефективності і конкурентоспроможності фінансово-кредитної сфери України, яка відображається через систему критеріїв і показників її стану, що характеризують збалансованість фінансів, достатню ліквідність активів і наявність необхідних грошових і золотовалютних резервів, ступінь захищеності фінансових інтересів на усіх рівнях фінансових відносин, стан фінансових потоків в економіці, що характеризується збалансованістю і наявністю апробованих механізмів регулювання і саморегулювання [2, с. 706].

Можна погодитися з позицією А. Миколайчука, який фінансову безпеку держави визначає як сукупність соціально-економічних і правових відносин, що забезпечують такий фінансовий стан, при якому виявляється стійкість до зовнішніх загроз і ризиків при раціональному використанні своїх фінансових ресурсів [3, с. 36].

Елементами фінансової безпеки України є:

1. Ефективність фінансової системи, тобто її здатність забезпечувати досягнення стратегічних та тактичних цілей розвитку держави.
2. Незалежність фінансової системи, тобто здатність держави самостійно визначати цілі, механізми та шляхи її функціонування.
3. Конкурентоспроможність фінансової системи, тобто її здатність повноцінно виконувати свої завдання та функції в умовах існування та впливу фінансових систем інших країн та світових фінансових агентів.

Фінансову безпеку будь-якої держави визначають такі фактори:

- 1) рівень фінансової незалежності (при цьому велике значення має розмір зовнішньої фінансової допомоги з боку міжнародних фінансових інституцій, економічних угруповань, урядів окремих країн, обсяг іноземних інвестицій у національну економіку);
- 2) характер фінансово-кредитної політики (як внутрішньої, так і зовнішньої), яку проводить держава;
- 3) політичний клімат у країні;

В цілому фінансова безпека держави полягає у здатності його органів: забезпечувати стійкість економічного розвитку держави, платіжно-розрахункової системи та основних фінансово-економічних параметрів; нейтралізовувати вплив світових фінансових криз і навмисних дій світових держав, тіньових структур на національно-економічну та соціально-політичну систему; запобігати втечі капіталу за кордон,

конфліктам між владою різних рівнів з приводу розподілу і використання ресурсів національної бюджетної системи [4, с. 35].

Варто відзначити, що фінансова безпека держави має як внутрішній, так і зовнішній аспекти. Щодо зовнішнього, то це, передусім, фінансовий суверенітет країни, незалежність національної фінансової системи від впливу міжнародних фінансово-кредитних організацій і транснаціонального капіталу. Проте стверджувати про абсолютну фінансову незалежність в умовах глобалізації не можна, адже на фінансовій безпеці України позначаються процеси фінансової глобалізації, що посилюються у світовому співтоваристві. Можна сказати, що проблема фінансової безпеки сьогодні виходить за національні межі. Зростає рівень інтеграції та консолідації фінансових ринків, зростають масштаби мобільності капіталу й посилюється інтенсивність його обігу.

Безпека внутрішньої фінансової сфери України визначається досконалістю правової, організаційної та інституціональної бази, а також політичною стабільністю, рівнем ризиків ринкової кон'юнктури, масштабами тіньової економіки та рівнем корупції в державі.

Фінансова безпека — надзвичайно складна багаторівнева система, яку утворюють низка підсистем, кожна з яких має власну структуру. Так, фінансова безпека держави включає бюджетну, податкову, боргову безпеку, фінансову безпеку банківської системи, валютну, грошово-кредитну, інвестиційну, фінансову безпеку страхового й фондового ринків. Пріоритетні напрями зміцнення фінансової безпеки України визначаються, насамперед, на основі оцінки рівня показників фінансової безпеки держави. Індикатори фінансової безпеки відображають специфіку певного рівня управління (громадян, домашніх господарств, підприємств, організацій та установ, галузей господарського комплексу, регіонів, банківської системи, фондового ринку, держави) або таких її складників, як безпека грошового обігу, інфляційна, валютна, бюджетна, боргова й інвестиційна безпека [5, с. 88].

Як справедливо з цього приводу зазначає О. Савицька, фінансова безпека є складною багаторівневою системою, яку утворюють ряд підсистем, кожна з яких має власну структуру і характер розвитку. З огляду на це, забезпечення безпечного рівня функціонування фінансово-кредитної сфери можливе лише за умови розробки і реалізації обґрунтованої стратегії розвитку усіх сегментів вітчизняного фінансового ринку, проведення дієвої грошово-кредитної, валютної, бюджетної, боргової та інвестиційної політики, здійснення конкретних заходів щодо уникнення небезпеки грошового обігу, валютного ринку, бюджетної системи, державних запозичень, поліпшення інвестиційного клімату в Україні [6, с. 17].

Отже, на підставі проаналізованих підходів до визначення структури фінансової безпеки, доцільним є включення всіх вищезазначених елементів, оскільки забезпечення фінансової безпеки здійснюється шляхом проведення виваженої фінансової політики, яка направлена на всі сфери фінансової системи. Тому фінансова безпека складається з бюджетної, боргової, податкової безпеки, безпеки банківської системи, валютно-курсової, грошово-кредитної. Адже всі сфери фінансової системи є взаємопов'язаними і взаємообумовленими, регулювання однієї з них впливає й на всі інші.

Стратегія фінансової безпеки має бути зорієнтованою на розробку і послідовне здійснення заходів щодо закріплення і розвитку позитивних процесів і подолання не-

гати́вних тенденцій у сфері фінансових відносин. При цьому мають бути визначені найближчі цілі цієї стратегії та механізм їх реалізації.

Підвищення рівня фінансової безпеки держави потребує системних дій, які мають містити в собі механізми у сфері бюджетної та монетарної політики, фондового ринку, а також у сфері регулювання корпоративного сектору економіки.

Отже, можна зробити висновок, що проведене дослідження сутності фінансової безпеки країни показало, що стан фінансової безпеки є головним критерієм оцінки ефективності державної політики і діяльності владних структур. А отже, найбільші загрози фінансовій безпеці України простежено у сфері зовнішньої заборгованості, високої вартості банківських кредитів, значного рівня доларизації економіки, зростання тіньового сектору, негативного сальдо платіжного балансу. Пріоритетними напрямками зміцнення фінансової безпеки України слід визнати: реформування бюджетної системи; удосконалення монетарної та валютної політики.

Література

1. Єрмошенко М.М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення : монографія / М.М. Єрмошенко. — К. : КНТЕУ, 2001. — С. 307—309.
2. Барановський О.І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення) / О.І. Барановський / Київ. нац. торг.-екон. ун-т. — К.: КНТЕУ, 2004. — С. 701—706.
3. Миколайчук А.Б. Методичний підхід до прогнозування рівня фінансової безпеки держави в системі моніторингу [Текст] / А.Б.Миколайчук // Вісник економіки транспорту і промисловості — 2012. — С. 36—38.
4. Іванчук А.П. Загрози і методи покращення фінансової безпеки держави / А.П. Іванчук, І.С. Головка-Марченко // Актуальні питання фінансової безпеки держави. — Харків, 2014. — С. 25—28.
5. Лазарева А.П. Фінансова безпека країни: загрози та основні напрями зміцнення / А.П. Лазарева // Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія: Економічні науки. — С. 88—94
6. Савицька О. Оцінка та шляхи забезпечення фінансової безпеки України / О. Савицька // Економічний форум. — 2012. — № 3. — С.14—17.

Н.В. МАЛИШЕНКО,

студентка Запорізького національного університету

М.Ю. ВІХЛЯЄВ,

науковий керівник, доктор юридичних наук,
професор кафедри конституційного та трудового права
Запорізького національного університету

ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ

Право міжнародних договорів є однією із найстаріших галузей міжнародного права. Але з розвитком міжнародних відносин міжнародні договори стали ще більш необхідним елементом світового правопорядку. У наш час міжнародні договори займають центральне місце в галузі міжнародного публічного права. Міжнародні договори виступають регулятором міжнародних відносин, які з кожним днем відіграють усе більшу роль у правовій регламентації міжнародних відносин та міжнародного співробітництва.

Договори укладаються для конкретного і чіткого визначення взаємних прав та обов'язків сторін договору. Договірна форма закріплення міжнародних відносин обумовлює стабільність міжнародного правопорядку.

Питанням, які присвячені праву міжнародних договорів та його поняттю у своїх працях досліджували вітчизняні та зарубіжні вчені такі, як Ф.Ф. Мартенс, Я. Броунлі, В.М. Шуршалов, А.В. Талалаєв, І.І. Лукашук, О.О. Мережко, Д.С. Терлецький, В.Г. Буткевич та інші.

Метою даного дослідження є визначення поняття та джерел права міжнародних договорів і їх класифікація.

Перш за все необхідно визначити, що право міжнародних договорів — це галузь міжнародного права, яку складає сукупність правових норм, що регулюють відносини суб'єктів міжнародного права із приводу укладення, дії, зміни, скасування та дійсності міжнародних договорів [1].

Беспосереднім об'єктом права міжнародних договорів є міжнародний договір [1]. Також він виступає одним із центральних інститутів міжнародного права й важливою правовою формою міждержавного співробітництва.

В одній із своїх праць юрист-міжнародник Ф.Ф. Мартенс зазначає, що міжнародний договір «завжди був одним із найкращих засобів з'ясування та визначення правових відносин, навіть принципів права, які повинні панувати в галузі міжнародних відносин» [2, с. 299].

Найбільш важливими універсальними конвенціями, що регулюють відносини у зв'язку з укладанням і застосуванням міжнародних договорів, є: Віденська конвенція про право міжнародних договорів 1969 р.; Віденська конвенція про правонаступництво держав стосовно договорів 1978 р.; Віденська конвенція про право договорів між державами і міжнародними організаціями або між міжнародними організаціями 1986 р. Також, важлива роль у регулюванні укладення та виконання договорів належить внутрішньому праву. У п.2 ст.9 Конституції України зазначено, що укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України [3]. Більш детально викладає умови укладення міжнародних договорів України Закон України «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 р.

У доктрині міжнародного права між науковцями немає єдиної дефініції поняття «міжнародного договору». Кожна з них різниться між собою глибиною та змістом розкриття цього поняття. Професор І.І. Лукашук визначає міжнародний договір як угоду між суб'єктами міжнародного права, укладення, дія і припинення якої регулюються міжнародним правом [4, с. 77].

Відповідно до статей Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 року: міжнародний договір означає міжнародну угоду, укладену державами й іншими суб'єктами міжнародного права в писемній формі, незалежно від того, чи міститься така угода в одному, двох або декількох пов'язаних між собою документах, а також незалежно від її конкретного найменування [5].

Варто зазначити, що це визначення не розкриває всієї сутності поняття «міжнародного договору». Адже міжнародні договори можуть бути укладені й усній формі, які іменуються «джентльменською угодою», хоча така форма міжнародного договору використовується рідко. Наприклад, джентльменські угоди практикують спецслужби США з аналогічними структурами в інших державах [3].

З наведених визначень можна виділити характерні ознаки міжнародних договорів:

✓ міжнародним договором може бути угода лише між суб'єктами міжнародного права;

✓ міжнародна угода є результатом, утіленням узгодженого волевиявлення сторін. Зміст їхнього волевиявлення може в певних межах змінюватися відповідно до вимог життя без зміни тексту договору, проте ці зміни мають бути взаємно узгодженими;

✓ до міжнародних договорів слід відносити лише ті, дії яких регулюються міжнародним правом [6, с.79].

Варто зауважити, що як основне джерело міжнародного права міжнародний договір може мати різні форми і найменування: договір, угода, пакт, декларація, трактат, конвенція, комюніке, протокол, обмін нотами, акт, заключний акт-картель, конкордат, статут, хартія тощо, які мають однакову юридичну силу, створюють права і обов'язки для їх учасників [1]. Слід зазначити визначення деяких з них, зокрема:

❖ протокол — офіційний документ, яким доповнюється міжнародний договір; акт рішення міжнародної конференції, що має силу міжнародного договору;

❖ факультативний протокол — різновид багатостороннього міжнародного договору, що існує самостійно або як додаток до іншого договору (не є його невіддільною частиною), в якому окремі учасники фіксують домовленість щодо питань, з яких не змогли дійти згоди всі учасники основного договору;

❖ комюніке — офіційне урядове повідомлення про міжнародні переговори, угоди, важливі події у внутрішньому житті країни, про перебіг воєнних дій тощо; одна з назв міжнародного договору;

❖ модус вівенді — у міжнародному праві й дипломатичній практиці тимчасова, зазвичай короткострокова угода, яку укладають, коли обставини не створюють умов для досягнення постійного або довготривалого договору;

❖ трактат — багатосторонній договір між усіма суб'єктами міжнародного права стосовно політичних, військових, економічних питань;

❖ картель — міжнародний договір, предметом якого є обмін військовоположеними, або про видачу злочинців;

❖ конкордат — міжнародна угода з релігійних, релігійно-політичних питань, однією зі сторін якої є Ватикан [1].

Щодо класифікації, то міжнародні договори класифікуються за різними підставами, основні з них:

1. За кількістю учасників:

➤ двосторонні;

➤ багатосторонні, які поділяються на:

• універсальні (загальні) - відкриті для будь-яких суб'єктів міжнародного права, що володіють правоздатністю укладати угоди;

• закриті договори — участь у цих договорах нових держав можлива тільки з відома держав — учасниць [7].

2. За об'єктом регулювання міжнародні угоди поділяються на:

➤ політичні - угоди, які регулюють відносини з підтримки миру і безпеки, надання взаємної допомоги у межах різних союзів, про нейтралітет, із територіальних питань, зі скорочення озброєнь тощо.

- економічні - угоди спрямовані на регулювання відносин у торговельно-економічній сфері;
 - угоди зі спеціальних питань - різні дво- та багатосторонні угоди з питань науки і техніки, транспорту і зв'язку, культури й освіти, інформації і спорту, правової допомоги і соціального забезпечення тощо [7].
3. За рівнем, на якому укладаються міжнародні угоди, вони поділяються на:
 - міждержавні угоди - підписуються керівниками держав;
 - міжурядові - керівниками урядів або відомств зовнішніх відносин;
 - міжвідомчі - керівниками міністерств і центральних відомств [3].
 4. За строком дії міжнародні угоди розрізняють:
 - строкові (на певний строк);
 - безстрокові - без зазначення строку дії або з визначенням безстрокового характеру договору [7].
 5. За сферою і силою дії:
 - універсальні договори;
 - регіональні договори;
 - субрегіональні договори [1].
 6. Залежно від форми договору:
 - договір у письмовій формі;
 - договір в усній формі [7].

Таким чином, можна зробити висновок, що міжнародні договори займають центральне місце у галузі міжнародного публічного права. Вони є одним із засобів забезпечення міжнародного миру та безпеки. Міжнародний договір можна визначити як угоду між суб'єктами міжнародного права, укладення, дія і припинення якої регулюються міжнародним правом. Враховуючи вищевикладене, необхідно зазначити, що міжнародний договір є основним джерелом міжнародного права, який може мати різні форми і найменування, а також класифікуватися за різними підставами.

Література

1. Пронюк Н.В. Сучасне міжнародне право: навч. посіб. / Н.В. Пронюк. — К.: КНТ, 2008. — 344 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://pidruchniki.com/1584072020653/pravo/suchasne_mizhnarodne_pravo
2. Мартенс Ф.Ф. Сучасне міжнародне право цивілізованих народів: У 2-х т. / під ред. д. ю. н., проф. В. А. Томсінова. — М.: Зерцало, 2008. — Т. 1. — 368 с.
3. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
4. Лукашук І.І. Сторони в міжнародних договорах: монографія [Текст]. — М.: Юрліт, 1966. — 151 с.
5. Віденська конвенція про право міжнародних договорів від 23.05.1969 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_118
6. Лукашук І.І. Сучасне право міжнародних договорів: В 2-х т. / Інститут держави і права РАН. — М.: Вольтера Клувер. - Т.1. Укладення міжнародних договорів. - М., 2004. - 658 с.
7. Міжнародне право: підручник / за заг. ред. Л.Д. Тимченко. — К.: Знання, 2012. — 631 с. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://pidruchniki.com/1186112449432/pravo/mizhnarodne_pravo

В.В. МАЛЬОВАНІЙ,
студент Інституту прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ПРО НЕДОЛІКИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОБІГУ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Сільськогосподарське землекористування — найбільш специфічний вид землекористування. Це зумовлено двома головними факторами — природними особливостями земель сільськогосподарського призначення та їх важливим соціально-економічним призначенням. Відповідно до статті 22 Земельного кодексу України, землями сільськогосподарського призначення визнаються землі, надані для виробництва сільськогосподарської продукції, здійснення сільськогосподарської науково-дослідної та навчальної діяльності, розміщення відповідної виробничої інфраструктури, у тому числі інфраструктури оптових ринків сільськогосподарської продукції, або призначені для цих цілей. Це найважливіша з усіх категорій земель, головною особливістю яких є те, що вони виступають в якості основного засобу виробництва продуктів харчування і кормів для тваринництва, а також сировини для промисловості. Землі сільськогосподарського призначення мають пріоритетне значення у складі земельного фонду країни з огляду на своє природне, економічне та соціальне значення.

Як стверджує М.М. Федоров, в Україні здійснено важливі етапи реформування земельних відносин: проведено роздержавлення і приватизацію більше двох третин площі сільськогосподарських угідь, їх грошову оцінку. На новій організаційно-правовій основі сформовані сільськогосподарські підприємства ринкового спрямування, громадяни розширили особисті селянські господарства за рахунок земельних часток (паїв).

Втім, все ще дається взнаки незавершеність земельної реформи, недосконалість правового регулювання земельних відносин, з огляду на що виникає низка проблем з набуттям, використанням та відчуженням земель сільськогосподарського призначення.

Законом України «Про внесення зміни до розділу Х «Перехідні положення» Земельного кодексу України щодо продовження заборони відчуження сільськогосподарських земель» від 6 жовтня 2016 р. № 1669-VIII внесено зміни до п.п. 14 та 15 розділу Х «Перехідні положення» названого Кодексу та продовжено дію заборони на купівлю-продаж та іншим способом відчуження земельних ділянок сільськогосподарського призначення до врегулювання на законодавчому рівні процедури обігу земель сільськогосподарського призначення, але не раніше 1 січня 2018 року. При цьому Кабінету Міністрів України приписано до 1 липня 2017 року розробити і внести на розгляд Верховної Ради України проект Закону України про обіг земель сільськогосподарського призначення. Зрозуміло, що зазначена заборона значно ускладнює перехід нашої держави до ринкової економіки та унеможливорює вільне розпорядження громадянами земельними ділянками, які належать їм на праві приватної власності.

Тож на мою думку необхідною умовою підвищення ефективності конкурентоспроможності вітчизняного аграрного сектора є логічне і послідовне завершення

земельної реформи, тобто запровадження повноцінного обігу земель сільськогосподарського призначення, сучасних правових механізмів земельно-орендних та іпотечних відносин, ефективних механізмів захисту права власності на землю. Йдеться про формування ринку землі, що забезпечуватиме потреби сільськогосподарського виробництва.

Н.В. ХІМІЧ,

студентка юридичного факультету
Університету державної фіскальної служби України

В.А. БАБИЧ,

кандидат юридичних наук, доцент,
Університет державної фіскальної служби України

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

В сучасних умовах, освіта є основним чинником духовного розвитку українського народу, запорукою громадянського миру і майбутніх успіхів у зміцненні й утвердженні авторитету України як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної та правової держави. Зміна ідей, знань, технологій відбувається швидше, ніж зміна людського покоління. А це означає, що при звичній, традиційній освіті навчити людину на все життя неможливо. Освіта потребує постійного розвитку та вдосконалення. Основна мета освіти полягає в підготовці студентів до активної участі в соціальному житті за допомогою різних форм і та методів навчання і виховання.

Однією з найгостріших проблем в Україні на сьогодні є застарілість системи вищої освіти, невідповідність її європейським стандартам. Як наголошують більшість сучасних дослідників, переважна кількість проблем в галузі вищої освіти пов'язана в першу чергу через недостатню якість її державного регулювання. Ось чому правове врегулювання галузі освіти має актуальний характер нині.

Управління освітою здійснюється на основі вимог Законів України «Про освіту» (в редакції Закону України від 19.02.2016 р.), «Про професійно-технічну освіту» (в редакції Закону України від 01.01.2016 р.), «Про загальну середню освіту» (в редакції Закону України від 20.06.2016 р.), «Про дошкільну освіту» (в редакції Закону України від 01.01.2016 р.), «Про вищу освіту» (в редакції Закону України від 09.08.2016 р.)

Управління освітою, на відміну від управління в сфері соціально-культурного будівництва в цілому, має свої особливості. Перш за все, треба зазначити ті особливі методи, які передбачені в Законі України "Про освіту", який діє на теперішній час, відносно ліцензування та акредитації середніх, вищих та професійно-технічних закладів освіти, та органів, що здійснюють управління освітою.

Відповідно до ст. 11 Закону України «Про освіту» до цих органів належать:

- Міністерство освіти і науки України;
- міністерства і відомства України, яким підпорядковані заклади освіти
- Вища атестаційна комісія України
- Міністерство освіти Автономної Республіки Крим;

- місцеві органи державної виконавчої влади та органи місцевого самоврядування і підпорядковані їм управління, відділи освіти [1].

Закон визначає також компетенцію органів державної виконавчої влади в галузі освіти. Відомо, що в цій галузі здійснюють управління і Президент України, який видає укази, обов'язкові для виконання, і Кабінет Міністрів, який видає постанови як нормативного, так і індивідуального характеру для цієї галузі. До повноважень Кабінету Міністрів, як центрального органу виконавчої влади належить затвердження державних стандартів освіти з кожного освітнього та освітньо-кваліфікаційного рівня, які встановлюють вимоги до змісту, обсягу і рівня освітньої та фахової підготовки в Україні. Це забезпечує якісне здобування вищої освіти. Вони є основою оцінки освітнього та освітньо-кваліфікаційного рівня громадян незалежно від форми одержаної освіти.

Центральним органом управління освітою, який безпосередньо управляє цією галуззю, є Міністерство освіти і науки України. Міністерство освіти і науки України, у відповідності до ст. 12 Закону України «Про освіту» виконує такі завдання:

- бере участь у визначенні державної політики в галузі освіти, науки, професійної підготовки кадрів, розробляє програми розвитку освіти, державні стандарти освіти;
- встановлює державні стандарти знань з кожного предмета;
- визначає мінімальні нормативи матеріально-технічного, фінансового забезпечення закладів освіти;
- здійснює навчально-методичне керівництво, контроль за додержанням державних стандартів освіти, державне інспектування;
- забезпечує зв'язки із закладами освіти, державними органами інших країн з питань, які входять до його компетенції;
- проводить акредитацію вищих та професійно-технічних закладів освіти незалежно від форм власності та підпорядкування, видає їм ліцензії, сертифікати;
- формує і реалізує державне замовлення на підготовку спеціалістів з вищою освітою;
- розробляє умови прийому до закладів освіти;
- забезпечує випуск підручників, посібників, методичної літератури;
- розробляє проекти положень про заклади освіти, що затверджуються Кабінетом Міністрів України;
- організовує атестацію педагогічних і науково-педагогічних працівників щодо присвоєння їм кваліфікаційних категорій, педагогічних та вчених звань та інші [1].

Для організації та проведення атестації наукових працівників наказом керівника наукової установи утворюється одна або кілька атестаційних комісій у складі голови, секретаря і членів комісії. Головою комісії, як правило, є заступник керівника наукової установи. До складу комісії залучаються висококваліфіковані наукові працівники і представник профспілкового органу або уповноважений трудового колективу, який обирається на загальних зборах колективу. Головною метою атестації є визначення відповідності кваліфікації наукового працівника займаним посаді [2].

Широкі повноваження в управлінні освітою законодавець надає місцевим органам державної виконавчої влади та органам місцевого самоврядування.

Місцеві державні адміністрації й органи місцевого самоврядування утворюють органи управління освітою. Останні забезпечують управління закладами освіти, що перебувають у комунальній власності, організують навчально-методичне забезпечення закладів освіти, вдосконалення професійної кваліфікації педагогічних

працівників, їх перепідготовку та атестацію, здійснюють контроль за дотриманням вимог щодо змісту, рівня й обсягу освіти, атестацію закладів освіти, що перебувають у комунальній власності.

Нині Міністерство освіти і науки України здійснює заходи щодо реформування освіти в Україні, приведення її до світових стандартів з метою досягнення відповідності випускників українських навчальних закладів цим стандартам підвищення рівня їх знань та умінь, для більш ефективного використання у різних сферах вітчизняного виробництва і, крім того, визнання за кордоном дипломів, що видаються нашими навчальними закладами [3, с. 79].

Таким чином бачимо, що адміністративно — правове регулювання займає чільне місце в правовому забезпеченні сфери вищих навчальних закладів України. Безперечно правове регулювання вищої освіти не є поняттям сталим, адже зміна ідей, знань, технологій відбувається дуже швидко, і будь-яка сфера суспільних відносин потребує постійного вдосконалення. З метою реалізації стратегічного курсу України на Європейський союз, постає в першу чергу потреба впровадження європейських стандартів в сферу освіти та модернізація освітньої системи, що допоможе зміцнити і утвердити авторитет України як суверенної, незалежної, демократичної та правової держави.

Література

1. Закон України «Про освіту» від 23 травня 1991 р., № 1060-ХІІ // Відомості Верховної Ради УРСР, 1991, № 34, ст. 451 (із змінами і доповненнями від 19.02.2016 р.)
2. Положення про атестацію наукових працівників: Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про атестацію наукових працівників» від 13.08.1999 р. № 1475 // Офіційний вісник України. — 1999. — № 33 — С. 115.
3. Голосніченко І.П. Адміністративне право України (основні категорії і поняття) / І.П. Голосніченко. — К., 1998. — 98 с.

Н.В. ХІМІЧ,

студентка юридичного факультету
Університету державної фіскальної служби України

Н.А. ЛИТВИН,

кандидат юридичних наук, с.н.с., доцент кафедри
адміністративного права і процесу та митної безпеки
Університету державної фіскальної служби України

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК ОДНІЄЇ З ВАЖЛИВИХ СКЛАДОВИХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

На даному етапі розвитку, коли наша держава має інформаційне суспільство, яке стрімко розвивається постає гостра проблема в достатньому її правовому забезпеченні. Оскільки явне відстання в правовому регулюванні нових суспільних відносин спричиняє негативні наслідки, відносить Україну до другорядних держав на міжнародній арені. Поява й активізація загроз в інформаційній сфері суттєво підвищує роль інформаційної безпеки в системі національної економічної безпеки й обумовлює розширення її змісту. Забезпечення інформаційної безпеки України,

безпеки її національних інтересів в інформаційній сфері передбачає пріоритетний розвиток системи нормативно-правового регулювання відносин у цій сфері протидії загрозам цих інтересів та впорядкування відповідного правотворчого процесу.

Розпочати хотілося б саме з визначення «Інформаційна безпека». Інформаційна безпека - це стан захищеності систем обробки і зберігання даних, при якому забезпечено конфіденційність, доступність і цілісність інформації, або комплекс заходів, спрямованих на забезпечення захищеності інформації від несанкціонованого доступу, використання, оприлюднення, руйнування, внесення змін, ознайомлення, перевірки, запису чи знищення [1, с. 105].

Необхідність правового забезпечення курсу на демократичні перетворення в суспільстві і державі визначає реформування всієї правової системи України і насамперед її законодавства, оскільки чинне законодавство України має суттєві недоліки.

Під нормативно-правовим регулюванням інформаційної безпеки України розуміється форма владного правового впливу на суспільні інформаційні відносини, що здійснюється державою з метою їх упорядкування, закріплення і забезпечення [2, с. 118].

Законність є однією з головних вимог до системи забезпечення інформаційної безпеки. Ця законність повинна базуватися на сукупності законів і підзаконних нормативних актів, які спрямовані на створення необхідних умов для захисту національних інтересів в інформаційній та інших сферах життя країни. Так, зокрема, наявність необхідної та достатньої нормативної бази і механізмів її реалізації та контролю дозволяє системі забезпечення національної безпеки України ефективно функціонувати в сучасних умовах.

Нормативна база інформаційної безпеки повинна виконувати в першу чергу три основні функції:

1. Регулювати взаємовідносини між суб'єктами інформаційної безпеки, визначати їх права, обов'язки та відповідальність.
2. Нормативно забезпечувати дії суб'єктів інформаційної безпеки на всіх рівнях, а саме - людини, суспільства, держави.
3. Встановлювати порядок застосування різних сил і засобів забезпечення інформаційної безпеки.

Найбільш актуальним завданням у сфері забезпечення інформаційної безпеки держави на сьогодні є формування відповідних положень національного інформаційного законодавства щодо правового забезпечення діяльності в інформаційній сфері відповідних суб'єктів, у першу чергу державних органів, на які державою покладено виконання пов'язаних з цим функцій [3, с. 547].

На сьогодні одним із важливих напрямів стратегії адміністративно правового забезпечення інформаційної безпеки України є аналіз та удосконалення нормативно-правового регулювання в цій сфері. Так, нормативно-правове регулювання інформаційної безпеки у сфері прав та свобод здійснюється Конституцією України і такими базовими законами України: «Про інформацію», «Про науково-технічну інформацію», «Про Національну програму інформатизації», «Про Концепцію Національної програми інформатизації», «Про поштовий зв'язок» та ін. Вказані нормативно-правові акти регулюють питання забезпечення інформаційної безпеки, пи-

тання захисту інформації, охорони державної таємниці, забезпечення захисту конфіденційної інформації, інформаційних ресурсів та ін.

На основі вищесказанного можемо зробити висновок, що правове забезпечення та врегулювання інформаційної безпеки нині має особливо важливе значення. Особливим недоліком нормативно-правового регулювання інформаційної безпеки України є розпорошення його у численних нормативно-правових актах різної юридичної сили. Причому важливі проблеми нормативно закріплюються підзаконними нормативно-правовими актами. Проблеми нормативно закріплюються підзаконними нормативно-правовими актами. Не менш важливою проблемою для ефективного забезпечення інформаційної безпеки України є неузгодженість нормативно-правових актів як між собою, так і з чинною Конституцією. Недостатність правового врегулювання правової бази щодо інформаційних правовідносин значно ускладнює настання якісних змін у цій сфері суспільних відносин. На сьогодні у зв'язку з відсутністю взаємопов'язаних, чітко розроблених заходів та теоретичних розробок із забезпечення інформаційної безпеки держави маємо цілу низку перешкод на шляху повноцінної реалізації державою свого обов'язку щодо забезпечення інформаційної безпеки, яка, у свою чергу, є невід'ємною частиною національної безпеки.

Література

1. Князев А. А. Информационная война // Энциклопедический словарь СМИ. — Бишкек: Издательство КРСУ, 2002 — 164 с.
2. Максименко Ю.Є. Теоретико-правові засади забезпечення інформаційної безпеки України: Дис.канд. юрид. наук. — К., 2007.
3. Підручник / [Остроухов В.В., Петрик В.М., Присяжнюк М.М. та ін. ; за заг. ред. Є.Д.Скулиша]. — К. : КНТ, 2010. — 776 с.

БІОЛОГІЯ

Л.А. СЕРГЄЄВА,

кандидат медичних наук, доцент кафедри безпеки життєдіяльності та охорони праці
Державного університету телекомунікацій, м. Київ

В.С. СЕРГЄЄВА,

сімейний лікар

В.Д. ФЕДИНА,

аспірантка інституту харчової біотехнології та геноміки НАН України

СИСТЕМНО-АНТИСИСТЕМНІ ВЗАЄМОВІДНОСИНИ В МЕХАНІЗМАХ ЗДІЙСНЕННЯ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО АПОПТОЗУ

Захист організму від вільнорадикального окислення здійснюється функціонуванням системи антиоксидантного захисту (АОС) [1, с. 50–69]. АОС включає низькомолекулярні антиоксиданти (вітаміни А, С, Е, каротиноїди) та систему ферментів (каталаза, пероксидаза тощо). До процесу детоксикації клітин також залучено цитохроми, глутатіонтрансферази, ацетилтрансферази, селенопероксидази, супероксиддисмутази [2, с. 68–84]. Позитивну кореляцію між тривалістю життя тварин (від 3 до 30 років) та активністю супероксиддисмутази в печінці й серці, активністю каталази в серці, активністю глутатіонпероксидази в мозку відмітили Sohal R. e.a. [3, с. 493]. Вищеплення з ДНК модифікованих пуринових чи піримідинових основ, на момент послаблення їх зв'язків з цукровими залишками, відбувається за допомогою глікогенфосфорилаз, які виявляються не лише в ядрі, а й у цитозолі [4, с. 927–934].

Неоднозначна роль ДНК-аз — гідролітичних ферментів, специфічно атакуючих ДНК в усіх тканинах [5, с. 44–47]. Незважаючи на інтенсивні дослідження, що проводяться в багатьох лабораторіях світу впродовж останніх трьох десятиріч, до цього часу не вдалося показати однозначно їх функціональну роль в організмі тварин і людини. В ранніх роботах автори розглядали активацію ДНК-аз як одну з причин ураження ядерної ДНК при патології, а в більш пізніх роботах — ДНК-азам стали відводити захисну роль, в тому числі і в репарації пошкодженого генома.

Ці ферменти каталізують початковий етап у ланцюзі метаболічних перетворень ДНК — її депротейнізацію і двоступінчастий гідроліз до деполімеризації [6, с. 39–44]. Їх активація контролюється через аденілатциклазу, гіпофіз-адреналову систему, концентрацію Ca^{2+} та Mg^{2+} [7, с. 197–204]. Лізосомні ДНК-ази за певних умов можуть стати винуватими у виникненні мутацій, їх стабілізаторами в цьому процесі є кортикостероїди [8, с. 1828–1831].

З метою визначення системно-антисистемних взаємовідношень між процесами алкілування та продукції активних форм кисню (АФК) в організмі експеримен-

тальних шурів та механізмами антиокислювального захисту (АОЗ) нами було зроблено кореляційний аналіз змін між генетичними [9, с. 9] та біохімічними [10, с. 59–62; 11, с. 230; 12, с. 16–18; 13, с. 152–154] критеріями після введення алкілюючого засобу циклофосфану.

Напередодні забою експериментальних шурів і виділення кісткового мозку, за 24 години, у них здійснювали забір крові на біохімічні дослідження. Після підрахунку цитогенетичних препаратів кісткового мозку і визначення в групі хромосомних пошкоджень, шурів розбивали на дві групи — більш чутливих та менш чутливих (більш резистентних) до процесів алкілювання.

Результати досліджень, подані в таблиці 1, де генетичні зміни у сформованих експериментальних групах корелювали з біохімічними ($r = +0,715$ - максимально значимий показник). Причому, для високочутливих до мутагенного впливу ліній характерне різке зростання активності ДНК-ази, глікогенфосфорилази — ферментів, що беруть участь у репарації ДНК, каталази лейкоцитів — захисного антиокислювального ферменту.

Одержані дані свідчать, що у менш чутливих до мутагенного впливання тварин реалізація хромосомних перебудов була істотно (на 15%) знижена. При цьому активація захисної системи відбувається сильніше в групі високочутливих до мутагенів шурів, тобто відмічається її гіперфункція. Тому на підставі одержаних результатів можна припустити, що надмірно активовані ферменти включалися до власнопатологічних ділянок реалізації та закріплення пошкоджень в хромосомах.

Таблиця 1.

Оцінка чутливості до мутагенного впливання в експериментальних тварин
(введення циклофосфану в дозі 20 мг/кг)

Біохімічні та цитологічні показники	Групи експериментальних тварин		Статистичні показники (n=8) [14, с.293]
	Чутлива	Нечутлива	
ХА, %	37,5±0,2	22,5±0,5	P<0,001
ДНК-аза, мкг/хв.мг білка лейкоцитів	15,9±2,6	2,47±0,87	P<0,01
Глікогенфосфорилаза, Е/г білка лейкоцитів	48,37±7,85	8,66±4,9	P<0.01
Каталаза, мкат/г білка лейкоцитів	15809,8±390	2741,4±76,5	P<0,001
АОА плазми, %	80,3±2,9	67,4±3,1	P<0,05
ГП, D ₂₃₃ /мл плазми крові	1,13±0,04	0,26±0,08	P<0,01

Примітка: ХА- хромосомні аберації (% мутантних клітин у кістковому мозку); АОА — загальна антиокислювальна активність; ГП — гідроперекиси.

В подальших експериментах апоптоз клітин імунної системи викликали шляхом уведення імунних депресантів в умовах *in vivo* та *in vitro*. Для цього експериментальним шурам або в культури лейкоцитів відповідно вводили циклофосфан, інтерферон і пренізолон.

Результати досліджень, представлені в таблиці 2, показали, що інтерферон, преднізолон та циклофосфан у разі збільшення дози (і, відповідно, процесів апоптозу) підвищували активність ДНК-ази, каталази та глікогенфосфорилази.

За поєднання алкілюючого агента (ЦФ) з препаратами, стимулюючими апоптоз в організмі (таблиця 3), активність ДНК-ази, в порівнянні з серією — введення одного циклофосфану, підвищувалася при додатковій ін'єкції тваринам преднізолону або інтерферону. Решта ферментів, що вивчаються в серіях циклофосфану на фоні преднізолону або інтерферону — знижували активність.

Таблиця 2.

Вплив різних доз преднізолону, циклофосфану та Y-інтерферону на репаративні та захисні системи лейкоцитів у разі введення їх в організм експериментальних тварин

Серія експерименту	Дози препаратів, мг/100г	Активність ферментів		
		ДНК-аза, мкг/хв.мг білка	Глікогенфосфорилаза, Е/г білка	Каталаза, мкат/г білка
Контроль	-	6,93±0,45	17,23±1,08	1019,0±12,3
Циклофосфан	2,5	13,43±2,25***	75,0±2,66***	3998,9±3,6***
	10,0	20,45±1,04***	146,82±6,35***	466,4±5,8**
Преднізолон	2,5	1,8±3,4	6,79±0,32	1238,5±12,3
	10,0	16,9±0,63***	13,89±1,34*	10009,5±3,6***
Y-інтерферон (мл/100г)	0,25	8,8±0,72	47,04±0,75***	799,8±1,1
	1,0	10,86±0,59***	34,53±0,92***	2579,2±2,15***

Примітка: * - $P < 0,01$, ** - $P < 0,001$ - вірогідність розбіжностей між дозами; *** - $P < 0,001$ - вірогідність розбіжностей по відношенню до контролю.

У зв'язку з цим, можна припустити, що сумація апоптичних сигналів у тканинах, може призводити спочатку до гіперактивації репаративних та захисних механізмів, а у разі подальшого наростання доз або сумації ефектів - навіть до стану виснаження клітинних функцій, забезпечуючих стабільність генома при пошкодженні.

Таблиця 3.

Вплив на ферментативну активність у лейкоцитах щурів стимуляції апоптозу на фоні введення мутагена *in vivo*

Серія досліджу	Активність ферментів		
	ДНК-аза, мкг/хв.мг білка	Глікогенфосфорилаза, Е/г білка	Каталаза, мкат/г білка
Циклофосфан	13,0	69,5	5753
ЦФ + преднізолон	31,33*	8,47**	1917,6*
ЦФ + Y-інтерферон	80,6**	30,2*	1307,5*

Примітка: * - $p < 0,05$, ** - $p < 0,01$ — вірогідність розбіжностей відносно серії «введення циклофосфану» (ЦФ).

Поліфункціональна адаптивна система клітини, спрямована на зменшення виходу пошкоджень за подальшого стресового впливу, необов'язково індукується агентами, безпосередньо порушуючими структуру ДНК. Схожість механізмів дії ДНК-тропних та негенотоксичних агентів полягає в тому, що всі вони змінюють модель

генної експресії. А змінювати експресію генів фактори можуть і через різні медіаторні, гормональні, цитокінові та внутрішньоклітинні передавачі інформації.

Клітини імунної системи, що знаходяться поза організмом, можливо, поведуть себе інакше. Тому на донорських лейкоцитах при введенні в інкубаційне середовище препаратів, які стимулюють апоптоз клітин імунної системи, і двогодинній інкубації нами також була визначена активність відповідних ферментів (таблиця 4). Концентрація речовин, що вводилися в культуру лейкоцитів, була у 1000 разів нижчою, ніж при звичайному лікарському уведенні в цілісний організм людини.

При цьому, преднізолон знижував активність ферментів. Циклофосфан вдвічі збільшував активність глікогенфосфорилази, а інтерферон — підвищував активність каталази. Функціональну активність ДНК-аз — циклофосфан та інтерферон — підвищували.

Таблиця 4.

Вплив преднізолону, Y-інтерферону та циклофосфану на активність ферментів в культурі лейкоцитів людини у разі введення препаратів *in vitro* (n=10)

Препарати	Активність ферментів у лейкоцитах <i>in vitro</i>		
	ДНК-аза, мкг/хв.мг білка	Глікогенфосфорилаза, Е/г білка	Каталаза, мкат/г білка
Контроль	0,43	5,49	1389,5
Циклофосфан	1,91**	10,67**	903,6
Преднізолон	0,05**	1,95*	273,8**
Y-інтерферон	0,79*	5,23	2700,0*

Примітка: ** - $pU < 0,01$, * - $pU < 0,05$ — вірогідність розбіжностей відносно контролю.

Тож, системний вплив препаратів (за введенням в організм) відрізнявся навіть не тільки силою, а й динамікою змінень в активності ферментів. Це можливо пояснити тим фактом, що в апоптоз клітин на організаційному рівні можуть включатися інші клітинні лінії, гормони чи цитокіни.

Таким чином, в системно-антисистемних взаємовідносинах між продукцією активних оксидантів та ферментами захисту (клітинних мембран, хромосом) в організмі, в основному, превалює взаємозалежна активація, яка може переходити у фазу гіперпродукції та гіперактивації або у фазу виснаження. Ймовірно, за рахунок таких перепадів і формується патологія, що значиться в літературі як захворювання, пов'язані з пригніченням апоптозу та захворювання, пов'язані з посиленням апоптозу.

Література

1. Донцов В.И., Крутько В.Н., Мрикаев Б.М., Уханов С.В. Активные формы кислорода как система: значение в физиологии, патологии и естественном старении // Труды ИСА РАН. — 2006. — Т. 19.
2. Журков В.С. Учет мутагенных эффектов при гигиеническом регламентировании факторов окружающей среды // Гигиенические проблемы канцерогенного и мутагенного действия факторов окружающей среды. - М.: Наука. - 1985.
3. Шрейбер В. Патофизиология желез внутренней секреции. - Прага: Авиценум. - 1987.
4. Maehara Kayoko, Kanayama N., Halim A. et al. Down-regulation of interleukin-8 gene expression in HL60 cell line by human Kunitz Type Trypsin inhibitor // Biochem. and Biophys. Res. Commun. - 1995. - V.206, N3.

5. Филатова Р.С., Шляховенко В.С., Зак К.П. Цитохимическое исследование активности де-зоксирибонуклеаз и неспецифических фосфатаз в лейкоцитах крови под влиянием гидро-кортизона // Физиология, биохимия и патология эндокринной системы. - Киев: Здоров'я. - 1972. - Вып.2.
7. Tedeschi Bruna, Caporossi D., Vernole P. et al. Do human lymphocytes exposed to the fallout of the Chernobyl accident exhibit an adaptive response? 2.Challenge with bleomycin // Mutat.Res.Fund.and Mol. Mech.Mutagen. - 1995. - V.332, N2.
8. Гильяно Н.Я., Малиновский О.В., Ихтиар А.В. Изменение конформации хроматина, индуци-рованное ионизирующим излучением с разной ЛПЭ в покоящихся и пролифери-рующих гепа-тоцитах крыс разного возраста // Радиобиология. - 1993. - Т.33, №2.
9. Лебедева Л.И., Скорова С.В., Ахмаметьева Е.М. Возможные механизмы возникновения перестроек хромосом // Генетика. - 1993. - Т.29, №11.
10. Литвинов С.К. Методические рекомендации по экспериментальному выявлению хими-ческих модификаторов мутагенеза и канцерогенеза. - М.,1986.
11. Клебанов Г.И., Бабенкова И.В., Тесемкин Ю.О. Оценка антиокислительной активности пла-змы крови с применением желточных фосфолипидов // Лабораторное дело. - 1988. - №5.
12. Строева Е.А., Макарова В.Г. Практикум по биологической химии. - М.: Высшая шко-ла, 1986.
13. Королюк М.А., Иванова Л.И., Майорова И.Г., Токарева В.Е. Определение активности каталазы // Лабораторное дело. - 1988. - №1.
14. Титова В.И., Филиппов И.К., Филиппова В.А., Маслова И.А., Острогорский Ю.М. Ди-намика гликогенфосфорилазы крови при остром инфаркте миокарда // Лабораторное дело. - 1986. - №3.
15. Гублер Е.В. Вычислительные методы анализа и распознавания патологических про-цессов. - М.: Медицина, 1978.

Т.В. СКЛЯР,

кандидат біологічних наук, доцент кафедри мікробіології, вірусології та біотехнології
Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

О.В. КРИСЕНКО,

кандидат біологічних наук, доцент кафедри мікробіології, вірусології та біотехнології
Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

А.І. ВІННИКОВ,

доктор біологічних наук, професор кафедри мікробіології, вірусології та біотехнології
Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

В.В. ЧУПЕТА,

студентка кафедри мікробіології, вірусології та біотехнології
Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

АНТИБІОТИКОРЕЗИСТЕНТНІСТЬ БАКТЕРІЙ, ВИДІЛЕНИХ ПРИ РАНЕВИХ ІНФЕКЦІЯХ

Вступ. Основними збудниками раневих інфекцій є умовно-патогенні мікроор-ганізми, для яких характерна виражена популяційна мінливість — вирішальний чинник еволюції їх біологічні властивості. Встановлення закономірностей еволюції етіологічної структури і стійкості збудників до антибіотиків, антисептиків і дезінфе-ктантів служить основою для проведення раціональної емпіричної антибіотико- і антисептикотерапії і профілактики гнійно- септичних захворювань, підвищення

ефективності хіміотерапевтичних, антисептичних і дезінфекційних заходів, а також організації епідеміологічного нагляду [2].

Основні збудники раневих інфекцій — стафілококи, пневмококи, грам-негативні ентеробактерії, псевдомонади й анаероби. Провідну роль відіграють стафілококи (до 60% усіх випадків), грамнегативні бактерії, респіраторні віруси й гриби роду *Candida* [5].

Отже встановлення закономірностей еволюції етіологічної структури і стійкості збудників раневих інфекцій до антибіотиків, антисептиків і дезінфектантів слугуватиме основою для проведення раціональної емпіричної антибіотико- і антисептико-терапії і профілактики гнійно-септичних захворювань, підвищення ефективності хіміотерапевтичних, антисептичних і дезінфекційних заходів, а також організації епідеміологічного нагляду.

Як ми бачимо основними збудниками раневих (госпітальних, нозокоміальних) інфекцій є умовно-патогенні мікроорганізми, для яких характерна виражена популяційна мінливість — вирішальний чинник еволюції їх біологічних властивостей.

Таким чином, можна зробити висновок про необхідність уніфікації та стандартизації методу визначення чутливості мікроорганізмів до протимікробних засобів, обліку отриманих результатів, їх аналізу на рівні як лікувального закладу [4].

Метою роботи було вивчення антибіотикорезистентності клінічних штамів бактерій виділених при раневих інфекціях.

Об'єкт і методи дослідження. Об'єктом дослідження були патогенні бактерії виділені при раневих інфекціях.

Чутливість виділених бактерій до антибіотиків ми визначали методом дифузії в агар і застосовували стандартні диски просочені антибіотиком згідно з наказом МОЗ України №167 від 05.04.2007 р.

Широке використання антибіотиків з лікувальною й профілактичною цілями лише частково пригнічує ріст стійких бактерій і приводить до селекції стійких штамів. Відбувається формування «порочного кола» - виникаючи при раневих інфекціях вимагають застосування високоактивних антибіотиків, що сприяють у свою чергу появі більш стійких мікроорганізмів, але не завжди цілеспрямоване призначення антибіотиків, особливо в недостатніх дозах, обумовило можливість вироблення у мікробів стійкості до них, причому швидкість і виразність такої біологічної перебудови мікробної клітини була різною залежно від виду збудника. Так, стрептококи, пневмококи, гонококи й менінгококи здобували стійкість до пеніциліну відносно повільно, причому ступінь їх резистентності порівняно невисока. Стафілококи і кишкова паличка швидше й частіше утворюють стійкі форми в процесі антибіотикотерапії, що свідчить про швидку адаптацію мікроорганізмів до антибіотиків і прогресуючої антибіотикорезистентності. Її ріст змушує клініцистів збільшувати дозу препаратів, використовувати нові антибіотики з усе більш широким спектром дії (препарати резерву), однак незабаром настає черговий етап адаптації мікробної флори до більш високих доз, і до нових антибіотиків.

Результати досліджень та їх обговорення. В результаті дослідження видно, що найбільш часто в пацієнтів з гнійними ранами виділяли *S. aureus*, що склало 38%, бактерії роду *P. aeruginosa* зустрічалися в 20%, *E. coli* — в 23% та *S. epidermidis* — в 19%.

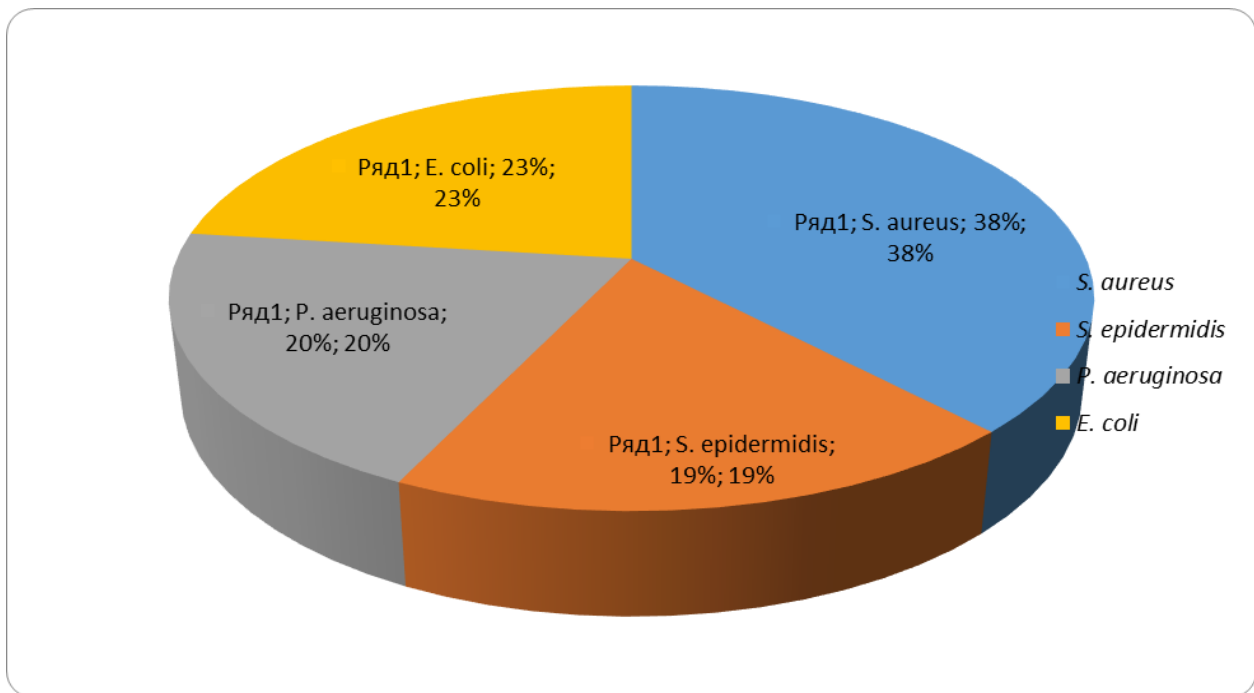

Рис. 4.1. Мікробний пейзаж виділених бактерій

У результаті проведеного дослідження - визначення чутливості стафі- лококів до антибіотиків одержали наступні результати: всі 18 штамів стафілокока мали високу чутливість до цефалоспоринів — 96,6% і фторхінолонів — 85%. У той же час 100% штамів були стійкі до амікацину, 67% - до тетрацикліну, 40% - до норфлор- сацину, 18% - до доксицикліну.

Ці та інші результати, в наочному прикладі, відображаються у вигляді графіків.

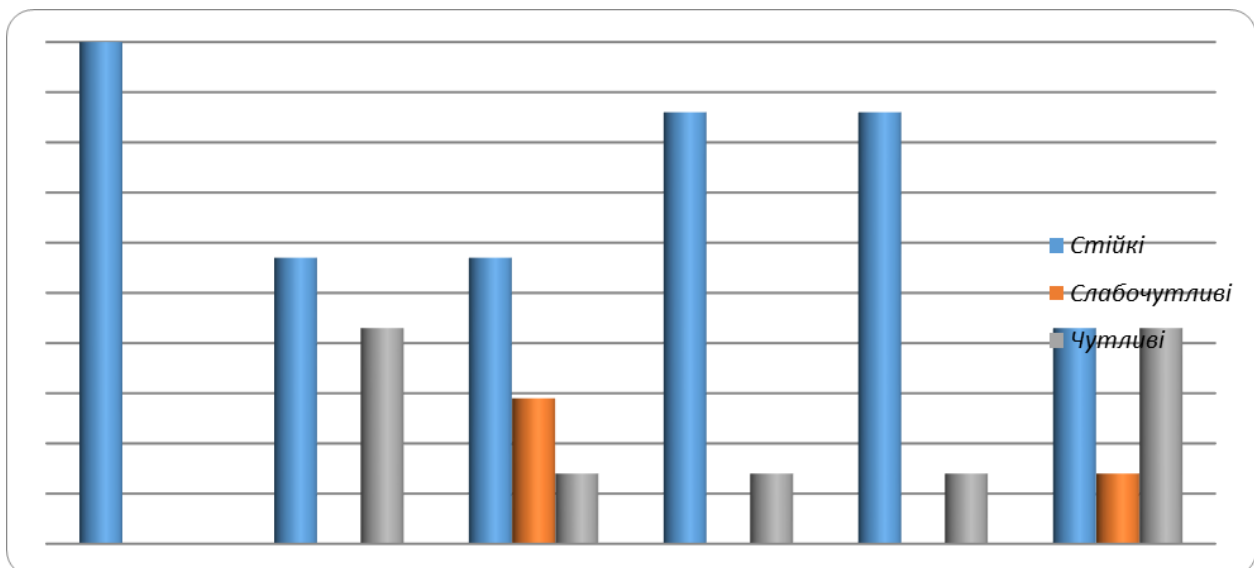

Рис. 4.2. Чутливість виділених штамів *S. aureus* до антибіотиків

На рисунку 4.3. видно, що штам *E. coli* проявляв високу чутливість до меропе- нему — 100%, чутливість до цефтріаксону склала — 42,85%. Результати, що наве- дені на рисунку 4.3, підтверджують неефективність до ампіциліну, гента- міцину, ципрофлоксацину, і тому вони не являються препаратами вибору для лікування гнійних ран, викликаних ешеріхіями.

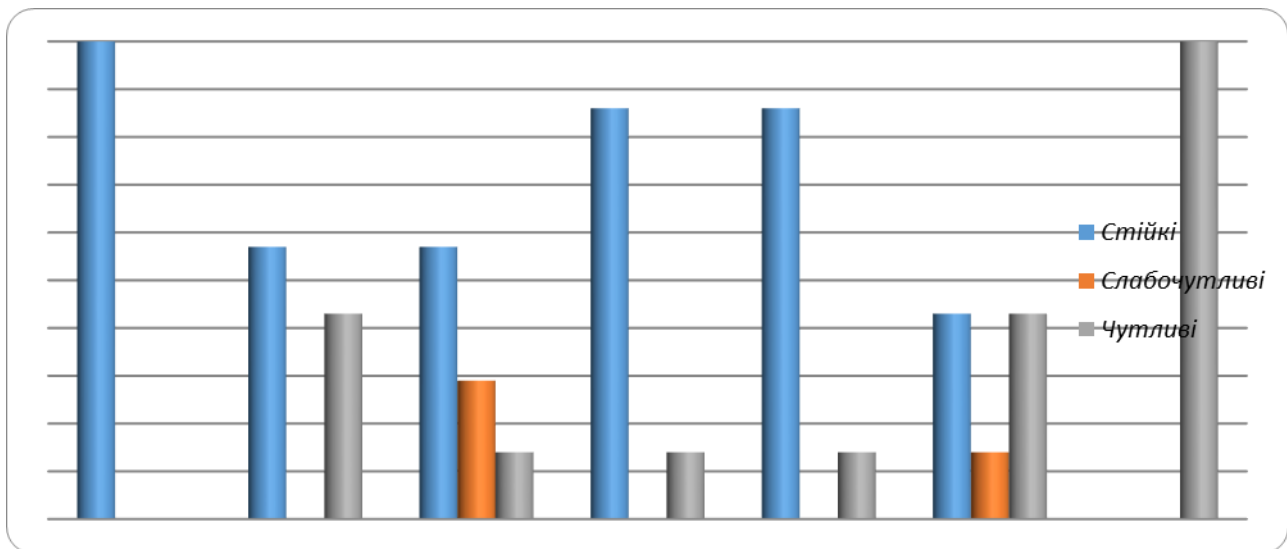

Рис. 4.3. Чутливість виділених штамів *E. coli* до антибіотиків

Отже, згідно з цим графіком, антибіотики — меропенем, цефазолін та цефтріаксон є найбільш ефективними по відношенню до всіх вищезазначених антибіотиків. Це препарати вибору для проведення антибіотикотерапії раневих інфекцій, що викликані ешеріхіями.

У результаті проведеного дослідження — визначення чутливості псевдомонад до антибіотиків одержали наступні результати: мали високу чутливість до меропенему (90%), також проявляли чутливість до ципрофлоксацину (60%) і гентаміцину (60%). У той же час 100% штамів були стійкі до цефазоліну, цефтріаксону, канаміцину та ампіциліну, 90% - до цефотаксиму, 80% - цефтазидиму, 30% - до амікацину.

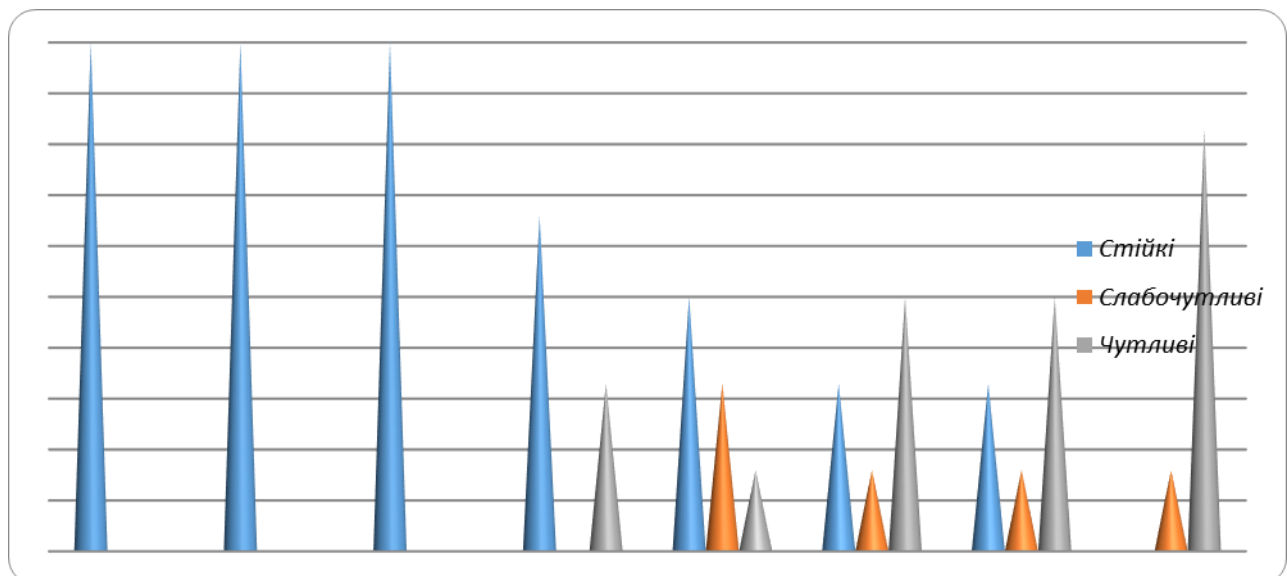

Рис. 4.4. Чутливість виділених штамів *P. aeruginosa* до антибіотиків

Результати, в наочному прикладі, відображаються у вигляді графіків.

На рисунку 4.4. видно, що препарати цефазолін, цефтріаксон, ампіцилін, цефотаксим виявилися зовсім неефективними по відношенню до виділених, при гнійних ураженнях, псевдомонад. Результати, що наведені на рисунку 4.4, підтверджу-

ють неефективність цих препаратів до всіх виділених штамів і тому вони не є препаратами вибору для проведення антибіотикотерапії псевдо- монадної етіології [3, 4].

Отже, згідно з цим графіком, антибіотики - меропенем, ципрофлоксацин, гентаміцин та цефотаксим є найбільш ефективними по відношенню до всіх вищезазначених антибіотиків. Це препарати вибору для проведення антибіотикотерапії раневих інфекцій, що викликані псевдомонадами.

Висновки. Показано, що при обстеженні 38 пацієнтів із гнійно-запальними захворюваннями у 31 із них були виділені такі штами: *S. aureus* склав 12/38%, *S.epidermidis* – 6/19%, *P.aeruginosa* – 6/20%, *E. coli* - 7/23%.

1. Визначено, що виділенні штами *S. aureus* були чутливі до ципрофлоксацину (75%) та цефазоліну (42%), а *S. epidermidis* був чутливим до цефазоліну (100%), ципрофлоксацину (100%). Всі штами стафілокока на 100% були стійкими до амікацину.

2. Досліджено, що штами *E.coli* мали високу чутливість до меропенему (100%) та цефазоліну (42,85%) і цефтріаксону (42,85%), 100% штамів були стійкі до ампіциліну, 85,7% - до гентаміцину та ципрофлоксацину, а штами *P.aeruginosa* були чутливі до меропенему - 83,4%, ципрофлоксацину - 50%, гентаміцину - 50%, а були стійкими на 100% - до цефазоліну, цефтріаксону та ампіциліну, 66,6% - до цефотаксиму, 50,1% - до амікацину.

Література

1. Long-term monitoring of waterborne pathogens and microbial source tracking markers in paired-agricultural watersheds under controlled and conventional tile drainage management / G. Wilkes, J. Brassard, T.A. Edge [et al.] // Appl. Environ. Microbiol. – 2014. – Vol. 11. – № 1. – P. 22–25.
2. Адарченко А.А. Атлас по медицинской микробиологии, вирусологии и иммунологии / А.А. Адарченко // Охрана здоров'я. – 2000. – № 6. – С. 45–48.
3. Бондаренко В.М. Загальний аналіз представлень про патогенних і умовно-патогенних бактерій / В.М. Бондаренко // Журнал мікробіології, епідеміології і імунології. – 1997. – №4 – С. 20–26.
4. Бурганської Є.А. Епідеміологія і профілактика ВЛІ по локалізації патологічного процесу / Є.А.Бурганської // Керівництво по інфекційному контролю і епідеміології. – К.: Наук. думка, 1996. – 226 с.
5. Люта В. А. Мікробіологія з технікою мікробіологічних досліджень та основи імунології / В. А. Люта, О. В. Кононов. – К.: Здоров'я, 2006. – 510 с.

МАТЕМАТИКА ТА СТАТИСТИКА

А.В. ЛУЦЕНКО,

викладач математики Вінницького відділення
Ірпінського державного коледжу економіки і права

ПРО АСПЕКТИ ПРОБЛЕМНОГО НАВЧАННЯ ПРИ ВИКЛАДАННІ МАТЕМАТИКИ

Основною тенденцією в розвитку освіти сьогодні є перехід від традиційного (ре-продуктивного) навчання, як процесу запам'ятовування та відтворення, до продуктивного, творчого, як процесу розумового та особистого розвитку учня.

Практична діяльність спеціалістів будь-якого профілю чи то технічного, чи то економічного, чи то педагогічного реалізується сьогодні в нових економічних умовах, а тому формування саме ринково-орієнтованих і схем мислення, і підходів до вирішення задач будь-якого профілю та складності є передумовою генерації нового бізнес-покоління громадян України. Тільки глибокий злам у психології та свідомості звичайних громадян та, відповідно, виховання молодих людей у середовищі творчості та індивідуальності, зможе вивести нашу державу на достойні позиції як в економіці, так і політиці європейської співдружності.

Формуванню таких особистостей сприяє впровадження особистісно-орієнтованого підходу в навчанні математики. А це в свою чергу визначає необхідність формування у учнів середніх шкіл та студентів коледжів здатності до передбачення та упередження кінцевого результату, розвитку інтуїції та вміння прогнозувати результат. Цьому сприяє здійснення пошукової та творчої навчально-пізнавальної діяльності в школах та вищих навчальних закладах I-II рівнів акредитації.

Сказане повною мірою стосується проблемного навчання, основна мета якого, як відомо, полягає в забезпеченні активного ставлення учнів до оволодіння знаннями, інтенсивного розвитку їхньої самостійної пізнавальної діяльності та індивідуальних творчих здібностей.

Однак, сьогодні проблемне навчання завдяки зусиллям чисельним науковцям-педагогам стало швидше певною теоретичною моделлю розвиваючого навчання і реалізується на практиці як цілісний процес достатньо рідко. Звісно, окремі прийоми та методики в руслі проблемно-орієнтованого підходу достатньо поширені, однак саме комплексний підхід до цього питання частенько ігнорується викладачами та зустрічає впертий супротив учнів, які з початкової школи не були привчені до проблемно-орієнтованого мислення і тому на практиці є неготовими до сприйняття всіляких новацій. І це не стільки педагогічна проблема, як соціальна.

Соціальне середовище в державі є в основному не підготовленим до зміни життєвих орієнтирів і тому впровадження новацій направлених на злам стереотипів та формування фактично зворотнього вектора.

Основні положення проблемного навчання недостатньо конкретизовані, не розроблені численні питання його доцільного застосування. Таку проблемність у сучасній школі використовують епізодично і, як правило, не завжди ефективно [1].

Немає сумніву, що причин неякісного застосування проблемності в навчанні багато. Це, зокрема, й небажання розібратися у специфіці проблемного навчання, й байдуже ставлення до такого навчання методистів, і сукупність причин соціально-психологічного порядку (авторитарний стиль керування в системі освіти й такий самий стиль викладення та спілкування вчителя з учнем, домінування виконавчої ініціативи педагогів і школярів, низький рівень психологічної культури вчителів тощо).

Проте, основна причина низької практичної ефективності проблемного навчання полягає в тому, що теоретичні розробки питань, які стосуються чинників доцільного використання проблемних ситуацій у навчанні, прийомів постановки й усунення навчальних проблем, способів прийняття та розв'язання проблемних задач учнями, не доведені до рівня конкретної педагогічної технології.

Математичні задачі є більш теоретичними задачами, далекими від дійсності і учням важче сприймати той чи інший матеріал. В цьому випадку доцільно використовувати проблемні ситуації і допомогти учням розв'язати задачу.

Проблемні ситуації на уроках математики сприяють підвищенню пізнавальної активності учнів на уроках, розвитку інтересу до математики, логічного мислення, навчають аналізувати явища, змушують діяти і думати. Їх розв'язання сприяє здобуттю учнями міцних осмислених знань, набуттю вмінь користуватись цими знаннями у практичному житті.

Основний зміст технології проблемного навчання має становити методика застосування проблемних ситуацій на різних етапах уроку та в пізнавальній діяльності учнів різних вікових категорій.

Характерною особливістю проблемного викладання, крім спеціального відбору вчителем змісту навчання, є науково обґрунтоване керування усіма основними ланками наукового мислительного процесу учня, а саме: усвідомленням і прийняттям проблемної ситуації, постановкою проблеми й доведенням гіпотези, аналізом проблемних завдань та процесом їх розв'язування. Вчитель, крім того, створює сприятливий морально-психологічний клімат для досягнення позитивного результату.

Методика й техніка застосування проблемних ситуацій під час вивчення нового матеріалу.

Для ефективного застосування проблемності на етапі повідомлення учням нових знань вирішальне значення має питання джерел проблемності, тобто таких об'єктивних психолого-педагогічних причин, які спричиняють формування й розв'язання учнем проблемних ситуацій у навчанні і які тим чи іншим шляхом "супроводжують" його від неповного й неточного знання до об'ємнішого й змістовнішого.

Можна виділити три внутрішньо різні групи джерел проблемності навчального пізнання, що забезпечують способи формування й розв'язання проблемних ситуацій і по-різному стимулюють учнів до самостійного оволодіння знаннями й методами науки:

- суб'єктивно-особистісна невизначеність, недостатність і неповнота

знань і вмінь, нерозуміння чого-небудь у пізнавальному процесі;

- інтелектуальне утруднення, перешкода чи трудність у пізнавальній діяльності;

- пізнавально-сміслова суперечність, розрив та розмежування відомого й невідомого, невідповідність між наявними знаннями, способами дії та новими вимогами навчального процесу, інтелектуальний конфлікт.

Метод проблемного викладу матеріалу полягає в тому, що вчитель включає в свою розповідь низку проблемних запитань чи завдань, розкриває перед учнями логіку їх розв'язування, пояснює кожен крок ходу розв'язання і повідомляє готові висновки [3].

Проблемний метод пояснення досить ефективний, він дуже багато дає для розвитку учнів. Але цим методом не кожне нове питання зручно пояснювати.

По-перше, не для кожної теми шкільної програми можна відшукати відповідний матеріал для створення проблемної ситуації.

По-друге, у багатьох випадках створення проблемної ситуації і її розв'язання потребує невиправдано багато часу. Тому проблемний метод не можна вважати універсальним. Його треба поєднувати з репродуктивним та іншими традиційними методами пояснення.

Розглянемо приклад використання проблемного навчання. Пропонуємо учням розв'язати задачу: знайти площу прямокутного трикутника, якщо один катет дорівнює 3 см, а інший — 4 см.

Аналізуючи задачу, деякі учні здогадуються, що знаючи формулу площі прямокутника можна розв'язати задачу. Повторюємо теорему про знаходження площі прямокутника.

Створюється проблемна ситуація. Перед учнями виникає навчальна проблема: «як знайти площу прямокутного трикутника, якщо відомо площу прямокутника?» Щоб розв'язати цю проблему учні пропонують добудувати даний трикутник до прямокутника. Пояснюється, що якщо прямокутний трикутник добудувати до прямокутника, то ми отримаємо два рівних трикутники. А так як площа прямокутника рівна добутку його суміжних сторін, то площі прямокутного трикутника дорівнюватиме половині добутку його катетів. Аналогічно, за допомогою наведених запитань учні самостійно знаходять площу різностороннього трикутника.

Тобто ми ставимо ряд проблемних запитань, на які учні мають самостійно знайти відповідь. Учні спочатку висувають гіпотези, обговорюють їх з учителем і лише потім з допомогою вчителя роблять висновки.

Методика застосування проблемних ситуацій під час закріплення знань та вдосконалення вмінь учнів.

Після того як учні усвідомили й суб'єктивно прийняли навчальну мету уроку, оволоділи новими знаннями в проблемно-пошуковій діяльності виникає й розвивається наступний, досить важливий і складний процес - процес застосування знань, вмінь і навичок у звичних і нестандартних ситуаціях. Його суть полягає в реалізації здобутих понять, заходів, теорій у розумовій і практичній діяльності школярів, а серцевиною служить система взаємопов'язаних навчальних завдань, що охоплює знання й уміння з певної теми.

Процес застосування знань на практиці пронизує майже всі етапи уроку, забезпечує комплексне розв'язання навчально-виховних завдань. Разом з тим на основі

засвоєння здійснюється закріплення, диференціація, узагальнення й систематизація знань учнів, удосконалення їхніх умінь і навичок. Отже, в сукупності всі ці складові характеризують одну з найістотніших ланок навчального процесу.

Спостереження свідчать, що в сучасній школі застосування знань і вмінь має досить низьку ефективність. Зокрема, майже відсутні уроки узагальнення й систематизації знань, а якщо вони й реалізуються, то на них переважають інформативна бесіда та усне опитування, які забезпечують репродуктивний характер учіння.

Всі ці факти ставлять проблему закріплення, а відтак узагальнення й систематизації знань у розряд найактуальніших. Немає сумніву, що в реальному навчальному процесі необхідно оптимально поєднувати навчання за зразком з системним застосуванням знань у проблемних ситуаціях [2].

Центральною ланкою в системі закріплення знань і вдосконалення умінь учнів є закінчена послідовність проблемних завдань, побудованих згідно вимог принципу оптимально зростаючої трудності. Тому основним змістом методики застосування проблемних ситуацій виступає психолого-педагогічне забезпечення процесів усвідомлення, прийняття і творчого розв'язування учнем проблемних завдань, які закономірно досліджують на даному етапі навчального пізнання.

Аналіз пізнавальної діяльності школярів показав, що їхнє відставання в навчанні викликане значною невідповідністю наявних знань учня рівню, необхідному для розв'язання запропонованих вчителем проблемних задач і вправ за ступенем складності і проблемності. Іншими словами, міра проблемності ситуації є такою, що учень сприймає умову задачі, але в нього не вистачає знань для самостійного її розв'язання. При цьому суперечність у проблемній задачі він виявляє тільки тоді, коли невідоме опосередковано пов'язане з відомими рамками єдиної системи знань і вмінь, а тому суттєво не відрізняється від нього за рівнем узагальнення. Ця умова дає змогу учневі сприйняти завдання, проте не завжди розв'язати його.

З психологічної точки зору, одна з головних причин неуспішності зводиться до того, що при значних інтелектуальних утрудненнях актуалізована внутрішня проблемна ситуація відіграє негативну роль у навчальному процесі. Цього не відбувається тоді, коли учень одержує своєчасну допомогу з боку вчителя чи товариша. Однак і тут є винятки.

Отже, є всі підстави стверджувати, що проблемна ситуація саме на етапі закріплення знань і вдосконалення умінь учнів може відігравати негативну роль у їхньому розвитку.

Відомо, що процес мислення найдієвіше проявляється, формується й розвивається під час розв'язування учнями мислительних (проблемних) задач. Основною ознакою цих задач є тимчасова відсутність в учня засобів розв'язку; він не може розв'язувати задачу за допомогою встановленої послідовності точно визначених операцій; йому необхідно вийти за межі алгоритмічних дій.

У навчанні проблемна задача здебільшого виступає як такий засіб пред'явлення знань, який стимулює учня до пошуку нової інформації, невідомої йому в період пред'явлення задачі.

Таким чином, процес розв'язання проблемної задачі виступає тим засобом, за допомогою якого здійснюється переведення учня від неповного знання до більш досконалого і всебічного й, головне, відбувається інтенсивне формування прийомів розумової діяльності, розвиток його особистості. Основне завдання вчителя - забезпе-

чити розв'язання проблемної ситуації у найбільшій відповідності з логікою мислительного пошуку.

План розв'язування проблемних задач і завдань можна подати як логічну послідовність чотирьох етапів: а) аналіз умови й вимоги проблемної задачі і виникнення проблемної ситуації; б) прийняття проблемної ситуації та висунення припущень і гіпотез; в) обґрунтування гіпотез і доведення основної гіпотези, розв'язання конкретної проблемної ситуації; г) перевірка розв'язку і остаточне зняття проблемної ситуації.

Якість навчального процесу на етапі закріплення знань і вдосконалення вмінь школярів залежить від системи взаємопов'язаних проблемних задач, від їх оптимального добору [2].

Особливу цінність у виробленні вмінь творчо застосовувати знання на практиці ставлять проблемні запитання, які мають чітку практичну спрямованість і дають змогу глибше з'ясувати сутність знайомих предметів і явищ. Кожне проблемне запитання завжди фіксує певну залежність, взаємозв'язок мінімум двох сторін пізнавального об'єкта. В процесі ґрунтовного і всебічного "вичерпування" з цього об'єкта якомога більше наукової інформації, великого значення набуває послідовність проблемних запитань, їхня система, яка й забезпечує розв'язання тієї чи іншої навчальної проблеми під час творчого закріплення знань.

Ні для кого не секрет, що перевантаження учнів домашніми завданнями викликане невинуватою великою кількістю навчального матеріалу. Рациональне застосування проблемності сприяє поданню цього негативного педагогічного явища. Конкретно це означає, що необхідно істотно зменшити питому вагу репродуктивної розумової праці й надати домашній роботі учнів творчого характеру, включивши в зміст завдань додому проведення спостережень, дослідів, мислительних експериментів, розв'язання задач кількома способами, читання додаткової літератури.

Що стосується способів постановки проблемних домашніх завдань, то їх виявлення або самостійне формування проблеми, яка розв'язуватиметься на наступному уроці; й завдання на продовження або проведення дослідження з виявленої в класі проблеми; й завдання на застосування знань у нових умовах або розв'язання нетипової задачі.

Досвід проблемної постановки домашніх завдань показав, що необхідною умовою їхнього використання є логічний взаємозв'язок між проблемними ситуаціями, що ставилися й розв'язувалися на уроці, й тими проблемами, які виникають в учня під час домашньої роботи і які він повинен самостійно розв'язати. Головне, щоб домашні проблеми за масштабністю і трудністю були на порядок нижче тих, що долалися на уроці.

Література

1. Брушлинский А.В. Мышление и проблемное обучение. - М.: Знания, 1983. - 96с.
2. Слєпкань З.І. Методика навчання математики: Підручник для студентів мат. спеціальностей педагогічних навчальних закладів. - К.: 2000. - 512 с.
3. Методика викладання математики: Наук.-метод. Зб./за ред. І.Є.Шиманського,

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Ю.І. ВАСИЛЕВСЬКА, Р.А. КОХАНОВСЬКА,

студенти Національного університету «Львівська політехніка»

С.С. ФЕДУШКО,

науковий керівник, асистент кафедри соціальних комунікацій
та інформаційної діяльності Національного університету «Львівська політехніка»

РОЗВИТОК ЕЛЕКТРОННИХ БІБЛІОТЕК У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

За останній час у зв'язку з розвитком інформаційних технологій відбулися суттєві зміни у способах передавання і отримання потрібної інформації, її використання, опрацювання та зберігання. Значної актуальності набуває використання можливостей Інтернету що забезпечує швидкий доступ до інформації. Користувачі різних категорій намагаються отримувати важливу для них інформацію як в електронному вигляді так і через он-лайн доступ.

Впровадження електронних технологій у бібліотечних установах — традиційних центрах суспільного збереження й використання інформації, набуває значного попиту. Перевагою є те, що вони дали відчутні зміни усім напрямам бібліотечної справи, які пов'язані з удосконаленням обслуговування читачів безпосередньо в бібліотеках. Також завдяки їхньому розвитку дедалі більше збільшується коло користувачів поза межами бібліотеки, з допомогою електронних засобів зв'язку.

Важливу роль у розширенні доступу як до даних та і до відомостей належать електронним бібліотекам, які забезпечують надання інформаційних ресурсів в електронному вигляді, а також можливості віддаленого доступ до них з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Вони є однією з найважливіших складових науково-освітнього інформаційного простору, а також національного бібліотечно-інформаційного фонду країни.

Сьогодні низка науковців досліджує особливості ефективного використання публікацій в електронних бібліотеках під час обслуговування користувачів.

Серед основних джерел, які стосуються даної теми слід відзначити роботи Павлуші І. [4] та Єсіна О.Г. [2]. Вчені Резніченко В.А., Захарова О.В., Захарова Е.Г. [5] у своїх працях детально висвітлили моделі інформаційних ресурсів і сервісів, які розглядаються як основа для проектування та розробки конкретних електронних бібліотек.

Також значний внесок у вивчення та дослідження даної проблеми зробила Шамаєва Г. [7]. Вона детально описала стан та перспективи розвитку електронних ресурсів у бібліотечних системах України та інформаційному забезпеченні науки. Шейко В. [8] у своїх дослідженнях звертав увагу на перспективи розвитку електронних бібліотек в Україні.

Спірін О.М. [6] зазначає, що важливу роль у розширенні доступу вчених до інформації відіграє саме електронна бібліотека, яка забезпечує перегляд інформаційних ресурсів в електронному вигляді. На даний момент вони є частиною освітнього інформаційного простору, а також національного бібліотечно-інформаційного фонду країни.

Значна увага приділяється шляхам та тенденціям стрімкого розвитку електронних бібліотек. Проте сама організація роботи електронних бібліотек вимагає детального та постійного дослідження для вдосконалення всіх процесів її роботи.

Завдяки розвитку інформаційних технологій та збільшенню обсягу електронних масивів традиційні бібліотеки почали докорінно змінюватися. У сучасних книгозбірнях створюють електронні каталоги, здійснюють глибоке опрацювання інформаційних запитів користувачів та їх інформаційне обслуговування, впроваджують електронну доставку документів, а також створюють читальні зали, які надають можливість отримати on-line доступ до потрібних ресурсів через мережу Інтернет.

Сучасні технології формування електронних бібліотек висувають нові вимоги до засобів апаратного забезпечення: за розміром пам'яті, швидкістю та доступністю. На сьогоднішній час задоволення таких потреб значно збільшується і не потребує додаткових фінансових затрат. Це створює сприятливі умови для стрімкого розвитку електронних бібліотек [3].

Електронна бібліотека [1] — це інформаційна система, яка дозволяє накопичувати, зберігати, ефективно використовувати різноманітні електронні повнотекстові та мультимедійні документи, які доступні в зручному для користувачів вигляді. Об'єктами опрацювання в електронних бібліотеках можуть бути включені також бази даних, карти користувача, мапи, посилання, інші бібліотеки.

Основною метою діяльності електронних бібліотек є максимально повне та продуктивне обслуговування користувачів. Щоб її досягти, необхідно володіти власною базою даних (тобто фондом) електронної бібліотеки, встановити міжбібліотечні зв'язки з найкращими електронними бібліотеками, бути спроможним залучати зовнішні ресурси та використовувати ефективні методики інформаційного пошуку.

Електронні бібліотеки порівняно з традиційними бібліотеками мають такі переваги, які надають [6]:

- інформацію користувачеві на місце її замовлення — для цього достатньо комп'ютера, який підключений до мережі;
- більше можливостей для пошуку даних та їх опрацювання, адже будь-які слова в тексті може бути пошуковим виразом;
- можливість спільного використання певної інформації, а також забезпечують доступ до унікальних документів, для роботи з яким раніше було необхідно перебувати в сховищі, де він знаходиться;
- надають архівам і бібліотекам можливість забезпечити широкий доступ людей до своїх фондів за допомогою подання їх в комп'ютерній мережі, а також допомагають бібліотекам постійно підтримувати свої інформаційні ресурси в актуальному стані, оскільки оновити електронну версію документа простіше, ніж друкарську;
- інформація є доступною цілодобово і без територіальних обмежень; інформаційні матеріали подаються в різних форматах (база даних, текст, діаграма).

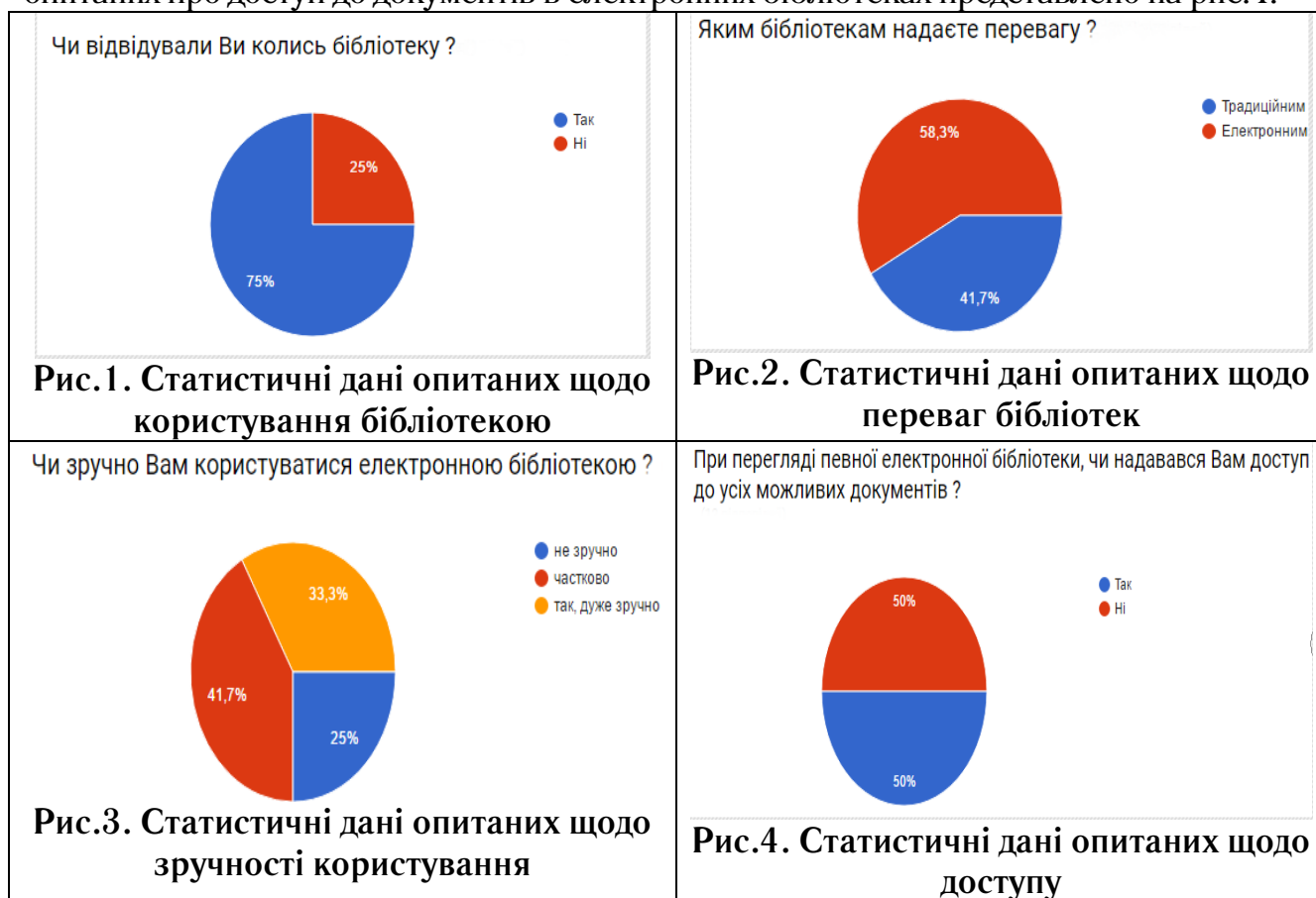
Електронна бібліотека включає: книги, монографії, навчальні матеріали, статті, доповіді, презентації, дисертації, автореферати дисертацій, нормативні документи, патенти, класифікатори тощо.

Основний принцип, який визначає основну відмінність електронних бібліотек від інших інформаційних систем, є їхня здатність накопичення і використання даних у вигляді документів.

Для більш глибокого аналізу електронної бібліотеки було проведено соціологічне дослідження у вигляді он-лайн анкетування щодо оцінки стану сучасних електронних бібліотек та її переваг.

Проаналізувавши відповіді близько 70 респондентів, ми побачили, що 90 % опитаних стверджують, що користувались електронною бібліотекою. Отже, це свідчить про те, що їх актуальність у суспільстві справді є великою.

Основні дані щодо користування електронною бібліотекою подано на рис.1. Інформація щодо основних переваг електронних бібліотек зображено на рис.2. Відомості щодо зручності користування електронною бібліотекою подано на рис.3. Дані серед опитаних про доступ до документів в електронних бібліотеках представлено на рис.4.

Основний вік опитаних — люди від 20—30 років і це становить 41,7% від загальних даних. Серед респондентів:

- 25% — не відвідували ніколи бібліотек;
- 58,3% — надають перевагу електронним бібліотекам, а не традиційним;
- 41,7% — вважають електронні бібліотеки зручними частково;
- 50% — не отримали доступ до усіх документів, при перегляді певної інформації електронної бібліотеки.

Під час проведення дослідження було надано перелік основних мотивів електронних бібліотек у порівнянні з традиційними бібліотеками. Де респонденти повинні були обрати на їхню думку найважливішу особливість, а саме — це економія коштів та безцінного часу.

Впровадження електронних бібліотек дає змогу вирішити проблеми збереження значних обсягів наукової інформації. Їхнє функціонування сприяє більш ефективному використанню відомостей, які позитивно впливають на розвиток науки, культури, техніки. Саме електронні бібліотеки на сьогодні є рушійною силою, що дозволить активізувати та значно пришвидшити роботу з формування доступної наукової інформації в Україні.

Література

1. Вилегжаніна Т. Україна в інформаційно-бібліотечному просторі / Т. Вилегжаніна // Бібліотеч. планета. — 2006. — № 3. — С. 4–7.
2. Єсіна О. Г. Електронні підручники: переваги та недоліки використання / О. Г. Єсіна, Л.М. Лінгур // Вісник соціально-економічних досліджень. — 2012. — Вип. 1 (44). — С. 181
3. Кудрявцева С. П. Міжнародна інформація: навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів / С. П. Кудрявцева, В. В. Колос. — К.: Видавничий Дім «Слово», 2005. — 400 с.
4. Павлуша І. Електронні бібліотеки: зарубіжний досвід, питання, розробки української концепції / І. Павлуша // Бібліотечний вісник. — 1999. - №4. — С. 13–23.
5. Резніченко В.А. Електронні бібліотеки: інформаційні ресурси та сервіси / В.А. Резніченко, О.В. Захарова, Е.Г. Захарова. // Проблеми програмування. — 2005. - №4. - С.60-61.
6. Спірін О.М. Проектування системи електронних бібліотек наукових і навчальних закладів АПН України [Електронний ресурс] / О.М. Спірін, В.М. Саух, В.А. Резніченко, О.В. Новицький // Інформаційні технології і засоби навчання. - 2009. - №6 (14). - Режим доступу до журналу: <http://www.ime.edu-ua.net/em.html>.
7. Шамаєва Г. Електронні ресурси бібліотек України в інформаційному забезпеченні науки: стан та перспективи розвитку / Г. Шамаєва // Бібліотеч. планета. — 2006. — № 4. — С. 21–25.
8. Шейко В. Електронні бібліотеки в Україні: перспективи розвитку / В. Шейко // Бібліотечний вісник. — 2007. - №5. — С. 31–34

Г.Я. КОЗЛОВСЬКА,

студентка факультету комп'ютерних інформаційних технологій
Тернопільського національного економічного університету

ПРОЕКТУВАННЯ БІЗНЕС-АРХІТЕКТУРИ ПІДПРИЄМСТВА НА ОСНОВІ ПРОЕКТНО-ПРОЦЕСНОГО ПІДХОДУ

Одним з важливих етапів побудови бізнес-архітектури підприємства є моделювання системи бізнес-процесів. При проектуванні системи бізнес-процесів насамперед вибирається підхід до опису бізнес-процесів (спосіб виділення процесів верхнього рівня, нотація моделювання, кількість рівнів деталізації, правила регламентації тощо). Потім ця система проектується, впроваджується, контролюється й аналізується.

Для управління сучасною організацією доцільно використовувати спільно проектний і процесний підходи до управління. Це означає, що компанії, з одного боку, необхідно описати свою роботу у вигляді бізнес-процесів і управляти ними та, з іншого боку, вміти якісно реалізовувати проекти.

Ядром архітектури підприємства є бізнес-архітектура, яка являє собою опис бізнесу, його цілей, результатів, предметів діяльності. Саме на основі бізнес-архітектури будуються всі інші частини архітектури підприємства. Це означає, що, насамперед, підприємствам необхідно спроектувати свою бізнес-архітектуру, згідно з проектно-процесним підходом.

Пропонується наступний склад бізнес-архітектури підприємства, орієнтованого на проектно-процесний підхід:

1. Стратегічна складова.

На цьому етапі прийнято формувати стратегію підприємства: визначати цілі, їхній вплив один на одного, виділяти показники, які оцінюють ступінь досягнення цих цілей. Формуються стратегії як для всього підприємства, так і для окремих бізнес-одиноць, відділів, що допомагає всім співробітникам рухатися єдиним курсом. З точки зору проектно-процесного підходу, на цьому етапі не вистачає формування переліку цілей і показників кожного проекту, зв'язку між проектами підприємства і стратегією.

2. Проектування системи бізнес-процесів підприємства.

Діяльність всього підприємства розуміється як процес, який декомпонується аж до операційного рівня. Проблема полягає в тому, що ця система не стосується управління проектами. У співробітників підприємства, зазвичай, є приблизне розуміння того, як потрібно вести проект, але у кожного воно своє, відсутній єдиний стандарт. Крім того, якщо, наприклад, у компанію приходить новий керівник проектами, вся база знань зникає разом з відходом попереднього співробітника. Новий менеджер веде справи так, як він звик на попередньому місці роботи, що часто не відповідає процесам підприємства, наприклад, бухгалтерії чи бюджетуванню, через що виникають серйозні відхилення від плану проекту. Такої проблеми не буде, якщо на підприємстві є чіткий стандарт управління проектами, до якого буде включено опис процесу управління проектами. Цей елемент також необхідно додати в методологію побудови бізнес-архітектури зазначеного типу підприємств.

3. Формування організаційної структури.

Зазвичай, мова йде про строгу ієрархічну структуру, яка, з одного боку, допомагає виділити власників і виконавців процесів, з іншого, зазнає змін після оптимізації бізнес-процесів. На більшості підприємств використовується функціональна чи процесна організаційна модель, жодна з яких не враховує побудови команд проекту, їхню структуру, котра теж потребує регламентації. Тому на цьому етапі необхідно приділити увагу проектній команді та формуванню такої організаційної моделі, яка дасть змогу спільно використовувати як проектний, так і процесний підходи до управління.

Отже, пропонується додати до бізнес-архітектури підприємства проектну складову, до якої входить:

1) стратегічний рівень: стратегічні карти проектів, що відповідають загальній стратегії компанії;

2) рівень бізнес-процесів: моделювання системи процесів з управління проектами, зв'язування даної моделі з картою процесів усього підприємства;

3) рівень формування організаційної структури: формування структури команди проекту, регламентування прав і обов'язків ролей, створення системи мотивації проектної команди.

Таким чином була сформована методологія з проектування проектної складової. Розроблена методологія створена з урахуванням кращих практик, носить рекомендаційний характер, може бути «налаштована» на підприємство конкретної предметної області.

Крім того, сучасне управління підприємством повинно підтримуватися програмними продуктами для економії управлінських ресурсів. У зв'язку з цим необхідно підібрати або розробити такий програмний продукт, який би давав змогу організації одночасно використовувати як процесний підхід до управління, так і проектний.

В.В. НАДЖАК,

студент факультету комп'ютерних інформаційних технологій
Тернопільського національного економічного університету

АНАЛІЗ РИЗИКІВ ПРИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЕКТУ МОДЕРНІЗАЦІЇ ОБЛАДНАННЯ ПТАХОФАБРИКИ

Інвестори і кредитори надають вагоме значення оцінюванню ризиків на всіх стадіях інвестиційного проекту, тому доцільно визначити можливі ризики і втрати, які можуть виникнути при їх настанні. Основні види ризиків, які можуть виникнути при здійсненні інвестиційного проекту модернізації птахофабрики, представлені в табл. 1.

З таблиці видно, що ризик, пов'язаний зі збільшенням вартості обслуговування устаткування, є середнім, оскільки дане підприємство має міцні зв'язки з постачальником обладнання, які передбачають можливість збільшення вартості робіт із зростанням витрат.

Ризик, невиконання запланованого обсягу продажів також є низьким, за рахунок ретельного планування завантаження обладнання, і затребуваності даного виду техніки на регіональному ринку. Ризик, пов'язаний з невідповідністю рівня кваліфікації робочої сили під нове обладнання, також низький, оскільки обладнання механізоване (напіваавтоматизоване) і повне перенавчання співробітників не знадобиться.

Ризик падіння попиту можна оцінити як низький, так як планована до випуску продукція при реалізації даного проекту в регіоні досі практично не проводиться.

Ризик посилення конкуренції вважається середнім через наявність мережі компанії «Наша ряба» та імпортного постачання.

Ризик старіння обладнання розглядається в основному на фазі ліквідації проекту, враховуючи, що розробки нового обладнання тривають в середньому 10 років, то цей ризик може вважатися низьким.

Ретельний аналіз ситуації, планування, контроль над ходом реалізації проекту та своєчасні дії у відповідь у випадку відхилення від плану будуть запобігати виникненню ризиків, пов'язаних з реалізацією підприємницької діяльності. Ступінь впливу ризику на проект можна відобразити графічно згідно з рис. 1.

Таблиця 1

Основні види ризиків проекту модернізації обладнання птахофабрики

	Ризикова подія	Ймовірність настання	Джерело ризику	Заходи щодо попередження ризикової події
1.	Збільшення вартості обслуговування устаткування	Середня	Постачальники	Укладання договорів на обслуговування обладнання, де обговорюються всі можливі підвищення, відсоток підвищення і термін
2.	Ризик невиконання запланованого обсягу продажів	Низька	Некоректний аналіз обладнання	- Ретельне планування робіт; - Пошук нових можливостей використання обладнання
3.	Ризик невідповідності рівня кваліфікації робітників	Низька	Робітники	Правильний добір і навчання робітничих кадрів
4.	Ризик падіння попиту	Низька	Попит	Ретельний аудит попиту
5.	Ризик посилення конкуренції	Середній	Конкуренти	Аналіз конкурентів
6.	Ризик старіння обладнання	Низька	Устаткування	Відстеженням випуску нового обладнання

Найвищий рівень важливості настання ризику отримав №1 — збільшення вартості обслуговування устаткування. Для запобігання цьому ризику варто укласти договір на обслуговування обладнання, де обумовлюватимуться всі можливі підвищення, відсоток і терміни.

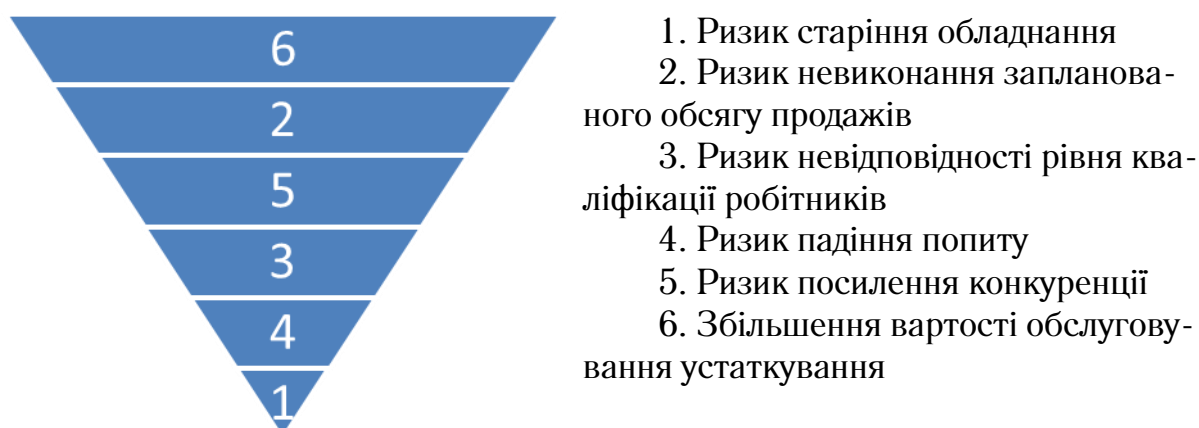

Рис. 1. Градація проектного ризику

Крім того, для запобігання інших ризиків, менш важливих, але ймовірних, можна запропонувати наступні заходи щодо управління ними, на основі яких запропонувати комплекс заходів і способи, спрямованих на зниження ризиків:

— перегляд ризиків: відстеження ризиків, виявлення нових ризиків, контроль виявлених ризиків;

- аудит ризиків: вивчення і надання в документальному вигляді результатів, вжиття заходів з реагування на ризики, вивчення основних причин виникнення, а також аналіз ефективності управління ризиками;
- регулярне проведення нарад з контролю за станом проекту.

Також важливо правильно вибрати способи зниження проектного ризику: диверсифікація, розподіл проектного ризику, страхування, придбання додаткової інформації, резервування коштів на покриття непередбачених витрат, зниження ризиків при фінансуванні інвестиційного проекту, адаптація, система гарантій, правильна добірка і навчання робітничих кадрів.

З усіх вищенаведених ризиків проекту варто зробити висновок, що проект модернізації устаткування КПО-Б на ТОВ «Геліос» (м. Борислав) задовольняє ефективності інвестицій з низькими ризиками і високими доходами.

М.І. НЕБЕЛЯК,

студентка факультету комп'ютерних інформаційних технологій
Тернопільського національного економічного університету

SWOT-АНАЛІЗ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПРОЕКТУ СТВОРЕННЯ ВАНТАЖНОЇ АВТОСТОЯНКИ

Проект створення нової стоянки вантажних автомобілів у районі міста Львова дасть змогу розвантажити інші автостоянки, збільшить кількість місць для паркування автомобілів практично в межах міста. Завдяки зручному розташуванню автомобілі, що рухаються через місто, зможуть виїхати на потрібні траси, не долаючи великі ділянки кільцевої дороги, яка часто перевантажена.

Належний сервіс дозволить максимально комфортно провести час на стоянці, знайти в магазинах усі запчастини на автомобілі, або зробити їхнє замовлення. Тверде покриття автомобільної стоянки вигідно відрізнятиметься на тлі великої кількості автостоянок з природним покриттям. Виокремлена зона ремонту дасть можливість провести ремонт своїми силами чи за допомогою фахівців.

Електронна фіксація часу перебування на стоянці дасть змогу правильно враховувати кількість оплачуваних годин, а також вести облік постійних клієнтів і небажаних клієнтів.

На території пропонується встановити душевий комплекс і декілька санвузлів, що збільшить пропускну здатність вказаного сервісу.

Досягнення мети проекту можливе за вирішення наступних завдань:

- забезпечення комерційної ефективності проекту;
- встановлення міцних ділових зв'язків з постачальниками і клієнтами;
- подальше розширення і збільшення кількості послуг, що надаються на цій автостоянці.

Проект передбачається реалізувати в декілька етапів, які представлені в табл. 1.

Таблиця 1 – Етапи реалізації проекту

Етап	Зміст робіт	Строки виконання
Передінвестиційний	Проведення дослідження ринку, розробка бізнес-плану	0 період
	Попередній вибір місця реалізації проекту	0 період
	Переговори з інвесторами, ухвалення договорів	0 період
	Заснування підприємства	0 період
Інвестиційний	Вибір місця розташування підприємства	1 півріччя
	Оформлення договору оренди на ділянку	
	Проведення узгоджень і пошукових робіт, проектування	
	Будівельно-монтажні роботи і підвід інженерних комунікацій	2-3 півріччя
	Придбання і монтаж обладнання	4 півріччя
	Набір персоналу	5 півріччя
	Ухвалення договорів з постачальниками	5 півріччя
Експлуатаційний	Початок діяльності підприємства	5 півріччя
	Вихід на повну виробничу потужність	7 півріччя
	Завершення розрахунків з інвесторами	10-15 півріччя

Для досягнення позитивного результату доцільно скористатися інструментами маркетингу, одним з найефективніших з яких є SWOT-аналіз.

SWOT-аналіз (strengths, weaknesses, opportunities, threats) – аналіз сильних і слабких сторін, можливостей і загроз. Використовуючи ці чотири елементи, можна визначити сильні сторони проекту і те, як з їхньою допомогою реалізувати можливості. Проте найважливішою частиною методики є слабкість і загрози, котрі допомагають чітко визначити небезпечні моменти для проекту й акуратно їх нівелювати.

На основі проведеного конкурентного аналізу складено матрицю SWOT-аналізу проекту, представлену в табл.2.

Таблиця 2 – SWOT-аналіз проекту

МОЖЛИВОСТІ	ЗАГРОЗИ
- дозвіл уряду на розвиток даної галузі; - наявність поблизу Арени «Львів» розширить коло клієнтів; - невичерпність ринку автомобільних перевезень; - збільшення зайнятості населення	- посилення конкуренції; - збільшення цін на паливо, що може спричинити зменшення вантажопотоку в даному регіоні; - поява нових конкурентів; - форс-мажорні чинники; - нестабільність економіки; - збільшення автомобільного податку;

СИЛЬНІ СТОРОНИ	СЛАБКІ СТОРОНИ
- відповідність пропонованих послуг вимогам ринку; - достатня площа території; - ціна середня по ринку; - кваліфікований персонал; - порівняно невеликий обсяг витрат на просування на ринку; - перспективи розвитку стоянки і збільшення кількості надаваних послуг; - наявність детального коректного бізнес-плану	- відносно високий обсяг необхідних інвестицій; - тривалість узгодження з усіма інстанціями, - невелика зміна на ділянці дороги для зручності заїзду та виїзду автотранспорту; - відсутність досвіду в даній сфері

Найсильнішими сторонами розглядуваного проекту буде зручне розташування, вигідне для певних напрямків руху транспорту, а також велика кількість місць, що дасть змогу автомобілям вільно розташуватися на території стоянки.

А.Є. ПОПОВИЧ,

студентка інституту комп'ютерних наук та інформаційних технологій
Національного університету «Львівська політехніка»

МОБІЛЬНИЙ ДОДАТОК ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЇ ІНОЗЕМНИХ МОВ: СПЕЦИФІКА РОЗРОБЛЕННЯ

У сучасному інформаційному суспільстві проблема створення цифрових засобів для вивчення різних мов та користування ними є актуальною сферою прикладної лінгвістики. Сьогодні уже існує значна кількість таких ресурсів, як онлайн-перекладачі, словники, електронні корпуси текстів та бази даних, а також спостерігаємо розмаїття програмного забезпечення, призначене для створення таких ресурсів. Проте зараз особливої популярності набирають саме мобільні додатки, такі, як: Lingualeo, Duolingo, Hedgedict та ін. Це простий та зручний спосіб вивчати мову за допомогою мобільного пристрою.

Завдання цього дослідження полягає у розробленні крос-платформного мобільного додатку, що надає користувачу функціонал словника фразеологізмів українською та англійською мовами, а також пропонує вправи для допомоги користувачу засвоїти фразеологізми. Даний додаток не передбачає поділу користувачів на класи. Оскільки це навчальна програма, будь-хто зможе нею користуватись.

Цільовою операційною системою обрані одразу дві платформи, а саме iOS та Android, платформою розробки стала Microsoft .NET, а мовою — C#. Для таких задач оптимальною платформою став Xamarin, адже це офіційний кросплатформний фреймворк від Microsoft. Розроблення бек-енд частини для iOS відбувалось у Xamarin Studio, фронт-енд частини для цієї ж платформи зроблений у XCode на операційній системі MacOS. Для операційної системи Android розроблення проводилось у Microsoft Visual Studio.

Для бази даних було вирішено обрати CouchBase — це NoSQL документ-орієнтована база даних, у якій дані зберігаються в форматі ключ-значення. При цьому, завдяки підтримці стандартного протоколу memcached, система залишається сумісною з великим числом вже наявних програм і може виступати у ролі прозорої заміни інших NoSQL-систем.

Програмне забезпечення призначене для засвоєння користувачем фразеологізмів на українській та англійській мовах. Продукт не має аналогів що повністю повторюють його функціонал. Ціллю програмного продукту є спрощення та узручнення вивчення таких лексичних одиниць мови як фразеологізми (усталених виразів, які доволі часто мають непряме значення). Основними модулями програми є словник фразеологізмів та додаткові вправи, розбиті на категорії та рівні складності.

У функціонал словника входить:

- Обрання мови;
- Пошук;
- Вивід наявних фразеологізмів;
- Перегляд інформації про фразеологізм;
- Можливість додавання нових фразеологізмів;

Функціонал модуля з вправами включає:

- Вибір типу вправ;
- Проходження вправи;
- Перевірка правильності виконаних вправ;
- Перегляд детальної статистики пройдених вправ;
- Можливість проходити вправи повторно.

Основою графічного інтерфейсу є головне меню додатку, вікно словника (Рис.1), вікно завдань а також вікно статистики. Для коректної роботи потрібен лише сенсорний екран. Продуктивність роботи розробленого програмного засобу має бути однаковою на будь-яких мобільних пристроях під керуванням iOS та Android. Швидкість роботи програми на обох платформах повинна бути максимально наближеною. Кількість фразеологічних одиниць та тестів в додатку не повинна впливати на швидкість роботи додатку.

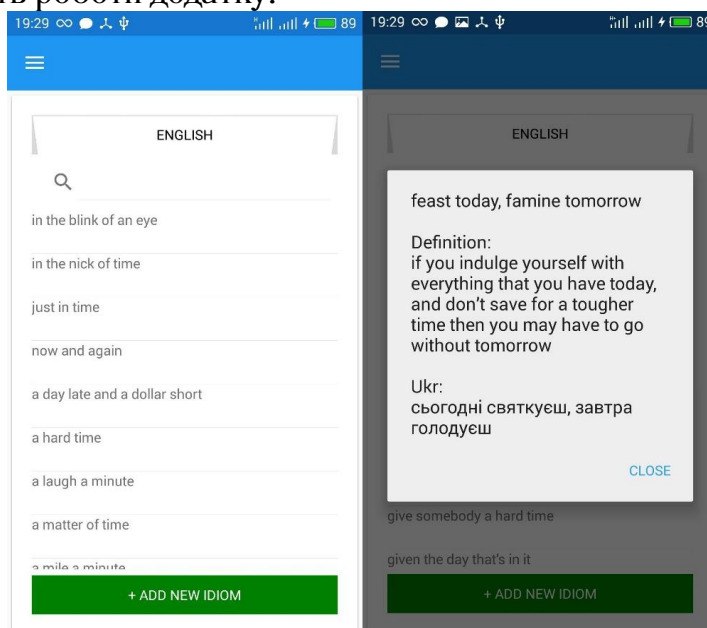

Рис. 1. Вікно словника

На рис. 1 зображено вікно словника та відкритий приклад фразеологічної одиниці, що містить власне фразеологізм, його визначення та переклад українською мовою.

На рис.2 зображено вікно вправ, справа показано те саме вікно з уже пройденими тестами. Червоним кольором позначено неправильні відповіді, зеленим — правильні, білим кольором виділені не виконані вправи.

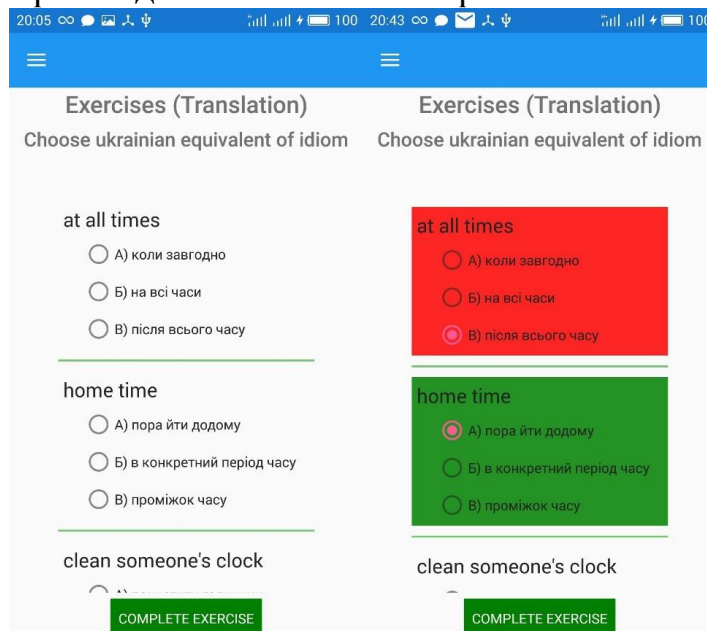

Рис. 2. Вікно вправ

Таким чином, простий інтерфейс додатку дозволяє швидко та легко зорієнтуватись пересічному користувачу. Він може стати у нагоді широкому колу користувачів, особливо людям, що вивчають іноземні мови.

І.Т. ТЕРЛЕЦЬКА,

студентка факультету комп'ютерних інформаційних технологій
Тернопільського національного економічного університету

ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ З ВИКОРИСТАННЯМ ВИРОБНИЧИХ ФУНКЦІЙ

Для аналізу ефективності організацій як інструмент дослідження традиційно особливої уваги заслуговують виробничі функції. Найчастіше в економічних дослідженнях використовується функція Кобба-Дугласа.

Серед чинників, які можуть бути використані для побудови виробничої функції, використовуються такі: трудові ресурси, або праця (T); інвестиційні ресурси, або капітал (K); природні ресурси, або земля (Z); підприємницький таланти, або підприємницькі здібності (P); інформація (I), специфічною формою якої є, наприклад, управлінські та виробничі технології.

Як простий приклад виробничої функції можна вказати функцію Кобба-Дугласа, що враховує вплив праці та капіталу на обсяг випуску продукції J :

$$J = AT^{\alpha}K^{\beta}, \quad (1)$$

де A , α і β — додатні константи. За допомогою цієї формули вибирається технологічний процес з найменшими витратами, тобто найекономічніше ефективний, що дає змогу максимізувати прибуток.

В якості об'єкта дослідження нами розглядалася сукупність банків Львівської області. Для моделювання ефективності банківських установ був вибраний підхід DFA (Detrended Fluctuation Analysis, аналіз коливань з виключеним трендом) [1]. Підхід припускає, що відмінності банків за неефективністю витрат є стійкими, тоді як випадкові похибки змінюються, а їхнє середнє наближається до нуля в довгостроковому періоді. В методі DFA передбачається, що залишок у рівнянні є узагальненим показником неефективності. Тому на підставі розрахунку можна визначити групу банків з надмірною неефективністю [2].

Автором побудована імітаційна модель, робота якої базується на аналізі виробничої функції підприємства. До складу моделі входять блоки генерації даних, ідентифікації залежності, оцінки адекватності моделі.

В основу специфікації моделі були покладені наступні твердження:

1. Усі банки, представлені у вибірці, мають подібні цілі, структуру і технології.
2. Формою межі ефективності є функція Кобба-Дугласа. На основі модифікованого методу DFA [3] рівняння скороченої форми функції витрат мають наступний вигляд:

$$\ln(C_i) = a + b_1 \ln(PF_i) + b_2 \ln(PL_i) + b_3 \ln(PK_i) + \varepsilon_i, \quad (2)$$

де i — номер банку в статистичній вибірці;

C — відношення операційних витрат до власного капіталу банку;

PF — відношення процентних витрат по пасивах до зовнішніх залучених ресурсів;

PL — відношення витрат на персонал до власного капіталу банку;

PK — відношення непроцентних витрат (без урахування витрат на персонал) до власного капіталу банку;

ε — випадкова похибка.

Для аналізу ефективності використовувалися дані про прибутки і збитки кожного з аналізованих банків.

Кінцева модель у результаті проведеного дослідження набула наступного вигляду:

$$\ln(C) = 0,19 \ln(PL) + 1,5 \ln(PK) - 0,57 \quad (3)$$

або в стандартному вигляді:

$$C = 1,77 PL^{0,19} PK^{1,5}. \quad (4)$$

Оскільки $\Sigma b_i > 1$, то можна припустити, що існує залежність між ефективністю і масштабом виробництва.

Метод DFA описує функцію витрат, де ендогенною змінною є операційні витрати банку. В якості детермінант ефективності розглядалися відсоткові витрати, витрати на персонал, невідсоткові витрати, окрім витрат на персонал. Отже, метод DFA дає уявлення про ефективність з точки зору витрат.

Література

1. Peng C.-K. Quantification of scaling exponents and crossover phenomena in nonstationary heartbeat time series / Peng C.-K., Havlin S., Stanley H. E., Goldberger A. L. // *Chaos*. — 1995. — Vol.5. — P.82-87.
2. Саркісян В. Р. Сутність та зміст поняття «ефективність діяльності комерційного банку» / В. Р. Саркісян // *Зб. наук. праць Нац. університету державної податкової служби України*. — 2009. — №1. — С.251-258.
3. Лившиц В. Н. Об одном подходе к оценке эффективности производственных инвестиций в России / В. Н. Лившиц, С. В. Лившиц // *Сб. трудов «Оценка эффективности инвестиций»*. — М.: ЦЭМИ РАН, — 2000. — Вып. 1. — С.44-61.

Д.Ю. ТИМОШЕНКО,

студентка юридичного факультету
Університету державної фіскальної служби України

Н.А. ЛИТВИН,

кандидат юридичних наук, с.н.с., доцент кафедри
адміністративного права і процесу та митної безпеки
Університету державної фіскальної служби України

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Зміни, що відбулись в останні роки України у суспільному житті, політиці, економіці, науковій сфері призвели до значного зростання обсягів інформації. Поряд з останнім зросла і швидкість зміни інформації. За таких умов сформувалась ситуація за якої виник розрив між кількістю інформації, що характеризує сучасне буття і спроможністю її засвоїти та ефективно використати.

Характеризуючи сьогоденню ситуацію з позиції ролі інформації можна говорити, що у підприємницькій діяльності вона стала обов'язковою умовою формування додаткової вартості. В процесі своєї діяльності кожне підприємство використовує певну інформацію для провадження своєї діяльності. Аналізуючи її можна зробити висновки про стан підприємства, його ліквідність, платоспроможність та надійність. Використання інформації конкурентів дуже полегшує процес планування та організації своєї діяльності підприємством. Тому заходам, щодо забезпечення інформаційної безпеки на підприємстві, має приділятися велика роль.

Проблемам інформаційної безпеки наразі не приділяється достатньо увагу, що спричинено поглядами науковців на недостатню її важливість. Та на мою думку, інформаційна безпека є однією з основних складових фінансової, а отже і економічної безпеки не лише підприємств та організацій, а, навіть, і держави.

Інформаційну безпеку досліджували у своїх працях Герасименко О.В., Козак А.В., Сороківська О. А., Гевко В. Л., Щербина В.М. та інші.

На думку Б.А.Кормича, інформаційна безпека - це стан захищеності встановлених законодавством норм та параметрів інформаційних процесів та відносин, що забезпечує необхідні умови існування держави, людини та суспільства як суб'єктів цих процесів та відносин [3, с. 109].

Сороківська О.А. визначає інформаційну безпеку підприємства як суспільні відносини щодо створення і підтримання на належному рівні життєдіяльності інформаційної системи суб'єкта господарської діяльності.

Циплаков А. С. пропонує розглядати визначення інформаційної безпеки підприємства як набір засобів, методів і робіт, орієнтованих на захист інформаційної інфраструктури підприємства від будь-яких зовнішніх або внутрішніх загроз, які можуть призвести до крадіжки, псування, або несанкціонованої зміни даних на серверах або робочих станціях [4, с. 144].

Я вважаю, що важливим фактом є те, що задоволення потреби в інформації сприяє зростанню знань про явища та процеси, що нас оточують в навколишньому середовищі. Стан інформованості визначає ступінь адекватності сприйняття суб'єктами навколишньої дійсності і як наслідок — обґрунтованість рішень та дій, що приймаються [2, с. 46].

Більшість науковців під інформаційною безпекою підприємства розуміють комплекс організаційно-управлінських, режимних, технічних, профілактичних заходів, спрямованих на захист інформаційного середовища організації від внутрішніх та зовнішніх загроз.

Таким чином, мова йде про захист інформації, якою володіє підприємство (виробляє, передає або отримує) від несанкціонованого доступу, руйнування, модифікації, розкриття і затримок при надходженні. Крім того, під інформаційною безпекою розуміється захищеність інформації та підтримуючої її інфраструктури від будь-яких випадкових або зловмисних дій, результатом яких може бути нанесення збитку самій інформації, її власникам або підтримуючій інфраструктурі.

Інформаційна безпека на підприємстві забезпечується методами, які можна об'єднати у 3 групи: правові, організаційні та програмно-технічні.

Правові методи включають сукупність нормативно-правових актів, які регулюють відносини, пов'язані з використанням інформації в діяльності підприємства. Програмно-технічні методи реалізуються за допомогою засобів програмного та апаратного забезпечення. Організаційні методи полягають в забезпеченні збереження конфіденційної інформації підприємства шляхом формування корпоративної системи захисту [1].

Проте, для того, щоб забезпечити високий рівень інформаційної безпеки необхідно розглядати інформаційну безпеку як складову фінансової, а отже і економічної. При цьому вона буде вважатися невід'ємним елементом процесу управління підприємством.

Метою забезпечення інформаційної безпеки підприємництва в Україні в сучасних умовах є створення умов для безперешкодного здійснення підприємницької діяльності підприємництва в Україні шляхом забезпечення ефективного функціонування інформаційної системи суб'єктів господарської діяльності.

У структурі фінансової безпеки підприємства особливе місце займає управлінська складова, яка включає комплекс різноманітних умінь, навиків, необхідних менеджерам для реалізації функцій управління не лише системи економічної безпеки, а й підприємства загалом. Важливе значення у забезпеченні інформаційної безпеки відіграє також формування відповідних відділів і підрозділів підприємства, адже інформаційно-аналітична робота — це одна із основних внутрішньовиробничих функціональних складових безпеки підприємства.

О.В. Герасименко та А.В. Козак визначили власну точку зору, що оптимальним варіантом забезпечення інформаційної безпеки підприємництва є дотримання систематичного поєднання правових, організаційних та програмно-технічних методів у процесі управління підприємством [1].

Таким чином можна зробити висновок, що забезпечення інформаційної безпеки підприємництва в Україні в сучасних умовах є комплексним завданням, що вимагає від органів державної влади вжиття цілої низки адміністративно-правових та організаційних заходів, спрямованих на забезпечення ефективності системи інформаційної безпеки суб'єктів господарювання, до числа яких має відноситися вироблення державної стратегії забезпечення інформаційної безпеки підприємництва, розробка заходів спрямованих на організацію навчання персоналу суб'єктів господарювання основним правилам дотримання інформаційної безпеки, встановлення відповідальності за порушення правил інформаційного захисту. Інформаційна безпека полягає у ступені захищеності необхідної для підприємства інформації від стороннього впливу та можливості заволодіти цією інформацією, що може спричинити фінансові втрати для підприємства.

Література

1. Герасименко О.В., Козак А.В. Інформаційна безпека підприємства: поняття та методи її забезпечення [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://intkonf.org/ken-gerasimenko-ov-kozakav-informatsiyna-bezpeka-pidpriemstva-ponyattya-ta-metodi-yiyizabezpechennya/>
2. Горбатюк О.М. Сучасний стан та проблеми інформаційної безпеки України на рубежі століть // Вісник Київського університету імені Т.Шевченка. - 1999. - Вип. 14: Міжнародні відносини. - 487 с.
3. Кормич Б.А. Організаційно-правові основи політики інформаційної безпеки України: дис. доктора юрид. наук: 12.00.07 / Кормич Борис Анатолійович. — Одеса, 2004 — 220 с.
4. Циплаков А. С. Стратегія забезпечення належної економічної безпеки підприємства / Циплаков А. С. — К. : Істина, 2004 - 310 с.

ХІМІЧНА ТА БІОІНЖЕНЕРІЯ

T.M. VITENKO,

D.Sc., Head of Department of Food Technologies Equipment
Ternopil I. Pulu State Technical University

NEW APPROACH TO THE INDUSTRIAL WASTES RECYCLING

The results of anthropogenic impact on nature are becoming more substantial and non-reversible. It is high time to solve the economic problems efficiently, continuously on the knowledge based principles. To meet these requirements creation of regional scientific-engineering centres of ecological nature with the proper material and technical basis and staff must be provided.

New ecological ethics, the behavior standard, the complex of moral rules for the society's attitude to the environment, providing its protection in some cases up to the global tasks, must be developed in the society. The characteristic feature of our epoch is that our society is full of domestic problems, which do not make possible to solve global problems, ecological in particular. The urgent need to solve them is caused by the reality – the biosphere can not longer be self-regulated due to the natural mechanisms. The noosphere as the integral intelligence, which is evolutionary responsible for the protection of the planet and its further development, has not been formed once and for all. Nowadays, the mankind, depending on its ability to choose the proper way of its development, will change the strategy radically, being self-limited in its needs, or, following the road of unregulated (uncontrolled) materials welfare, will approach the civilization break-up.

It is clear nowadays, that the future of human civilization is characterized not by the scientific-technological progress, but sufficient ecological knowledge, which is able to provide the balance of social and natural processes. Their background is the mutual contacts with the environment, the guarantee of which is the observance of natural laws of reasonable expediency.

All processes and phenomena in nature need some definite amount of substance or energy (the law of equivalent proportions).

Thus, the natural optimum and not wastes for nothing must be the basis of human living. That is why, the foremost task of the ecological optimization of the economy is the determination and interpreting of the amount and variety of industrial productions. But it does not mean, that self-disaster of the mankind is inevitable. The evolutionary development of the living being can not be finished with collapse. It contradicts the laws of nature. The way out is available and it is likely to be in the obedience to the natural laws of reasonable limitation (reasonable expediency).

Nowadays the dangerous situation is caused by the continuous process of the development of the bowels of the earth – extraction of ores, construction materials, different minerals, coal. V.T.Vernadsky emphasized the scale and the degree of such process impact on nature: “Extraction of ores is one of the greatest bio-geo-chemical process of modern geological epoch, which contributes something new in the geo-chemistry of all chemical elements” [1].

Besides, as a results of intensive and all-growing consumption of natural resources, a great part of solid surface of the Earth has become degenerated. And according to the conclusions of scientists, the breaking of the solid state of the substance increases its potential energy in the amount, which was used while degenerating [2]. Thus, all dispersed wastes, produced by the mining industry in particular, are excluded from the stable state not by the natural evolution, but by the technogenic factor. It has changes their power service life as compared with that of the natural state. To return them into the natural state is the task of the mankind. One should be based on the principle of natural processes, which deal with the displacement of the thermodynamic balance towards the decrease of the power service life of geo-chemical system, creating insoluble compounds or shaped materials, which are of solid structure. As to the technological methods of such transformations, one should follow the natural processes.

The most widely spread on the earth and the most chemically stable are silicon compounds. While studying the nature of silicates, the scientists have found the regularities of the contact hardening of the heterogeneous system and came to the conclusion, that the dispersed substance of any degree of instability is able to spontaneous polycondensation (aggregate enlargement) [2]. Such processes have been taking place in nature for a long time. Their optimization is possible while using viscous composites, the action of which is based on chemical transformations. This principle has already been used for the recycling of hard slime industrial wastes. With this purpose silicon-based bituminous cement mixture of different compositions are used. One of the major characteristics in these processes is the phenomenon of strengthening of the contact bounds, using chemical activation by certain components, which accelerate and intensify the process of polycondensation of the dispersed compositions. While combining the phenomena of polycondensation and chemical interreaction, one can recycle a great amount of industrial slime wastes without great expenses, having transformed them into solid chemically inactive material similar to natural one.

The authors have investigated in the laboratory the method of recycling of the slime galvanic wastes, basing on the principle of silicate boundering and polycondensate hardening. The wastes of galvanic enterprises are the compounds of zinc, nickel, copper, cadmium and other toxical substances, which are deposited into the sediment while purification of sewages and used solutions of electrolytes. While accumulating such wastes and their long-term storing, their appears a danger to pollute the environment, caused by the migration phenomena under the effect of different atmosphere factors.

The essence of the method is the localization of toxical, chemically active components of the galvanic slime while transforming it into solid insoluble material, inactive to the effect of environment. The aim is achieved while using the principle of double-soluble silicatisation [3].

The method is realized in such a way: middle-grain quartz sand is mixed with the dehydrated galvanic slime. The solution of sodium silicate (water glass) is introduced into

the mixture until the viscous homogeneous mass is formed, which can be shaped (brick, block, etc.). The shaped material is located in the special chemical solution, which contains ions of bivalent metal, for three days. During this time the material becomes solid preserving its shape. Then it is rinsed in running water, dried in the open air to "mature". In five-six days the processes of structure-forming stop on the "body" of the material, owing to which the mechanical strength hardness and chemical stability is obtained [4].

The major role in the technological process of the method in question is that of sodium silicate. Being hydrophilic (water-retaining) colloid, able to create stable gel, while contacting with the dispersed solid particles of slime, it solvates them with polymer molecules aggregates, owing to which they are included into the solid phase while the gel hardening under the action of the electrolyte solution. These processes are caused by the effect of complex reasons, the main of which are: electrostatic attraction of different molecules and parts, chemical interreaction of ions, coagulation of the colloid solution. As the result all this results in the transformation of the original solution into the solid, and the silicate bounding phase provides its chemical water and aggressive medium resistance.

The presented method is easy to be carried out, and available, it does not need great power expenditures. It does not result in any additional wastes. It can be applied in the places of the slimes storing, which is an important condition for the wastes recycling, because, as it is known, any transporting broadens the area of the migration effect on the environment. Thus, inactive obtained material possesses properties of the artificial sand (rock) and can be used for special purposes – production of borders, fence components and other gardening-parking architecture items. It should be stressed, that this sand materials has been toxicologically tested, its effect on the hydro-biometrics being analyzed. The obtained results testify its water resistance and inactiveness.

It has been found experimentally, that the adding of granite, clay and sand powder promotes the process of the described method of the slime localization. Besides, the experimental data on the possibility to use this method for the slimes recycling of the automobile-washer station wastes, ground plastics, rubber, sawdust, etc., has been obtained. Basing on the conventional data on the application of active additions as well as the mechanism of their action while producing concrete, the investigation of the methods of their bounding according to the silicatisation principle is worthy being investigated, as well as other wastes: debris, ash, powder of plaster, clay, graphite, wood, cardboard, chalk, sand, gravel, concrete, etc. There is a need to investigate in practice the way of localization and to render harmless outdated chemicals, fertilizers, cosmetics, etc.

As it is known, the principle of double-soluble silicatisation is used in the engineering geology. Thus, this method can be tested for the bounding of great amount of "tail wastes" (acids in particular) of the mining enterprises in order to minimize the pollution of the subsoil waters by their soluble ingredients. It is worthy analyzing the possibility to apply this method to strengthen the soil in the places of the landslides and the rivers banks caving danger, etc.

Nowadays the problem of city rubbish heaps is of urgent importance. That is why it is reasonable to analyze scientifically and estimate by experts the possibility to apply the presented new method to thicken the soil basis of firing grounds or creation of hermetic chambers for the production of biological gas from the organic everyday wastes. Thus,

basing on the experimental investigations and analytical conclusions, the principle of silicate bounding can be widely applied in the sphere of the recovering of the technogenically broken-up environment.

References

1. V.I.Vernadskiy. Biosfera i noosfera.— M: 1989, 192 s.
2. V.D.Gluhovskiy i dr. Vyazhuschie i kompozitsionnyie materialyi kontaktnogo tverdeniya.—K: "Vysshaya shkola". 1991,205 s.
3. Stalder.F. Imobilizatsiya galvanicheskikh shlamov. Obschie voprosi himtehnologii. RZh 1990 .- №3.,S 14-16.
4. Pat. 42075 A Ukrayina (51) 7 S02F11/12.Sposib lokal'noyi utylizatsiyi shlamovykh promyslovykh vidkhodiv: Pat. 42075 A Ukrayina /Hutsal O.Z./,podano 29.12.1997., opublikovano 15.10.2001, Byul № 9.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА

Л.Ф. КРИВАЧУК,

доктор наук з державного управління, доцент,
професор кафедри гуманітарних дисциплін та соціальної роботи
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

ФЕНОМЕН ДИТИНСТВА В НАУКОВО-ІСТОРИЧНІЙ РЕТРОСПЕКТИВІ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ

У вітчизняній та зарубіжній науці нагромаджений значний досвід теоретичних і емпіричних знань з проблем дитинства. Незважаючи на глобальне значення дитинства на життєвому шляху людства, інтерес до досліджуваного феномену з'явився досить пізно, лише в XVII ст., а ставлення суспільства до дітей, усвідомлення значення дитинства, його місце в структурі життєвого шляху особи в різні періоди історії істотно змінювалися [4, с. 8]. Об'єктом наукового дослідження дитинство стало у XIX ст., яке Е. Кай назвала “століттям дитини”, позаяк воно “висунуло дитину на видніше місце й зробило її предметом строгої науки” [2, с. 9],

Перші підходи до осмислення проблем дитинства, його ролі в суспільстві містились у працях античних філософів. До проблем дитинства звертались Платон, Арістотель, Е. Роттердамський, М. Монтень, Ф. Бекон, Дж. Локк, Ж.-Ж. Руссо, І. Кант, Г. Гегель тощо. Однак, як зазначає Л. Українець, феномен дитинства філософи розглядали однобоко і поверхово, здебільшого у двох аспектах — виховання і права; до того ж і в першому, і в другому випадку переважала ідея несамостійності, залежності, і не тільки дитини [9, с. 6].

Як зазначає С. Русова, перші найкращі спостереження стосовно дитинства дали лише Ж.-Ж. Руссо (1712–1765), Й. Песталоцці (1746–1827), Ф. Фребель (1782–1852). Зокрема, відомий французький філософ-просвітитель, педагог Ж.-Ж. Руссо зауважував, що дитина — це не маленький дорослий, і старші не завжди можуть зрозуміти особливості дитячого розуму, бажань, почуттів [8, с. 21].

У першій половині XX ст. філософ, психолог і педагог В. Зеньковський (1881–1962), досліджуючи філософський портрет дитини, вбачав у ній органічну єдність мудрості й наївності водночас, яка з перших хвилин життя наділена індивідуальними особливостями, що поступово під впливом життєвих обставин починають по-особливому яскраво відображатися. Панування реального “Я”, слабка влада емпіричного “Я” призводять до того, що в дітях немає нічого штучного, вимушеного, немає ніякого підправлення; дитина безпосередньо діє відповідно до своїх потягів і почуттів; саме завдяки цьому дитинство сповнене дійсно духовної волі [5, с. 216].

Першим ученим-антропологом, об'єктом дослідження якого було дитинство, вважають М. Мід (1901–1978). Вона вивчала становище дитини в різних культурах. На думку М. Мід, в будь-якому суспільстві дитина народжується з універсальними біологічними задатками. Проте кожна культура використовує їх по-своєму. М. Мід у своїй концепції виокремлює три типи культури, що характеризуються різними міжпоколінними взаєминами:

- постфігуративна культура, одна з найдавніших, згідно з якою діти переймали традиції і досвід попередніх поколінь;
- конфігуративна культура, за якої центром зіткнення цінностей стає сучасність, для дітей вже більш вагомим є група однолітків;
- префігуративна культура, в якій ми живемо, швидко трансформується, їй властива постійна динаміка й життєтворчість, що вимагає від дітей і дорослих партнерських стосунків, при цьому життєві цінності проєктуються на майбутнє [7].

Доцільно також, звернути увагу на ґрунтовне дослідження з етнографії дитинства Ф. Арієса (1914–1984), який досліджував та зіставляв специфічний для різних історичних епох образ дитинства. [1; 10]. Ф. Арієс першим дійшов висновку про те, що категорія “дитинство” має не лише біологічний характер, а й суспільний та історичний. У своєму дослідженні він доводить, що підходи до трактування дітей були різними в різні історичні періоди, відповідно змінним ставало і поняття “дитинство”. Як зазначає І. Кон, він уперше конкретно показав, що “дитинство” це не лише природна універсальна фаза людського розвитку, а поняття, що має складний, неоднаковий у різні епохи соціальний і культурний зміст [6].

Психологічною концепцією історії дитинства є “психологічна теорія історії” американського психоаналітика, соціолога й історика Л. Демоза (нар. 1931), що встановлює загальні закони й причини історичного розвитку, які кореняться у взаєминах батьків і дітей. Заслуговує на особливу увагу періодизація всієї історії дитинства на шість періодів, кожному з яких відповідає конкретний стиль виховання й форма взаємин між батьками та дітьми:

- інфантицидний стиль (зі стародавності до IV ст.) відзначався негативним ставленням до маленьких дітей, які розцінювались, як перешкода дорослому суспільству. За масові дітовбивства влада навіть не карала, а ті діти, які виживали, також ставали жертвами насильства дорослих;
- стиль ігнорування (IV–XIII ст.), для якого характерним було прагнення віддалитися від дитини (годувальниця, виховання в монастирі або в чужій родині), хоча і визнавалося, що в дитини є душа, ігнорування інтересів дитини, її бажань, проблем (занедбаність, пригнобленість — характерні риси ставлення до дитини в родині);
- амбівалентний стиль (XIV–XVII ст.) відзначався підвищенням статусу дитинства, до дітей починають ставитися з увагою, передусім у фізичному догляді, однак їм ще відмовляють у самостійному духовному існуванні, кожен рух дитини жорстко контролюється та регламентується;
- нав'язливий стиль (XVIII ст.), за якого залишилася контролююча позиція дорослих до дитинства, які нав'язливо прагнули контролювати не тільки поведінку, а й внутрішній світ, думки й волю дитини;
- стиль, що соціалізує (XIX ст. — середина XX ст.) характеризувався тим, що метою виховання є не стільки завоювання та підпорядкування дитини, скільки тре-

нування її волі, підготовка до майбутнього самостійного життя. У дитині вбачають об'єкт виховного впливу, який розглядається, як єдино можливий спосіб набуття позитивного соціального досвіду;

— стиль, що допомагає (із середини ХХ ст.), за якого дорослі усвідомлюють суб'єктність вибору життєвого шляху, для чого кожній дитині треба максимально розвинути свою індивідуальність, набути власного соціального досвіду. Звідси — прагнення батьків до емоційної близькості з дітьми, розуміння, емпатії тощо [3].

Проаналізувавши дослідження, присвячені дитинству, цілком погоджуємось з А. Джеймс і А. Проут, які сформулювали їх парадигму, визначальними рисами якої є:

- розуміння дитинства як суспільного конструкту;
- трактування дитинства як змінної категорії;
- потреба в організації окремих студій з проблем дітей, їх культури, враховуючи їхню специфіку;
- визнання дітей активними суб'єктами суспільних процесів [11].

Підсумовуючи, зазначимо, що незважаючи на існування різних підходів до розуміння феномену дитинства, всі вони стверджують, що дитинство є частиною життя і культури народу та безпосередньо пов'язане з тим чи іншим періодом розвитку суспільства, що впливає на його функціонування. Як з цього приводу зазначає І. Кон, “дитинство і суспільство взаємопов'язані так, що суспільство не може зрозуміти себе, не пізнавши закономірностей свого дитинства, і воно не може зрозуміти світ дитинства, не знаючи історії й особливостей дорослої культури” [6].

Література

1. Арьес Ф. Возрасты жизни / Ф. Арьес // Философия и методология истории ; [общ. ред. И. С. Кона]. — М., 1977.
2. Гуревич А. Я. Представления о времени в средневековой Европе / А. Я. Гуревич. — СПб., 2002.
3. Демоз Л. Психоистория / Л. Демоз. — Ростов-на-Дону : Феникс, 2000. — 512 с.
4. Діти і соціум: особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку : [монографія] / [А. М. Богуш, Л. О. Варяниця, Н. В. Гавриш, С. М. Курінна, І. П. Печенко] ; [наук. ред. А. М. Богуш ; за заг. ред. Н. В. Гавриш]. — Луганськ : Альма-матер, 2006. — 368 с.
5. Зеньковский В. В. Психология детства / В. В. Зеньковский. — Лейпциг : Изд-во “Сотрудник”, 1924. — 348 с.
6. Кон И. С. Ребенок и общество: (историко-этнографическая перспектива) / И. С. Кон. — М. : Наука, 1988. — 270 с.
7. Мид М. Культура и мир детства / М. Мид. — М., 1988. — 429 с.
8. Русова С. Ф. Вибрані педагогічні твори : в 2 т. / С. Ф. Русова ; [за ред. Е. І. Коваленко]. — К. : Либідь, 1997.
9. Українець Л. В. Дитинство і дитячість у філософсько-антропологічному контексті : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філософ. наук : 09.00.04 “Філософська антропологія, філософія культури” / Лілія Вікторівна Українець ; Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна. — Харків, 2006. — 16 с.
10. Aries E. Centuries of Childhood: A social History of Family Life / P. Aries. — Harmondsworth : Penguin, 1986.
11. James A. Constructing and Reconstructing Childhood: Contemporary Issues in the Sociological Study of Childhood / A. James, A. Prout. — London : Farmer, 1997. — P. 7.

СФЕРА ОБСЛУГОВУВАННЯ

Ю.М. КУЦЕНКО,

студент факультету готельно-ресторанного і туристичного бізнесу
Київського національного університету культури і мистецтв

М.А. МАНОВ,

науковий керівник, кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки та менеджменту
Київського національного університету культури і мистецтв

СИСТЕМА МОТИВАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ РЕСТОРАНОГО ГОСПОДАРСТВА

У сучасних умовах від чіткої розробки ефективної системи мотивації персоналу залежить не тільки підвищення соціальної і творчої активності працівників ресторанного господарства, але і кінцевий результат діяльності підприємства. У зв'язку з цим необхідно постійне збільшення внеску кожного працівника в досягнення підприємства, а одним з основних завдань кожного суб'єкта господарювання стає пошук ефективних способів управління персоналом, що забезпечують активізацію людського фактора. Мотивація персоналу, як галузь науково-практичної діяльності, вимагає розробки конкретних методів, способів, інструментів, за допомогою яких активізується трудова діяльність, досягається максимально можливе використання трудового потенціалу працівників. Науковий підхід до вирішення питань ефективного підбору персоналу та їхньої мотиваційної поведінки можна знайти в працях таких закордонних вчених як А. Маслоу, Д. Макгрегора, Ф. Тейлор та інші, які в своїх наукових роботах досліджували питання формування інтелектуального потенціалу підприємства.

Ефективну працю персоналу потрібно мотивувати. В економічній літературі під мотивацією розуміють спонукання себе або інших до праці для задоволення власних потреб або потреб організації (підприємства) [1, с. 86]. Доведено, що належна мотивація спонукає працівників до сумлінної праці, пробуджує в них ініціативу, прагнення до більш якісного виконання своїх обов'язків, підвищення кваліфікації та професійних знань. При цьому підбір кадрів є першим етапом в системі управління персоналом, від досконалості якого залежить ефективність роботи підприємства. Для забезпечення ефективної мотивації керівники повинні розуміти її природу, види, особисті потреби працівників. Вивчення природи мотивацій та процесу її виникнення допомагає розуміти потреби і прагнення працівників, формувати дієвий мотиваційний механізм стимулювання праці в підприємствах ресторанного бізнесу, спрямований на досягнення цілей організації в умовах конкуренції та ринкової невизначеності.

Для активізації діяльності працівників на підприємстві необхідна відповідна система мотивації. У роботі визначені мотиваційні фактори, які впливають на працівників і керівництво підприємства. Під управлінням мотивацією розуміється вплив на працівників з метою рішення задач і досягнення цілей підприємства. Вдоволення потреба перестає бути мотивом поведінки, але при цьому може стати імпульсом до формування потреб більш високого рівня. У цьому зв'язку керівник повинен так вибудовувати систему мотивації і стимулювання, щоб людина не втрачала інтересу до роботи і максимально виявляла свої творчі здібності.

Основні п'ять груп системи задоволення потреб для спонукання мотивації персоналу (за принципом А. Маслоу) [2, с. 127]:

- фізіологічні (потреба у їжі, заробітній платі);
- у гарантуванні безпеки (гарантованість робочого місця, медичне страхування, пенсійне забезпечення);
- у спілкуванні й контактах з іншими людьми (комунікація на робочому місці);
- у суспільному визнанні своєї значущості (отриманні високого соціального статусу, повага);
- у самореалізації (розвиток особистості, підвищення кваліфікації).

Так, згідно з теорією Маслоу задоволення потреб людини спонукає до мотивації, яка згодом стимулює не лише самого індивіда, а інших працівників до задоволення не лише перших потреб, а й вторинних.

Отже, для забезпечення в організації успішного управління кар'єрним процесом в цілому та індивідуальної кар'єрою кожного співробітника потрібно детальна розробка концепції управління кар'єрним процесом, яка б увібрала в себе весь попередній позитивний досвід, а також перелічені та інші конструктивні підходи та принципи. З точки зору теорії стратегічного менеджменту покращення якісного складу персоналу сприяє досягненню довгострокової конкуренто-спроможності і тому розглядається в якості важливого чинника підвищення стратегічного потенціалу підприємства [3, с. 587]. Тільки за умови проходження такої концепції можна в повному обсязі реалізувати місію управління кар'єрою, досягнення гармонії між інтересами організації та потребами людини. Пропозиція підприємством можливостей розвитку кар'єри співробітникам може формуватися з простих програм у вигляді навчання та більш деталізованих консультаційних послуг з удосконалення подальших планів просування по службі.

Література

1. Мескон М., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента / пер. с английского — М.: Дело, 1992. — 665 с.
2. Маслоу А. Мотивация и личность / пер. с английского. — СПб.: Евразия, 1999. — 478с.
3. Шершньова З.Є. Стратегічне управління: Підручник. — К.: КНЕУ, 2004. — 699с.

Л.Я. РЕВУЦЬКА,

старший викладач кафедри технології і організації ресторанного господарства
Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ

В.Є. ВОРОЖБИТ,

студентка Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ У ЗАКЛАДІ РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА

Статтю присвячено розв'язанню проблеми формування організаційної культури у закладі ресторанного господарства. Досліджено сутність поняття „організаційна культура”, основні проблеми та фактори, що впливають на формування організаційної культури у закладах ресторанного господарства в Україні, систематизовано основні напрями для формування та розвитку організаційної культури у закладах ресторанного господарства України.

В умовах соціально-економічного розвитку України та посиленні процесів конкуренції і інтернаціоналізації саме управління вітчизняними закладами ресторанного господарства вимагає постійного вдосконалення. Однією із проблем є вдосконалення іміджу ресторанів та їх статусу. Окрім якості послуг та обслуговування, які мають відповідати найсуворішим стандартам апріорі, важливе значення має також застосування психологічних методів удосконалення діяльності, а саме — формування організаційної культури.

З огляду на зазначене, питання формування та розвитку організаційної культури у закладах ресторанного господарства є актуальним і відповідає запитам теорії та практики.

Питанням організаційної культури присвячена низка фундаментальних праць вітчизняних і зарубіжних науковців. Спектр цих досліджень досить широкий: від розкриття суті самого поняття «організаційна культура» [2] до використання її як ефективного інструменту управління і засобу успішної реалізації організаційних змін [3; 6] та розгляду питань мотивації й ціннісної поведінки персоналу підприємства [7]. В ідеологічному плані цікавими є праці вітчизняних науковців, в яких розглядаються глобальні проблеми трансформації суспільства та економіки, зокрема, і в цьому контексті висвітлюється роль культурологічного фактору [2; 6]. Незважаючи на значне зацікавлення в наукових та господарських колах проблематикою організаційної культури, деякі важливі питання залишаються поза увагою дослідників. Серед них — основні складові організаційної культури з урахуванням певної галузі діяльності (зокрема, ресторанного господарства) та їх вплив на імідж закладу.

Отже, метою даної статті є окреслення теоретичних та прикладних аспектів, які створюють передумови розвитку організаційної культури у вітчизняних закладах ресторанного господарства в умовах сьогодення.

Загалом, організаційна культура визначається як сукупність неформальних процедур, що превалюють в організації, чи як переважна філософія щодо того, що найкраще дозволить досягти організаційних цілей, та формується на основі домінуючих постулатів віри й етичних стандартів [2, с. 102].

Слід зазначити, що відносно новим положенням теорії стратегічного управління є виокремлення організаційної культури як самостійного елемента й урахування її зміни під час впровадження нової стратегії організації [3, с. 24—29]. Вважається,

що організаційна культура формується як реакція на фундаментальні завдання, які вимагають вирішення в організації: зовнішня адаптація (яким чином найкраще встановити зв'язок із зовнішнім середовищем) та внутрішня інтеграція (як досягти успіхів у координації зусиль всередині організації).

Відповідно, щоб організація функціонувала як єдине ціле, їй необхідно виконувати дві основні функції: адаптації й виживання в середовищі і внутрішньої інтеграції. Інтеграцією зазвичай називають як створення ефективних ділових відносин серед підрозділів, груп і співробітників організації, так і збільшення міри участі всіх співробітників у вирішенні проблем організації та пошуку ефективних способів її роботи [3, с. 24–29].

Виділяють декілька типів організаційної культури: підприємницька, бюрократична, ділова, корпоративна.

Організаційна культура виконує функцію регулювання, орієнтування серед індивідів групи. Організаційна культура виникає на перехресті формальної і неформальної структури.

В. Тюріна вважає, що принципом організаційної культури є особливий код поведінки чиновників, який включає норми, правила та процедури. Кожен з них знає або повинен знати коло своїх обов'язків, права і межі відповідальності, що і як він повинен робити на своєму робочому місці.

Виділяють такі засоби підтримки організаційної культури:

- об'єкти і предмети уваги, оцінювання, контролю з боку менеджерів;
- реакція керівництва на критичні ситуації й організаційні кризи;
- моделювання ролей навчання і тренування;
- критерії визначення винагород і статусів;
- критерії прийняття на роботу, просування і звільнення;
- організаційні символи й обрядовість.

З часом під впливом обставин культура може зазнавати зміни. Методи зміни культури організації пов'язані із засобами підтримки культури. До них зараховують:

- зміну об'єктів і предметів уваги з боку керівників;
- зміну стилю управління через кризу або конфлікт;
- перепроектування ролей і зміна пріоритетів у програмах навчання;
- зміну критерію стимулювання;
- зміну акцентів у кадровій політиці;
- зміну організаційної символіки й обрядовості.

За результатами власних досліджень автора можна виділити специфічні базові якості організаційної культури працівника закладу ресторанного господарства:

- охайність, точність, пунктуальність;
- діловитість, практичність, розпорядливість;
- дисциплінованість, зібраність, організованість;
- любов до сімейного життя, до дітей;
- недопустимість помилок;
- — любов до своєї професії.

Для формування організаційної культури першим кроком є аналіз і дослідження способу діяльності (поведінки) людей в організації. На підставі цього аналізу можна визначити й порівняти деякі параметри організаційної культури та визначити

„ключовий конфлікт” у цих параметрах. З урахуванням специфіки закладів ресторанного господарства такими параметрами можуть бути:

- світогляд (сенс існування групи, її місія);
- цінності й норми;
- переконання і відносини;
- ставлення до змін
- ставлення до „ресурсу часу”
- ставлення до статі й віку члена групи.

Поведінка персоналу організації з позицій „ключового конфлікту” істотно залежить від особистості керівника. Керівники можуть усвідомлено формувати та змінювати організаційну культуру з метою збільшення продуктивності праці, замінюючи застарілі норми, методи й процедури на більш доречні стандарти, дії й технології. Таку поведінку керівників можна розцінювати як втручання в усвідомлену частину організаційної культури.

Слід відзначити, що сьогодні більшість закладів ресторанного господарства в Україні змінюють стратегію і тактику поведінки на ринку з очікувальної до активно-агресивної. З впровадженням нової стратегії можуть виникати протиріччя між принципами нової та старої організаційної культури. Нездатність швидкої адаптації останньої іноді уповільнює процес внесення необхідних змін під час реалізації стратегії. Таким чином, врахування особливостей організаційної культури може сприяти розвитку організації, допомагати координувати роботу всіх її інститутів.

На наш погляд, для ефективної організації внутрішньо фірмових відносин у закладі ресторанного господарства під час формування організаційної культури необхідно враховувати зміст і спрямованість впливу окремих складових організаційної культури.

Більшість фахівців мають думку, що складові організаційної культури мають не атрибутивний, а структурний характер. Такий підхід обумовлений тим, що атрибути культури, такі як норми, цінності, мова, ритуали, уніформа та інші, притаманні будь-яким складовим елементам культури та підприємствам. Проте саме елементи організаційної культури мають певні особливості і елемент унікальності через індивідуальність підприємств (розмір, характер продукції, ринки збуту, соціальну спрямованість).

За результатами дослідження О.Ю. Родіонової було виявлено, що окремі елементи організаційної культури є в полі зору майже всіх респондентів і за питомою вагою у сукупному явищі організаційної культури мають приблизно такий розподіл (рис. 1).

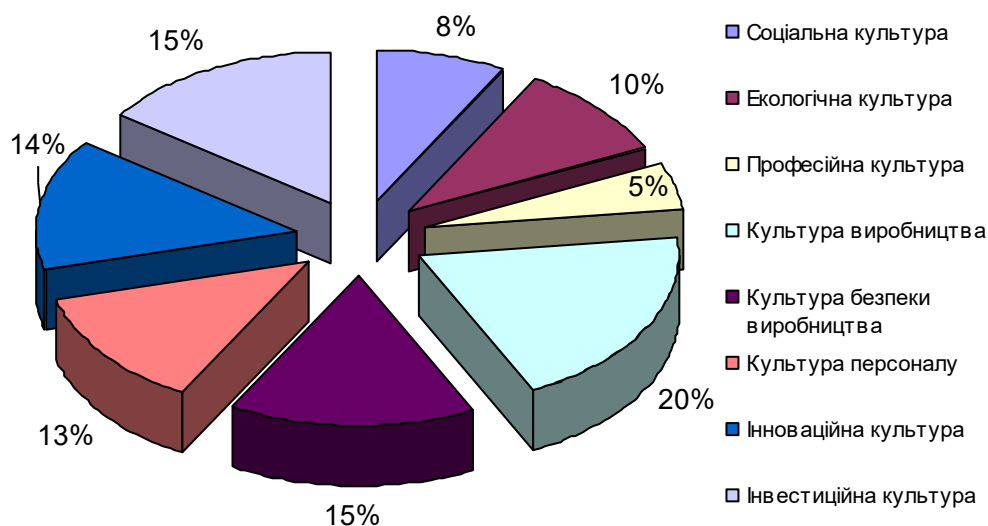

Рис. 1. Структура організаційної культури [7, с. 67–74]

Отже, до особливих і найбільш перспективних елементів віднесли соціальну, екологічну культуру та професійну культуру.

Найпоширенішими є визначення таких складових як культура виробництва, культура безпеки виробництва, культура персоналу, інноваційна культура, інвестиційна культура.

Таким чином, можна зробити практичний висновок, що формування організаційної культури у закладі ресторанного господарства слід проводити за окремими із зазначених аспектів. Водночас слід виділити такі типові проблеми, які ускладнюють процес формування корпоративної культури у закладах ресторанного господарства і є в цілому типовими для підприємств цієї сфери:

1) налагодження сприятливого психологічного клімату ускладнюється тим, що різні категорії персоналу мають різні зони роботи і рідко пересікаються (наприклад, працівники кухні, офіціанти та музиканти).

2) формування інноваційної культури, що для закладів ресторанного господарства заключається перш за все у нових технологіях приготування та подачі страв, вимагає істотних матеріальних витрат на придбання нового обладнання, посуду та навчання персоналу. Це є проблематичним для переважної більшості ресторанів, особливо у регіонах країни.

3) у закладах ресторанного господарства в Україні, за даними фахівців, плинність кадрів є однією з найбільших серед інших галузей промисловості. Це пов'язано з рядом об'єктивних причин — низький рівень оплати, низька кваліфікація і малокомфортні умови праці. Крім того, більшість офіціантів та помічників по кухні — це студенти та інші категорії громадян, які шукають передусім тимчасовий заробіток і не розглядають свою роботу як постійну і перспективну. Тому у зазначеній категорії працівників відсутні стимули бути причетними до корпоративної культури закладу.

У процесі формування корпоративної культури закладу ресторанного господарства необхідно враховувати також і той факт, що організаційна культура в кожній країні формується на загальнолюдських цінностях, але має національні особливості, зокрема обумовлені менталітетом населення. Важливою складовою менталітету є економічний менталітет. До основних його елементів відносять: економічне

мислення, економічну культуру, економічну психологію та ін. Визначальними чинниками формування економічного менталітету є тип економічної системи, рівень розвитку продуктивних сил і, передусім, людини (освіта, кваліфікація, фізичний та психічний стани). Перелік чинників свідчить про складність формування економічного менталітету в Україні відповідно до ринкових змін.

Стан соціального клімату, рівень організаційної структури управління підприємством та вміння керівників їх вдосконалювати відповідно до цілей розвитку підприємства характеризують культуру організації підприємства.

Важливу роль у формуванні організаційної культури відіграє ділова практика. В сучасних умовах господарювання важливого значення для українських підприємців набуває ділова репутація компанії, як її оцінка суміжниками, постачальниками, споживачами, та діловий стиль компанії, як комплекс норм поведінки, вироблений практикою ділового спілкування. Виключно важливим є стиль керівництва, який складається із сукупності прийомів і методів діяльності керівника в процесі управління підприємством; манеру поведінки з підлеглими. Це передбачає застосування різноманітних засобів спонукання працівників до управління. Стиль керівництва визначається особистими рисами керівника і є його важливою професійною характеристикою. У соціально адекватному менеджменті першорядну роль відіграє дотримання законності, гарантія законних прав і свобод громадян, компетентність працюючих. Систему формалізованих нормативних взаємовідносин, що регулюються законами і нормами, представляє правова культура [6, с. 71].

У закладі ресторанного господарства важливо дотримуватись методів демократичного управління, які передбачають широке залучення працівників підприємств до процесу підготовки, прийняття рішень та контролю за його виконанням.

У зв'язку з тим, що в Україні стару систему цінностей зруйновано, а нову — демократично орієнтовану та соціально спрямовану не сформовано, то процес формування сучасної організаційної культури в нашій країні потребує зусиль усіх суб'єктів господарювання, постійної клопіткої діяльності в цій сфері [6, с. 135]. Факторами, що гальмують на теперішній час цей процес, є відсутність досвіду ведення справ у ринкових умовах, недосконале законодавство, перехідний характер економіки, криміналізація суспільства, відмінності соціальних і культурних установок.

На наш погляд, сукупність заходів для удосконалення організації внутрішньо фірмових відносин та пріоритетність їх застосування для підприємств ресторанного господарства у середньостроковому періоді розвитку доцільно розробити з урахуванням специфіки зазначених закладів (ресторани, заклади швидкого харчування, кафе). Результати означеного підходу представлені у табл. 1.

Застосування комплексу запропонованих загальних та специфічних заходів сприятиме загальному організаційному зміцненню закладів ресторанного господарства, стабілізації їх внутрішнього середовища, удосконаленню організаційної культури.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що обов'язковими структурними компонентами організаційної культури як для працівників закладу ресторанного господарства, так і для самого закладу є:

- філософія закладу;
- методики адаптації суб'єктів, пристосування до змін у середовищі;
- технології пристосування мобільності, гнучкості, конкурентоспроможності.

Таблиця 1

**Заходи удосконалення організації внутрішньо фірмових відносин
для підприємств ресторанного господарства в Україні**

Назва заходу	Підприємства		
	Ресторани	Кафе	Ресторани швидкого харчування
Загальні заходи			
Підвищення вимог до внутрішнього контролю	+ + +	+ + +	+ + +
Заходи для підвищення рівня матеріальної та ділової культури	+ + +	+ + +	+ + +
Жорстке дотримання трудової дисципліни	+ + +	+ + +	+ + +
Залучення працівників до процесу підготовки, прийняття рішень та контролю за їх виконанням.	+ +	+ +	+ +
Створення традицій спільного святкування основних свят року всім колективом	+ + +	+ + +	+ + +
Візні збори для відпочинку та корпоративного навчання	+ +	+ +	+ + +
Створення дошки особистих досягнень працівників	+ +	+ +	+ + +
Створення кодексу організаційної культури ресторану із залученням кожного працівника	+ + +	+ + +	+ + +
Адміністративні заходи			
Впровадження внутрішнього аудиту на безперервній основі	+ + +	+ + +	+ + +
Особисте втручання керівників у процес обслуговування за потреби	+ +	+	+
Здійснення контролю поточної діяльності	+ + +	+ + +	+ +
Впровадження жорсткої системи відповідальності керівництва	+ +	+ + +	+ + +
Забезпечення захисту інтересів меншості	+ +	+ +	+

Умовні позначення: *** - першочергові, найбільш актуальні для підприємства заходи; ** - заходи середнього рівня пріоритетності; * - другорядні (необов'язкові) заходи.

Розробка офіційної філософії закладу — це лише перший крок на шляху до створення нової організаційної культури. Керівництво установ цілком усвідомлює, що процес осмислення, освоєння і реального застосування нової філософії управління в його діяльності — процес трудомісткий і тривалий.

Кінцева мета вдосконалення організаційної культури — адаптація до середовища, що швидко змінюється, набуття мобільності, гнучкості, конкурентоспроможності, живучості в умовах ринку.

Нова парадигма управління заснована на відмові від технократичного і переході до інноваційного управління, що вимагає постійного оновлення технології, структури, тобто вміння пристосовуватися до зовнішнього середовища, що постійно змінюється.

Головним чинником успіху такої стратегії є люди, їх організаційна культура, яка є системою формальних і неформальних правил і норм діяльності, звичаїв і традицій індивідуальних і групових інтересів, особливості поведінки працівників у конкретній організації, що відрізняються стилем поведінки, показниками задоволеності роботою, рівнем взаємної співпраці, мірою ідентифікації працівників з організацією і цілями її розвитку.

Подальші дослідження необхідно продовжувати у напрямку поглибленого розгляду організаційної культури, як тонкого планового інструменту управління закладом ресторанного господарства, який допомагає вплинути на поведінку персоналу. Водночас, як відомо, персонал становить головний ресурс закладу і формує його імідж через культуру обслуговування відвідувачів. Отже, доцільно розробити ефективний механізм формування, розвитку і використання організаційної культури у закладах ресторанного господарства, поєднуючи кращі світові стандарти із специфікою національного господарського менталітету.

Література

1. Архіпов В. В. Організація ресторанного господарства : навч. посібник / Архіпов В. В. — К. : Центр учбової літератури, 2007. — 280 с.
2. Капитонов Э.А., Зинченко Г.П. Корпоративная культура: теория и практика. — М.: Альфа-Пресс, 2005. — 352с.
3. Магура М. Организационная культура как средство успешной реализации организационных изменений// Управление персоналом. — 2002. — №1 (66). — С.24—29.
4. Організація виробництва і обслуговування на підприємствах громадського харчування : навч. посібник / [Карпенко В. Д., Рогова А. Л., Шкарлупа В. Г. та ін.]. — К. : НМЦ “Укоопосвіта”, 2003. — 248 с.
5. Організація обслуговування у підприємствах ресторанного господарства : [підруч. для вузів] / [за ред. проф. Н. О. П’ятницької]. — К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2005. — 632 с.
6. Пилипенко В.Є. Людина в ринковому суспільстві: орієнтації, поведінка, культура. — К.: ПУ «Фоліант», 2005. — 224 с.
7. Родіонова О.Ю. Визначення структури організаційної культури сучасного підприємства // Персонал. — 2003. — №11. — С.67—74.

ВОЄННІ НАУКИ, НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА, БЕЗПЕКА ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

В.В. БІЛЧЕНКО,

старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки
факультету №1 Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ, підполковник поліції

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА СТРІЛЬЦЯ ПІД ЧАС СТРІЛЬБИ

Страх... саме це почуття охоплює кожного в момент смертельної небезпеки і це зовсім нормально реакція людини. Негативний вплив страху під час ведення вогню добре відомий всім і тому бажання стрільця бути безстрашним — це цілком зрозуміло. Деякі стрільці при виникненні небезпечної ситуації судорожно стискають зброю в руці, заряджений бойовими патронами, виглядають розгубленими і скутими. Вони миттю забувають все те, чого їх навчив інструктор, правила ведення вогню, тактику дій та ін.. Але чи повинен добре підготовлений стрілок відчувати такі емоції? Чи є це нормальним явищем?

Так, ці почуття є зовсім нормальними, оскільки це є природною реакцією людини на дії пов'язані з деякою долею ризику й небезпеки, а також з незвичними відчуттям (тривоги, почуттям остраху), які часто домінують в роботі центральної нервової системи, що призводить до гальмування її функціональної діяльності і викликають стан зайвої напруженості психіки й усіх систем організму стрільця.

Внаслідок впливу всіх цих факторів в людини різко підвищується частота пульсу, прискорення дихання, долоні починають пітніти, збільшується тремор рук та коливання зброї, втрата стійкості й рівновага при приготуванні, уповільнюється або прискорюється рухова реакція або реакція на рухомий об'єкт, погіршується зорове сприйняття.

Всі ці психологічні і фізичні зміни в сукупності негативно впливають на техніку стрільби. Вони загальмовують прояв рухових навичок в стрільця та призводять до наступних змін:

- Значно збільшується час прицілювання;
- Змінюється характер впливу на спусковий гачок (затримка пострілу або ривок);
- Порушуються тимчасові характеристики стрільби (темп стрільби її ритм)

- При стрільбі по цілях, що з'являються, змінюється (сповільнюється або прискорюється) швидкість підйому зброї, знижується точність руки зі зброєю й перенесення її на наступну ціль [1, 87–104]

Саме від індивідуальних особливостей, умов в яких перебуває стрілок, а також його рівня підготовленості залежить взаємозв'язок між психологічним станом стрільця та змінами в техніці ведення стрільби.

В результаті постійного проведення навчально-тренувальних стрільб, відпрацювання практичних вправ, у стрільців згодом виробляється здатність управляти своїм психофізичним та психологічним станом внаслідок чого вони показують високі та стабільні результати стрільби.

Головними складовими психологічної підготовки є формування:

- впевненості у собі, у своїх діях, очікування зустрічі з труднощами та вдалого їх подолання;

- знань про можливі екстремальні ситуації, їх особливості та способи дій у них;

- психологічної стійкості до дії стрес-факторів, яких не уникнути при використанні зброї;

- вмінь та навичок, необхідних для застосування зброї;

- таких рис, як рішучість, самостійність, наполегливість, сміливість, витривалість, витримка, самовладання, енергійність;

- «психологічної надійності» — стійкості до ризику та небезпеки, великого перенапруження, сильних перешкод, тимчасових негараздів та труднощів, що очікуються [2, с. 112].

- здатність використання аутогенного та ідеомоторного тренування

Психологічна підготовка стрільця - це процес, спрямований на створення його оптимального психологічного стану та формування постійної внутрішньої готовності, яка сприяє реалізації найбільш досконалої техніки стрільби в умовах стресових ситуацій [3, с. 333].

Так, в процесі психологічної підготовки стрілець повинен приділяти особливу увагу самовихованню, що дає можливість самостійно пізнавати себе, визнавати слабкі та сильні сторони свого характеру та найголовніше — управляти своєю поведінкою та психічним станом, тобто виділити важливішу якість — наполегливість. Саме ця якість дозволяє повно та об'єктивно оцінити свої досягнення, виявляти недоліки при веденні вогню, а отже, швидше їх усунути [4, с. 122].

Ще однією складовою частиною підготовки стрільця є ідеомоторне та аутогенне тренування. Ідеомоторне тренування полягає в тому, що стрілець уявно відтворює раніше вивчені прийоми й дії та спрямоване на підтримання в стрільця стану постійної готовності до виконання вправи та закріпленні рухових навичок.

Аутогенне тренування — багаторазове повторення спеціальних словесних вправ, спрямованих на оволодіння методикою самонавіювання з метою запобігання зайвої нервово-психологічної напруги й підтримання відмінної спортивної форми [5, с. 422].

Також, важливим етапом психологічної підготовки є формування навичок та вмінь. Навичка - це спосіб виконання дії, компонент вміння, який внаслідок багаторазового повторення став автоматизованим (інстинктоподібним) і таким, що легко, швидко та точно реалізується. Вміння дають змогу стрільцю вправно поводитися зі

зброєю, при цьому зайві, непотрібні рухи зникають, а кількість помилок різко падає. Всього цього можна досягти в результаті вправ та тренувань [2, с. 112].

Отже, психологічна підготовка стрільця є одним з важливих факторів влучної стрільби, яка повинна регулюватися безпосередньо самим стрільцем протягом усього часу користування вогнепальною зброєю, з ціллю не опинитися заложником свої почуттів в відповідальним момент. Тому в процесі підготовки стрільців необхідно створювати такі ситуації, які сприяли б формуванню в них сміливості, рішучості та впевненості у своїх силах.

Література

1. Баранін А.С. психологічний профіль вбивць. Посібник з кримінальної психології та криміналістики. — К., Вид. ПАЛИВОДА. А.В., 2001. — 176с.
2. Організація вогневої підготовки працівників органів прокуратури для забезпечення особистої безпеки: навч.- практ. посіб. / [І.В. Вернидубов, О.В. Головкін, С.В. Кочкін, І.І. Присяжнюк, М.С. Туркот]. — К.: Національна академія прокуратури України, 2016. — 170 с.
3. Барко В.І. Професійний відбір кадрів до органів внутрішніх справ (психологічний аспект): Монографія. — К.: Ніка —Центр, 2002. — 296 с.
4. Лебедева С.Ю., Тимченко О.В. Психологічне забезпечення професійної та функціональної надійності фахівців снайперських груп спеціальних підрозділів МВС України: Монографія. — Харків. ХНАДУ, 2005. — 326с.
5. Потапов А.А. Искусство снайпера. — М.: Фаир-Пресс, 2003. — 544 с.

ЦИВІЛЬНА БЕЗПЕКА

УДК 355.02

О.Г. МИХАЛКО,

старший викладач кафедри технології виробництва продукції тваринництва
Сумського національного аграрного університету

ПРИНЦИПИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Стаття присвячена аналізу загально правових та міжнародних принципів взаємодії органів державної влади у сфері національної інформаційної безпеки. Обґрунтовано пріоритетні завдання органів державної влади у сфері забезпечення інформаційної безпеки.

Ключові слова: інформаційна безпека, принципи права, взаємодія органів влади.

Постановка проблеми. Інформаційна безпека — складне соціальне явище. Останнім часом у міжнародному співтоваристві ставлення до проблеми інформаційної безпеки певною мірою змінюється. Загальновідомо, що в умовах сучасного соціального та економічного розвитку суспільства інформація є одним із найбільш цінних його ресурсів. Це положення в системі правового регулювання питань інформаційної безпеки багатьох країн вважається принципом забезпечення ефективності розвитку суспільства. Інформація визначається як найважливіший суспільний ресурс, неврахування якого безпосередньо впливає на політичне, економічне та культурне життя, особливо в період розбудови та розвитку держави.

При цьому взаємодія органів державної влади у сфері національної інформаційної безпеки має відбуватися на основі принципів, закріплених Конституцією України та конкретизованих у чинному законодавстві, проте, на сьогодні відсутні дієві механізми взаємодії органів державної влади та суб'єктів господарювання у контексті забезпечення інформаційної безпеки держави. Пріоритетним у цьому ракурсі є розробка принципів, як базових установок, на які буде спиратися така взаємодія.

Стан дослідження. В основу написання даної статті покладено наукові ідеї відомих вітчизняних вчених, серед яких доцільно виділити В.І. Гурковського, В.Я. Тація. Окремо варто відмітити, що забезпечення інформаційної безпеки у контексті побудови оптимальних механізмів взаємодії органів державної влади, стали предметом наукового дослідження на прикладі окремого регіону [1] чи окремого органу державної влади, як наприклад монографія Бойченка О.В. «Інформаційна безпека в органах внутрішніх справ України (організаційно-правові засади)» [2]. В публікаціях О.Курбана «Інформаційні війни у соціальних онлайн-мережах», виконаний аналіз матеріалів російсько-української інформаційної війни початку 2014 року. В роботі Т.Ю. Ткачука "Принципи забезпечення інформаційної безпеки держави: юридичний аспект" визначені основи формування державної інформаційної політики національної безпеки.

Згідно із ст. 9 Конституції України та Законом України «Про дію міжнародних договорів на території України» міжнародні договори, до яких приєдналася наша держа-

ва, становлять невід'ємну частину національного законодавства, тобто є джерелом системи формування національного законодавства [3]. Вони мають сприяти створенню правових основ взаємодії та порозуміння України з іншими державами. Поза увагою науковців залишається на сьогодні ряд концептуальних засад взаємодії державних органів між собою, а також із суб'єктами господарювання у сфері забезпечення національної інформаційної безпеки.

Виходячи із цього основною метою даної статті є загальнотеоретичний аналіз принципів взаємодії органів державної влади у сфері національної інформаційної безпеки та розробка на їх основі провідних завдань.

Виклад основного матеріалу.

Характерними ознаками останніх міжнародних конфліктів та воєн стали: психологічний геноцид, тероризм, економічна агресія, кіберзлочинність, психотропна агресія та потужний інформаційний вплив на суспільство. Прояви цих явищ ми бачимо впродовж останніх років не тільки в Україні. "Поле інформаційного бою" стали країни Сходу (Ізраїль, Сирія, Ірак, Саудівська Аравія, Туреччина), ЄС (Франція, Німеччина, Фінляндія, Нідерланди, Словаччина, Румунія та ін.), ну і, ясна річ, Росія (власне населення).

Що стосується атмосфери інформаційного простору України, то вона останнім часом мала тенденцію до поступового напруження в силу соціально-політичних процесів у державі, однак резонансні її коливання внаслідок загальновідомих подій дворічної давнини все-одно були максимально неочікуваними як для органів влади так і для населення. Це був початок подій у медійному просторі, які сьогодні прийнято називати інформаційною війною.

Перш за все, давайте розберемося в термінах. Поняття «інформаційна війна» має два значення:

1) Вплив на цивільне населення і/або військовослужбовців іншої держави шляхом поширення певної інформації. Термін «інформаційно-психологічна війна» був запозичений зі словника військових кіл США. Переклад цього терміна («інформаційно-психологічна війна») з англійської мови може звучати і як «інформаційне протиборство», і як «інформаційна, психологічна війна», в залежності від контексту конкретного офіційного документа або наукової публікації. У цьому сенсі також використовується термін психологічна війна - психологічний вплив на цивільне населення і / або військовослужбовців іншої держави з метою досягнення політичних або чисто військових цілей.

2) Цілеспрямовані дії, вжиті для досягнення інформаційної переваги шляхом завдання шкоди інформації, інформаційних процесів та інформаційних систем противника при одночасному захисті власної інформації, інформаційних процесів і інформаційних систем. Всі ми бачили, як велася інформаційна війна в період протистояння СРСР і США. Тоді так звана «холодна війна» відбувалася саме на інформаційному фронті.

Поняття інформаційна війна і пропаганда є тотожні поняття і давно відомі в суспільстві. Найстаріша англомовна універсальна енциклопедія Encyclopaedia Britannica дає наступне визначення пропаганди - поширення інформації - фактів, аргументів, чуток, напівправди, або брехні - щоб вплинути на громадську думку, це більш-менш систематичні зусилля маніпулювати переконаннями, відносинами або діями інших людей за допомогою символів (слів, жестів, плакатів, монументів, музики, одягу, відмінних знаків, стилів зачісок, малюнків на монетах і поштових марках і т. д.).

Навмисність і відносно сильний акцент на маніпуляцію відрізняють пропаганду від звичайного спілкування або вільного і легкого обміну ідеями. У пропагандиста є конк-

ретна мета або набір цілей. Щоб досягти їх, пропагандист навмисно відбирає факти, аргументи і символи і представляє їх так, щоб досягти максимального ефекту. Щоб максимізувати ефект, він може випускати істотні факти або спотворювати їх, і може намагатися відвернути увагу аудиторії від інших джерел інформації.

У книзі "Брехня під час війни" 1928 р. британським дипломатом лордом Артуром Понсонбі були викладені основні принципи військової пропаганди, суть яких зводиться до наступного:

- 1) "Ми не хочемо війни".
- 2) "Війна ведеться тільки з вини противника".
- 3) "Лідер протиборчої країни — суцільний диявол".
- 4) "Ми боремося за праве діло, а не за наші інтереси".
- 5) "Ворог цілеспрямовано здійснює злодіяння, ми — тільки випадково".
- 6) "Ворог використовує заборонену зброю".
- 7) "Наші втрати незначні, втрати противника величезні".
- 8) "Представники культури, мистецтва та інтелектуали підтримують нашу справу".
- 9) "Наша місія священна".
- 10) "Той, хто сумнівається в нашій пропаганді — зрадник".

Судячи по пропаганді засобами масової інформації різних країн світу, викладені вище базові принципи виявилися дуже ефективними і, ймовірно, будуть актуальні завжди. Безумовно, ці принципи характерні для обох/всіх сторін, що беруть участь в конфлікті. Але якщо говорити про сьогоденне протистояння Росії та України то в Українських засобах масової інформації так чи інакше згадуються перші 6 тем. У той же час в Російській пропаганді мають місце всі 10 принципів, які власне і є цією самою пропагандою в чистому вигляді.

Дослідження практики формування державної інформаційної політики в різних країнах показують, що її правове регулювання є ефективним, якщо воно ґрунтується на принципі узгодження інтересів людини, суспільства і держави.

Проте слід зазначити, що формуючи державну інформаційну політику, не варто сліпо запозичувати досвід інших країн, навіть тоді, коли він є ефективним у власній країні. Слід враховувати ментальність народу, особливості його суспільного життя, суспільної (національної) культури тощо. Бездумне та не виважене запозичення чужого досвіду може призвести до негативних наслідків.

При формуванні державної інформаційної політики, зокрема політики інформаційної безпеки, головними її принципами мають бути принципи антипропаганди, а саме:

1) Принцип верховенства прав людини. Цей принцип сформульовано в ст. 3 Конституції України як основний обов'язок держави — утвердження і забезпечення прав і свобод людини. Він агрегується з принципом приватності життя людини, громадянина.

2) Принцип приватності життя людини. Він зафіксований в Україні на рівні конституційної норми: заборона втручання в особисте життя. Цей принцип у сфері суспільних інформаційних відносин конкретизується в конституційних визначеннях: право на таємницю листування, телефонні розмови, телеграфну та іншу кореспонденцію.

3) Принцип інтелектуальної свободи людини, громадянина. У Конституції України цей принцип сформульовано як право на свободу думки, слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань; право на вільне збирання, зберігання використання і поширення інформації; право на свободу світогляду та інше [45, ст. 31—35].

4) Принцип співвідношення права на інформацію та права від інформації (інформаційної безпеки). Реалізація цього принципу безпосередньо пов'язана з реалізацією права людини на інформацію як об'єкт суспільної діяльності: щодо її збирання, зберігання, отримання. Проте прагнення до інформаційної безпеки як окремих осіб, так і всього суспільства також потребує визначення як принципу правовідносин.

5) Принцип гарантованості державою інформаційної безпеки суспільству є істотним усвідомленим благом для особи, що сприймає державу як партнера, а ще краще — як власного слугу. З соціально когнітивного погляду саме так мають сприймати і розуміти державні службовці свою суспільну роль служіння народові: як гарантів безпеки людини, громадянина, платника податків, з яких і виділяються кошти на утримання та функціонування представників органів державного управління.

6) Принцип взаємодії державних органів у сфері національної інформаційної безпеки.

7) Принцип своєчасного реагування на істотні зміни в суспільстві щодо формування інформаційної інфраструктури. Незважаючи на значні досягнення в цій сфері, зростає потреба в співробітництві держави з недержавним сектором економіки в розвитку інформаційної інфраструктури, у застосуванні сучасних інформаційних технологій.

Висновки. Отже, принципи та провідні завдання взаємодії органів державної влади у сфері національної інформаційної безпеки є взаємозумовленими і мають протидіяти основним принципам пропаганди противника. Принципи національної інформаційної безпеки як результат адаптації принципів державного управління та принципів права, є своєрідним “кістяком”, “каркасом”, на основі яких формуються певні державно-правові інститути та норми публічного права.

Неефективна державна політика у сфері національної інформаційної безпеки об'єктивно призводить до інформаційної експансії з боку інших держав, у тому числі до витоку інформації з обмеженим доступом, зокрема такої, що становить державну та іншу, передбачену законом, таємницю, а також службової інформації.

Література

1. Козубський В.О. Інформаційна безпека держави: Кримський регіон / В.О. Козубський: Автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.02 / Сімф., 2005. — 19с.
2. Бойченко О.В. Інформаційна безпека в органах внутрішніх справ України (організаційно- правові засади) / О.В. Бойченко О.В.: монографія / Кримський юридичний ін-т Одеського держ. ун-ту внутрішніх справ. — Симф. : СГТ, 2009. — 288с.
3. Про дію міжнародних договорів на території України: Закон України // Відом. Верховної Ради України. — 1992. - № 10. — Ст.137.
4. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. — Електронний ресурс. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=254%EA%2F96-%E2%F0>
5. Інформатизація та відкритість влади як засоби демократизації суспільства: Матеріали “круглого столу”. — К.: Альтпрес, 2009. — 160 с.
6. Тацій В.Я. Проблеми формування правової політики в Україні // Вісн. Акад. правов. наук України, -2008. - № 2. — С.3-13.

ЗМІСТ

Розділ 1 ОСВІТА. ПЕДАГОГІКА

В.В. Агіляр Туклер, СУЧАСНІ ПІДХОДИ У ВИХОВАННІ БАЗОВИХ ЯКОСТЕЙ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ГРІ.....	3
В.О. Винокурова, АКТИВІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ КРЕСЛЕННЯ.....	7
А.В. Галуша, ПРОЕКТНО-ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ СТУДЕНТІВ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНФОРМАТИКИ.....	10
С.А. Гончарук, ДИФЕРЕНЦІЙОВАНЕ НАВЧАННЯ НА ЗАНЯТТЯХ З МАТЕМАТИКИ В СТАРШІЙ ШКОЛІ.....	13
В.О. Дубко, В.Б. Распопов, В.М. Семяновський, НАУКОВО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ СЕМІНАР ОСВІТЯН І НАУКОВЦІВ «ВІДКРИТІ ЕВОЛЮЦІОНУЮЧІ СИСТЕМИ»	16
І.М. Коржавих, Л.В. Юришева, ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ САМОСТІЙНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА.....	20
О.А. Матушенко, ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ НА ЗАНЯТТЯХ З КУЛЬТУРОЛОГІЇ.....	24
Т.І. Мацейків, МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ЕТНОКУЛЬТУРНИЙ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ У 7–8 КЛАСАХ.....	26

Розділ 2 КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО

Т.П. Борис, СТАНКОВИЙ ЖИВОПИС УКРАЇНСЬКОГО ХУДОЖНИКА С. ВАСИЛЬКІВСЬКОГО ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ.....	31
М.М. Волосюк, З ІСТОРІЇ ВЕЛИЧНОГО ДЗВОНУ – «ЦАР-ДЗВІН»	33
М.М. Волосюк, ЦЕРКОВНІ ДЗВОНИ: ВІД ПЕРВИННОЇ ПРОСТОТИ ДО САКРАЛЬНОСТІ.....	35
В.М. Гулак, Л.О. Карпова, ТЕМАТИЧНІ ПАРКИ ЯК НАЦІОНАЛЬНИЙ КУЛЬТУРНИЙ ПРОДУКТ.....	40

Я.К. Сапего, РЕФОРМАТОРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ П. П. ВІРСЬКОГО У СФЕРІ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ХОРЕОГРАФІЧНОГО МИСТЕЦТВА.....	41
А.В. Тимошенко, ФОРМУВАННЯ ЕСТРАДНО-ДЖАЗОВИХ НАВИЧОК У СТУДЕНТІВ-ВОКАЛІСТІВ.....	47

Розділ 3 ГУМАНІТАРНІ НАУКИ ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ. ФІЛОЛОГІЯ

З.А. Білошицька, М.В. Мороз, РОЛЬ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ТА НІМЕЦЬКОЇ МОВ У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТІСНИХ ТА ПРОФЕСІЙНИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ.....	52
В.Ю. Блошко, ГРАМАТИЧНА ТА КОМПОЗИЦІЙНА ОРГАНІЗАЦІЯ ЛІРИЧНОГО ТВОРУ <i>AFTERNOONS</i> ФІЛІПА ЛАРКІНА.....	56
В.Ю. Блошко, ЛЕКСИЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ ЛІРИЧНОГО ТВОРУ <i>AFTERNOONS</i> ФІЛІПА ЛАРКІНА.....	58
В.Ю. Блошко, ФОНЕТИЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ ЛІРИЧНОГО ТВОРУ <i>AFTERNOONS</i> ФІЛІПА ЛАРКІНА.....	60
В.Ю. Дзюбінська, ЖИТЛОВА ПОЛІТИКА КОНСЕРВАТИВНИХ УРЯДІВ М. ТЕТЧЕР У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ.....	62
Н.В. Ісачук, І.І. Ільченко, МОВОЗНАВЧІ ОБРІЇ В. ЧАБАНЕНКА.....	65
М.-С.П. Кривюк, І.Д. Карамишева, ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ В ДІЛОВОМУ ДИСКУРСІ.....	68
А.А. Пономаренко, Ю.О. Артеменко, ЕКВІВАЛЕНТІСТЬ ТА АДЕКВАТНІСТЬ ЯК КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ ЯКОСТІ ПЕРЕКЛАДУ (НА ПРИКЛАДІ ЗІСТАВЛЕННЯ ПЕРЕКЛАДІВ ІНТЕРВ'Ю АНГЛОМОВНОЇ МУЗИЧНОЇ ГРУПИ <i>ONE DIRECTION</i>).....	71
Т.А. Узій, ХРОНОЛОГІЧНІ ЗАДАЧІ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЕЛЕМЕНТ ХРОНОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ.....	73
М.О. Федюк, ОТТО ФОН БІСМАРК ТА САМОАНСЬКИЙ ЗАКОНОПРОЕКТ 1879–1880 рр.....	76
М.В. Харчук, І.М. Калиновська, ІНШОМОВНІ ЗАПОЗИЧЕННЯ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ.....	80

Розділ 4
СОЦІАЛЬНІ ТА ПОВЕДІНКОВІ НАУКИ
ЕКОНОМІКА. ПОЛІТОЛОГІЯ. ПСИХОЛОГІЯ. СОЦІОЛОГІЯ

Н.В. Дзюба, ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕЛЕКТОРАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ В УКРАЇНІ.....	84
Р.С. Дикань, ПРОБЛЕМА БАГАТОПАРТІЙНОСТІ В УКРАЇНІ.....	87
Р.С. Дикань, СТАН ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ.....	88
О.О. Іванова, Н.І. Ситник, ОЦІНКА РІВНЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙ НА ПІДПРИЄМСТВІ.....	90
О.О. Іванова, Н.І. Ситник, ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНО ДІЯЛЬНОСТІ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ.....	94
О.І. Манзюк, Н.А. Литвин, ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ОРГАНІВ ФІСКАЛЬНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ.....	98
Н.В. Присяжнюк, СУЧАСНИЙ СТАН БАНКІВСЬКОГО ІНВЕСТИЦІЙНОГО КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ.....	100
В.П. Тушинська, С.Д. Мамченко, ПРО ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ УПРАВЛІННЯ.....	105
І.О. Харламов, РЕГІОНАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО КЛАСИФІКАЦІЇ КРАЇН СВІТУ.....	109
І.Р. Khariuk, THE CONCEPT OF PERSONAL LEARNING ENVIRONMENT.....	111
Ю.С. Юрах, О.В. Пернарівський, СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ.....	115

Розділ 5
ПРАВО. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

Л.Л. Бойко, М.Ю. Віхляєв, ВИДИ САНКЦІЙ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ.....	118
С.В. Дзюба, Н.А. Литвин, СУТНІСТЬ ТА ПОНЯТТЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	120
Н.В. Малишенко, М.Ю. Віхляєв, ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ.....	123

В.В. Мальований, ПРО НЕДОЛІКИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОБІГУ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ.....	127
Н.В. Хіміч, В.А. Бабич, АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ.....	128
Н.В. Хіміч, Н.А. Литвин, ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК ОДНІЄЇ З ВАЖЛИВИХ СКЛАДОВИХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ.....	130

Розділ 6 БІОЛОГІЯ

Л.А. Сергєєва, В.С. Сергєєва, В.Д. Федина, СИСТЕМНО-АНТИСИСТЕМНІ ВЗАЄМОВІДНОСИНИ В МЕХАНІЗМАХ ЗДІЙСНЕННЯ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО АПОПТОЗУ.....	133
Т.В. Скляр, О.В. Крисенко, А.І. Вінников, В.В. Чупета, АНТИБІОТИКОРЕЗИСТЕНТНІСТЬ БАКТЕРІЙ, ВИДІЛЕНИХ ПРИ РАНЕВИХ ІНФЕКЦІЯХ.....	137

Розділ 7 МАТЕМАТИКА ТА СТАТИСТИКА

А.В. Луценко, ПРО АСПЕКТИ ПРОБЛЕМНОГО НАВЧАННЯ ПРИ ВИКЛАДАННІ МАТЕМАТИКИ.....	142
---	-----

Розділ 8 ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Ю.І. Василевська, Р.А. Кохановська, С.С. Федущко, РОЗВИТОК ЕЛЕКТРОННИХ БІБЛІОТЕК У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ.....	147
Г.Я. Козловська, ПРОЕКТУВАННЯ БІЗНЕС-АРХІТЕКТУРИ ПІДПРИЄМСТВА НА ОСНОВІ ПРОЕКТНО-ПРОЦЕСНОГО ПІДХОДУ.....	150
В.В. Наджак, АНАЛІЗ РИЗИКІВ ПРИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЕКТУ МОДЕРНІЗАЦІЇ ОБЛАДНАННЯ ПТАХОФАБРИКИ.....	152
М.І. Небеляк, SWOT-АНАЛІЗ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПРОЕКТУ СТВОРЕННЯ ВАНТАЖНОЇ АВТОСТОЯНКИ.....	154

<i>А.Є. Попович,</i> МОБІЛЬНИЙ ДОДАТОК ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЇ ІНОЗЕМНИХ МОВ: СПЕЦИФІКА РОЗРОБЛЕННЯ.....	156
<i>І.Т. Терлецька,</i> ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ З ВИКОРИСТАННЯМ ВИРОБНИЧИХ ФУНКЦІЙ.....	158
<i>Д.Ю. Тимошенко, Н.А. Литвин,</i> ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	160

Розділ 9 ХІМІЧНА ТА БІОІНЖЕНЕРІЯ

<i>Т.М. Vitenko,</i> NEW APPROACH TO THE INDUSTRIAL WASTES RECYCLING.....	163
--	-----

Розділ 10 СОЦІАЛЬНА РОБОТА

<i>Л.Ф. Кривачук,</i> ФЕНОМЕН ДИТИНСТВА В НАУКОВО-ІСТОРИЧНІЙ РЕТРОСПЕКТИВІ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ.....	167
---	-----

Розділ 11 СФЕРА ОБСЛУГОВУВАННЯ

<i>Ю.М. Куценко, М.А. Манов,</i> СИСТЕМА МОТИВАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ РЕСТОРАНОГО ГОСПОДАРСТВА.....	170
<i>Л.Я. Ревуцька, В.Є. Ворожбит,</i> ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ У ЗАКЛАДІ РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА.....	172

Розділ 12 ВОЄННІ НАУКИ, НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА, БЕЗПЕКА ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

<i>В.В. Біліченко,</i> ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА СТРІЛЬЦЯ ПІД ЧАС СТРІЛЬБИ.....	179
--	-----

Розділ 13
ЦИВІЛЬНА БЕЗПЕКА

<i>О.Г. Михалко,</i> ПРИНЦИПИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	182
---	-----

Підписано до друку 01.12.2016. Формат 60x84/16. Папір офсетний білий.
Гарнітура «Literaturnaya». Друк цифровий. Ум. друк. арк. 11,16.
Зам. № 0112-1. Тираж 100 прим. Ціна договірна. Виходить змішаними мовами.

Віддруковано з готового оригінал-макета ФОП Москвін А.А.
м. Запоріжжя, пр. Леніна, 109, моб. 38 (050) 961-66-67

Інститут інноваційної освіти. Науково-учбовий центр прикладної інформатики НАН України
e-mail: novaosvita@gmail.com; сайт: www.novaosvita.com.ua

**Видання здійснене за експертної підтримки
Науково-учбового центру прикладної інформатики НАН України
03680, Київ-187, просп. Академіка Глушкова, 40**